CIENTIA

IUS S.

HELVETIORVM RESPVBLICA.

DIVERSORVM Autorum, quorum nonnulli nunc primum in lucem prodeunt.

Lugd. Bat.

Ex officina Elzeviriana.
Anno cIↃ IↃc XXVII.

Cum Privilegio.

P.S. f

CONTENTA hoc libello.

I.

BRevis *Helvetiæ Geographica Descriptio*, ex Francisci Guillimanno, Osvvaldo Molitore, & aliis. Pag. 5

II.

Helvetiæ soli natura, ex Henrico Glareano, & aliis. 21

III.

De Fluviis aliquot Helvetiæ. 24

IV.

Iosiæ Simleri *de Republica Helvetiorum libri duo.* 26

V.

Danielis Heremitæ Belgæ *de Helvetiorum, Rætorum, Sedunensium situ, republica & moribus epistola ad D. Ferdinandum Gonzagam Mantuæ Ducis fil.* 485

I.

BREVIS HELVETIÆ Geographica descriptio,

E Francisco Guillimanno; Osvualdo Molitore; & aliis.

HELVETIORVM veteres limites nemo Iulio Cæsare melius circumscripsit. Ita enim de Orgetorige apud Helvetios, ea tempestate facile principe, ad capessendum Galliarum imperium populares incitante disserit: *Id hoc facilius,* inquit, *eis persuasit quod undique loci natura Helvetii contineantur: una ex parte flumine Rheno latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetium à Germanis dividit: altera ex parte Monte Iura altissimo, qui est inter Sequanos & Helvetios: tertia lacu Lemano & fluvio Rhodano, qui provinciam nostram ab Helvetiis dividit.* Rhenus enim ex monte Adula, qui pars orientalis summarum Alpium sive S. Gothardi ortus primum curiam Rhætorum permensus, in lacum descendit, qui Brigantinus & Acronius hodie, vulgo de Boden See dicitur. Eum Constantiæ egressus tribus

paſſuum millibus confectis, alium lacum illabitur, qui Venetus, & Inferior, atque etiam Cellenſis vocatur, quem prope Steyn oppidum Germaniç egreſſus, per Schaffhuſiam cataractis maioribus confectis, ſolium Cæſaris, hodie Keyſersſtul, Forum Tiberii & Certiacum, hodie Zurzach, devolutus Confluentiam pervenit, ubi Arula in eum ſe exonerat, qui eo loci Rauracos & Helvetios ſeparat; atque hic Rheni curſus Helvetiam à Vindelicis dividit. A Confluentia vero ſecundum Arulam aſcendendo per ſex paſſuum millia ad Vocetium uſque, qui Iuræ principium & pars, qua nempe eum fluvium perſtringit ejuſdemq; montis ſummitates Coloniam uſq; & Rhodani clauſtra infra Genevam, à Rauracis & Sequanis ad ſeptentrionem Helvetia dividitur. Ad occidentem Helvetios contra Allobroges, qui in provincia Romana, dividit Rhodanus, a clauſtris ſcil. Rhodani, (Cluſam nominãt,) Genevam uſque: à quo oppido ducta ad objectos montes linea, per eorum dein culmina, ad eum locum quo rurſum coëunt, clauſtrumque illud Rhodani conficiunt, quod Helvetiis Germaniſque olim Am gand ſive ad Saxum, mox corrupte Latinis Agaunum, antiquitus Tarnadæ, nunc D.Mau-

D.Mauritius appellatur, Veragrorum ditionis, primo Centrones, poſtea Saloſſos verſus merid. populos abHelvetiis ſeparat, laterisque meridiani partem. Ab his tum clauſtris dextra Rhodani ripa,apices eorum montium, qui Sanetſch, Gaemuri & Grimſel dicuntur,& Veragros,Sedunos,Viberos ſive totum Valeſianum Epiſcopatũ ab Helvetiis disjungunt, ad Tauriſcos uſque ſive Vranienſes,qui partem pagi Tigurini conſtituunt, & deinceps ad montem Breytenvvald Glaronenſium, qui Epiſcopatus Curienſem & Conſtantienſem dividit, Helvetios à Lepontinis Rhętisque ſegregant,meridiemque univerſum.Denique àMonteBreytenvvald,ad lacũ Rivarium, (vulgo VValen See) tum vero ſecundum fluv.Sietzium, qui è Rivario prope Veſenium effluit,donec Limago miſceatur,& poſtea ſecundum Limagum ad influxum uſque fl.Steynen,qui ex Caſtris in eum labitur;àquo flu.Steynen culminarurſum eorũ montium qui Sarunetes attingunt,prout ſeſe inflectunt curvantque verſus Rheguſcos uſque ad Stat ſive ſtationem, primum Helvetiorum ad Rhenum ſupra lacum vicum, fines terminoſq; Helvetiæ verſus orientem concludunt:quibus finibus quoque ſeparan-

parantur pagi Tigurini partes, Glarona, Termini, Toggenburgenſes & Abbatiſcellani Conſtantienſis diœceſis, à Caſtrenſibus, Sarunetibus, Verdenbergenſibus, Rheguſcis, Rhætis. Hos antiquos Helvetiæ limites nominare poſſumus. Nam quæ hodie Helvetiorum nomine continentur, latius patent, receptis in civitatum Helvetiarum aut ſociorum numerũ ex Sequanis Baſilea, ex Germania Scaphuſia & Rottivilla.

Idem Cæſar longitudinem CCXL paſſ. mill. latitudinem CLXXX definit. Quantum ad longitudinem calculatio certa; Nam à Stat ubi Helvetia incipit, ad clauſtra Rhodani infra Genevam numerantur milliaria Helvetica triginta, ex quibus unumquodque VIII M paſſ. Italicorum confecit, quæ ſi inter ſe compares, rationem numerumque exactum reperies. de latitudine res paulo implicatior, tamen ſi à montis Iuræ culmine ubi Laver aut la Verriere dicitur, lineam ad cacumen Grimſel unde Arulæ Scaturigo maximaq; Helvetiæ latitudo, producas, aut fallor, vel millia à Cæſare notata offendes.

Cæſar Helvetiam in quatuor pagos diviſam fuiſſe ſcribit; quorum duos nominat Vrbigenum & Tigurinũ; quibus alii addunt Aventicenſem & Antuaté.

Tigu-

Tigurini pagi limites fuerunt olim ad orientem à Breytenvvald Glaronēsium ad Stat vicum juxta Acronium: ad septentrionem Rhenus, lacusque Confluentiam usque; ad occidentem Arula ad influxum Limagi, dein Limagus ad monasterium Vettingam prope Badam, quæ pagi Verbigeni est. Dein relicto Limago, montium apices, qui è regione illius monasterii ad Lortzam fluv. infra Frauvventhal monasterium Tuginorum, & postea inter Artam & Cussènacum Suitiorum vicos extenduntur, donec extremum illud cornu, quod inter Gersariam & Veggisnest, magnumque lacum alluit, conficiunt; tunc vero lacu trajecto, ad Treib locum Vraniorum, rursus ea montium culmina qui Vraniam & Silvaniam, Angelbergamque Silvaniorum segregant Gestinum usq; in recessibus Vraniorum, qui Limagus, montes Tigurinum & Vrbigenum pagos dividunt contra occidentem. Denique à Gestino illæ montium summitates ad Breytenvvald nuncupatum primo, qui Silvanios & Glaronenses à Rhætis separant, Tigurinum pagum ad meridiem concludūt. Totus hic tractus Constantiensis diœcesis est, complectiturque Tigurinos, Tuginos, Vranios, Glaronenses,

Abbatiſcellanos, itemque S. Gallum, Rupertivillam, Terminos, Toggeburgenſes & eam regioně univerſam quæ circa Podamicum eſt & Rhenum, antiquumque Turgovv retinuit nomen.

Vrbigenus pagus, qui hodierna notatione Argovo videtur, is contra Tigurinum limites habet jam dictos: Ab influxu vero Limagi in Arulam ad Vocetium ſe porrigit, ſequiturque ejus montis apices ad ortum uſque Siggeris, quo amplexu Rauracos ab Helvetiis dividit; Siggeris inde fluxum ſecutus, eo dum in ſiniſtrum Arulæ ſe præcipitat, inter Salodorum & oppidum Vietliſbach, tum vero metam habet Arulam uſque Munſingam, deinceps objectos montes ad meridiem, eorumque ſummitates inter Vikſonium & Entlibuoch, ad Brunicum uſque Silvaniorum & poſtea Angelbergam, ad eos denique montes, qui Vraniorum ſunt, qui quidem tractus ab ortu Siggeris ad eoſdem Vraniorum montes Vrbigenum ab Aventico ſeparat & occidente. Hujus pagi ut partes diverſæ, ita nomina. Circa Burghdorff oppidum & Salodorum, Imbu geden & Burgenthal, à burgis & caſtellis quæ illi parti frequentiſſima: prope Emmatiam fluv. Emmenthal. A Vietliſbach Oltam uſque

que Buchſgovia ab arce Buchſen, & ſimpliciter Govia, Geu. Circa monaſterium Muri, Vaghenthal & libera præfectura, itemque Ruſthal ſive vallis Vrſæ. Apud Silvanios infra ſilvam Surichgovia à flu. Surina. Habuit Vrbigenus pagus proprium Epiſcopum, cujus Cathedra Vindoniſſæ.

Ejus ſunt oppida Aquæ Helvetiæ, Bremgarte, Tobinium antiqua. Comitatus Lentzburgiorum, Aquenſium, Habſburgiorum.

Aventicenſis pagi contra Vrbigenum jam terminos poſuimus; verſus meridiem ſeparant Valeſiani montes ab ea gente ſecundum fluviorum derivamenta; his in Arulam aut Sanam, aliis in Lencarum decidentibus. Tum vero montes illi qui à caſtro S. Dionyſii, ſe Minnidurum inter & Loſannam Turaſſum uſque inflectunt, Antuateſque ab eo ſecludunt. A ſeptentrione ejuſdem Iuræ ſummitates ad ortum uſque Siggeris prænominati, Aventicos à Sequanis, Rauracorumque parte dividunt. Hujus ut cæterorum partes plures per varia nomina. Antiquum & ingenitum vocabulum ſolum circa Friburgum retinuit, ubi Aventici ruinæ, ut totius olim Helvetiæ capitis. Regio nominata Vchtland, & lacus quem

quem hodie à vicino oppido Moratenſem vocant,in antiquis inſtrumentis Vchter See ſive lacus Aventicus. Pars ſuperior hujus pagi in plures valles tributa, unde hæc Haſterthal, Sibenthal, Sanerthal: ab altero latere Vatteverthal,Latine Vallem tranſverſam nominant, Valendis, quæ vallis Angma etiam dicta.

Quæ vero Neocomo ſive Neoburgo Salodorum uſque ſunt, Salgeu antiquitus appellabatur ſive Salengeu, quorum oppidum Salodorum Salenſium.Habuerunt etiam Aventici ſuum Epiſcopum. Oppida antiqua Aventicum, Salodorum, Paterniacum, Minnidurum, Pyreneſca, Ebrodunum, Vrba, Noidenolex, Bramagus vicus. Comitatus Neocomenſis, Strasbergenſis, Arbergenſis, Rotundomontanus, Gruerienſis. Sed Comites de Glana præcipuæ nobilitatis, utpote ab antiquis Burgundiæ Regibus.

Quartum pagum Antuates habuerunt utroque Lemanni latere. Complectitur is Alpes & valles omnes à S. Mauritio Genevam uſque & Rhodanum, qui apud illam urbem lacu egreditur: verſus orientem & Aventicos, limites jam collocavimus. A meridie montes illos habet,quiSalaſſos &Centrones

trones Allobrogumque partem ab illis dividunt. Versus occidentem demum Genevam & Rhodanum usque dum Iuram attingit; qui Allobroges; tum ipsum Iuram, qui Sequanos ab iis separat. Ejus pars quæ dextro Rhodani, qua exitum ducit, Lemannique latere, continetur, postquam ducta eo Romana Equitum colonia, Equestris dicta, incolæ equestres, alteram quoque ripam sive sinistram complexi, quæ nunc quoq; Chablais dicitur, à Caballo. Amedeus III Sabaudiæ Comes in Ducatum evexit anno 1251, adjuncta Augusta Salassorum. Altera pars sive superior antiquum nomen retinet, Vaat. Ejus sunt oppida antiqua Lausunum vel Lausodunum, hodie Losanna, Bibiscum, Alæ Penne, quam Neapolin aut novam civitatem vocant, ad caput Lemanni, Clarona, Dina, Nevidunum sive civitas equestrium, Comitatus Lausannensis.

Hæc antiqua Helvetiæ in quatuor pagos divisio, postea omnis in duas partes distributa: unam Allemanni, quę Allemannia, & in Ducatu illius gentis ad Vrsam usq; & pagi Tigurini terminos: Tigurum enim, Tugium, Vrania & Glarona Allemanniæ Ducatus fuere, ut patet ex veteribus instrumentis: cætera

cætera Burgundi tenuerunt, & Burgundiam minorem dixere.

Hodie quoque omnem Helvetiam in quatuor partes dividũt, Zurichgouvv, VViflifpurgergouvv, Argouvv & Turgouvv; uti è tabulis Mercatoris videre eft. Atque hæc in genere de Helvetia dicta funto. De divifione ejufdem per pagos Simlerus optime dicturus eft. Nos de fingulis exGuillimanno & aliis paucula hic delibabimus, fecundum illum ordinem pagorum quo in perpetuum fœdus coivere.

Vranii tenent vallem non magnam, hinc ab oriente Crifpalto monte altiffimo, per quem ad Rhenum anteriorem & Rhætos iter eft, inde Gotthardo & fummis Alpibus qua Italiam & meridiem refpicit in femicirculum fcenamque quafi conclufam. Eft autem Vria communitas pagorũ. Inter quos primus, Vetus pagus appellatus, ita pollet ædificiis, atque plateis lapide ftratis, ut ab oppido nihil differat, nifi quod mœnibus careat. Interjacet mõtibus ut non poffit nifi difficulter adiri, aut navigio, aut per montem Gotthardi periculofiffimum. Viros habet prudentes, acres & vere contemtores vitæ ubi pro juftitia dimicandum eft.

Suitia pagorum eft congeries, ficut Vria,

Vria, interclusa montibus, longe tamen quam Vria situs amœnioris faciliorisque aditus.

Silvania duplex, Superior & Inferior, nomen sortita à sylva interjacente Vndervvalden. Multis pagis abundat, montosa prorsus, latissimis tamen atque fœcundissimis pratis. Sylva interjacens appellatur Carna: Superiores Sarnę, vulgo Sarnen, concilium constituerunt, eoque universæ gentis sigillum contulerunt; Inferiores Stantii, vulgo Stans. Ad concilia Helvetiorum duos mittunt Legatos, qui tantum suffragium possunt reddere. In dividendis stipendiis vel aliis rebus, superior, quod major est, duas portiones ubi inferior unam accipit.

Luceria (ita Osvvaldus Molitor Lucerinus vocandam censet) situm obtinet planum collibus à tergo & sinistra circumseptum. Ab his mœnia sustinentur & turres altissimæ. Frontem amplectitur lacus, dextram fossę aquosæ cum planitie altissima; prospectant hæ duæ partes montes tam altos, ut nubes videantur tangere. Lacus Vrsam nunc vulgo Rusam fluvium initio statim oppidi fundit, à quo ipsum oppidum scinditur medium. Pontibus tribus & longitudine & quod undique tectæ

tectæ ſint, conſpicuis mirifice adornatur. Ex his longiſſimus ad ſuperius collegium ducentos pene paſſus extenditur. Vnus porro nudus oppidũ quam breviſſime nectit. Viros edit animi magnitudine præſtantes, ingenia vero non pœnitenda. Lacus autem attingit quatuor pagos: nam Silvania abeſt à Luceria milliare Germanicum unum; Suitia tria, Vria quatuor.

Tigurum urbs antiquiſſima & ſitu admodum amœno, inter duos monticulos, ad oram lacus, ubi Limagum, quem infra Claronam excepit, rurſus effundit; hic lacus limpidiſſimus patet in longitudinem circiter xxx mill. paſſuum; fluvius autem urbem veluti in duas partes dividit, quæ tamen tribus pontibus conjunguntur. Publica ædificia pulcherrima ſunt, inprimis templa; privata quoque ſplendida, ſed plateæ anguſtiores. Ager illius frumenti ferax, etiam vitium, præſertim colles, & mons qui ab urbe ad orientem pertinet pene ad tria milliaria: ſed vinum acerbius eſt & minus laudatum, quia uvæ non ſatis maturantur.

Clarona pagus totam ditionem denominat; inter montana jacet altiſſima. Ingenia feliciſſima profert. Quippe quæ Henricum Glareanum, Aegidium

dium Tſchudum aliosque produxerit. Pleniorem deſcriptionem habes hujus pagi apud Simlerum lib. 1.

Tugium, vulgo Zug, oppidum eſt, cujus frontem cingit lacus, tergum & ſiniſtram monticuli, dextram campi non mediocriter fertiles. Memini meâ majoribus audiviſſe, longe quondam fuiſſe amplius, quã ſit hodie, ſed unam ejus partem ob lacum inſidiantem ſubſediſſe (inquit Oſvvaldus Molitor.) Extra muros parum admodum habet imperii. Homines producit mire formoſos & acres. Guillimannus ſcribit, oppidũ ſuperioribus ſeculis priſcæ urbis, ut nunc quoque vocant, mœnibus fuiſſe contentum, paucaque extra eum ambitũ ædificia habuiſſe, excepto burgo: ſed cum an. 1435 duæ plateæ ſubſediſſent, & cum multorũ excidio aquis hauſtæ eſſent; novam quam vocant urbem ædificari cæpiſſe, quæ magnum incrementum poſt bella Inſubriæ accepit; mæniaque & turres additæ.

Berna Helveticarum urbium potentiſſima, propter latam juriſdictionem: ſex enim & viginti habet extra muros conventus: in locum porrecta eſt bene longũ, & ab Arula fere tota concluditur tanquam à foſſa profundiſſima. Ædificia habet mirabiliter extructa; nam

licet tutum circumire sub porticibus cameratis totam fere urbem etiam pluviosissimo tempore. Templum ornatissimū. Viros alit robustos, laboriosos, bello & paci accommodissimos. Universa urbs fere è lapide quadro facta est, præbente materiam copiose qui ad imum urbis est monte sectili. Arula autem tam profundum habet alveum, ut locum cui urbs est imposita fere montem fecerit. Dorsum longum est ad mille plus minus passus, trium platearum, sed latissimarum, per quas ita amnis ab occasu, nempe Isthmo, qui continenti adjungitur, immittitur, ut per omnes nō modo plateas sed etiam domos meet, omnes sordes abluens.

Friburgum Berchtoldus IV Zæringię Dux condidit: eo quidem situ ut cum omnia contra meridiem, orientem & septentrionem prærupta sint altissimis rupibus, latus occidentale profunda fossa tegeret; qua ratione fiebat, ut cum undique natura muniretur oppidum, aliis mœnibus aut propugnaculis non egeret. ditionem externam adjecit, cujus antiqui limites, à Sensa fluvio, ad rivum Maconensem: & à Villaria, prope Moratum, Plaferam usque trium ferme horarum circum circa terrarum spatio.

Salo-

Salodorum antiquiſſima haud dubio civitas; in majorem minoremque diviſa ponte ſuper Arolam injecto conjungitur; & hæc quidem Epiſcopatus Conſtantienſis, illa Lauſannenſis diœceſis eſt: Comitiis Regum & Imperatorum olim Burgundicis celebrata. Oppidum validiſſimis cinctum eſt mœnibus. quamplurima hic antiquitatis monumenta eruuntur. Ager illius fertiliſſimus eſt, præterquam quod vites maligne tolerat. Taxus hic lætiſſime provenit, è cujus materie optimi arcus conficiuntur.

Baſilea urbs Epiſcopalis præclara & ampla, omnibus modis ita commendabilis ut parem inveniri facile (inquit Oſvvaldus) haud credā: ſitus eſt namque jucundus, longus & oculis mirifice blandiens undique proſpectus: ædificia magnifica, templa atque monaſteria multa, dulciſſimi fontes, cœlum ſaluberrimum, mira omnium rerum exuberantia: Rhenus urbem diſterminans, ponte tamen iterum connexam: homines civiles, Reſpublica optime conſtituta. Et Vniverſitas viris eruditis plena, à qua non mediocrem laudem obtinet apud exteros.

Schaphuſia ſita ad Rhenum in ripa Germanica, Helvetiæ tamē ponte con-

jungitur; si turres, mœnia, Rempubl. spectes, nova: si cultum, vetustior. Omnium rerum mire exuberans:& præsertim piscibus. Sub ea circiter III M passuum major Rheni cataractes est, magnum naturæ miraculum.

Abbatiscella pagus, omnibus modis oppidum repræsentans, totam ad se attinentem plagam denominat: Situs est ad Sintriam, circiter X M pass. à Monasterio Cella. Regionem Guillimannus ita depingit:

Ventum erat Vrnacum, fluvii de nomine vicum.
Hinc sese in vallem demittere molliter Alpes
Excelsæ incipiunt: inclusam more theatri,
Vertice sic modico colles hinc inde coronant,
Frondibus umbriferis & vesco gramine læti.
In medio vallis montes æquare propinquos
Culmine connitens Abbatis cella laborat.
Sintria quam trepido secat agmine. Nec procul inde
Visuntur prisca labentia rudera Clancis,
Perfugium quondam Abbatum & munimen avitum.

Vt vero à diversis nobilibus, Comitibus, dominiis tota regio in Abbatum potestatem venit, ita in varias jurisdictiones

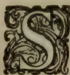
ctiones communitatesque divisa & separata fuit, quæ non solum suam rempublicam, sua insignia, vexilla, sigilla, sed etiam jura diversa haberent: ita separati omni ex parte, Abbatiscella, Altstetten, Troga, Hundivilla, Herisovia aliique vici; qui tamen postea in unam rempublicam convenerunt, quam Rupertus Imp. probavit.

Cæterum Ioan. Henricus Zuiserus testatur, intra veteris Helvetiæ tantum limites ultra septuaginta urbes & oppida numerari, exceptis sociorũ oppidis & iis quorum mœnia hodie in ruinis jacent, quæ etiam nunc suis privilegiis vivunt: unde cuivis facile est conjecturam facere, pagorum & vicorum innumerabilem fere multitudinem esse.

II.

HELVETIÆ SOLI NATVRA.

Ex Henrico Glareano.

I vero Helvetiæ quæ sit natura requiris,
Conditio est duplex, terræ natura biformis.
Namque ubi ad Italiam vergit, solemque calentem,

Montana est, sed enim ridenti fertilis arvo,
Fontibus irrigua & florentibus optima pratis;
Lucis & Sylvis, pecori gratissima tellus.
Phæacum terras, Corcyrea gramina vincit,
Et longe positos alio sub sole Britannos.
Sed contra boream, ortumq; obitumq; astrorum
Plana jacet campis, fœcundoq; utilis agro:
Frumenti viniq; ferax & divite rure
Collibus apricis, quos pampinus ornat & uva.

Ad quæ *Osvvaldus Molitor:* Montium Helvetię hi perpetuis nivibus albicant: illi procul aspicientibus nihil promittunt nisi saxa durissima, postquam inscenderis, prata pinguissima offendis; alii vero & aspectu sunt amœni & reipsa. In iis per æstatem menses ad summum tres pascuntur cum greges, tum vaccæ, è quibus tanta emolumenta, ut brevi oratione nemo possit consequi. Nam serum inde, caseus, byturum, aliaq; lactaria tanta fiunt copia, ut non tantum Helvetia iis rebus expleatur, sed finitimæ quoque nationes. Transvehuntur namq; in Sueviam, ultra Iuram

ram montem, in Italiam, multaq; alia loca. Atque tam ingens redit pecunia ut vix credi possit. Illud mihi compertum, ex viginti vaccis fructum esse annuum centum coronatorum, præter sumtum omnem, quem in familiam, famulos & famulas distribuere. Omitto fæturam copiosissimam, lac & liquidum & concretum, quæq; ex lacte adhuc alia conficiuntur in quotidianum usum. Hinc est quod tantus populu , in tam angusto circulo enutritur, quod adeo pauci mendicant. Ager Bernensis, Friburgẽsis, Salodorius, Herogea & Durgea frumento mire exuberant. Colles autem Scaphusiani, Moretenses, Aven icenses, Bretenses & Thermopolitani vino. Apud Tigurum & Basileam utrumque non mediocriter crescit. Sunt & alia insuper loca per Helvetiam quibus neutrum deest, sed minor copia.

Ioann. Henricus Suizerus: Habet Helvetia suas ferri & chalybis optimi fodinas: sed & argenti venas in montibus Glareanis, aliisque vicinis repertas fuisse constat. Vrsa flumen aurum arenis trahit: Idem Emanna minor qui Vrsam influit præstat, magno argumento in montibus in quibus oriuntur aurum nasci. Sunt qui existiment

esse auri venas eo loci, quo thermę Fabarianæ scaturiunt, cujus satis manifesta signa in petris appareant. Cæterum in Helvetia nullę fere præter ferri secturas sunt: Gens enim militiæ dedita rem metallicam, cujus ignara est, negligit: neque patitur peregrinos fodinas facere, ne sylvæ cæduæ in carbonum usum cædantur, & pascua in montibus optima pereant aut vastentur, & regione peregrinis repleta, indigenis inde multa & magna incommoda nascantur.

III.

DE FLVVIIS ALIQVOT Helvetiæ.

DVRAS, cujus apud antiquos nulla mentio, oritur in finibus diœcesеos Curiensis, valle quam Sanct Ioannis vocant, fluit per Doggios (Doggenburger vulgo) & populum quem nominant Durgovv; in Rhenum exit circiter II M passuum supra Eglisovv opidum ditionis Tigurinæ; ab hoc flu. multa nomina derivantur, ut Durtal, VVintherthur, sive VVinterdur, & quędam alia.

Limagus veteribus æque ignotus; oritur

oritur apud Glaronenses, & ibidem vocatur Linthus; ex lacu autem Rivario alius effunditur nomine Magus, qui influit in alterum, atque tum Limagus appellatur.

Posteaquam autem ab origine circiter X M passuum Claronam atque infra eam Castra & Marcam duas regiunculas irrigaverit, intrat lacum Tigurinum, & medium urbis transiens, cursu circiter CC stadiorum confecto primo in Arolam, brevissimo autem post spacio in Rhenum influit.

Vrsa hodie Rusa ex monte quem Furcam appellant oritur; fluitque per loca confragosa, donec non procul à vetere pago in lacum Lucerinum, hodie Lucerner See, & VValdstett See ingrediatur, inde Luceriam pertransiens, & in multos circumductus gyros Arolam intrat non multum sub Brugis Herogeæ oppidulo.

Arola ex montibus erumpit, unde fluit Rhodanus; per lacum Hassensem & Thunum labens, venit Bernam, quam totam pene concludit; alluit Salodorum; cursu longissimo deinde confecto, & Rusa atque Limago acceptis Rheno miscetur.

IV.

IOSIAE SIMLERI TIGVRINI

De

REPVBLICA HELVETIORVM

Liber primus.

CVM inter liberas respublicas, quæ non unius principis imperio reguntur, nostra ætate multorum judicio post Venetam primas partes teneat Helvetica, sæpe audivi exteros homines quærentes, quænam sit hujus reipub. forma ac ratio: quod illis mirum videretur tot populos fœdere facto in unam quasi civitatem ita brevi potuisse coalescere, & tot annis in eadem constanter & cõcorditer perdurare. Athenienses enim, quorũ in Græcia celeberrima fuit civitas, ex compluribus populis & oppidis à Theseo non tantum in unam civitatem, sed in unam quoque urbem collecti fuerunt. Achæorum autem resp. quę duodecim constabat urbibus, neque diuturna, neque potens fuit, sed sub Arato & Philopœmene florẽs, brevi post in servitutem à Romanis, cum sua libertate abuteretur, redacta est. Israëlitarum resp. post Iosuæ mortem, sua

ſua culpa crebris hoſtium direptionib⁹ expoſita, divinitus quidem excitatis heroicis viris aliquoties liberata fuit, ſed tandem ultro monarcham XII illi populi ſibi elegerunt, ſuæ libertatis pertęſi. Avorum autem memoria cum Friderico Auguſto auctore & principe, Suevicæ urbes fœdus feciſſent, magna initio apud omnes ejus fœderis fama fuit & opinio, verũ bello adverſus Helvetios temere ſuſcepto, & infeliciter geſto, multũ exiſtimationi ejus deceſſit, quam tamen pulſo duce VVirtembergico, & arcibus prędatorũ tota Suevia disjectis, recuperaſſe videbãtur, niſi paulo poſt finito præſcripto tempore fœderis, ita ſtatim in diverſum abiiſſent, ut quos ante hoſtium loco habuerant, iis ut amicis, & veteribus amicis & fœderatis hoſtium pene loco uſi fuiſſent. Ita hominum memoria fœdus illud cœpit, & in nihilum abiit. Cæterum, Helvetiorum plures quidem ſunt populi, & urbes paucæ, una nihilominus eſt civitas, una reſp. De quo tamen à doctis dubitari video: exiſtimant enim apud nos imperii nullam ſocietatem & conjunctionẽ eſſe, ideoque unam rempubl. dici non poſſe: ſingulas enim civitates aliarum decretis non aliter obligari, quam ſi ſponte

aſſen-

assentiantur: ut in pactis sociorum privatis, atque in eadem republ., quod pluribus placuit, omnes obligat. Nos cum his disputare nolum⁹, ac ingenue fatemur, si exacte singula perpendantur, ita se rem habere ut ipsi asserunt: sed quoniam unum est totius gentis concilium, & communi imperio provincias plerasq; administrãt, de pace & bello omnes simul statuunt, & preterea leges & consuetudines fere easdem habent, atq; pactis perpetuis adeo arcte devincti sunt, ut si non sic una respublica, saltem quam proxime ad unius reipubl. formam accedant, nos qui rudius de his rebus scribimus & loquimur, illam societatem fœderis Helvetici civitatem & rempubl. Helvetiorum nominabimus. Hæc igitur fœderibus perpetuis constituta civitas Helvetica, jam supra ducentos annos patriam libertatem summa concordia & animorum incredibili consensu tutata est. Quamvis enim semel atque iterum (quod in omnibus fere magnis rebuspub. fieri solet) inter ipsos civilia bella exorta sunt, tamen brevi pace facta, omnium animi syncero amore rursus coaluerunt, & veteri studio patriam libertatem tueri semper parati fuerunt. Sunt tamen nonnulli, qui odio ingenti gen-

gentis Helveticæ, nimis impudenter anarchiam nobis objiciunt, ac majores nostros, cæsis aut in ordinem redactis nobilibus, sese in hanc libertatem præter jus & æquum vendicasse ajunt: alii etsi agnoscunt gravibus nobilium injuriis & contumeliis majores nostros ad arma provocatos esse, ipsos tamen justæ defensionis modum excessisse arbitrantur, ut fere fit animis acrius irritatis. Quare ut & amicorum admirationi ex ignoratione rerũ nostrarum ortæ satis facerem, & invidorum calumnias confutarem, existimavi me operæ precium facturum, si Helveticæ reipub. formam origine ejus paulo altius repetita describerem.

Helvetia igitur universa tribus hodie partibus constat. Nam primum XIII populi, quos Itali Cantones, nos nostra lingua Ort, pagos nonnulli vertunt, in unam civitatẽ fœdere perpetuo coierunt, Tigurũ, Berna, Lucerna, Vria, Suitia, Vndervvaldia, Tugium, Glarona, Basilea, Friburgum, Salodorum, Scaphusium, & Abbatiscella. Secundũ locum tenent horum Socii atq; confœderati; Abbas primum & oppidum S. Galli; deinde Rętorum fœderati populi, Episcopus Sedunensis, & tota Valesianorum regio, Rotevila, Mulhusium, Bipennæ:

Bipennæ. Poſtremo loco ſunt præfecturæ, quæ communi Helveticorũ pagorum imperio reguntur, Turgea, Aquenſis, Rheguſca, Sarunetum, & quæ nomen habet liberæ Provinciæ: item Lugani, Locarnenſes, Mendriſiani, vallis Madiæ incolæ: quibus Bilitionenſes forte etiam adjungere poſſumus, qui trium pagorum imperio parent. Inter confœderatos, urbes & oppida ſunt Tigurum, Berna, Lucerna, Tugium, Baſilea, Friburgum, Salodorum, Scaphuſium, S.Galli oppidũ, Curia Rætorum, Sedunum Valeſianorũ, Rotevila, Mulhuſium, Bipennæ reliqui populi omnes vicatim ſuas regiones incolunt. Cęterum non omnes intra ipſam Helvetiam & hos limites qui apud Cæſarẽ leguntur, manent: nam ex tredecim Helveticę civitatis pagis, BaſileaRauracorum eſt, Scaphuſium ultra Rhenum ſolo Germanico jacet: Glaronenſium quoq; pars Rhętis, & Uriorum Lepontiis quorundam judicio adnumeranda eſt: ex ſociis autem pręter S.Galli abbatem & opidum, atq; Bipennes, reliqui omnes extra veteris Helvetiæ limites poſiti ſunt: Ræti primum veterem regionem & nomen ſervantes: deinde Valeſiani qui veteribus Viberi, Seduni, & Veragri fuerunt: Rotevila in Germania

mania est: Mulhusium in Sequanis jacet. Porro ex præfecturis Rhegusci & Sarunetes Rhæticæ nationis sunt: sed Luganenses, Locarnenses, Mendrisii, & Madiæ vallis incolæ atque Bilitionii, in Lepontiis sunt, Italicæ originis & linguæ: reliquæ præfectura in ipsa Helvetia jacent. Cæterum, non omnes pagi imperium æquale in has provincias habent: sed cum diverso tempore fœderi accesserint, diversa quoque sunt pagorum jura. Turgeis imperant septem vetustiores Helvetiorum pagi; sunt autẽ hi: Tigurum, Lucerna, Vria, Suitia, Vndervvaldia, Tugium & Glarona: tres autẽ alii pagi, Berna, Friburgum, & Salodorum, sua quoq; jura illic habent, in causis rerum capitalium. Etenim præfectura imperii (ut vocant) & judicium rerum capitalium oppignoratum antea civibus Constantiensibus, bello Suevico inter pacis conditiones Helvetiis concessum est. ideoque ex æquo ad illos pagos qui bellum gesserunt pertinet. Præterea iidem septem pagi Badæ, Sarunetibus, Rheguscis, & VI horum in libera Provincia imperant: porro in Badensis præfecturæ societate Bernenses, & in Rheguscorum Abbatiscellani ab illis admissi sunt: atque quatuor Italicis præfecturis pagi omnes,

omnes, Abbatiſcellanis exceptis, ex æquo imperant: Bilitionum paret Vriis, Suitiis & Vndervvaldiis. Atq; hic quidem ſtatus eſt Helveticæ civitatis noſtra ætate: deinceps ordine exponam tempus, cauſam, & conditiones præcipuas fœderis Helvetici, & qua conditione ac jure ante fœdus ſinguli pagi fuerint, quæ denique bella fœdus initum conſecuta ſint.

Tres primi pagi Helvetiæ.

PRimi omnium fœdus fecerunt Vrii, Suitii, & Vndervvaldii, anno à Chriſto nato MCCCVIII. Hi populi nominantur ſylveſtres, aut vallium civitates, vulgo die dry Länder, (item die dry VValdſtett) quibus aliquando quarto loco Lucerna adnumeratur. Incolunt autem hi Alpinas valles inter Rhætos, Lepontios & Viberos, ac partim Tigurino, partim Verbigeno pago attributi ſunt. Tradunt (quod alibi expoſitum eſt) Suitios à Cimbris, Vrios à Tauriſcis, Vndervvaldios à Romanis exulibus, ortos eſſe: ac virtus eorum bellica à majorum virtute non degenerat. Patrii eorum annales aſſerunt Ludovicum Imperatorem Magni fil. hiſce populis rogatu Romani Pontificis αὐτονομίαν multaſq; alias immunitates

nitates concessisse, propter fidelem operam bello Sarracenico urbi Romæ navatam. Etenim Sarraceni qui tum Africam tenebant, Sicilia capta Italiam magna vi adorti, Centum cellas ceperunt, & inde citato agmine Romam petentes, Vaticanum nullis adhuc munitionibus septum facile adepti, templum D. Petri direptũ, argenteis, quas habebat, ingentis pretii foribus sublatis, ferro & igni prophanarunt: ibique plures dies commorati, cum urbẽ oppugnare in animo haberent, audito (ut Historici tradunt) auxiliarium ex Cisalpina Gallia copiarum adventu, recedentes inter Appiam & Latinam vias suburbana omnia vastarunt: Pauli Basilicam Ostiensi via spoliarũt, atq; igni injecto magna ex parte absumpsere. Inde in Latinam viam flectentes, & populabundi in Cassinensem usq; saltũ excurrentes, Cassinense fanum opulentissimũ sacra veste & donariis spoliarunt, magnaq; ex parte exciderunt. Hinc dextra Liris ripa ad mare instar rapidæ procellæ sese effundentes, ibiq; præda navibus suis, quæ illic præsto fuere, imposita, in altum abivere. Huic igitur expeditioni tres pagos & Haseliæ vallis incolas interfuisse patrii annales tradunt, & bis adversus Sarracenos in

Italiam descendisse duce Guidone quodam Marchione Italico: cum autē vestigiis Sarracenorum insistentes, conciso postremo agmine, pręda magna potiti essent; omnem templo D. Petri, quod ab hostib⁹ spoliatum fuerat, donarunt. Itaq; Pontifex duplicis beneficii memor, ampla privilegia illis à Gallo rege impetravit, & pręterea donavit eos his signis seu vexillis, quibus nostra ætate in bellis utuntur. Vrios tamen Ludovicus Germanicus Pii F. Magni nepos, donavit monasterio sacrarum virginum Turegi à se extructo, cui Hildegarda filia Ludovici præfuit. verba donationis sunt: Curtim nostram Turegum in ducatu Alemannico, in pago Durgaugensi, cum omnibus adjacētiis vel aspicientiis ejus sive diversis functionibus, id est pagellum Vranię, cum ecclesiis, domibus, cæterisque ædificiis desuper positis, mancipiis utriusq; sexus & ætatis, terris cultis & incultis, sylvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumq; decursibus, adjacentiis, perviis exitibus & regressibus, quæsitis & inquirendis, cum universis censib⁹ & redhibitionib⁹: Insuper etiam forestū nostrum Albis nomine, & quicquid in eisdē bonis nostri juris atq; possessionis jure proprietatis est, & ad nostrū opus instanti tempore per-

pertinere videtur, totum & integrum ad Monasterium nostrum tradimus, quod situm est in eodem vico Turego, ubi S.Felix & S.Regula in Christo corpore quiescunt. Cæterum, non existimandũ est hac donatione prorsus abolitas esse immunitates veteres,& libertatem Vraniis sublatam;nam si Vraniis credendum est,tantum unius aut alterius vici nõ autem totius regionis jurisdictio ad hoc cœnobium pertinuit. Deinde ut maxime universæ Vriorum valli imperavit,tamen id non derogabat multum eorum libertati:quoniam olim hi, qui subditi erant monasticis familiis, certis tantum pactionib⁹ illis obstringebantur, & sua libertate (nisi servi Ecclesiastici essent) interim gaudebant. Accipiebant etiam ab imperio præfectos, quos Vögt & Rijchsvögt, quidã Voitos, fortasse Græco nomine, quasi βοηθὲς, appellatos existimãt:penes hos summa judiciorũ capitalium potestas erat. Prçfectos hujusmodi rerũ capitalium Vrii quoq; ab imperio accepere quondam, cæterũ reliquas causas Ammanus & senatores ex populo delecti cognoscebant,& in cõmune reip. suæ cõsulebant. Eadem reip.forma fuit apud Suitios & Vndervvaldios;nã apud hos quoque ecclesiasticæ familiæ artes

& jura quædam habuere. Habitarunt etiam in his regionibus non pauci nobiles, velut apud Vranios Attinghusani, Scuvinsbergii, atque Vtzingii barones: Sillinii, VVitembergii, Mosii, Sedorfii, Spiringlii, Meieri, & qui à Burgis, & qui ab Oertfeldia nomen accepere: apud Suitios Stouffakeri, Rogkenbergii, Schuvanovii: apud Vndervvaldios, VVolffenschiessii, Blumenecii, Rudentzii, Altnachii, VValterspergii, Lenburgii, Lieburgii, Hunevillii. Hi primum æquo jure cum cæteris incolis utebantur, & pars etiam horum vicinis comitibus sese in clientelam addicebat, verũ paulatim auctis opibus plebem spernere, & eam suis imperiis obnoxiam reddere cœperunt præfecti qui populi libertatem tueri debebant, adhæc connivere, favere sui ordinis hominibus nobilibus, suam quoq; interim potentiam augere & confirmare. Ac tũ potissimũ periclitata est non solum Helveticorum pagorum, sed multarum quoq; civitatum per Germaniam libertas, quando Imperatores à Romanis Pontif. excommunicati, & bello petiti sunt, ipsaq; Germania in partes divisa est, dum hi Pontificum, alii Imperatorum partes sequuntur. In Helvetiis populus, & nonnulli ex nobilitate Fride-

ricum

ricum legitimum Imperatorem sequebantur, ideoque vera libertatis privilegia, ab eodem renovata & confirmata illis sunt: extant apud Suitios tabulæ Friderici II, scriptę Septembri, an. 1240; quibus Suitios in tutelam Imperii recepit, qui solum ad Imperium spectent, & ab eo abalienari non possint: eorum privilegia confirmat, & liberæ conditionis homines nominat. At vero major pars nobilitatis, præsertim clientes monasticarum familiarum, quarũ tum magna fuit potentia, Pontificum partes sequuta est. Hinc odia & animorũ abalienationes, & prima fundamenta civilium dissensionũ orta sunt, atq; hæc plurimum aucta sunt in illo interregno multorũ annorum post Friderici obitum. Illo tamen tempore mansisse quidem adhuc suam libertatem his pagis, sed cui multi insidiarentur, non obscure perspici potest ex formula fœderis, quod Vrii & Suitii cum urbe Tigurina ad triennium fecerunt, quam nos hic subjecimus.

Vniversis præsentium inspectoribus aut auditoribus notum facimus nos Senatus civesq; Tigurini, & nos Arnoldus Major à Sillinio Ammanus populusque Vriensis, nosque Conradus ab Ibergo Ammanus populusque Suitiæ,

Cōſtantienſis Diœceſis, quod invicem nos omnes juramento obſtrinximus, ut mutuo auxilio & conſilio nos defendamus, à feſto nativitatis Chriſti abhinc ad triennium, his conditionibus, quæ hîc ſubſcriptæ ſunt.

Quæcunque ante hunc diem facta ſunt, eorū nomine non tenemur invicem. Si dominus, quiſquis is fuerit, ſervum inter nos habuerit, is ſerviat ei ea cōſuetudine, quę antea Regis tempore in uſu fuit, & ut jure tenetur: ſi autem ultra hęc eum cogere velit, ipſum tueri tenemur. Quod ſi alterutra pars abſq; alterius cōſilio & voluntate arcem ſive munitionem aliquam poſſidere voluerit, hujus munitionis nomine nihil obſtricti alteri erimus. Quod ſi in arce damnum datum fuerit, incendiis aut vaſtationibus, tenemur auxilio & conſilio mutuo invicem juvare adverſus eos, qui contra jus hæc fecerint. Si quis in agrum Vriorum aut Suitiorum irruptionem facere voluerit, Tigurini pro viribus id prohibento: ſi prohibere nequeant, hoſtem incendiis, & rapinis, & quocunque modo potuerint, lædunto. Si quis Tigurinorum urbem adoriatur, eorum vineta arboreſve vaſtare voluerit, Vrii atque Suitii id pro viribus prohibento, & hoſtē rapinis atq; incendiis aggre-

aggrediuntor. Quod si pars una alicui alteri præterea sese fœdere obstrinxerit, eo reliqua non tenetur. Præterea nos Vrii atq; Suitii è civibus Tigurinis sex viros delegimus, Rodolphum Mulnerum, Rudtgerũ Mannessum, Rodolphum Beggenhovium equites, VValtherũ à S. Petro, VVernherum Biberlinũ, & Conradũ Kriegium. Nos quoq; Tigurini ex Vriis delegim⁹ tres, VVernherum Attinghusanum, Burckhardum Ammanum veterem, Conradũ Majorem ab Ortschveld, & ex Suitiis totidé, Conradum Ammanum ab Ibergo, Rodolphũ Stouffacherum, Conradũ Hunium. Hi XII viri pro sua æquitate utriq; parti mutuum ministerium & auxilium imperabunt prout opus fuerit, in his rebus, quarum conditiones antè expressæ sunt. Quod si aliquis ex his 12 intra præscriptum annorum numerũ interierit, cæteri juramento obstricti sunto, ut intra 14 dies alterũ in ejus locum substituant. Vt autem hęc omnia firma maneant cõstituto annorũ spacio, nos Senatus civesq; Tigurini nosq; populus Vriæ, item populus Suitiæ, sigilla nostra appendimus tribus instrumẽtis, quæ eadem forma de hac ipsa re cõfecta sunt. Datę sunt hæ literę Tiguri die S. Galli, anno à nativitate Dom. 1251.

Formula hæc fœderis centum annis ante facta, quam Tigurini cum his pagis perpetuum fœdus sancierunt, evidens testimonium præbet libertatis horum pagorum, & quam studiose illam defenderint, citra tamen cujusquã injuriam. Cæterum circa decennium ab hoc fœdere, cum illa anarchia in imperio adhuc duraret, atq; omnia ubiq; turbis plena essent, nobilium quoque licentia in his regionib⁹ cresceret, tres pagi Rodolphum Habespurg., qui postea Imperator fact⁹ est, propter eximiam virtutis opinionẽ, ad defendendam armis libertatem, si opus foret, numerato annuo stipendio ducẽ sibi ascivere, & fœdus cum eo fecerunt: idẽ fecere tum Tigurini, Basilienses, Argẽtinenses: multæ quoq; per Germaniam liberæ urbes his temporibus principes vicinos certo stipendio ad tuendos se ab omni injuria conducebant. Cæterũ, nobilitatis insolentia, Habespurgii authoritate compesci non potuit, ipso præsertim aliis bellis occupato in pago Tigurino, atq; in Rauracis & Alsatis: itaque tandem populus cum injurias potentiorum ferre non posset, arma cepit, & nobiles qui injustam vim aliis intulerant, regione ejecit. Duravit autem bellum hoc annis 12 circa an-

num

num D. 1260, & deinceps. Hoc bello pagi omnes aditus suarum regionum primum munire cœperunt: & Suitii quidem in monte quem Sellam seu Sattel vocant, turrim extruxerunt, & viam publicam vallo fossaq; munivere runt: Vndervvaldii vero ad Stantzium pagum, lacum undiq; acutis vallis sepserunt, & turri excitata portum muniere. Posteaquam vero Rodolphus Habespurgius an. 1273 Roman. Rex factus est, nobiles harum regionū populum rebellionis apud illum accusavere, illi vicissim nobiles injuriarū reos egere: cæterum Rex Rodolphus utraque parte audita, & inspectis pagorum privilegiis, pro illis sententiam tulit, & pacem inter ipsos & nobilitatem patria pulsam composuit, qua facta plerique nobilium domum rediere. Præfectos autem illis non Austriæ domus, sed Imperii nomine Rodolphus Rex dedit. Hi ab initio non habuere sedes suas in hisce pagis, sed alibi in suis arcibus habitabant, & quotannis semel atq; iterū evocati, illuc proficiscebantur juris dicundi causa, præsertim in reb⁹ criminalibus & capitalibus. Hujusmodi pręfectos nostra quoq; ętate nonnullæ civitates ab Imperio accipiunt, qui tantū judiciis rerū capitalium præsunt, nul-

lum præterea in illis urbib⁹ imperium aut jurisdictionem habent. Ac tantum abest ut libertas nostrorum per Rodolphum regem imminuta sit, ut potius illi pleriq; pagi non modo confirmationē sed etiam amplificationem suarum immunitatum debeant. Nā ut de Tigurinis nunc taceam, Suitiis sua privilegia an. 18 sui imperii confirmavit & auxit, quod confirmant literæ datæ Badæ pago Verbigeno, an. 1291. in quibus Suitii expressis verbis homines liberæ conditionis appellantur. Laboravit quidem plurimum Rodolphus Rex in augenda potentia Habespurgiæ domus, verum Helvetiis suam libertatem intactam reliquit, vel quod ante imperium forti & fideli eorum opera usus nollet ingratus videri, & judicaret etiam utilius suis rebus hos fideles amicos & socios habere, quā subditos contumaces, & hostili animo erga suæ libertatis oppressores præditos: vel etiā quod nuper amplissima accessione Austrii Alemanniciq; Ducatus auctus, nō existimaret minima quæq: persequenda, ne invidia nimia se oneraret, quæ commodū ipsū harum regionū superaret. Adolphus quoq; Nassov. qui Rodolpho in imperio successit, Helvetiis privilega ipsorū confirmavit: ac ipsius
nomi-

nomine in grave odium Alberti Austrii qui Adolphi hostis erat, inciderunt. Albert⁹ hic Rodolphi filius maxime omnium Helveticæ libertati gravis & molestus adversarius fuit: nam cum plures liberos haberet, ut augeret illos opibus ac potentia, cum alibi ditionem suam amplificare, tum in Helvetiis novum principatum instituere cœpit, cumque ad Imperium pervenisset, multa quæ Imperii erant, Austriis asserere pergebat. & omnibus vicinis molestus & intolerabilis erat, quem neq; puderet, sive improbis postulationibus, seu etiam aperta vi consequi quæ desideraret. Quoniam vero Ecclesiasticarũ familiarũ magna erat potentia, ubiq; satagebat, ut vel suas jurisdictiones sibi venderẽt, vel ipsum liberosq; hæreditarios perpetuosq; tutores, & advocatos sive patronos (aut quo nomine alio appellare libet) agnoscerent. Postulavit hæc à collegiis & monasteriis Argentinensi, Basiliensi, Constantiensi, Curiensi, S. Galli, D. Virginis ad Eremitas, S. Blasii, Disetisio, Fabariano, Rinoviano, VVettingensi, Murensi, Interlacẽsi, Trubiano, Certiaci vici, Seconiensi, Schẽnisio, duobus collegiis urbis Tigurinę, & aliis quam pluribus. Pari ratione Helveticarum regionum Comites & Barones

soli-

sollicitabat & urgebat,ut se in clientelâ Austriæ familiæ dederent:ex hoc numero erant Villisoviani, Rotenburgii, Regenspurgii,Eschenbachii, Arburgii, VVolhusani, & qui à grue nomen habent Grencingiani.Cæterum, collegia hæc & monasteria antehac ad Imperiũ spectabant,& nobiles domini præter Imperatorẽ, neminem superiorem hactenus agnoverant,at hic Augustus omnia Austrię domui asserere conatus est. Quam autem vehemens erga exteros fuerit,hinc conjici potest,quod sæpe rogatus nunquã tamen eo adduci potuit,ut nepoti ex fratre patriam hęreditatẽ,quam tutorio nomine administrabat,restitueret,id quod illi postea necis causa fuit.Verum abbas S. Galli, collegia duo urbis Tigurinæ, Comes Homburgius, & quidam alii, Austrios neq;patronos neque advocatos agnoscere, neque quicquam suarum jurisdictionum,ut Imperatori venderent,adduci potuerunt,ac tuebantur se veteribus privilegiis,neq; se ab Imperio sejũgi patiebantur;quo nomine Imperatorem graviter offenderunt. Cæterum, multi alii, & inter alia monasteria Secconiense,Murbacense, D.Virg. ad Eremitas,ad Interlacus, Disentisium, collegium Lucernense, sua jura Alberto dede-

dederunt, quæ ipsi apud Glaronenses, Lucernenses, Suitios & Vndervvaldios habebant, quãvis dudũ obsignatis tabulis polliciti essent his pagis nunquã se passuros ut ab his monasteriis abalienarentur. Interea rex magnis pollicitationibus popularium animos sibi conciliabat, ut huiusmodi alienationẽ ratam haberent. Postquã vero his artib⁹ vicinas regiones occupasset, & arces quasdam in ipsis pagis sibi comparasset, quæ antea monasteriorum fuerant, de ipsis pagis in suam potestatẽ redigendis agere cœpit. etenim cũ undiq; cuncti essent Austriis, quibus jam parebant Eremus D. Virginis, Glarona, Tugium, Lucerna, Entlibuchum, Vrseræ, Disentisium, aliaq; vicina loca: pleriq; credebant sponte in Austriæ familiæ clientelam concessuros. attamẽ ut res ex regis sententia conficeretur, legati ab eo ad pagos mittũtur, Liechtenbergius Baro præfectus Alsatiæ, & Ochsensteynius Baro, ambo consiliarii Regii. Hi Suitios primum alloquuntur, & illis suadent, ut se in clientelam Austriæ familiæ dedant; habituros esse principes longe clementiss., & sub quorũ imperio tranquillius degere possint quam hactenus sub imperio sæpe distracto in partes, dum in eligendis Impera-

peratoribus principes diſſentiunt. Addunt Auſtrios poſſidere monaſteriorũ non exiguos reditus in his regionibus. quod ſi illis adverſari regis animũ offenderint, ipſos facile conjicere poſſe, durius ſecum agendum eſſe, regē alioquin pollicente ſe quā humaniſſime & clemētiſſime cum illis acturum. Suitii autē antea de conſilio & poſtulatis regis edocti à VVernhero comite Homburgio (qui regioni vicinæ quam Marcham vocant, imperabat, & regē quoque offenderat, quod ſe in clientelam Auſtriorum dedere noluiſſet) re cum Vriis & Vndervvaldiis deliberata, reſpondent legatis Regiis, ſe ampliſſima Regum & Imperatorũ Roman. privilegia habere, quibus caveatur ne unquā ab Imperio alienentur; quare ſtatuiſſe ſeſe exemplo majorum Imperio Romano conſtanter adhærere. Cæterũ monaſteria illa quorũ jura & reditus Auſtrii nunc poſſiderēt (erant hęc Murbarcenſe & Beronenſe) quæ jura nonnulla & reditus in Arta pago agri Suitii habebant, obſignatis tabulis pollicita eſſe nunquam ſe ab his monaſteriis alienandos; id ſi ſervetur, ſe quoque paratos ut debita officia manaſteriis præſtent: quod ſi fides ſibi non ſervetur, & tabulæ hæ irritæ fiant, ſe
quoque

quoque existimare nõ amplius obligatos esse. Porro Regi & liberis ejus & principibus Austriis se debitam observantiam & fidem præstituros, & cum ipse caput Imperii sit & Augustus, se ab eo petere ne ab Imperio avellãtur; prętęrea cum antecessores ejus ipsorũ privilegia confirmarint, quod hacten⁹ ab ipso impetrare non potuerint, se nunc denuo simpliciter petere illorũ confirmationem, ac precari legatos, ut hanc responsionẽ Regiæ majestati offerant, eamque suo nomine obsecrent ut clementer audiat. Legati hujusmodi responso accepto, ad Vrios & Vndervvaldios proficiscũtur, qui sicut antea inter ipsos cõvenerant. In eandem prorsus sententiam respõderunt, ac in singulis pagis ipsæ tabulę seu vetera diplomata Friderici & Rodolphi Habespurgii, aliorumq; Imperatorũ, & prętęrea monasteriorũ literæ ac pacta legatis ostẽdebantur, simulque omnes orabant, ne cogantur hæc omnia abolere. Verum re ad Imperatorem delata, gravissime offensus fuit hoc responso, quoniam non tantũ Austrios Dominos agnoscere detrectabant, & ab Imperio se avelli non patiebantur, verũ ne à cœnobiis quidem sejungi poterant, & ita quæ ille vix multo labore cõparaverat,

rat, irrita reddebantur. Cum autem non ita longo tempore interjecto pagi legatos suos denuo ad Imperatorem misissent pro confirmatione suorum privilegiorum, ille indignanti animo illis ait, se æque satisfacturum illorum precibus, atq; illi suis postulatis satisfecissent, verum se delegisse præfectos, quos ad illos missurus sit, à quibus plenius de sua voluntate certiores fiant. Præfecti autem ab eo missi sunt, Grisslerus eques, qui Suitiis & Vriis præesset. hic Cussenaci (arx vetusta hoc nomine fuit supra pagũ agri Suitii ejusdem nominis) habitabat, & alteram præterea arcẽ apud Vrios extruebat. alter vero Peregrinꝰ Landẽbergius Vndervvaldiis præfectus est: obtinebat hic arces duas, Sarnam infra sylvam, & Rotzbergium supra sylvam, quæ mediam regionem Vndervvaldiorum dividit. ambę arces antea collegii Lucernẽsis fuere, & quos Majores vocãt illic habitavere, sed Imperator Albertus utramq; Austriis vendicarat, & præsidio imposito munierat. Erat hæc ratio præfectorum nova atque insolita Pagis; ante enim unum duntaxat præfectũ tres Pagi habuere, qui plerumq; etiam Tigurinorum aut aliarum urbium pręfectus erat: hic (ut diximus) extra pagos in suis ditionibꝰ
habi-

habitabat,& quotannis semel atq; iterum juris dicũdi causa evocatus in pagos veniebat, sed reliquis temporibus ejus munere fungebatur vicarius aliquis ex incolarum numero delectus: nũc vero duo perpetui præfecti munitissima loca regionis prꝫsidio tenebãt; hos,cum arces in Austriorum potestate essent,plebs metu Imperatoris ferre cogebatur. Ac initio quidẽ,magna humanitate & clementia prꝫfecti erga omnes utebantur, si forte blanditiis & comitate sua animos popularium cõciliare, & ex integro Austriis subjicere possent:id autem cum non succederet, duro & aspero Imperio populum premebant, idque jussu regis,quem prꝫter cætera novo fœdere graviter offenderant Suitii,quod cum Comite Homburgio in decennium pepigerãt. Crescente igitur tyrãnide, legati à tribus Pagis communi nomine ad Imperat. mittuntur.hi cum non possent impetrare accessum ad ipsum Imperatorem,consiliariis ejus mandata sua exponunt: Se Romani Imperii populos habere à multis Imperatorib.privilegia ampla& immunitates, quibus nunc tyrannide gravi oppressi spolientur.Etenim cives harum regionum nullis aut levibus de causis in carceres conjici, premi novis

exactionibus, & præterea cogi singulos, ut cum alio tempore tum kal. Ian. præfectis munera afferant, quod hactenus nunquam in usu fuerit. Quare sese supplices petere, ut apud Imperatorem intercedant, quo liberentur his oneribus, & restituantur ac confirmentur illis vetera privilegia. At consiliarii Imperatoris deliberatione facta respõdent, Pagos in culpa esse quod gravius premantur, & Imperatore minus clementi utantur, qui vicinorum Lucernatum, Tuginorũ, Glaronensium exemplum imitari nolint, & sese Austriæ domui dedere; id unũ si fecerint, neq; ut antehac regem & liberos ejus spreverint, habituros clementissimũ principem. Hoc responso accepto legati re infecta domum rediere: præfectorum vero tyrannis Imperatorem patronum nacta, indies augebatur. Erat apud Vndervvaldios incola vallis, quam patria lingua Melchtal nominam⁹, vir senex opulentus, & libertatis studiosus, qui hactenus semper suis author fuerat, ne se Austriæ familiæ subjicerent, sed pristinam libertatem constanter retinerent: nomen illi fuit Henricus à Melchtal: ad hunc mittit Landenbergius præfectus servum qui aliquot boum juga abducat: cum ille respõderet se nullius
crim

criminis sibi conscium esse, propter quod à præfecto mulctari debeat atq; ut maxime aliquid cõmiserit, non tamen absque judicio atq; inaudita causa se mulctandum esse: ad ea servus ad domini ingenium factus arroganter respondet se nunc jussu heri boves hos abducturum, quod si terra colenda sit, rusticos ipsos aratrum trahere debere; simul juga bobus demit, illosq; abigere parat: at huius filius Arnoldus nomine, injuriæ indignitate commotus, stimulo quẽ manu gerebat servum pręfecti percutit, illiq; verbere digitum frangit, ac veritus tyrannidem heri, statim per vicinos montes ad Vranios confugit, atq; apud quendam cognatum delitescit. Landenbergius vero re cognita Henricum Melchtalium ad se evocat, ab eo percunctatur ubi nam filius lateat; illo autem respondẽte se id nescire (& re vera id nesciebat) indignatus oculos illi erui jubet, juga illa boum abducit, & præterea maxima bonorum parte eum mulctat. Hoc facto magnã sibi invidiam & populare odium omnium conciliarat, sed metu regis, cuius maxima erat potentia, nemo tum fuit qui se commovere auderet. Itaque ut improbitas licentiam nacta facere solet, sic tum pręfectorum libido ab uno

D 2 scelere

ſcelere in aliud ruit. Prope Engelbergum Monaſterium, non longe à pago VVolffenſchieſz locus eſt, Vff Alzelen nominatus, ubi habitabat ruſticus quidam, Conradus à Bomgarten dictus, uxorem habens eximiæ formæ. hanc forte in prato aliquid operis facientẽ vidit VVolffenſchieſſius nobilis præfecti vicarius, qui illac Engelbergo domũ ſuam Rotzebergum revertebatur: & quoniam maritum abſentem eſſe didicerat, illuc divertit, ac mulierẽ ſolium ſibi temperare jubebat, ſe enim labore & æſtu feſſum (erat autem tum finis æſtatis) ſudorem velle abluere: mulier tyranni imperio quamvis invita paret; verum cum illam hortaretur, ut ipſa quoq; depoſitis veſtibus balneum ingrederetur, ſe quidem paratam obſequi ait, modo ſervi diſcedant. habebat autem ſecum duos famulos. his dimiſſis, mulier moram nectit, ſimulans ſe mox venturam; interim per poſticum effugit: ibi illi ſolicitę & anxiæ maritus è ſylva domum rediens obvius fit, atq; rebus omnibus cognitis domum ingreſſus, ſecuri, quam forte ſecum gerebat, præfecti vicarium in ſolio adhuc ſedentem trucidat, atq; meritas ab eo pœnas alienæ pudicitiæ attentatæ ſumit. Cædem hanc præfectus ulciſci co-

nabatur

nabatur, ſed tantum erat eius odium apud omnes, ut nihil efficere poſſet,& indignitas facinoris efficiebat,ut ſalvo pudore ànullo auxilium implorare auderet:is quoq; qui cędem commiſerat, ex Vndervvaldiis diſceſſerat, & clam apud Vrios latebat. Quidam tradunt, Landenbergium ipſum attentantē pudicitiam honeſtę matronę cęſum eſſe; & ita Etterlinerus & hunc ſequutus Stumpfius,in ſuis Annalibus Helveticis prodidere: ſed Vndervvaldii narrant hunc qui in ſolio cæſus eſt VVolffenſchieſſium fuiſſe, Auſtrii Principis miniſtrum, qui Rotzbergæ habitarit.

Cum hæc in Vndervvaldiis facta eſſent, Griſler⁹ ut ſuos in officio retinere poſſet,juſſu Regis prope Altorffum vicum,in colle Solaturn nominato, arcem proximo anno extruere cœpit, ac homo arrogans jactabat ſe ita ſub jugum miſſurum Pagos,ut eos pro arbitrio quavis flectere poſſet.arcem ipſam nuncupabat *Zvving Vry under die ſtagen*;ac ſi dicas,Iugum Vriorum,quo in extremam ſervitutem redigendi ſunt. Cæterū cū animos omnium exaſperatos,& à ſe alienatos eſſe cerneret, metuens occultam aliquā conſpirationē, ut eam inveſtigare poſſet, hoc conſilio uſus eſt. Altorffi in foro, quo maxima

D 3 homi-

hominum totius regionis frequentia convenire solet,pileum prælongę perticæ imponit, ac omnes jubet nudato capite flexisq; genubus honorem eum pileo exhibere quo se præsentem afficere consuevissent:existimabat autem, eos qui præ cæteris sibi infensi essent, nequaquam adduci posse,ut tantũ honorem pileo exhibeant, præsertim si confidant aliorum auxiliis quibuscum convenerint; hac autẽ occasione posse se honesto titulo in eos animadvertere,& tormẽtis ad exploranda consilia aliquos subjicere. Interea ipse in Suitios quibus etiam præfectus erat proficiscitur. Erat apud Suitios in magna authoritate VVernherus Stouffacherus, vir nobilis, cujus pater Rodolphus ante annos circiter xxx summum magistratum in eo pago gesserat:hic ędes paulo quam pro regionis more ampliores & elegantiores extruxerat:itaq;equo illac pretervectus Grislerus rogat eum cujus sint ædes:ille vero qui nosset præfectũ sibi inimicum esse,quod populo hactenus auctor fuerat ne se Austriis subjicerent, Regis,vestræq; sunt, ait, & ego vestro beneficio eas possideo: cui præfect⁹:Ego,inquit,regionis huius Domin⁹ sum, nec deinceps patiar vos vestro arbitratu libere agere & ędificare quasi

penes

penes vos Imperium ſit, idq; brevi experiemini. Doluit hæc præfecti minax & contumelioſa reſponſio plurimum Stouffachero, neq; mœrorē celare poterat. itaq; uxor ejus modeſta & prudēs mulier, cum maritum mœſtum & anxium cerneret, cauſa ab ipſo cognita, hortatur eum ad bene ſperādū; Deum enim cui omnis injuſta vis ac tyrannis diſplicet, non defuturū ipſum invocātib⁹: debere autē ipſum alibi viros fortes quærere qui eadem tyrannide premantur, & cū his conſilia & opes coniungere ad recuperandā patriam libertatem; bona ſpe Deum piis cœptis adfuturum. Stouffacherus diu ſecum deliberans, tandē Vriam proficiſcitur, ac illic facile animadvertit Griſlerum nō min⁹ quam apud Suitios ob intolerandum faſtū omnibus exoſum eſſe. Baro quoq; Attinghuſanus qui illū familiariter noſſet (is tum ſummū magiſtratū gerebat) graviter illi conquerebatur de Griſleri inſolētia, qui vel pileum ſuum principū more coli vellet, ac palam teſtabatur fieri nō poſſe ut homines diutius tantam tyrānidem ferant. Verum Stouffacher⁹, qui forte metueret ne hęc tentandi ſui cauſa ab illo diceretur, ſua cōſilia reticet, ac uni tantum veteri fidoq; amico, cui nomen erat VValthero

Furstio (quod Principē significat) suam mentem patefacit: hi autem duo re diu deliberata, & Arnaldo Vndervvaldio à Melchtala in societatem cōsilii adhibito, jurejurando se invicem mutuo obstringūt, ad patriam communi cōsilio & auxilio tyrannide liberandam, & restituendā veteri libertati. Præterea ita inter ipsos convenit, ut quilibet in suo Pago, quotquot possit, viros bonos & prudētes huic fœderi asciscat: qui omnes juramentum dabant, se paratos vitam fortunasque omnes exponere, ad asserendum cuiq; suum jus veteremq; patriæ libertatē, ita ut interea pręstentur quæcunque debita officia Imperio, monasteriis, omnibusque nobilibus & ignobilibus; & simul spondebāt se fœd⁹ hoc in arcano habituros, donec cōmuni consilio id palam facere omnes statuissent. Locus etiam ad Vriensem lacum delectus est, *im Grütli* nominatus, quo cōvenirent tres fœderis Principes, singuli tribus quatuorve sociis ascitis, & communi consilio de rebus agendis statuerent. Atq; ita tum principium fœderis Helvetici à Stouffachero, Furstio, & Arnoldo Melchtalio jactum est, ac singuli, ut novo fœderi socios adjungant, domum rediere. Mox autem nō solum plebes sed nobilitatis

quoque

quoq; maxima pars in his pagis, fœderatorum partes ſequuta eſt. nam prǽfecti nō minus nobilitati quam populo infeſti erant & moleſti, & vulgo ab his nobiles, Pagorum ruſticis adnumerabantur, & ruſtici nobiles, & ruſticorū tribules appellabantur; eorum quoque jura prǽfecti Auſtriis paulatim aſſerere cœperunt. quibus injuriis & contumeliis multorum ex nobilitate animi ab Auſtriis abalienati ſunt, ut modo de Attinghuſano Barone diximus. Aucto paulatim confœderatorū numero, viſum eſt pleriſq;, tempus eſſe rem ipſam aggrediundi, ut ſcil. pulſis præfectis patriam in veterem libertatē aſſerant, ne forte ſi diutius differant, res alicunde per indicium ad præfectum emanet. Itaq; poſtridie S. Galli 16 kal. novemb. an. 1307, duodecim præcipui ex omni confœderatorum numero conſtituto loco conveniunt: cæteris autem urgentibus rem primo quoque tempore inchoandam, ſoli Vndervvaldii obſtare, aſſerentes Sarnam & Rotzbergum arces ſuæ regionis munitas & expugnatu difficiles eſſe; in quibus oppugnandis ſi mora trahenda ſit, mox regem inſtructo exercitu ſuis ſubſidio venturum: verum ſi expectentur kal. januar. proximi anni, facile per inſidias

eodem die utramque arcem occupari posse: horum postulatis cæteri acquievere. Itaque decernunt proximis kal. Ian. omnes arces præfectorum in singulis pagis occupare, nullam tamẽ injuriam inferre vel præfectis, vel eorum familię, aut his qui in pręsidio sint, nisi illis qui armata manu se defenderint: sed ipsos cum ipsorũ bonis inviolatos dimittẽdos esse, arces autem funditus diruendas, quo re ipsa testarentur, se non prędę cupiditate, aut ullius lędendi causa, sed propriæ libertatis tuendæ gratia arma sumpsisse. Hoc decreto facto singuli domum rediere, constitutũ tempus expectantes: interea consilia sua optima fide silẽtio tegunt. Interea accidit apud Vrios ut VVilhelmus Tellius confœderatorum unus, aliquoties pileum illum stipiti impositum prçteriret, nullo reverentiæ & honoris signo exhibito. ob hanc causam à præfecto accusatus, suam rusticitatẽ excusabat qui nõ existimasset ullius hoc momẽt esse. sed præfectus, qui hominem suspectum haberet, è liberis eius filiolum u nice charum patri deligit, & in vertic hujus pomũ sagitta petere illum jubet (erat enim Tellius optim⁹ sagittarius ni illud dejiciat capite pœnas daturũ Tellius vero hanc rem inauditi exem

pli dicere, seque potius mori paratum, quã ut sagitta forte aberrante charissimum filiolum feriat: cui præfectus, Ni jeceris, tibi una cum filio pereundum erit. quare cum nullus excusationi aut ullis precibus locus relictus esset, arcu sumpto, Tellius, Deo haud dubie jactũ gubernante, pomum è vertice filii dejicit. Omnibus autem felici jactui gratulantibus, unus præfectus satiari hac pœna nõ potuit, verum cum sagittam alteram thoraci Tellii insertam cerneret, quęrit in quem usum hanc quoq; è pharetra deprompserit. cui ille, id moris esse, & in consuetudine sagittariorũ positum, ut geminas sagittas depromant. sed res præfecto suspecta erat; itaq; hominem acrius urget, & tandem vitæ impunitate illi proposita verum elicit: eum scilicet hoc cõsilio sumpsisse alteram sagittam, ut si priore filium feriisset, secunda pręfectum peteret. Tum vero pręfectus, se quidem uti promiserit vitam illi nõ erepturum esse, inquit, cęterum cõiecturum in perpetuos carceres, ubi omni hominum alloquio ac lucis usu privatus, miseram in tenebris vitam degat: simulq; vinctum navi imponi jubet, ut eum ex Vriorum regione Cussenacum abducat. Iamq; medio lacu navigabant, cũ subito gravis tempestas

pestas navim concutere, & fluctibus pene obruere cœpit: ibi cũ in summo vitę discrimine omnes versarẽtur, quidam è servis Grisleri monet dominũ, unicam salutis spem superesse, si vinct[9] Tellius solvatur, & gubernaculo adhibeatur, hunc enim navigandi peritissimum esse, & simul quoq; robore corporis multum pollere: necessitate urgente omnes id consilium probant ac Tellium solvunt. Ille vero gubernaculo sumpto vix multa vi è fluctib[9] navem eripit, & eam adversus Suitiorum terram dirigit, quo loco non multũ à littore ingẽs saxum supra undas eminet (Tellii saxum hodie nuncupant.) huic cum appropinquasset, arrepto arcu suo (forte pone ipsum in puppi jacebat) in saxum hoc desilit, & simul quãto maximo potest nisu, navim pedib[9] in fluctus repellit, atque inde se fuga in proximos montes proripit. navis vero diu fluctuans tandem à servis pręfecti portui, quem Brunnam à fontibus nominant, appellitur. Inde cum præfectus Cussenacum peteret, & illi inter Artam & Cussenacum via quadam profunda iter faciendum esset, Tellius locorum peritus ea cõmoditate captata, illuc se abdidit inter fruteta, & prætereuntem præfectum sagitta cõficit. Extat nostra

ætate

ætate facellum eo loco quo præfectus cæſus eſt,& alterũ in ſaxo in quod Tellius è navi deſiliit, perpetua rei geſtæ monuměta. Tanto facinore perpetrato Suitiam ſe confert, & rem omnem Stouffachero exponit: inde per altiſſimorũ mõtium juga juxta Morſachum Vriam red.t, atq; VValtherũ Furſtium adit,quidque egerit illum edocet: aderat autem illis ſatis animi & virium ad ejiciendam omnem prȩfecti familiam, ſed Vndervvaldiorum rationem habent, & memores conventorum kal. januar. inſtantes expectãt. interea Tellius apud amicos abditus latet. Cum autem tandem kal. jan.veniſſent, Vndervvaldii arcĕ utranq; capiunt ex inſidiis,uti polliciti fuerant.Rotzbergi in arce famula adoleſcentem Vndervvaldium egregiæ formæ amabat,& cũ eo ſtupri conſuetudinem habebat.conſtituta igitur nocte adoleſcens ſecum adducit viginti alios,omnes armis inſtructos,eoſq;ſe prope arcem abdere jubet, ipſe pro more ſigno dato ab amica ignara conſpirationis fune in arcĕ ſubducitur; ubi cũ aliquantulũ quieviſſet, alia cauſa cõficta è cubiculo ad eam feneſtrã qua aſcĕderat revertitur,& unũ è ſociis fune demiſſo in arcĕ ſubducit, ac ad amicã redit: hujus opera reliqui omnes

omnes arcem ingressi sunt;qui præfecti familiam numero& robore superãtes, arcem in suam potestatem redegerũt, clausis tamen portis expectabãt eventum sociorum,quibus altera arx Sarna occupanda erat. Erant hi numero L; ex his xxx fese inter arbores quarum eo loco densa sylva erat abdiderant,cęteri xx baculis nixi arcẽ petebant, munera pro consuetudine præferentes, agnos, porcos,vitulos, caseos aliaq; huius generis.his in itinere obvius fit præfect⁹, qui de more templum petebat: cumq; eos inermes cerneret baculos tantum manu gestare,nihil mali metuens institutum iter perficit,lętus etiam propter munerum copiam quę solito major erat. Verum illi baculos teretes ita ante exacuerant, ut facile eos, acuto ferro, quod singuli sinu gestabant, hastarum instar induere possent. In arcẽ ergo intromissi portam occupant,& socii qui inter arbores abditi erãt signo dato his auxilio veniunt, ac omnes qui in arce erant in suam potestatẽ redigũt:cumq; cognovissent Rotbergum quoq; captum,omnes cũ rebus suis etiam ipsum pręfectum quem fugientem interceperunt, ad fines deducunt & demittunt, jureiurando illis dato,ne unquã in has regiones redirẽt.Arces ambæ funditus
dirutæ

dirutæ sunt. Eodem die Vrii novam arcem, Vrię jugum, nondum absolutam, destruxere, & apud Suitios Stouffacherus cum suis arcem Lovertiam in lacu positam cepit, & diruit. Postridie tres Pagi legatis missis publicū fœdus conditionibus ante commemoratis in decennium fecere, & illud jurejurando sancierunt. Atq; hunc finem habuit tyrannicum imperium præfectorū, quos Albertus Austr. his pagis imposuerat. Cæterū Albertus rex cognitis his rebus graviter commotus, statuit pagos bello persequi, & vi sub jugū redigere. Mandat igitur suis omnib⁹ Tuginis, Lucernatib⁹, & reliquis qui his pagis finitimi erant, ne ullam commeatus copiam eis faciant. sed ipse nō multo post in trāsitu Rusę fluvii, juxta veteris Vindonissę ruinas, cęsus à fratris filio, & cōjuratis, bellū quod animo destinaverat, persequi non potuit. Liberi autem Alberti occupati in ulciscēda nece patris, nullam tum Helvetiis vim intulerunt, metuentes ne se nobilibus à quibus Albertus pater eorum cæsus fuerat cōjungerent. Dirutę sunt eo tēpore ab Austriis multæ munitissimæ arces in Helvetiis, veluti in pago Tigurino VVarta, Multpergum, Schnabelbergum, Maschuanda arx & oppidum: in Verbigenis, Faru-
yanga.

vanga. Deletæ etiam ſunt nobiliſſimæ harum regionum familiæ, Eſchinbachia, VVartia, Palmia, aliæque plures: arce enim Farvanga capta, uno die LXIII nobiles & nobilium ſervi capite mulctati ſunt: non minus etiam mille hominũ quorũ maxima pars nobiles erant, alibi in Helvetiis Auſtriorũ juſſu vel cæſi vel in exilium acti ſunt: falſo autem Helvetii à malevolis quibuſdam accuſantur de pleriſq; arcibus everſis, & familiis nobilium patria pulſis aut extinctis, cũ maxima pars ab ipſis Auſtriis deleta ſit. Alberto regi ſucceſſit Henricus Luzelberg. VII hujus nominis Imperator: hic trium Pagorum privilegia, & veteres immunitates illis cõceſſas confirmavit, atq; præfectum ſeu advocatum Imperii nomine cõſtituit, qui Tigurinę urbi, Turgeis, Verbigenis, & tribus Pagis Imperatoris nomine jus diceret, Rodolphum Habeſpurgium Lauffenbergę dominum. fuit huic Gotthofridi filius, Rodolphi nepos patrui Rodolphi Imperatoris. Cum autẽ Imperatore abſente in Italia (in qua expeditione centum è Tigurinis, & totidem ex ſingulis Pagis illi militarunt) præfectus ſua poteſtate abuteretur, & eo nomine apud Imperatorẽ accuſatus fuiſſet, idque, ut quidam ajunt, falſo & per

calum-

calumniam,opera Leopoldi Ducis,qui ipſum oderat, præfectura privatus eſt, & in ejus locũ ſubſtitutus Eberhardus à Burgla in Turgea habitans. Rodolphus autẽ ſequutus aulam Francicam Mompeſſuli mortẽ obiit; cadaver ejus famuli domum reportarunt,& inCœnobio VVettingenſi ſepelierunt.Liberi autem Alberti cæſis illis omnibus qui paternæ mortis conſcii fuerant,& illis quoq; pulſis qui illis conjuncti erant, aucti opibus & potentia (omnia enim cæſorum bona occupaverunt) Pagos quidẽ oderant, ſed tamen aperto bello eos non petebant,forte metu Imperatoris in cujus clientela erãt:interea tamen incurſionibus infeſtabant eos;facile enim erat ex Lucerna navibus Vndervvaldios infeſtare.Pagi vero diligẽtes excubias agere,& ſibi mutuo auxilio eſſe.Itaq; cum an.1310, navis armis viriſq; optime inſtructa èLucerna Vndervvaldios peteret,ab ipſis & ab Vraniis,qui forte navi prę ſidio Vndervvaldiis veniebãt,in portu oppreſſa eſt,atq; omnes qui in ea erãt, vel cæſi vel capti ſunt:qua clade accepta,qui Lucernę & in his finibus agebant, inducias cum hoſte fecerunt. Eodem anno Suitii,uti omnia domi pacarent,Ariam&Cuſſenacum ſui Pagi vicos, Habeſpurgiorũ

tamen Imperio parentes, ab Eberhardo Comite Habespurgio emerunt, & hac quidem parte suos fines ad lacum extenderunt. Sed ab altero limite interea illis bellum erat cum monasterio D. Virg. ad Eremitas, cum quo inimicitias diuturnas cccc fere annis exercuerunt, quarum causam breviter exponam. Otho Magnus Imp. circa annum 950, limites certos constituerat Suitiis & fratribus monasterii Eremitani. in his montes quidem pascui monasterio tribuebantur, quos hactenus Suitii possederant: sed illi decretum Cęsaris ratum habere & suis possessionib⁹ cedere nolebant, verum eosdem fines quos antiquitus possederant, vi retinebant. Abbates vero monasterii cum vi eos pellere non possent, nihilominus decreti hujus confirmationem à sequentibus Imperatoribus impetraverunt. Anno autem 1044 Gero Abbas Suitios apud Henricum III Imper. accusavit: Suitiis conjunxerāt sese Lentzburgii Comites Rodolphus & Arnolphus Tugio imperantes, qui & ipsi de finibus imminutis conquerebantur. sed Imper. Henricus Othonis decretum denuo cōfirmavit, & Comitib. Lentzburgiis nescio quam mulctam imposuit: Suitii tamen in possessione veteri, quamvis invitis Ab-

batibus

batibus, permanebant. Rursus igitur circa ann. 1144 Rodolphus Abbas ipsos coram Conrado II Imp. accusavit; ab hoc quoq; Othonis sententia confirmata fuit: cum autem Suitii nihilominus in possessione vi permanerent, & Abbas suos fines à Cæsare constitutos occupare vellet, bellum inter eos exortum est, quo excursionibus utrinq; se infestabãt, & quoscunq; poterant mutuo intercipiebãt. Durarunt hæ inimicitiæ multis annis, tandem Rodolphus Raperlvilæ Comes, pacem inter eos composuit ann. 1217; quę annis circiter L servata est: Anshelmo autem Abbate novę lites exortę sunt, quod literas pacis factæ diverso modo interpretarentur: duravit bellum utrinq; 44 annis. Postea Tigurini pacem firmam facere conati sunt temporibus Henrici VII; verum in ipsa pacis actione nonnulli Suitiorum qui religionis ergo ad Eremitanum monasterium venerant, publice à quibusdam monachis insigni contumelia affecti fuerant, idque pacis actionem irritam fecit. Prçterea Austrii Principes, qui tum advocatiam monasterii sibi vendicarũt, Abbatem & monachos contra Suitios incendebant, illisq; suum auxilium pollicebãtur. Cum igitur bellum duraret, & multa damna

Suitii inde acciperent, anno 1313, die 23 febr. noctu ex inopinato præfecti, deceptis excubitoribus, cœnobium ipsum manu cœperunt, ac ex monachis hos à quibus cõtumelia affecti fuerāt, ac loci parochũ nomine Ioannem, & Rodolphũ monasterii ludimagistrũ ceperunt & abduxerunt: Erant autem monachi nobilibus familiis nati, Rodolphus & Henric. Vunenbergii, Ioannes Regenspergius, Burckhardus Flumingerus. Itaq; statim eorum cognati atq; affines Habespurgii Comites & Toggii, & Baro Regenspergius, & præterea Abbas monasterii Ioannes de Schuvanden pro ipsis apud Suitios intercesserunt. quare cum jurejurando cavissent ne Suitiis hæc irruptio damno foret, eamque se nunquã ulturos polliciti essent, persolutis 900 libris, liberi dimissi sunt. Verum animi eorum nõ tam data libertate placati sunt, quã offensi & exacerbati captivitate. itaq; omnes occasiones lædendi Suitios captare. Accessit nova dissensionum occasio, mortuo Henrico Imp. cum ann. 1314 Comitia novi Imperatoris creandi gratia haberẽtur. Principes electores suffragiis variarũt, & quatuor ex his elegere Ludovicum Bavarum hujus nominis quartum, cæteri tres sua suffragia dederunt

Frid-

Friderico Austrio Alberti filio. is ut numero suffragiorum Ludovica par esset, Henricum Carinthię Ducem regē nominat Bohemię, qui gentilitatis jure regnum illud ad se spectare contēdebat, & hunc inter suos suffragatores numerabat, cum tamē Ioannes Henr. VI fil. qui filiam demortui regis in uxorē duxerat, regno potiretur. Hanc quasi dilacerationem Imperii cum per omnē Germaniam, tum etiam per Helvetiam magni motus cōsequuti sunt: tres Pagi qui Austrios oderāt Bavaro adhęserūt: vicini eorum omnes aut ante in clientela Austriorum erant, aut nunc Friderici electionem ratam habebant. Itaq; cum soli Pagi acerrimi Friderico resisterent, ejus opera, accusante ipsos Eremitano Abbate, à Constant. Episc. excommunicati, & à curia Imperiali Rotevilana proscripti sunt. Crimini eis dabatur quod in Cœnobium Eremitanum irruptionem fecissent, & in illo tumultu S. S. corporis & sanguinis D. nostri I. C. sacramentum in terrā profudissent. id autem factum Suitii constanter negebant, & ultro pollicebantur se gravissime pœnas exacturos de tantis facinoribus, si modo demōstrari queant: nemo tamen quemquam facti hujus authorē nominare poterat.

 nihilo-

nihilominus manebat publicata proscriptio & excommunicatio.itaq; supplices à Ludovico Imperat. petunt, ut causam cognoscat.hic re cognita proscriptione eos exemit, &,ut cõmunioni Christianę restituerentur,effecit. Interea veroNobiles qui una cum pręfectis è Pagis profugerant, solicitabant LeopoldumAustr.Alberti fil.ut bellum Pagis inferret. idẽ urgebat Abbas Eremitanus,&Montefortius Comes.titulus quoq; belli videbatur esse honestissimus,ut Princeps vindicaret injuriam fano D. Virg. illatam: non difficulter autem persuasum fuit Principi juveni & prępotenti,ac qui paternum odium animo aleret, ut bellũ adversus Pagos susciperet. Habebat secum copias illas quibus arces expugnarat parricidarum patris sui, laetes ad bellum, & opima præda direptarum arcium opulentas. præter illas ex Helveticis regionibus & Suevia Alsatiaque instructissimum exercitum colligit, & universas copias in duas partes dividit, maiorem partẽ ipse (circiter 20000 numero fuisse ferunt)in Suitios ducit,alteram dat Comiti Strasbergio, qui Haseliæ valli imperabat,ut superatoBrunigo mõteVndervvaldios adoriatur. Pagi apparatu Ducis cognito,& ipsi suas copias colligunt,

gunt, & ne quid intentatū relinquant, per Toggium Comitem Principem de pace interpellant,& se vel ipso Principe judice, Abbati Eremitano atq; nobilitati ejectę responsuros pollicentur. sed Princeps intercessioné Comitis admittere noluit, omnem q; pacis actionem rejecit. Spe igitur pacis prorsus sublata, in omnib⁹ pagis jeiunium indicitur, & supplicationes ad Deum fiunt: omnes qui arma ferre possent, distribuũtur in præsidia quacunq; aditus in eorum regionem patet; incertum enim adhuc illis erat qua potissimũ via Austrii ipsos adorituri essent. Sed quia Dux ipse cũ omnibus fere copiis Tugii erat, Suitiam cõveniunt, qui proximus Tuginis pagus est, Vriorum 400, Vndervvaldiorum 300, & 600 ex ipso Suitio pago: hi omnes 1300 numero hostem expectare statuunt, vitamq; pro patria & libertate, pro uxoribus & liberis ponere parati sunt, non minus laude digni illis Lacedęmoniis qui ad Thermopylas pro Græciæ libertate pugnantes occubuerũt Ferunt, nobilem Hunebergium qui in agro Tugino habitabat, sed tum in castris Austriis erat, misertum tot innocentũ quos omnes perdendos videbat (decretũ enim erat nobilitati ferro flammaq; Pagos vastare) clam epistola

alligata sagittæ monuisse Pagos,ut die Othomari in loco qui Morgartem dicitur sibi caveant:itaq; re cognita Pagi eum quem diximus locum muniunt, angustias obsident, & castra in edito monte ponunt. Convenerant tum in unum exules Suitiorum L numero. hi veniam exilii à suis petebant, & suam operam in defendenda salute patriæ offerunt.verũ illis triste responsum datur, eorum multos gravium criminũ reos esse; quare nolle se uti eorũ societate,ne homines sontes universo exercitui alicujus mali causa sint: illi tamẽ hoc responso accepto nõ deterriti sunt ab auxilio ferendo patriæ, sed in ipsis finibus collem editum imminentẽ viæ qua hostibus transeundum erat,occupant. Die igitur Othomari qui est 16 Novemb. an. 1315, Leopoldus suas copias Tugio ante ortum solis educit, & ipse cum equitatu omnique nobilitate peditatum antecedit; sua etiam manu quisq:nobilium pœnas sumere de seditiosis rusticis statuerat. Cum autẽ appropinquarent finibus Suitiorum,qua parte lacus quem Egerium seu Aquę regię vocant,ab una parte, & altera editissimi montes viam militarẽ cingunt, exules primi omnium ingentia saxa,& vastas trabes è summo mõte in exercitum

umDucis devolvere cœperunt, indeq; passim lapides quos in hunc usum cõgesserant, in equitatum continenter jacere. Rem inopinatã consequuta est magna hominum equorumq; turbatio, sic ut sessores equos consternatos, cum sonitu ingentium saxorum quæ per præceps ruebant, tum ipsis quoque lapidum ictibus, non possent regere. id altiore loco cernentes Suitii, instructa acie hosté à fronte adoriuntur, & primum lapidibus missilibusq; eminus petunt, inde cominus congressi halabardis maxima vi hostem ferire incipiunt, tantoque impetu eos aggressi sunt, ut brevi hostem in fugam verterint, cujus authores fuisse traduntur Eremitanus abbas & Mõtefortius Comes. Occubuerunt præter peditatũ hoc prælio 1500 equi, multi in lacu suffocati, non pauci angustia locorum fugã impediente à suis oppressi & equorũ pedibus obtriti perierunt. Cæsi illic sunt Tigurini cives 52, qui duci Austrio à senatu auxilio missi fuerant; omnes diversicolore vestitu ejusdé generis usi, mortui eodem loco reperti sunt, virtuti eorum etiam hoste testimonium perhibente. Eodem die quo ad Moregartum pugnatum est, Strassebergius Comes dejecto è monte Brunico prę sidio Vndervvaldiorũ cum

III mill. in eorum regionem penetravit, ac prædas undique agere cœpit. Alpenaci (is vicus eſt Vndervvaldiorum) caſtra metatur, ut niſi ſpõte deditioné facerent, poſtero die alteram partem Vndervvaldiorũ, quæ ſylva à ſuperiori parte regionis dirimitur, invaderet. Interea vero Vndervvaldii ſuperiores ſeſe colligunt in vicinis montib⁹; eos etiam qui ſub ſylva erant, ad quos hoſtis nõdum venerat, in auxilium evocant, & ſimul rem omné ſuis qui apud Suitios erant ſignificant. Venit is nuncius cũ jam depugnatum eſſet, poſtridie Brunnam; alii eodé die veniſſe tradunt. Itaque mox Vndervvaldii lacum petunt, & tanto ſtudio domum feſtinant dum omnes nautarum vice funguntur, ut II horis lacum alioqui ſpacioſum trajecerint. Comitati ſunt eos 100 è Suitiis. hi omnes Buchſum appellentes, qui ipſorũ vicus eſt, ac inde Burgenſtadum verſus profecti, ſe cum domeſticis copiis quæ illic erant conjungũt. illic primum hoſtes qui huc Lucerna navibus advecti regioné populabantur, aggrediuntur, & turpi fuga naves repetere cogunt: deinde his profligatis, Alpenacum contra Straſbergium proficiſcuntur. etſi autem nõ multum diei ſupererat, ſtatuunt tamen hoſtem aggredi, quod

quod is in diripiendis pagis diſperſus eſſet, & quod noctem ſibi qui loca noſſent nihil nocituram, hoſtibus autem magno impedimento fore ſtatuerent; neque eos fefellit opinio. Straſbergius enim vix primum eorum impetum ſuſtinuit, territus & quod ſui milites diſperſi eſſent, & quod duo vexilla Vndervvaldiorum cerneret;unde vir prudens colligebat exitum prælii ad Moregartum.Itaq; effuſa fuga per montes domum ſe recepit; trecenti tamen hoſtium hoc loco cæſi ſunt,omniſq; præda ab hoſtibus recuperata eſt. Suitii & Vrii domi rebus compoſitis, Vndervvaldiis auxilio veniebant, & ineunte nocte Buchſum appulerunt.huc ad eos venit victoriæ nuntius. itaq; actis Deo gratiis, & congratulati victoriam ſuis fœderatis, domum reverſi ſunt. Hæc victoria fundamenta firmavitHelvetici fœderis.itaq; tum primum tres Pagi fœdus quod antea ad decennium fecerant,in perpetuum pepigerunt & id in literas retulerunt. Ab hoc fœdere Helvetii nomen acceperunt, ut dicantur Eydgnoſſen, quaſi dicas jurisjurandi participes, aut eodē juramento devinctos: exteri Suitzeros vocant à Suitio pago, forte quod primū pro libertate in eorum agro pugnatum ſit; aut quia diu-

diutiſſime cum Eremetanis contenderunt,& primi omnium ex Pagis tribus Auſtriorũ irruptioni expoſiti fuerunt, & inter tres Pagos maxima eorũ fuit potẽtia. nomine eorum, ut celebriori, reliqui eorum Pagi ſunt comprehenſi, & ab his deinde nomen ad omnes cõfœderatos dimanavit. Formulam fœderis ſubjicere hic placuit, ut omnibus appareat, nihil iniquum & inſolens fœdere hoc contineri, quemadmodum quidam falſo nos accuſant.

Formula fœderis trium Pagorum.

IN nomine Dei Amen. Cum humani ſenſus infirmi & fragiles ſint, fit ut res quas diuturnas & perpetuas eſſe oportebat, brevi facile oblivioni tradantur. quare utile ac neceſſarium eſt, ut res illæ quæ pacis & tranquillitatis, utilitatis hominum ac honoris cauſa inſtituuntur, in literas ſeu tabulas referantur & publicentur. Nos igitur Vrii, Suitii & Vndervvaldii omnib⁹ qui has literas legerint aut audierint, notum facimus, quod prævidẽtes & pręcaventes dura & difficiliora tẽpora, ut commodius pace & quiete frui, & corpora atque fortunas noſtras tueri & conſervare poſſemus, nobis invicem mutuo bona fide & jurejurando promiſimus & juravimus, nos utrinque conſilio & auxilio

auxilio alteri fore noſtris corporibus & fortunis, idque propriis ſumptibus ſemper, contra univerſos & ſingulos qui nobis noſtriſve vim aliquã aut injuriam fecerint, aut facere voluerint in corporibus, aut fortunis. Quod ſi interea noſtrum aliquis damnum in corpore ſuo aut fortunis acceperit, huic auxilio pro viribus eſſe debemus, ut id illi vel amice vel jure reſtituatur & resarciatur. Pręterea eodem jurejurando in nos ſtatuimus, ne ulli trium Pagorum aut cuiquam noſtrum liceat ſibi dominum aliquem aſciſcere abſque aliorum conſilio & voluntate. Singuli autem noſtrum tam mares quam fœminæ legitimis ſuis dominis, & legitimæ poteſtati in omnibus æquis & juſtis ſervitiis obeundis parere debẽt, exceptis his dominis qui alicui Pagorum vim intulerint, aut injuſte dominari nobis voluerint; talibus enim nulla ſervitia præſtanda ſunt, donec cum Pagis tranſegerint. Convenit inter nos ne ullus Pagorum, aut quiſquam confœderatorum, jusjurandũ vel obligationem cuiquam exterorum præſtet abſque cæterorum Pagorum & confœderatorum conſilio. Nullus confœderatorum colloquium cum quoquam exterorum inſtituat, abſque reliquorum con-

confœderatorum consilio & permis-
sione, donec pagi Domino carent
Quod si ullus è nostris pagis aliquid
horum quæ hic continentur, & literi
mandata sunt, violarit & transgressu
fuerit, perfidus & perjurus esto, ejusqu
corpus & bona Pagis cedant. Prętereа
in eo etiam consensimus, ut nullum
judicem habeamus aut recipiamus, qu
pecuniam aliave re officium coëmerit
quique non fuerit è nostra regione. S
dissensio seu bellum oriatur & exista
inter confœderatos, optimi ac pruden
tissimi quique conveniant, & bellum
dissensionemve componant, & tol
lant, vel amice vel jure: quæcunq; au
tem pars id respuerit, confœderati al
teram partem juvent, ut amice vel jure
cõtroversia componatur, ejus damno
qui inobediens fuerit. Quod si inte
duos pagos lis aut bellum oriatur, &
alter horum neq; amice neq; jure age
re voluerit, tertius pagus obedientem
tueatur, & illi auxilio sit, ut res amice
vel jure decidatur. Si quis confœdera
torum alterum occiderit, is vita luat
nisi probare possit & judices statuant,
se necessario sui ipsius defendendi cau-
sa id fecisse. Quod si fugerit, quicunque
in nostris regionibus eum domo rece-
perit, hospitium præbuerit, defenderit
in

n exilium ejiciatur, neque in patriam redeat, nisi communi sententia confœderatorum revocatus fuerit. Si quis confœderatorum furtim aut aperte & audacter alteri incendio noceat, hic nunquam in nostras regiones recipiatur. quicunque autem eum domo hospitiove exceperit,& foverit, alteri damnum datum resarciat. Nemo pignus exigat nisi ab ipso creditore aut ejus vade,idq. non nisi judicis consensu faciat. Vnusquisq; suo judici obsequatur, & pareat: judicem autẽ suum in nostra regione ostendat coram quo se judicio sistere velit. Qui vero judicio nõ paruerit, si ejus inobedientia confœderatorũ alicui damni causa fuerit,id illi resarcire cogatur. Vt autem præscriptę conditiones perpetuæ & firmæ maneãt,nos supra nominati cives & confœderati Vrii, Suitii, & Vndervvaldii nostra sigilla his litteris appẽdimus,quæ scriptę sunt Brunnæ an. 1315, postr. S. Nicolai.

Victis hostibus, fœdere confirmato, Pagi missis legatis de utroque Ludovicum Imperatorem certiorem faciunt: is initio sequentis anni comitia principum habet Norinbergæ,in quibus Austriæ principes læsæ majestatis damnãtur, ipsorum bona in pagis Helveticis Imperio addicũtur, Pagorum libertas con-

confirmatur. Extant hujus decreti tabulæ datæ in castris ad Merridam, 23 Martii, anno salutis 1316, anno autem Imperii Ludovici 2. Idem Imperator circa ann. 1323 Ioannem Arbergium Comitem tribus Pagis præfectum constituit; huic nomine Ludovici Imperatoris sacramentum dederunt.

Præfectus autem Pagis per literas spopondit, se nolle libertaté & fœdera Pagorum ullo modo tollere aut imminuere, neque passurum ut ab Imperio abalienentur, & sub Austriorũ vel pulsæ nobilitatis imperium redigantur. Neminem harum regionum civem alibi extra regionem in jus vocandum, judicem nullum constituendum nisi civem ejusdem Pagi. Et ut libertas Pagorum à præfectis non posset infringi, potestas eorum à Ludovico circumscripta est, & sancitum gravi pœna ne libertaté concessam Pagis ulla ex parte imminuant. Diploma quo hæc statuũtur, Papiæ scriptum est anno 1329, die Ioan. Bapt. Imperatores qui Ludovico successerunt, & hæc confirmarunt, & præterea Pagis potestaté dederunt, ut ex suo numero Imperii præfectos constituant, & plenum jus habeant tam civilium quam criminalium causarum.

Austrii autem tanta clade accepta, nulla

nulla pace facta, sponte inducias agebant, non quod vires eorum ita attritæ essent, sed quod gravi bello adversus Ludovicum Imp. distinerentur, ut his minus vacare possent. Interea tamen sæpe excursionibus levibus utrinq; finibus damnum dabatur. cumq; VVesenii & qui illis in locis agunt, quæ inferioris præfecturæ Glaronensis nomē habēt, Suitiis molesti essent: illi instructo exercitu fines eorum ingressi ipsos pacem à se petere coëgerunt. Abbas vero Eremitanus Pagos & pręsertim Suitios excommunicari fecerat primum ab Episc. Constantiensi, deinde à Papa. eosdem Fridericus Austrius, qui se Imperatorem nominabat, proscripserat; sed Ludovicus Imp. eos à proscriptione exemit, & ejus jussu à Petro Archiepiscopo Mogunt. Christianæ communioni restituti sunt. Abbas quoq; Eremitanus literas dedit Suitensibus, quibus bullæ Pontif. renunciat, eaque se non usurum adversus ipsos pollicetur. Interea autem dum utrinque induciæ sunt, Austrii primum in societatem asciscunt Comites harum regionū Hartmannum ac Eberhardum Kyburgios Comites & Dunii Dominos ann. 1317. horum opera prohibebant, ne ab Interlacēsibus commeatus subveheretur

Vndervvaldiis. Ann. deinde 1213 Ioan. Habeſpurgium utriuſq; Raperſvilæ dominum, & hæredē Homburgii Comitis in ſuam clientelã adigunt, & fœdus præterea cum eo contra Pagos ineunt, propterea quod regio ejus finitima Suitiis, & commeatui intercipiendo, & bello gerendo longe opportuniſſima eſſet. Sequenti autem anno Rodolphus & Hartmannus fratres Comites VVerdenbergii, domini Sarunetum, itidem Leopoldo Auſtrio ſe fœdere junxerũt: ſed horum frater germanus Henricus nomine, Ludovici partes ſequutus eſt. Eodem tempore Bavarus Imp. à Rom Pont. eſt excommunicatus, privatuſq Imperio, & propterea ſtudia hominun in varias partes ſciſſa ſunt, dum hi ra tam habent Pontificis ſententiam, ali vero eandem nihili facientes Ludovi cum legitimum Imp. agnoſcunt: Pag vero in hac diſſenſione ſtudioſe eor amicitiam colebant, qui Bavari parte ſequebantur, id quod pleræq; Helvet cæ civitates faciebant: nam etſi Tigu rini & quidam alii initio Auſtrium a gnoſcerent, tamē cum is captus Imp rio renunciaſſet, fratres autem nihil minus bello perſequerentur Bavarun ipſi Ludovici partibus ſe junxerunt, u qui jam vere ſolus Imperator eſſet. A
igitu

gitur 1327 fœdus fecerunt tres Pagi cũ urbibus Imperii quæ Ludovici partium erant, Moguntiaco, Vormatia, Spira, Argentina, Basilea, Friburgo, Constantia, Lindovia, Vberlinga: huic fœderi se quoque junxerunt Tigurũm & Berna. Sed quinto anno ab hoc fœdere, Lucerna perpetuo fœdere tribus Pagis juncta est: id qua ratione factum sit, paucis exponã, si prius quædam de hujus urbis origine ac statu ante fœdus Helvetiorum paulo altius repetiero.

LVCERNA.

VRbs Lucerna sita est ad flu. Rusam, qua is effluit ex lacu amplo, & per quem ad tres Pagos navigatur, ad pedẽ altissimi montis, quem Fractum montem & Pilati montẽ vulgo nominant. Locus urbi commodus est, quod hac iter sit in Italiam per Alpes Lepontias, quem montẽ S. Gothardi hodie nuncupant. hinc merces ad Alpes subvehuntur, indeque in Italiam clitellariis jumentis, & vicissim Italicæ merces per lacum & Rusam fluv. in Rhenum, ac porro in Oceanum descendunt. Origo urbis incerta est: utrinq; ad flumen extitisse castella singula traditur, (hodie sunt civium ædes) quæ ab Alemannis extructa creduntur. Etterlinus enim

Helveticarum rerum ſcriptor, qui ad Auſtrios hæc refert, & prædonum receptacula fuiſſe exiſtimat, plurimum à vero aberrat. nam Rodolphi Habeſp. tempore primum Auſtrii in his locis imperare cœperunt, quando Auſtrius Ducatus Habeſpurgię domui ceſſit: neque credendum eſt iter commodiſſimum per Alpes ullum principē paſſuum fuiſſe à prædonib⁹ occupari. Vrbs nomē accepiſſe videtur à lucerna, quæ forte illic in uſum navigantium noctu ponebatur. atque huic rei credibile eſt inſerviiſſe turrim illam vetuſtam, qua ad ſuperiorem pontem hodie ab aqui nomen habet, qualis & Tiguri cernitu à fluctibus VVellenberga dicta: Pharo antiqui turres hujus generis appellarunt. Antiquiſſimam eſſe hujus loc appellationem, teſtatur diploma VVi chardi presbyteri ſcriptum tempor Ludovici regis, in quo ſcribitur locum hunc Lucernam ex antiquitate dictum eſſe. Tradunt autem annales domeſtic Lucernates Carolo Magno adverſu Sarracenos militaſſe, & ab eo cum pr vilegia quędam conſequutos, tum co nuum uſum, quibus adhuc claſſicur tempore belli canunt. Quicquid tam illud ſit, maxima olim poteſtas, ut i multis aliis Germaniæ urbibus, pene

co

ollegium Canonicorum fuit. collegium vero illud fundavit VVichardus presbyter frater Ruperti, qui fuit dux militum Ludovici regis. Ludovicus is f.fuit Theodorici regis, qui circa 700 ann.à Christo nato obiit:ab isto etiam collegium Canonicorũ Tiguri fundatum est.Hoc igitur collegium pervenit in potestatem Abbatis Murbacensis, ex donatione Pipini regis: oppido quoq; idem Abbas imperavit ad tempora usque Alberti Austrii Imper. Hic cum in Helvetiis novum principatũ condere instituisset(uti supra scripsimus)Lucernam quoq; à Murbacensi abbate emit, datis illi quatuor pagis in Alsatia, & certa quadam argẽti summa. bis mille argenti marcas fuisse ferunt.Habuerat antehac urbs sub abbatũ imperio immunitates multarũ rerum & præclara privilegia. neq; merũ imperium penes abbatem erat: cives ipsi oppidum ampliarũt, mœnia condiderunt, urbẽ suo arbitratu etiam tum temporis munierunt.Austrius quoq;princeps eorũ privilegia se inviolata cõservaturum esse promittebat, clementiq; imperio usurum se ostendebat, uti nunquã in pollicendo liberalitas illi deerat. Sed non ita multo post subAustriorum imperio gravibus oneribus pressi,bellum quoq:

cum finitimis pagis maximo ſuo incō-
modo gerere coacti ſunt: nam & prim[i]
pagorum incurſionibus expoſiti erant,
& domi maximo ſumptu præſidia ale-
bant: turris Seburga hodie nominata
teſtimoniū præbet noſtræ narrationi,
in qua excubias ad lacū adverſus claſ-
ſium irruptiones agebant: cumq; neq;
bellum apertum eſſet, neq; pax fida, ab
Auſtriis non defendebantur juſtis co-
piis, & nihilominus cōmercia peribant,
agri vaſtabantur, cives ſæpe ab hoſte
intercipiebantur. Accedebat huc quod
una cum Claronenſibus bello adverſus
Ludovicum Imp. Otthonem ducē Col-
mariam ſecuti, promiſſis ſtipēdiis frau-
dabantur: & cum in aliis bellis ſumptus
feciſſent, & accepta ſyngrapha non pa-
rum pecuniæ præfectis Auſtriorū cre-
didiſſent, non modo nihil recipiebant,
ſed ita tractabantur, ut omnis ſolutio-
nis ſpes illis periret. Aſſiduis igitur in-
juriis commoti cum ſæpe Auſtrios in-
terpellaſſent, & ſuppliciter ab iis petiiſ-
ſent, uti pacē cum Pagis facerent, fru-
ſtra re tentata ipſi tandem pacem cum
tribus Pagis fecerunt, integris tamē ju-
ribus Auſtriæ domus. Offendit hæc pax
nō modo Auſtrios, ſed multorū quoq;
civium animos, qui nobilium clientes
magna ab illis emolumenta percipie-
bant;

bant;metuêre enim utriq; ne urbs se se
Pagis fœdere cõjungeret,& ita prorsus
ab Austriis alienaretur: itaq; inter sese
conspirant de opprimendis illis qui po-
pulo pacẽ suaserant,& etiam ad fœdus
faciendum eundem hortabantur, atq;
hujus rei fœdus clã inter se faciunt. Ita
autem inter ipsos convenisse dicitur,
ut cõstituta hora noctis,qui in urbe es-
sent,portas aperiant, Austriaci autẽ ad
id tempus cum instructis equitibus illã
occupent,& conjunctis in unũ viribus
urbe in potestatem redacta,pacem irri-
tam faciant, præsidium oppido impo-
nant, ne quid deinceps rerũ novarum
moliri possit. Verum cives de insidiis
paratis admoniti, cõstituta nocte om-
nes in armis fuere,portas pręsidiis mu-
nierunt. sic factum est, ut qui Austriis
favebant, territi nusquam se prodere
auderent. Cum vero præfectus Roten-
burgi una cum multis nobilibus Ver-
bigeni pagi ad urbem accessisset,ipsum
quidem qui se amicũ diceret,in urbem
cum aliquot nobilibus recepere,cęterũ
majores copias portis exclusere:itaque
postridie cum videret dolos sibi parum
processisse,neque vi quicquam tentare
auderet, quod virib⁹ inferior esset,una
cum suisRotenburgũ rediit.secuti sunt
ipsum aliquot è civibus,quiAustriis ad-

dicti pœnam domi metuebant. Conjuratio hæc acceleravit fœdus Helveticum. cum enim cernerent odia & insidias nobilitatis, & animadverterent in quanto periculo versarentur, auxilium vicinorum, quod divinitus quasi oblatum esse videbatur, nequaquã rejiciendum esse existimaverunt. Fœdus igitur inter eos ictũ est mense Nov. die Sabb. qui proxime antecedit D. Martino sacratum diem, anno 1332. Mox autem à fœdere inito Austrii vicina Lucernatibus oppida, Tugium, Sempachum, Rotenburgum, Meyenbergum, præsidiis muniverunt: ab his & commeatu Lucernates prohibebantur, & si qui paulo longius ab oppido fuissent progressi, vel trucidabantur, vel captivi abducebantur: quare armata manu commeatũ petere cogebantur. Cum igitur anno seq. Mart. 17 die Lucernates instructo exercitu Buchenassium (arx ea est ad lacum Tugium, quæ hodie Hertensteyna nominatur) peterent, Ramsvagius Austriorũ præfectus Rotenburgi, in itinere eos ex insidiis invasit, & civium circiter 80 occidit. cum autẽ cæteri qui per villas prædãdi causa dispersi essent, prope Buchenassium in unum coiissent, acre prælium commiserunt, ac hostẽ 18 equitib⁹, 100 peditibus cęsis
in

in fugam conjecerũt. At vero Auſtrius pręfectus cum aperto Marte nihil proficere poſſet, denuo ſe ad inſidias convertit. Erant tum Lucernæ complures, quibus bellũ Auſtrium grave & moleſtum erat, qui antea clientes Auſtriorũ fuerant, & hoc bello omnia ſua beneficia amiſerant, & fructibus prædiorũ ſuorũ, quæ maxima parte in Auſtriorũ ſolo erant, carebant. Cum his igitur conſilia ſua confert præfectus Ducis, & quoniam maximis familiis nati & non exiguæ auctoritatis erãt, hortatur ut civibus perſuadeãt ut fœderi trium Pagorum renuntient, & denuo totos ſe Auſtrio dedant: oſtendit quanto majora incommoda à principe vicino & potente hoſte metuenda ſint, quam hactenus à Pagis acceperint cum illorũ hoſtes eſſent: & quoniam forte ingẽtes imbres cum urbi minori tum etiam ſuburbano agro multũ damni dederant, ea quoq; res in omẽ ab eo vertitur, divinit⁹ ipſos ſic puniri, quod legitimo ſuo principi rebelles ſint. Verũ cum illi his rationibus populũ movere non poſſent, aliter rẽ aggredi ſtatuunt, & inter ſe conjurãt de opprimendis & trucidãdis illis qui auctores & propugnatores erãt Helvet. fœderis, ac hoc jurejurãdo & ſcriptis tabulis ſibi mutuo

fidem dant. Quo autem se mutuo nossent, rubris manicis singuli conjuratorum utebantur, atq; hęc ipsorum tessera erat: unde post apud Lucernates in proverbium abiit, cavendū esse à societate rubearum manicarum, atq; probri ingentis loco apud eos ducitur, ex societate rubearum manicarū nominari. Conjuratorum numero aucto, dies Petri & Pauli Apost., quæ est penultima Iunii mensis, cædi destinatur: locus in quo conveniant constituitur, sub fornice majori qui vicinus est publicæ domui collegii sartorū: eo enim loco vigiles nocturni tum temporis nondum obambulare solebant: paratus etiā est à ducis præfecto exercitus, quem conjurati patefactis portis in urbē recipiant. Verum sanguinaria hęc consilia, ea nocte qua patrāda cædes erat, divina providentia patefecit. cū enim constituto loco armati convenirēt, adolescēs quidam forte illac iter faciens rē animadvertit, & consilia eorum audivit: mox obscurę noctis beneficio se subducēs ad lanionum domū venit. ubi cum ex lucernarum splendore & hominum strepitu quosdam ludere & perpotare animadvertisset, rem omnem illis indicat: ab his ad summum magistratū omnia relata, & interea summo silentio cives

ad

ad arma cõvocati ſunt,portæ pręſidiis munitæ,& conjurati antequã externũ auxilium admittere poſſent oppreſſi & capti ſunt. Ac ne quid Ducis præfectus in tãto motu aperta vi conari adverſus urbẽ auderet, eadem nocte per celeres tabellarios præſidiũ à tribus pagis poſtularũt: ab his poſtera die 300 milites urbi præſidio venere:quo recepto munita & firmata urbe,de conjuratorum pœna agi cœptũ eſt,literæ cõjurationis ipſorũ in medium prolatæ; conſcii qui noctis beneficio evaſerant à primo tumultu,capti & in vincula cõjecti. Quoniam vero non exiguus numerus erat conjuratorũ,& ex his non pauci magnis familis orti,qui multos in urbe affines & cognatos haberent, tribus pagis pro illis intercedentibus,vitę eorũ parſum eſt,pecunia mulctati ſunt,& ſe ſanctiſſimo ſacramẽto obſtrinxerũt, nihil deinceps unquã contra remp.& fœdus Helveticũ tentaturos eſſe. Ab eo tempore apud Lucernates lege cautum eſt, ne ulli cives clandeſtinos cœtus & ſocietates faciant, & ſe mutuo juramẽto ullo devinciant, præter illud quod ſingulis annis bis à magiſtratu exigitur. Erant tum temporis Auſtrii reconciliati Imper. Ludovico;quare illi apud hunc Pagos tres & ſimulLucernates graviter accu-

accusant;illi vicissim se purgare,&ostẽdere quod graves ob causas & jure fœdus fecerint. itaq; à Cæsare Tigurinis, Bernatibus,&Basiliensibus,qui tũ Austriorũ fœderati & Pagorum quoq; amici erant, (nã triennio ante Tigurini in eorum gratiam militem trans Alpes contra Lepontios miserant)cõmissum est ut pacẽ inter eos componant: itaq; tandem anno 1334 per horum legatos induciæ xxx mensium factæ sunt, his legibus: Lucernates tempore pacis duces de credita pecunia & stipendiis nõdum solutis ne appellãto: moneta ducũ Zofingæ causa in urbe sua utuntor: ducibus debita officia & obedientiam præstanto: fœdus cum Pagis tempore pacis durato: Pagi non impediant quo minus duces apud ipsos suis prædiis & reditib⁹ fruantur:commissarii ab Imp. constituuntor, qui controversias Ducum cum Pagis cognoscant.Prorogatę postea sunt hæ induciæ,& quamvis infida pax esset,& quæ aliquoties violata sit,non tamen bellum aliquod Austrii publice adversus cõfœderatos gessere, nisi postquam Tigurum anno 1351 sese confœderatis junxit,& proximo anno Glarona atque Tugium, & altero post hos anno Berna:de quorum Pagorum statu atque fœdere deinceps scribam.

TIGV-

TIGVRVM.

Tigurum absque omni controversia una est è vetustissimis urbibus Helvetiæ. Domestici annales tradunt XVI annis post Trevirorum urbem conditam esse. Treviros autem Trebetam Nini filium Abrahami patriarchæ temporibus condidisse, Marianus Scotus in Chronicis memoriæ prodidit. Tigurinorum quoq; mentio celebris est in Romanis historiis, quia & cum Cimbris adversus Romanos militarunt, & Cassium consulem profligarunt, & postea à Iulio Cæsare bello Gallico victi & cęsi sunt: & ab eo tempore usque ad Alemannorum irruptionem sub Romano imperio Tigurum fuit; post in Francorum regum potestatem, & inde ad Imperium illud Germanorũ, quod Romani nomen & umbram habet, pervenit. Sunt à regibus Francicis duo collegia, virorum unum, alterum fœminarum, Tiguri instituta; penes hæc olim maxima ex parte imperium urbis fuit. Cęterum in arce quæ ad Limagum edito loco sita olim fuit, Francicorum regum præfecti habitarunt, qui collegiorum & urbis advocati erant: post sub Germanis Imperatorib. itidem prǣfecti dati sunt urbi & collegiis, non tamen qui

in

in arce habitarent: nam hoc munus plerunque principes viri habebant. Cęterum illis temporibus urbs nihilominus suum consilium habebat virorum XXXVI, è quibus XII quadrimestri tempore imperabant. Fuit hæc forma reip. circa an. 1100 & duravit usque ad ann. 1336; quo tempore, uti mox dicemus, mutata est. Cæterum illis temporibus paulatim urbis libertas crevit, atque collegiorum jugum excutere cœpit: in his enim pontificum & Imperatorum dissensionibus Tigurini Imperatorum partes sequuti sunt, & Friderico Aenobarbo, Friderico II, Lodovico Bavaro adhæserunt, itaque ab his privilegiis & immunitatibus aucti sunt, præsertim à Friderico II; etenim hic mortuo Berchtoldo ultimo Zeringensi duce, collegiorum & urbis Tigurinæ advocato, cives in Imperii tutelam recepit, circa an. 1218, ac postea multa privilegia collegiorum, & pręterea jus eligendi senatum, quod antea penes collegia fuerat, in cives transtulit, ac statuit ne unquã liceat urbem ab Imperio abalienare. Friderici etiam ætate cives urbem fossa valloque munierunt, communi civium opera. Cum autem à sacerdotibus, qui cives essent, exigerent, ut ipsi quoque expensas in hoc opus rata sui
parte

parte conferrent,& prçterea eos suspe-ctæ pudicitiæ mulieres è domibus suis exigere juberent, ea re illi adeo offensi sunt,ut à civibus secessionem fecerint. Sed hæc lis ab Episc. Constātiensi sopita est. Ac aliquot annis post hanc controversiam cives Tigurini,quod Friderico Imp. constanter adhærerent,à Papa Romano excommunicati sunt. His temporib⁹ permissione Friderici vetus arx(quo loco nunc amœnissimus campus tiliis aliisq;arboribus consitus cernitur)diruta est civium opera,ne forte aliqui occupata illa civium libertati insidiarentur.Multi item vicinorum nobilium urbem,utpote sacris abstentam & omnium injuriæ expositam,infestabant: itaque cum antea frequens mercimonium serici panni in urbe fuisset, multi etiam qui sericum texerent, hoc tempore,quod cuncta infesta essent,omne illud mercimonium Novocomū ad Larium lacum translatum est. Illis temporibus anno 1351 primum fœdus Tigurini fecerunt cum Vriis & Suitiis, cujus formula supra à nobis descripta extat. Cçterum aliquot annis post obitum Friderici,Conradinus hujus nepos Tigurinos ducum Sueviæ Imperio subjicere tentavit: credo titulo advocatiæ quam olim Alemanniæ duces diu in

sua

ſua poteſtate habuere: cum vero illi libertatē ſuam conſtanter defenderent, ejus opera factum eſt,ut urbs à Conrado Imperatore proſcriberetur : ab hac proſcriptione exemit eam Richardus Anglus Roman. rex , qui imperialibus literis privilegia eorum confirmavit; in quibus inter cætera hæc leguntur; Sane fideli relatione pervenit ad ſerenitatis noſtræ auditum , quod Conradinus olim Conradi regis filius, qui ſe Ducem Sueviæ nominat, ea non contentus injuria quod in vanum ſibi gloriam alienam uſurpat , inſuper etiam in cives noſtros Thuricenſes,in noſtro & Imperii noſtri gremio ſpeciali collocatos,nec ad Ducatum eundem ſed ad Imperium,prout ſtabilivit antiquitas, & modernitas approbavit,immediate ſpectantes,tanquam ſubeſſent memorato Ducatui, proſcriptionis de facto cum nullo penitus jure poſſet, ſententiam promulgavit,&c.Data Haganoæ 20 die Nov. anno 1262, regni noſtri 6 Amplum teſtimonium libertati Tigurinorū his literis perhibetur , quod tamen illo tempore non magnum pondus forte habuit.nam eorū qui Fridericum II in Imperio ſecuti ſunt uſque ad Rodolph.Habeſp. exigua fuit authoritas. itaque quidam nullum horum in

Cæſa

ſarum numero habent,ſed omne il-
i tẽpus interregno tribuunt: in quo
n tam jure quã viribus decerneban-
: pleræque controverſię,& plerunq;
irmiores à potentioribus injuſta vi
primebãtur: præſertim potentiores
:ini civitatũ libertati inſidiabantur:
nera quoque paſſim prædonibus in-
ſta erant: deniq; anarchia ſummã li-
tiam improbis & audacib⁹ homini-
ıs quidvis audendi & faciendi dabat.
ives igitur Tigurini,ut ſuę libertati &
ıieti cõſulerent, Regenſpurgi Domi-
um,oblato honeſto ſtipẽdio,& ſplen-
ida legatione miſſà, ſibi advocatũ &
elli ducem fore poſtulant uſq; ad ele-
:ionem novi Imperatoris. Erat hic Re-
enſpurgius urbi vicinus,atque viribus
pibuſq; tum temporis multum pol-
:bat. Is igitur honorem oblatum ma-
;no Tigurinorum contemptu reſpuit,
eſpondens, ſi cives Tigurini omnibus
uis imperiis parere, & urbem ſibi ob-
ıoxiam facere velint, paratum ſe eſſe
ıt eos in clientelam recipiat,& illis cle-
nenter imperet: quod ſi nolint nunc
d facere, brevi tamen cogendos, ut
:tiam inviti ſibi pareant: ut enim piſ-
:es naſſà,ſic urbem ſuis arcibus circun-
latam & irretitam eſſè. Neque prorſus
inanis erat Regenſpurgii jactatio. ha-

bebat enim prope urbem arces muni
tissimas: Vurpiam ad lacum Tigurinũ
tribus forte passuum millibus ab urbe
& eodem fere spatio sub urbe ad Li
magũ, oppidũ Glantzenburgum cum
arce: præterea propius urbem in edi
to monte ad occasum, Vtlibergam &
Balderiam arces, loci natura (uti tun
judicabatur) pene inexpugnabiles: ac
hæc sedes illius, Regenspurgum oppi
dum, & arx, ab urbe non ultra 8 aut 10
pass. mil. distabant. Deinde erant eju
confœderati comites plures; Kyburgi⁹
qui Burgdorffii habitabat; Rapersvila
nus, Toggius, Nidovius, Arbergius, &
Barones Eschenbachii, Ringgenbergii
Kilchbergii, Balmii, Homburgii, VVar
tii, &c. aliiq; quã plures. Tigurini igitur
contumeliosam repulsam passi recta se
ad Rodolphum Habesp. conferunt, cu
tũ graves inimicitiæ cũ Regenspurgic
intercedebant; cum hoc fœdus ineunt
& conjunctis viribus arces Vtznaber-
gam, Vurpiam, Vtlibergam, Balde-
riam, & Glantzenburgum oppidũ in-
tra biennium expugnarunt & dirue-
runt; & ita bello fatigarunt Regenspur-
gium, ut tandẽ pace facta in urbem Ti-
gurinam commearit, accepto ab illis
exiguo annuo stipendio. Facta sunt
hæc an. 1266, & proxime sequentibus.
Anno

Anno autem 1273 Rodolphus Habesburg. à VII-viris, penes quos Imperatoris deligendi potestas est, Rom. rex concordibus suffragiis creatus est. Hic imperio potitus, Tigurinorum fideli & forti opera in multis bellis usus est, & bello Bohemico ducentos cives Tigurinos inter antesignanos primæ aciei collocavit, ac hortatus est cæteros, ut horum virtutem, ante sibi optime perspectam & cógnitã, imitentur. horũ maxima pars eo prælio cæsa est; reliquorũ insignia honoris ergo in Franciscanorũ templo depicta fuere. Donavit Rodolphus rex pro veteribus & recentibus officiis Tigurinos multis privilegiis, & honoris ergo signũ eorum diademate purpureo ornavit. Multi è vulgo existimant, quia prælio ad Vitodurum facto signum Tigurinorum in hostium potestatem pervenit, ignominiæ causa fasciam signo additã. sed horum opinioni multa refragantur: primũ enim illæ ignominiosæ notæ non purpureæ sed nigræ sunt: deinde bello Burgundico, quando Renat⁹ Lotharingiæ Dux Helvetiorũ signis omnes notas ademit, Tigurini nõ passi sunt hãc fasciam à suo signo auferri: ac an. 1512, cũ Iulius P. Helvetios novis signis donaret, noluit Senatus Tigurinus quid-

quam in suo quoad hanc fasciam mutari; quod utiq; nunquam fecissent, si ignominiosa nota fuisset. Ad hęc Vitoduranus, qui illo tempore vixit quo Tigurini ex insidiis ad Vitodurũ profligati sunt, de Rodolpho rege scribit: Thuricense vexillũ coronavit cum magna gratiarum actione. Idem Vitoduranus refert, Iacobum Mulnerum civé Tigurinum bello Regenspurgico, cum Rodolphus Habespurgius equo dejectꝰ esset, eum corpore suo protexisse, & proprio equo impositum incolumem suis restituisse: ob quod beneficium postea Regem virum hunc & honoribus ornasse, & singulari amore prosequutum esse, imo summam inter cives Thuricenses & Comitem fuisse amicitiam. Quare Carion, & qui eum sequuti sunt, injuriã Tigurinæ civitati faciunt, quum eam seditionis & perduellionis contra Rodolphum regem accusant, quę bello ab eo victa sit, & ad officium revocata. Post mortem Rodolphi Tigurum Adolphi partes defendit. easdem sequebantur Abbas S. Galli & Episcopus Constantiensis. Vt igitur Tigurini se his jungerent, Vitodurum, quod VVerdenbergius Alberti Austrii nomine cũ magno militũ præsidio tuebatur, oppugnarunt duce Toggio Comite. Cęterum

rum primũ victores, postero die dolo VVerdenbergii, qui Constantiensi Episcopi signa præferebat, victi & cæsi sũt. Suscepere etiam aliam expeditioné Adolphi nomine adversus Groningéses. popul⁹ hi sunt pagi Tigurini. Albertus vero Rodolphi F. dux Austriæ his rebus offensus, persuasus à suis maximã partem civium Tigurinorum ad Vitodurum periisse, urbem, quam putabat vacuam defensorib⁹, obsedit. Cæterũ cives armatos homines in edito loco, ubi quondã arx fuerat, lustrare, in quem prospect⁹ erat ex castris Austriis: & quo videretur major exercitus, omnes mulieres firmæ ætatis, & pueros adultiores, armis induerunt; quæ res ingentis exercitus speciem præbuit. Missis deinde legatis ad Albertum, commemorabant, patré ipsius Rodolphum semper urbem hanc amasse & fovisse, cives quoq; omnibus bellis militasse illi, eorumq; forti & fideli opera ipsum usum esse; rogare igitur se, patris quoq; vestigiis insisteret, & Tigurinorum potius in amicitia colenda studium & industriam experiri velit, quam hostium suorum querelis fidem habere; præsertim cum parati sint ipsi satisfacere. Rex legatis benigne respondit, & eos Vitodurum sequi se jussit. quo loco

pax inter ipsum & Tigurinos firmata est, hac conditione, ut cives Tigurini Albertum Austrium legitimũ Imper. agnoscant & colant. Fuit hæc pax etiam post obitum regis servata,&bello, quod cõtra nobiles paternæ cędis conscios Austrii gesserunt, Tigurini constãter eorum amicitiam coluere; bello item contra tres Pagos illi militarunt, & ad Moregartum (ut supra diximus) 50 ex Tigurinis cæsi sunt: Præterea in illa distractione Imperii,quãdo variantibus suffragiis delecti sunt Ludovicus Bojorum Princeps, & Fridericus è domo Austriaca Alberti filius, Friderico Tigurini diu adhęserunt. Anno deinde 1330 pax facta est inter Bojum & Austrium, in qua Austrius Imperio cessit, ac vicissim Bojus magnã pecunię summam illi persolvit.quam cum bello exhaustus in pręsenti argento non haberet,quatuor oppida Austrio oppigneravit, Tigurũ, Scaphusium, Rinfeldiam, & Neoburgum adRhenum.verum Tigurini missis legatis ad Imper.Ludovicum,ostenderũt, se ita Imperio insitos ut alienari nõ possint; ejusq; rei diplomata proferebãt.quib⁹ inspectis Imperator,etsi alienior ab iis erat quod Friderici partes sequuti essent, tamen eos liberos reliquit, & corũ loco Brisacum
Austriis

Austriis pignori dedit. Duxerant tum secum intercessores trium Pagorum legatos, quos Ludovicus ob fidem erga se plurimum amabat. hi ostendebant, urbē hanc Pagis amicam & vicinam, sępe etiam illis magno usui fuisse: pollicebantur quoq. Tigurini, se deinceps Bojum, qui jam unus & solus legitimus Imperator erat, non minori fide & cōstātia observaturos esse quam antehac Austrium. Offendit hoc factū Austrios. etsi enim Fridericus Imperio renunciarat, tamē fratres ejus Leopoldus, Albertus, & Ottho actiones has noluere ratas habere, & bello Bojum persequuti sunt: Pontifex quoq; eundem anathemate cum omnibus sūis feriit. Quare hoc modo Tigurinorū urbs rursum ab Austriorum amicitia discessit, & à Papa excommunicata, decem & octo annis communione Ecclesiastica ac usitatis Romanæ Ecclesiæ ceremoniis caruit: sacerdotes partim sponte urbe excesserunt, partim à civibus, quibus sacra administrare nolebāt, ejecti & domo pulsi sunt; soli Franciscani una porta egressi, altera in urbē rediere. Vrbi excommunicatæ & pręterea alienatę ab Austriis, nobiles pleriq; Austriorum clientes infesti erant. Anno igitur 1333 cum Argentinensibus, Basiliensibus, & Berna-

tibus, Schuvanovium arcem Geroltz-egkiorum ad Rhenum ſitam, prædatorum receptaculum, oppugnarun & diruerunt. Sequenti deinde anno Fryenſteynium arcem ad Toſam fluvium, & huic vicinam Tuffium ſuperius, item Schonenvertum ad Limagum, forte VI ab urbe paſſ. mil., præterea Schlattam prope Elgovium, Tigurini everterunt, quod eorum locorum nobiles urbi infeſti eſſent.

Anno deinde ſequenti forma reip. Tigurinæ mutata eſt; quę res multorũ motuũ cauſa, & præcipua occaſio fuit ſe Helveticis Pagis fœdere jungẽdi. Viri, ut diximus, XXXVI Remp. adminiſtrabant, ſic tamen ut XII tantũ quadrimeſtri tempore imperarent. Inter hos & plebem diſſenſione orta, plebs ab illis rationẽ adminiſtratæ Reipub. repetere cœpit, præcipue à medii ordinis ſeu ſecundis XII-viris; ac aliquos ex his peculatus accuſare, qui urbis theſauros brevi tempore diſſiparint, & præterea urbem gravi ære alieno obſtrinxerint. Ex his igitur octo ſibi male conſcii urbe exceſſerunt, ceteri ſponte magiſtratu abierunt. Duodecem-virorũ poteſtate ſublata, ea magiſtratuum ratio popularis, qua tributim deliguntur, inſtituta fuit. Hanc formã reipub.

Ludo-

Ludovicus Imperator publicis tabulis confirmavit;quas etiam cæteri ejus in Imperio succeſſores approbarunt. Cæterum cũ hi qui urbe exceſſerant ſe populi judicio ſubjeciſſent, pecunia multati, & in triennium, qui minimum, ab urbe relegati ſunt, fide prius data ſe nullam contra cives conſpiratioẽ facturos: ignominia quoq; pœnæ addita, ne ipſi liberiq; eorum in ſenatũ legantur. Hac ſeveritate judicii territi veteres Senatores, cauſæ ſuæ timere cœperunt, & IX ex eis urbe exceſſerunt; quibus exilium ratum fuit; bona publicata ſunt. Ex reliquis, IX alii pecunia multati, & ad biennium relegati ſunt, eaq; ignominia notati, ne vel ipſi vel liberi eorum in ſenatũ legantur. Cæteri innocentiam ſuam populo probarunt, & in novum ſenatum electi ſunt. Exules autem Raperſvilam ſe recepere. Id oppidum 20 fere mil. paſſ. ſupra Tigurum ad lacum ſitũ, parebat tum temporis Ioanni è Comitum Habeſpurgenſium familia. Hic ante triennium civitatis jus à Tigurinis poſtulaverat. ſed quamvis civis eorum eſſet, nihilominus Auſtriis non tantum cognatione ſed etiam fœdere junctus erat; ideoque exules prompte hoſpitio excepit, & certis præterea conditionibus fœdere

cum illis facto arcē oppidi eorum po-
testati commisit. Itaq; exules loco ido-
neo & munito potiti, cives Tigurinos
injuriarum accusare, consulē novumq
senatum conviciis proscindere, urbi
quoq; insidias struere cœperunt, & ad
eam rem uti amicorum opera quos in
urbe habebant. Senatus autē, re cogni-
ta, de nonnullis horū qui domi erant
supplicium sumpsit: alii urbe clam ef-
fugêre, & se exulibus cōjunxere. Quo-
niam vero exules pacto non stabant
omnes perpetuo exilio à senatu dānati
sunt, etiam hi qui definito tantū an-
norum numero relegati fuerant. Cum
autem civibus nihil tuti extra mœnia
esset, & Comes sępe admonitus officii
ne ipse qui civis esset, exules tueri, &
hospitio atq; auxilio juvare pergeret
civium querelas sperneret; Tigurini as-
siduis injuriis commoti copias suas e
urbe educunt, & Rapersvilam oppidū
exulum sedē oppugnant atq; obsident
sed illis fortiter propugnantibus, cum
pręterea annona abundarent, obsidio-
nem solvere coguntur; idque eo liben-
tius fecere, quod Habespurgius exulum
patronus domo aberat. Quare soluta
obsidione adversus hunc copias ducū
Grinovium; ea arx est ad caput Tiguri-
ni lacus. Tigurinorum copias duceba
Di-

ViethelmusToggiusComes,cui deGriovio lis erat cũ Habeſpurgio: Comes vero Habeſpurgius,qui inſtructo exercitu montẽ Buchbergum inſederat,Tigurinos navibus illuc appellentes adoritur; & priuſquã aciem inſtruere poſſent,inordinatos adhuc, cũ quiſq; prout fors tuliſſet in terrã deſcẽderet,fundit,& in naves denuo cõpellit. ſed clades ea non magna fuit,niſi quod ToggiusComes captus fuit.Itaq;poſtea ubi naves armato milite plenę medio lacu cõvenere ,incitati ad iram,& ignominiam acceptã abolere cupientes, ducibus exhortantibus naves rurſus terræ appellũt,& de integro pręlio decernũt. qua pugna Tigurini victores fuerunt; cæſus eſt Comes Habeſpurgius,& cum eo plures ex nobilitate clari viri; ſigna hoſtium ſex,&pręda ſatis ampla in naves relata eſt.Rapperſvilę autem Toggius Comes(quẽ ſtatim à prima pugna terreſtri itinere illic abduxerant)à civibus in ultionem Habeſpurgii fruſtulatim conciſus eſt. Facta ſunt hæc anno 1337.Eodemq; anno àLudovico Imperatore, & Alberto Auſtrio II hujus nominis,cognomẽto Claudo,inter Ioannem Habeſpurgium cęſi fil., exuleſque Tigurinos,item conſulẽ & cives Tigurinos, pax his legibus facta eſt: Exules ſol-

solvant civibus mulctæ loco DC argenti marcas; per quinquennium exulent, atq; hoc tempore nunquã IV mil. pass. propius urbe absint; quinquennio finito in civitatẽ recipiantur, & illis sua bona salva permaneant. Visum est Imperat. novam reip. formam hoc temporis spatio confirmari posse; cui periculum erat, veteribus magistratibus receptis, ne eorum artibus novis motibus excitatis, vetus forma reip., quã haud dubie multi eorũ amici & clientes probabant, revocaretur. Pax hæc non fuit diuturna; exules enim, cum multi è nobilitate se illis conjugerent pactis non stabant, sed civibus molesti multa quotidie adversus illos moliebantur. Itaq; Imperat. ita concedente, exulum ædes, & quæcunq; præterea ex bonis eorũ in urbe erant, publicata sunt. Proximo tamẽ anno opera Agnetis reginæ Vngarorum, (quæ filia fuerat Alberti I, & post patris obitũ in Helvetia frequens degebat) & Frideric Austrii, atq; quarundã civitatũ, pax de integro inter exules & cives Tigurino composita est; quæ tamen priore nihilo firmior aut diuturnior fuit. quamvis enim exules pollicerentur se velle civium judicio stare, &, quam illi mulctam irrogarint, luere; nihil tamen horum

præ

çstabant. Fovebant ipsos & contra gurinos incitabant multi ex Habsſirgia familia: filius & cognati Comitis annis, quem Tigurini in prælio ad rinovium occiderant: multi præterea ii ex nobilitate, infensi libertati Tigurorũ, & remp. democraticam, & ninium, ut ipsis videbatur, popularem, dio habentes. Igitur Tigurini Landẽergiæ nobilissimæ familiæ arcẽ juxta osam fluvium, & alteram Schovvenergiorũ in excelso monte supra Elgoium sitam, combusserunt, propterea uod ex his locis multũ damni accipeent. Et ut vires suas confirmarent, cũ Constantia & S. Gallo civitatib⁹ fœdus ecerunt. Præterea cum inter ipsos & Scaphusianos controversiæ nonnullæ ortæ essent, quæ ad bellum spectare videbantur, eas, quibusdã civitatibus per egatos intercedentibus, libenter composuere, & paulo post eosdem in idem fœdus cum Constantia & S. Gallo adscripsere. Eodem tempore fœdus sancitum est cum Episcopo & civitate Basiliensi. Præterea complures societates, seu domus Ioannitarum sive Rhodiorum equitum, civitate donarunt; idq; eo libentius, ut homines nobiles & militares, quo genere hominum Ioannitarum familia semper abundavit, sibi

ſibi conjungerent. Itaq; vicinis & po
tentioribus urbibus & populis partin
fœdere antiquo cōjunctis, partim no
vis his fœderibus urbi ſociatis, aliquan
to quietiores fuerunt res Tigurinorū
& videbantur exules omnem ſpem v
potiundæ urbis abjeciſſe: cum illi inte
rim quam occultiſſime conſpiration
facta urbem proditione occupare co-
nati ſunt. Inierat autē cum illis fœdu
Ioannes Habeſpurgius Comes, ejus fi
lius, quem ad Grinovium à Tigurini
cęſum ſuprà oſtēdimus: hac conditio
ne, ut ipſe quidem exules in patriam &
in integrum reſtituat, & illi deinde Co
mitis poſſeſſiones creditorib⁹ obliga-
tas ſuo ſumptu liberēt. Cōjunxerunt ſi
his Toggenburgius Comes; Peregrinu
Landenbergius, cui ſuperioribus anni
graves inimicitię cum Tigurinis inter-
ceſſerant, ſed quę jam pace inter eos fa-
cta ſopitæ videbātur; Matzingius baro.
& nobiles quamplurimi, partim exulū
amici, partim etiam in Comitis Habeſ-
purgii gratiam, beneficiarii & clientes
ejus. Habebant etiam exules in urbe a-
micos veteres, quorum aliqui conſilii
eorum participes erant, cęteri non de-
futuri partibus credebantur, ſi primus
conatus ſucceſſiſſet. Spes etiam erat,
multos acceſſuros ipſorum partibus, ſi
veteres

veteres magiſtratus cernerẽt, cum homines obæratos qui ſalva rep. ipſi incolumes eſſe poſſent,tũ eos qui in hac mutatione reip.non conſequuti erant vel honores vel præmia quæ expectabant,& alios ſibi prælatos eſſe indigne ferebant, & præterea qui faſtidio veterum res novas appetũt, quales ſemper in omnibꝰ rebuſpub.inveniuntur.Cõſilium eorũ erat, Rodolphũ Brunium conſulem & novos magiſtratus, & omnes qui ipſis adverſati fuiſſent,noctu per omnes vias immiſſis armatis hominibus domi ſuæ trucidare, & urbe occupata ejus imperium ſibi vẽdicare, erepta libertate civibus. Itaque VI kal. Mart.,anno Dom.CIↃ CCC L,Tigurum venitHabeſpurgiusComes,Peregrinus Landenbergius, & multi nobilium, & una cum his exulum nõnulli: erat autem fama in vulgus edita, venire hos ut pro exulibus apudSenatum intercederẽt.Iiſdem diebus complures armati clam in urbẽ venerant,qui apud hujus conſpirationis ſocios deliteſcebant; & Comites & nobiles ſecum adduxerant non contemnendam manũ famulorũ armatã & ad omne imperium dominorũ paratam.Erat item militum magnus numerꝰ delectus,quorũ alii equites ac pedites noctu ad urbẽ accederẽt,

ut

ut ſigno dato reciperētur, alii navibus qua urbs lacu alluitur & ſecatur irruptionē facerent,& tumultu exorto caverēt, ne quod ſubſidium eo loco urbi ferre poſſent ruſticani homines,qui urbi fidi utrinque ad lacū habitant. Cum autē omnia inſtructa parataq; eſſent, ipſa nocte quæ cędi deſtinata erat,divina providentia magis quam hominū conſilio & induſtria,conjuratio omnis detecta eſt: volebat ſcilicet Deus urbem incolumem ſervare, quæ poſteris temporibus Helveticā libertatem princeps tueretur, & ſuæ Eccleſiæ hoſpitiū præberet. Deliberabant in civis cujuſdam domo de ſumma rerū conjuratorum principes, & intenti horā noctis expectabant qua ſignum dandum erat. horum conſilia exaudiit ſervul⁹ quidam, qui illuc totius rei ignarus diverterat, & illis deliberātibus præ laſſitudine in ſcamno reclinatus, ſomnū ſimulabat. Hic quam primum ſubducere ſeſe potuit, recta ad conſulē Brunium pergit, quid cognoverit,& quantum ipſi periculum & ſenatui boniſq; omnibus immineat commemorat; ſimul etiā hoſtium teſſerā qua ſe per tenebras agnoſcebāt,Conſuli indicat.Brunius confeſtim armatus curiam petit; jam paſſim per plateas hoſtes vagabantur. Verum

cum

cum illis tesseram ostenderet, evasit, & in curiam pervenit: servus Consulis qui domini habitũ sumpserat, cui in tanta festinatione & trepidatione Consul tesseram dare oblitus fuerat, nõ tam tesseræ ignoratione, quã quod Consul esse putaretur, ante curiam cæsus est. Consul publico famulo in templum misso, eum ære campano more gentis hostiũ adventum indicare jubet: hic, porta turris ab hostibus obsessa, per ignotum ostiolum è sacra æde in turrim erepsit: & signũ adventus hostium civibus dedit: ipse etiã Consul è summa curia cives magno clamore ad arma vocat, & urbem plenam esse hostibus testatur. Cum autem Tigurum Limagus in duas partes dividat, quę duobus sublicijs põtibus coniungũtur, ad utrunq; fit mox ingens concursus; sed alterius sublicæ, quia nullis clavis fixæ erant, mox dejectę fuerunt, & omnis vis certaminis in alterum pontem, cui adiuncta est curia Senatoria, incubuit. Area est nõ magna ad ipsum curiæ & pontis aditum: hanc cum platea conjuncta hostes occuparunt; adversus hos cives cũ è tectis lapidibus & tegulis pugnabant, tũ etiam plurimi conglobati armata manu cominus congrediebantur. Inter primos fuere lanii. illi, ut tum forte in macello,

H quod

quod proximo loco secundum flum
ædificatum eſt, boves cædebant, tu
multu & clamore Conſulis exciti, ſe
curibus ſuis armati in hoſtes impetum
fecerunt; in cujus rei memoriam ære
leone virtutis ergo ſunt donati; eun
quotannis ludicra quadam pompa cir
cumgeſtare ſolent. Illi deinde qui ad ſi
niſtrum fluminis latus minorē urbem
inhabitabant, ſtrenue cum hoſte pont
occupato depugnarunt. Fuere autē il
ad arma exciti hac occaſione. Diverte
rat apud quendam conjurationis con
ſcium Comes Toggenburgius. is per
culo ante oculos poſito cū ſibi metu
ret, re cum hoſpite deliberata, ſtatuit
in locum tutum extra periculum rec
pere: ſi res ſuis ſuccedant, facile in no
ɑurno tumultu aliis rurſus immiſce
poſſe, perinde ac ſi rei geſtę interfueri
ſi vero ſecus quam ſperēt res eveneri
ſe ſibi conſulturū. Itaque conducto pi
catoreBaxo, cum hoſpite & famulo a
gento bene onuſto naviculam piſcato
riam conſcendit, ut extra urbē ſecund
flumine naviget. Verum ne forte fug
ipſorum à Baxo proderetur, ſervo im
perat, ut, cum evaſerint ex urbe, piſca
torem confodiat. id Baxus, qui longiu
abeſſe putabatur, per tenebras exaudi
itaq; navicula in latus depreſſa illos i
flume

lumen præcipitat,ipſe domum appellit, & vicinos quos poterat feſtinanter excitat.& clam arma capere jubet,magnum enim urbi periculũ imminere, & hoſtes abditos alicubi latere,ubi tamé ſint,quid conſilii habeant,ſe ignorare. Quare illius viciniæ homines,Cõſule ad arma vocante,jam ante parati, pluribꝰ aliis excitatis,ponté occupant, & in eo aciem contra hoſtes ſtruunt. Ferũt etiam,ſummi templi ſacerdotes, nocturno tumultu audito, ut tũ forte in templo nocturnas preces decantabant,armis arreptis è proximis ædibus prœlio ſe immiſcuiſſe, & fortiter pro ſalute & libertate patriæ decertaſſe: & forte eo anno anathemate pontificis abolito poſt annum XVIII in urbem redierãt. Civium igitur numero aucto, cum ex diverſis urbis partibus conglobati prodirent,& ſumma vi niterẽtur, hoſtes qui intra urbem erant loco pulſi ſunt. Ex iis ceciderunt XV, capti ſunt plures XXXVII, & inter hos Habeſpurgius Comes; cæteri noctis beneficio evaſerunt: Mazingius Baro, & Peregrinus Landenbergius nocturno prœlio occubuere:Comes Toggius ſubmerſus in flumine periit. Cæſorũ corpora, per urbis plateas conculcanda, omnium ludibrio per triduum expoſita fuerũt.

Poſtero die conſpirationis principe
decem & ſeptem, rotæ, fractis mẽbri
impoſiti ſunt; uno plures capite mu
ctati: Habeſpurgius Comes, Vlricus B
ro Bonſtettius, & quidam alii in cuſto
dia publica retẽti. Exercitus Habeſpu
gii Comitis, tum qui lacu tum qui ter
venerat, audito in urbe tumultu, cu
nemo portas illis patefaceret, magn
trepidatione domum refugit, ita
paſſim per omnes vias qua fugeran
veſtes, tela, arma ab illis abjecta & r
licta à vulgo poſtero die colligerentu

Rebus domi pacatis, ne quis nov
in urbe tumultus metuend⁹ eſſet, Br
nius Conſul poſtridie kal. martii exer
tum educit, & adjunctis Schaphuſian
rum auxiliis, Raperſvilam conjurat
rũ ſedem & arcem obſidet. Cives ej
oppidi, Comite capto, conjuratis pa
tim cæſis, partim fuga elapſis, & abdi
loca quærentibus, cũ auxilii ſpem nu
lam viderent, die tertio deditionem
ciunt, & in nomẽ Tigurinæ reip. ſac
mentũ dant, ut deinceps quicquid a
te Comiti perſolverunt, præſtent re
Tigurinæ, neque ullius alterius imp
rium agnoſcãt. Occupato hoc oppid
duo ſe exiſtimabãt Tigurini conſequ
tos: primum ne ex hoc loco deince
vel ager ſuus deprædaretur, quod an
ſi

equenter factum fuerat, & urbi insi-
æ strui possent: deinde sperabāt, pro-
nquos & cognatos capti Comitis de
ace acturos, metu amittendi omnem
icinam regionem, capite totius regio-
is & sede Comitum capta. At regina
'ngariæ inducias aliquot mensium fe-
it. sed Habespurgii Rodolphus & Got-
hofridus à Tigurinis de pace interpel-
ati, animum ab ea prorsus alienum
ostendebant, & vicini nobiles urbi in-
festi ipsos ad bellum instigabant. Qua-
re cum nulla pacis spes esset, kal. sep-
tembribus ejusdem anni Tigurini exer-
citum in Marchiam regionem (quæ ad
lacus principium occasum versus sita
est, ac Comiti Habespurgio parebat)
educunt. Misere Tigurinis auxilio civi-
tates Constantia & S. Galli. Tota illa
regione depopulata, & incēdiis vastata,
arcem quam Rapersvilam veterem vo-
cant obsident, & omnibus viribus op-
pugnāt: præsidium rebus desperatis de-
ditionē facit, ac incolume dimittitur:
arcē ipsam funditus dejecere ac dirue-
re: Marchiani in verba Tigurinorum
jurarunt. Exercitu deinde Rapersvilam
novam (ita oppidū tum appellabatur)
ducto, pontem quo lacus jungitur sol-
vêre, arcem & mœnia oppidi magna
ex parte disjecere: atque, cū certis nun-

ciis comperissent, Albertum Austrium statuisse magnis copiis Habespurgensibus suppetias ferre, & Rapersvilæ stativa habere, urbem funditus igne delevere. Eodem tempore VValdneri Sultzii, habitantes in Alsatia, Tigurinis bellum indixere, & mercatores eorum captos & spoliatos omnibus contumeliis affecerunt. Hos hospitio aliisque rebus juvabant Basilienses & Argentinenses. Eo nomine indignati Tigurini, circiter c LXX harũ urbium cives, qui religionis causa D. Virginis Eremitanę fanum petebant, capiunt: si forte civium suorũ periculo & calamitate moti, VValdnerum ut malorum causam finibus suis arcerent. Sed hæc spes ipsos fefellit. etenim dictę urbes & earum Episcopi, irati nostris, Friderico Austrio fœdere se junxerunt. venere etiam in hoc fœdus aliæ urbes, Friburgum Brisigavorũ, Selestadium, Brisiacus mons, & Argentuaria, quã Colmariam hodie nuncupant. hi omnes junctis copiis bellum Tigurinis inferre. & captivos armis repetere statuerant. Quare cũ se his impares viderent nostri; & superioribus bellis atq; tumultibus, aliisq; cladibus, opibus exhausti essent; captivos illis restituerunt: & tum quidem bellum hac ratione avertêre. Cæterum quia atro-
ces

ces injurias passi erant, nec dum finis aliquis sperari poterat, legatos mittunt ad Rom. Imper. Is tum temporis erat Carolus IV. Huic omnem causam exponunt, ac docent, se, qui justo bello Habespurgium hostẽ in urbe sua ceperint, nunc hujus causa ab harũ regionum nobilibus bello vexari, &, quod sibi plus doleat, Fridericũ Austrium, & præterea aliquot præpotentes Imperii urbes, hos auxilio juvare. itaq se, liberã Imperii urbem, ipsius, qui sit caput Imperii, consilium & opẽ suppliciter implorare: ut pro sua sacra potestate & authoritate efficiat, ne deinceps Austrii principes, & Imperii urbes, cęteriq; nobiles, contra jus & æquum sibi bellum inferant, sed patiantur urbẽ pacifice & quiete sua libertate frui: quippe quę parata sit sese juri sistere corã ipso Imperatore, si quid cõtra se habeant. Imperator audita querimonia, Tigurinorũ legatis humaniter respondet, se cupere conservatam libertatẽ ipsorum, & daturũ operam si pacem ipsis cũ Austrio & cæteris ejus sociis possit cõficere: auxilium autem ipsis ferre, aut vi aliquid tentare se non posse contra Austrios, nobilitatem Germanicã, & urbes Imperii: quod horum sit magna potentia, cui hoc tẽpore non sit par: debere itaq;

Tigurinos ſtudere ut aliqua moderata transfactione res ſuas cum hoſtibus cō-ponant; in eo ſe illis non defuturum eſſe. Legati hoc reſpōſo accepto triſtes, domum redierunt;&quoniam eo tempore Albertus Auſtrius, Alberti filius, in Helvetiis erat, ad eum Tigurini legatos cū muneribus mittunt. Hi humaniter à Principe excepti, reſponſum ab eo retulerunt, ut cum plena poteſtate ad ſe redirent; cupere ſe amicum Tigurinis eſſe; habere autem quædam quæ cum illis agat. Poſtquā vero legati ad Principem Brugas Helveticas redierunt, ille interea nobilium accuſationib⁹ & criminationibus alienatus, vehemēti oratione in eos invehitur: ſe gravi injuria ab illis affectum, inquit, quod Raperſvilam veterē & novam evertiſſent, Marchiam vaſtaſſent & occupaſſent; hæc enim ſui juris eſſe: poſtulare igitur, ut, quæ occuparint, ſibi reſtituant; quæ deſtruxerint, ædificēt; quę vaſtarint, pecunia luant; ita ſe hujus injuriæ veniā illis daturū. Quod autem Auſtrius Princeps ea quæ Io. Habeſpurgii fuerant ſui juris eſſe dicebat, id ſic habet: VVernherus Hombergius Comes poſſederat Raperſvilam veterē, & non longe à Baſilea tres arces, in eodem monte ſitas; (VVartenbergū vocant.) hic cum abſq;

liberis

liberis decessisset, omnia ejus bona hæreditate obvenere Ioanni Habespurgio illi qui ad Grinovium occubuit; sed Austriaci Principes Ottho & Albertus nescio quo jure, cum viribus longe superiores essent, omnia hæc, & præterea novam Rapersvilam, totamque Marchiam, sibi vendicarunt; eadem tamen restituêre Ioanni in feudum, ut vocāt, & eum suum beneficiarium & clientē fecerunt. Hoc igitur nomine Austrius sibi injuriam factā dicebat, & satis fieri postulabat. Ad hæc ejus postulata Tigurinorum legati respondebant: Ex his locis insidias urbi suæ factas esse, cives spoliatos & cæsos, perduelles suos in his arcibus à se captos esse: Quare cum jure belli Rapersvilam nō amplius nobilium sedem, sed grassatorū & latronum perduellium suorum receptaculū destruxerint, nō existimare se cogēdos ut eandem restituant in integrum; Rogare se suppliciter ut Princeps causam diligenter expendat; sese paratos esse corā Principibus & urbibus Imperii, & quocunque deniq; loco voluerit, causam suam judicio defendere. Princeps autem iratus ait, rem hanc non esse controversam quæ judicio egeat; suas arces dirutas, loca sui Imperii vastata esse; hæc nisi restituantur in integrum

& sibi satisfiat, se omnibus viribus Tigurinos ut id faciant adacturum esse, & jus suum armis persequi velle. Hæc cum domi à legatis ad Senatum relata essent, & simul etiam certis indiciis comperissent urbē brevi obsidendam fore, quod jam omnis nobilitas in armis esset, in Cæsare autem & Imperio nullā spem auxilii esse ante didicissent, fœdus statuerunt cum Pagis Helveticis inire pro communi libertate tuenda. Coluerāt hactenus inter se amicitiam; & quamvis Tigurini ad Moregartum Austrio suppetias tulissent, tamen id non tam Pagos offenderat, quam illos delectarat cognita illic Tigurinorum virtus & audacia: cum autē communem hostem Austrium haberent utrique, facile judicare poterāt, conjunctas omnium vires plus roboris habituras. Adhæc non ignorabant Pagi, magnū commodum societatem Tigurinorum sibi allaturā, ad commeatus subvehendos, quod & forum annonæ illic locuples sit, & lacus subvectioni idoneus. Itaque cūTigurini legatos misissent ad Pagos qui eos de fœdere appellarent, & simul ingenue pericula sua exponerent, grata eorum hæc voluntas Pagis accidit, ac paulo post legatos plena potestate Tigurum mittunt: à quibus fœdus

fœdus factum est mense aprili, anno 1351; & eodem anno, die VValpurgæ, ineunte maio, literis consignatum. Etsi autem Tigurum quinto demum loco Helvetico fœderi accesserit, tamen nihilominus propter urbis celebritatẽ & potentiã, princeps locus omnium consensu illis datus est, quem hodie quoq; aucto fœdere retinent in comitiis, legationibus, aliisq; publicis actionibus.

Fœdus Tigurinorum acceleravit illis bellum Austrium. Erat Princeps Austrius vehementer quidem iratus Pagis illis Alpinis, qui primi fœdus fecerunt; non tamen dubitabat se posse hos aliquãdo rursus sub jugum mittere. nam cum regionem inhabitent sterilem, neq; apparatu bellico illo tempore instructi essent, quamvis sint prælio optimi; si non pugna, bello tamen, non ita difficulter superari posse videbantur. Postquam vero his accessit Lucerna, quæ sub Austriorum imperio fuerat, & mox Tigurũ urbs libera, & cujus summa in his regionibus esset auctoritas; longe vehementius Princeps commotus fuit. Non enim illum latebat quantum virium & auctoritatis novo fœderi per Tigurinos accessisset. Itaq; occasione hac belli accepta, Tigurinos bello persequi & urbem ipsam obsidere

statuit,

ſtatuit, ſi forte fœdus hac ratione ſolvere poſſit, priuſquam plures horum exemplũ ſequuti novo fœdere illigentur. Hanc autem veram fuiſſe belli cauſam, non Raperſvilæ vaſtationem, vel hac manifeſta conjectura aſſerimus, quod poſtea, cũ ſæpe de pace ageretur, non jam amplius Raperſvilæ reſtitutionem Auſtrii urgebant, ſed ut novo fœderi Tigurini renuntiarent. Menſe igitur ſeptembri ejuſdẽ anni Albertus Auſtrius Tigurum obſedit. Erant cũ eo in caſtris Ludovicus Comes Brãdeburgicus, Fridericus Dux Tecciorum, item Vtſilingorum Dux, & Norinbergenſis Burggravius. Epiſcopi auxilia illi miſêre VVirceburgius, Bambergicus, Friſingẽſis, Curienſis, Baſilienſis. Comites ſecũ habebat 26; Eberhardum VVirtebergium, exercitus hujus ducem, Ludovicum Ottingenſem, Fridericum Ortenbergenſem, Schmalaneccios duos, Tetnangios duos, Furſtenbergios duos, Thierſteynios tres, Habeſpurgium, Kyburgium, Rodolphum & Hermannũ VVerdenbergios, Albertum & Henricũ Nellenburgios, VVilhelmum Kilchbergium, Immerum Strasbergium, Neocomenſem, Nidovium, Petrum Arbergium, Hermannum Friburgium, Zolerinum, Metburgium. Vrbes quoq;

Argen-

Argentina,Basilea,Friburgum Brisigavorum, Salodorum, & nonnullæ aliæ, Duci sua auxilia miserunt. Copiarum numerus fuisse dicitur duo millia equitum, viginti millia peditum. At ex diversa parte quatuor Pagi Tigurinis firmum præsidium misêre: hi conjunctis operis, cum civibus urbẽ munierunt; & omnia ad obsidionem & oppugnationẽ tolerandam, diligentissime compararunt; ac utrinq; aliquoties velitatiunculis levibus certatum est. Cæterũ non multis diebus à cœpta obsidione pax facta est, opera Friderici Toggii Comitis, & Hertegii Rechbergeri equitũm Rhodiorum magistri VVadisvillæ, Basiliensium item & Bernatũ, hac conditione, ut Helvetii sistant se judicio Agnetis Reginæ Vngariæ; cui ab utraque parte duo assessores adjungantur; & quod hi majorve pars statuerit, id ambæ partes ratũ habeant: ejus rei gratia Tigurini sedecim obsides dent è præcipuorum civium numero; quibus, literis caveat Dux Albertus, tutos à vi & injuria fore. Abhorrebant ab hac pace quatuor Pagi, dicentes non esse fidem habendã Reginæ Vngariæ, quæ Alberti soror secundũ illum pronunciatura esset; sed tamẽ persuasi à Tigurinis, qui multum hujus pietati tribuebant, ipsi quo-

quoque his conditionibus ſubſcripſere una cum illis, communiter exceptione addita fœderum ſuorum, quæ ſalva ſibi eſſe velint. Iudices ab Auſtrio delecti ſunt, Immerus Strasbergii Comes, Petrus à Stœffelen Commẽdator, ut vocant, Tannenfelſii. Hi pronunciarunt pro Auſtrio: Tigurinos jubent Raperſvilam utranque, cæteraq; quæ deſtruxerint, in integrum reſtituere, & Auſtrio ſatisfacere: Lucernam Auſtriorum imperio ſubjiciebant: in Vndervvaldiis multa prædia & jura Auſtriis vendicabant: Suitiis jus piſcationis in lacu, ſylvarum multarum veterem poſſeſſionẽ & uſum adimebant: ſingulos denique Pagos graviter multabant, nulla ratione habita injuriarum quas Raperſvilii Tigurinis intulerant, neq; aliarũ cauſarum & defenſionũ, quas fœderati & ab illis delecti judices, Philippus Kyen eques, & Petrus à Balma conſul Bernatum proponebant. Horũ ſententiam Agnes Regina approbavit, mulier verſuta, quæ magnã præ ſe ferebat ſanctimoniam; quanquam ſæpe antehac, cũ fratres imparatos videret, inducias aut pacem inter ipſos & Helvetios fecerat, ut interea illi militem comparare, & ſe commode adverſus Helvetios inſtruere poſſent, cum tamen interea præ ſe ferret,

erret, hęc à se fieri pacis studio, & quadam Helvetiorum commiseratione. Etsi autem hæc sententia esset iniquissima, tamen Helvetii spondent se ratam habituros. Cæterū Dux non contentus his, jubet Tigurinos Ioannem Habespurgium bello captum absque omni mulcta liberum dimittere: de quo tamen nihil à judicibus statutum fuerat. id cum se Tigurini facturos negarent, obsides eorum contra datā fidem in carceres conjicit, fines suos præsidiis munit, & bellum de novo instruit.

GLARONA.

HElvetii, cum omnis spes pacis evanuisset, & sibi denuo belligerandum esse animadverterent, consilio inter se inito, Glaronensem regionem occupare statuūt, ne hostes ex eo loco confœderatorum agros, & præcipue Suitiorum, infestare possent. quare eodem anno mense novembri, junctis viribus Tigurini, Vrii, Suitii, Vndervvaldii, copias suas Glaronā ducunt, & totam regionē, nemine repugnante, occupant, cives sacramento obstringunt, & propter ipsorum fidem & fortitudinem ante sæpe expertam fœdere sibi jungunt. Glarona vallis est juxta Limagum fluvium non admodum ampla, lon-

longitudine trium miliariorum Ge
manicorū; nomen habens à præcipu
totius regionis vico:cincta,tribus pa
tibus, altissimis Alpibus ; à meridie
oriente Rætos,ab occasu Vrios & Su
tios attingit,à septentrione castra Ræ
tica dictam regionē, qua Limagus va
lem egreditur. Regio hæc à multis an
nis monasterio Seconiēsi fuit obnoxia
donata S.Fridolino ab Vrso & Lando
pho fratribus. huic solvebātur decima
& constituti reditus, & census certor
fundorum.ab exactionib⁹ & vectigali
bus erant liberi ; vivebant suis legibus
& senatum habebant ex civibus, cuju
tamen electio penes Abbatissam erat
advocatia veroCœnobii & Glaronen-
sium fuit penes Rom. Imperatorem;
quæ deinde à FridericoÆnobarbo data
est Othoni Palatino Burgundiæ;àBur-
gundis ad Habespurgios pervenit.Hu-
jus advocatiæ titulo imperium in Gla-
ronenses sibi vendicavit Albertus Au-
strius Rodolphi Imp. F., reluctantibus
Glaronensibus, quibus ante Seconien-
se monasterium promiserat nunquam
alienandos à se esse.Itaq:nonnullę no-
biliores familiæ patriam deseruere, &
aliæVriam,quædam Tigurum commi-
grarunt. Austrii vires nacti,Suandium
baronē in illis locis gratum & poten-
tem

em domo ejecere, & ejus bona sibi vẽdicarunt, jura quoq; maioratus Glaronensis ad se transtulere: &, quod hactenus nunquam factũ fuerat, præfectos in illam regionẽ misere, qui populum regerent, & illi jus diceret. Horum imperia cũ aspera & insolentiæ plena essent, plebs, odio Austriorum, Helvetiis bellum inferentibus sese ultro dedidit, & perpetuo fœdere junxit. VValtherus à Stadio Austriorum præfectus, postquam Glaronenses Helvetiis sacramẽtum dixere, regione excessit, & VVesenam se contulit: populus autem Glaronensis è suo numero Ammanum & senatores pro veteri consuetudine delegit: & quia bellũ ab Austriis sibi imminere nõ dubitabant, vallem, cætera undique montibus altissimis cinctam, prope vicum Næfelium, qua liber in illã aditus patet, muro fossaq; clausere.

Dum hæc Glaronæ geruntur, decẽbri mense, Tigurini exercitum versus Badam ducunt; quo loco firmũ præsidium Austriorum positũ erat, quod Tigurinorum agrum sæpe incursionibus vastabat. Itaq; Tigurini ipsorum quoque agris vastatis, & suburbano incenso, copias per juga montis domum reducebant; quo loco ad Tetivillã Ellerbachius Austrii militis dux cum 4000

vias insedit. Tigurinorum non erar supra mille trecentos. (sunt qui mult minorem numerum ponant.) Hi cur hoste congressi insigni victoria poti sunt, hostium 700 cæsis, inter quos in signiores 65 è nobilitate periisse tra duntur. Sequenti anno VValtherus Stadio, qui nuper præfectus Glaronẽsi fuerat, collecto exercitu, Glaronense rursus Austriis subjicere parat, occasio ne captata quod 20 Glaronensium Ti guri in præsidio urbis essent: sed ab in colis victus prælio, cũ multis aliis è no bilitate occubuit, 2 februar. Eodem di Austrii, qui Tugii erant, navib⁹ Artam profecti, Suitiorum agrum invadunt: quorum eadem in Suitiis, quæ & Stadii apud Glaronenses, fortuna fuit. Omnes quoq; confœderati misso exercitu Beronam, & pagi Verbigeni vicina loca, è quibus Austrii frequenter Lucernenses invadebant, depopulati sunt: vicissim Austrii Cussenacum Suitiorũ, & quædam alia loca igne ferroque vastarunt, non tamen absq; suorum jactura. Circa ferias autem Pentecostes, Lucernates trium Pagorum auxilio adjuti, Habespurgum arcem ad lacum Lucernatem sitam, oppugnatione ceperunt & funditus everterunt, trucidatis omnibus qui in præsidio illic erant.

TVGIVM.

Tugium quoque illis diebus Helvetico fœderi accessit. Est autem Tugium oppidum inter Tigurinos & Suitios, in pede pascui & vitibus consiti montis situm, ad lacum piscosum ipsis & Suitiis communem; caput, ut putatur, Tuginorum populorum, qui cum Tigurinis Cimbrico bello adversus Roman. militarunt. Paruit urbs aliquando nobilibus: postea in Austriorum potestatem pervenit. hi bello Helvetico perpetuo præsidia illic alere, quæ Suitios & Tigurinos infestabant. Itaque anno 1352, mense junio, Tigurini cum quatuor aliis Pagis expeditionem adversus Tugium suscepere. Præsidiarii, qui differerent munitionibus oppidi, ante adventum Helvetiorum eo deserto, Bremogartum & vicina loca Verbigeni pagi se contulerunt. Cives tamen, qui fidem Austrio servare vellent, obsidionem per dies 15 sustinuere. sed cum aliquoties summa contentione Helvetii oppidum oppugnassent, tandem deditionem fecere, & Helvetiis sacramentum dixerunt, hac conditione, si intra præfinitum tempus dux Austrius eos exercitu adducto obsidione liberaret, ab Helvetico sacramento liberi in

ejus obedientiam redire possent: ea de re legatos ad ducẽ auxilium petentes miserunt. Erat tum dux Albertu in monasterio Pagi Verbigeni quo campũ Regium vocant:id pass. millib xxx plus minus Tugio abest. cum au apud ipsumTuginorum legati mandata sua exponerẽt,accidit forte,ut Princeps in peristylio obambulans, ab au cupe quæreret,an accipitres cibum cepissent; ibi Hermãnus legationis princeps, Ah, inquit, clementissime Princeps,an non tuorum clientum potio tibi, quam avium ratio est, præsertim cum ita ab hoste urgeamur,ut,ni auxilium feras, deditionẽ facere cogamu. Cui Princeps;Agite,deditionem facit brevi omnia, quæ nobis ablata sun recuperabimus.Quare Tugini,cum viderent,sibi nullam in Austrio spem esse, Helvetico fœderi se junxerunt.

Vix dum fœdus in tabulas relatũ,& ab omnibus Pagis jurejurando confirmatum erat,quando AlbertusAustric secundo urbem Tigurinam obsidion cinxit, medio mense julio. Cæterũ vi dum mense elapso,interventuBrande burgici Marchionis, pax facta est h conditionibus. Tigurini Ioannem Ha besspurgium, qui jam tertium annur captivus erat, liberum absque omr

mulct

ulcta aut precio dimittant: pari con- tione Austrius Dux Tigurinorũ ob- les, quos in vincula conjecerat, inde- nes atque liberos dimittat. Tugini & laronenses soluti jurejūrãdo Austriis ti antea pareant. Cæteroqui nihil im- edire quo minus Helveticũ fœdus ra- um maneat. His conditionibus Ioan- es Habespurgius libertatẽ adeptus est bsq; precio. Sed non eadẽ fide Tiguri- orum obsides ex pacto dimissi sunt. os enim priusquam libertatem adipi- cerẽtur 1600 aureos persolvere opor- uit. Quamvis ne sic quidem pace uti potuerint. Nã Habespurgius libertati restitutus, mox Rapersvilam vicinaque loca Austrio dedit; qui Rapersvilam statim muniit; & loco præsidiũ impo- suit; unde novi belli materia orta est, cum præsidiarii Tigurinorum fines in- vasissent, & Meylæ (qui vicus collegii Tigurini erat) L viros trucidassent: ac facile apparuit Austrios novi belli oc- casiones quærere. Sequenti anno, cum Suitiorum legati nomine suorum cõ- fœderatorum à Tuginis ex conditio- ne pacis factæ iusjurandum exigerent quo fœderi obstringerentur; ab Au- striis contumeliis affecti sunt. itaque collectis copiis Tugium denuo occupa- runt, & Helvetiis sacramentum dicere

jusserunt. Eodem anno Berna, sexta d
martii mensis, anno à nato Christ
1352, Helvetico fœderi accessit. de qu
urbe, longe potentissima in Helvetii
hoc loco quædam dicenda sunt.

BERNA.

BErnam urbem condidit Berchto dus Zeringiæ dux, quintus huju nominis & ultimus; offensus nobilita ti, cujus fraudibus filii sui veneno i pueritia necati sunt: ideoque urbem se conditam Imperio Romano attri buit, libertateque donavit. Quam eju voluntatem Fridericus II Imperato ratam habuit; & ab obitu Zeringii, qu anno 1218 mortuus est, nomine Impe rii urbi præfectũ dedit Otthonem Ra vensp. Sed aliquot annis post, propte fortem & fidelem operam, quam cive ejus urbis Imper. navarant, majoribu privilegiis & immunitatibus ab ipso donati sunt, & à jure præfecti exempti Cæterum in illis turbis & anarchia Imperii, Kyburgius Comes, Burgdorf fii dominus, libertatem urbis oppri- mere conatus est, conjuncta sibi vicina nobilitate & Friburgo oppido, quod Berchtoldus IV condiderat, & huius filius ambas urbes perpetuam amici- tiam servare iusserat. Belli occasio fuit,
quod

quod Bernates agro transArulam empto pontẽ ædificare cœperant. id Comes qui trans Arulam imperabat, prohibere conabatur. quare Bernates, ut adverſariis pares eſſent, ſeſe in clientelam Sabaudiæ Comitis dederunt. Hic conatus Kyburgii repreſſit, & pace parta mœnia urbis ampliavit. Bello deinde inter Sabaudum & Burgundum orto, Bernatibus Sabaudus pollicetur, ſi ſtrenue auxilium ferant, ſe re bene geſta præmium quodcunque petierint daturum. illi igitur fortiter pugnãtes, victo hoſte præmii loco veterem ſuam libertatem à Sabaudo repetiere; idque illis bona fide ab eo præſtitum eſt; fœdus tamen & amicitiam ab eo tempore perpetuo cum Sabaudo coluere.

Vrbs libertati reſtituta, antequam in fœdus Helveticum veniret, varia & difficilia bella geſſit, cum pro libertate tuenda, tum pro finibus ampliandis. Pugnarunt cum Gothofrido Habeſpurg. anno 1241, quamvis infeliciter, numero ab hoſtibus ſuperati. Præterea cum Turianis & Gruerianis Rodolph. Habeſpurgius Bernam bis obſedit. cauſa belli prætexebatur, quod fidem publicam Imperii violaſſent, quibuſdam Iudæis captis & multatis. Albertus Auſtrius Imper. Rodolphi filius ante ur-

bem ipſam cum Bernatibus pugnavit quo prælio civium multi periere. Ann Dom. 1291 fœdus adverſus Bernam fecere Comites Sabaudus, Neoburgius Gruerianus, Epiſcopus Lauſanẽſis Turrianus dominus, nonnullæ item urbes & ex nobilitate multi. Hos Bernates, auxilio Comitum Kyburgiorũ, & Arbergii, civitatiſq; Salodorenſis, ingenti prælio vicerunt, in eo colle qui à tonitru nomen habet. Dux Bernatum hoc bello fuit Vlrichus Erlachius. Proximis annis multæ arces vicinæ urbi captę & dirutæ ſunt; bellum in Simmea valle, Minniduni, multiſque aliis in locis adverſus infeſtã nobilitatem feliciter geſtũ, & fines ab illis ampliati ſunt. Haſeliæ quoq; vallis incolæ, liberi homines, ſeſe his annis Bernatibus junxere: quæ urbis felicitas nobilitatis odium & invidiã auxit; ex quo Loupenſe prælium longe maximum eſt ſequutum. Loupam oppidulũ Bernatum obſederunt multi Comites & nobiles, collecto inſtructiſſimo exercitu; in quo, qui minimũ, 16000 peditũ, ter mille quingentos equites fuiſſe tradunt. Bernatũ fuerunt circiter 5000. his auxilio venêre ex Vria, Suitia, & Vndervvaldia, & prętere Haſeliæ valle, ſingulis regionibus 300. His copiis Bernates, Rodolpho

Erla-

Erlachio duce, hostem ante Loupam insigni prælio superarunt. In quo occubuere Sabaudus Comes, qui à patre ...o missus venerat pacis componendæ causa, sed ab aliis coactus erat prælio interesse; Comites item Nidovius, Arbergius, Valendisius. equites 1500 cæsi, inter quos 80 ex insigni nobilitate; peditum circiter 3000. Pugnatum fuit anno 1339, junii 21. Ab ea pugna bellum adversus Friburgios, qui Austrio se in clientelam dederant, & vicinam nobilitatem, non minori successu Bernates gesserunt. nam ad Schonenbergium Friburgii prælio ingēti victi sunt, ager vastatus, ipsa suburbia oppidi incensa. Signovium, Langenoviū, Burgdorsium, Longavallis Pyrenestica, Arbergum, Erlacum, Nidovium, Thunum, aliaque oppida & celebriores vici, vel vastata, vel deditione capta sunt. Tandem regina Vngarica Agnes pace facta bello finem imposuit.

Cum autem omnibus bellis nobilitatem infestam experti essent, quę scilicet in Austriorū clientela erat: Helvetiorū autē amicitia non infeliciter usi essent, novum bellum accidit, in quo præter Bernatum expectationē Vndervvaldii sese ipsorū hostibus junxere. Cives Bernatum erant Ringgenbergii dominus,

præterea præpositus monasterii inter duos lacus siti. hi imperabant regioni quę est adBrunicum montem &lacum Brientium. sed cum duriora esse horũ imperia homines illius regionis cõquererentur, seditionem adversus eos movêre,& in auxilium vocatis vicinis Vndervvaldiis, Ringgenbergam arcem, domino absente captam, igni delevere; præposito quoq; servitia & census debitos persolvere detrectabãt. Bernates igitur legatis missis hortabãtur Vndervvaldios, ne contra jus & æquum seditiosis hominibus opem ferrent. verum illi nihil moti hac re, cum illis Brientii castra posuere. Bernates accitis auxiliis sociorũ Salodorensium, Thuniorum, Bipennium,& Moretensium, instructis copiis Brientium profecti pugnam cũ seditiosis & Vndervvaldiis commisere. victoria penes Bernates fuit; victi fuga se in vicinos mõtes receperunt. Vndervvaldii, quibus ignominia doleret, cõfœderatos suos Tigurum, Lucernam, Vriam, Suitiam, Tugium & Glaronam auxilio vocarunt: verumBernates missis ad hos Pagos legatis offerebant se juri,& vel ipsis Helvetiis judicibus paratos esse causam suam agere. Quare Lucernæ conventu habito, legati Helvetiorum, utriusque partis rationibus auditis,

auditis, jussere Vndervvaldios renũtiare fœderi quod cum Brientiis fecerant: Brientios autẽ debere veteribus dominis parere, & pro damnis datis illis satisfacere. Iisdẽ Comitiis Bernates perpetuo fœdere cum tribus Pagis Vria, Suitia, & Vndervvaldia se conjunxerunt. Etsi autẽ fœdus tantũ cum tribus Pagis tum fecere, nihilominus Tigurũ & Lucerna eo tenẽtur. nam tres Pagi Tigurinis & Lucernatibus literis datis se obstringũt, quod de auxilio appellati & jussi Bernates quoque evocare, id jure fœderis illius facturi sint: vicissim Tigurini & Lucernates sese literis obstringũt, quod evocati à tribus Pagis Bernatibus auxilio, id pro viribus laturi sint.

Fœdus Bernatum secuta est tertia obsidio urbis Tigurinę. Albert⁹ enim Austrius confœderatos coram Carolo IV Imperatore accusavit. Is audita respõsione confœderatorum, inducias fecit usq; ad reditum suum: cogebatur enim propter quædã Imperii negocia ex his regionib⁹ discedere. Cæterum à reditu cum Tigurum venisset, utriusq; partis rationibus auditis, primũ cum Helvetiis, & pręcipue Tigurinis, agere cœpit, ut fœderi renuntiarẽt: & addebat, eos qui sint urbs Imperii non posse injussu Imperatoris fœdus ullum facere: cæterum

rum Cōfœderati causas sui facti reddebant, sua privilegia proferebant, ostendebantque, se, salvo jure Imperii, fœdus mutuo pepigisse. Cum autem Helvetii à fœdere initio depelli non possent, cū Austrio deinde egit, & ab eo petiit, ut Lucernam, Glaronam, Tugium (de his enim Pagis potissimum controversia erat) Imperio vendat. verum dux elato animo respōdit, malle se urbes aliquas à Cęsare emere quam suas illi vendere. Tum denuo urgere Cæsar Helvetios, ut rem suo arbitrio permittant, & polliceantur se ipsius judicio stare velle; id ipsum Ducem quoq; facturum esse. Sed Helvetii id non aliter quam cum exceptione suorum fœderum facere volebant. Cum autem Cæsar exceptionem nullā admittere vellet, omnis actio irrita fuit; induciæ tamē factæ sunt. Porro tandē assiduis interpellationib⁹ fatigatus Cæsar, solutis induciis bellū Helvetiis indicit, & una cum Austrio Tigurū obsidet. Cæterum cum Tigurini subinde missis legatis ab Imperatore supplices peterent, ne se, urbem Imperii, in Austrii gratiā bello persequatur, qui nihil aliud quam sua privilegia cōservata velint, & nullā æquam compositionis rationem respuant; cœpit Austrium de pace interpellare. cujus cū ille omnem actio-

actionem rejiceret, soluta obsidione Imperator discessit. movebat etiam illũ quod in suo exercitu tantum fere urbium Imperii copias haberet: urbes autem Helvetiis quam Austrio amiciores putabat, quamvis suam auctoritatẽ in urbe obsidenda secutæ essent. A Cęsaris discessu Austrius quoq; obsidionẽ solvit, territus advẽtu novi præsidii quod cæteri Pagi Tigurinis miserant: copias tamen suas per vicina oppida & arces distribuit; illis in mãdatis dedit, ut perpetuo confœderatorũ fines infestent. Quinto demũ anno hujus belli, authoritate & studio Caroli IV Imperatoris, pax facta est inter Austrium Principem & Tigurinos. cujus formulam huc adscribere longum esset; summa capitum hæc est. Primũ, hoc bello capta utrinq; restituantur. Secundo, Tigurini eos civium albo non inscribant, qui sub Austrio habitant, sed si qui in urbẽ commigrare voluerint, liceat eos recipere quorum recipiendorũ jus ante habuerint. Tertio, qui feuda habent, ab eorũ domino jus petant: qui aliorũ possessiones occuparunt, restituant, aut juri se sistant: exulum tamẽ bona hic excipiuntur. Quarto, Tigurini in posterum non se jungant fœdere Austriorũ clientib⁹, imo juvent Austrium ut jus suum

con-

consequatur. Quinto, si cõtroversia oriatur inter Austrium & Helvetios cõfœderatos, quo judicio illis litigandum sit, cõstituitur. Sexto, Helvetiis sua fœdera salva maneant. Sunt quędam alia quoque hoc fœdere sancita; sed hęc, ut majoris momẽti, huc annotare libuit. Diversa interpretatio hujus fœderis novam litem peperit, quę tamen absq; bello composita est; ambę enim partes opibus & virib⁹ exhaustę bellum horrebãt. Albertus Buocheymerus Austrii præfectus Tuginos in verba Principis adigebat: illi jusjurandũ nolle dare nisi cum exceptione fœderis Helvetici, nisi eo à quinq; Pagis, quibus se obstrinxerant, solvantur. Relata est ad Carolum IV; is demum pronuntiavit, Tuginos fœderi exemptos, quum in cõditionibus pacis caveatur, urbes Ducis ab Helvetiis non occupandas, aut ejus imperium impediendũ in illis esse. Etsi autẽ dolebat Helvetiis respõsum, cum diserte in pace excepta fuissent fœdera jam facta, duntaxat cautũ ne deinceps cum Austriis clientibus nova jungantur; tamen adeo eos belli tædium ceperat, ut Tugium dimissuri Austriis viderentur, ni Suitii obstitissent. Hi nondum pacẽ obsignarant; atq; tum subito collectis copiis Tugium profecti, cives sacramẽ-

to rogarunt;qui viciſſim etiam legatos Suitiam miſerunt qui ab illis ſacramẽtum exigerent. Agitata fuit hæc res multis contentionibus: tandem Torbergii opera induciæ annor. XI factæ ſunt, idq; poſt obitum Alberti. Manebant autem induciarum tempore Tugium & Glarona in fœdere Helvetico, ſed tamen Auſtriis parebant,& pręſtabant debita officia. Tuginis Ammanũ è Suitenſium pago quotannis Auſtrius dabat. Glaronenſibus præfectum dedit Gotthofridum Mulnerum Tigurinum. Inducię hę poſtea in plures annos prorogatæ ſunt. Cæterum Leopoldus Alberti filius cum Helvetios odiſſet,neq; tamẽ bellum illis inferre liberet, quod pater bello parum profeciſſet, Anglos cum Helvetiis commiſit. hi, vaſtatis regionibus quæ Rheno vicinæ ſunt, in Helvetiam progreſſi, Auſtriacis nõ minus quam Cõfœderatis damni dedêre: ſed aliquot prœliis victi, Helvetiis, Sequanis, Alſatis & aliis regionib⁹ vaſtatis domum ſe recepere. Geſta ſunt hæc anno 1376. Poſt ſexennium bellum adverſus Kyburgium Comitem ſubſequutum eſt. hic Salodorum urbem fœdere Bernatibus junctã proditione occupare conatus eſt;eodemque tempore Auſtrii Dunium & Arbergum Bernatum

oppida

oppida per insidias intercipere volu
rant.Bellũ deinde apertum Kyburgi
Salodorensib⁹ intulit,in quo Berna
& reliqui Pagi Salodorẽses juvere;D
vero, qui nuper cũ Helvetiis fœdus
cerat, clã Kyburgium juvabat, & ej
auxilia contra fœdus commeatu cæt
risque rebus juvabat.Cæterum Com
tandẽ bello exhaustus pacem cum S
lodorensibus &Bernatibus fecit,& h
Burghdorffum oppidũ 40000 aure
rum vendidit.Erat tum Austrio nesc
quæ controversia cũ urbibus Imperi
hæ fœdus fecerunt:in quod etiam rec
ptæ sunt Helveticæ urbes,Tigurũ,Be
na,Salodorum,Tugium:cæterum Du
artibus hoc fœdus solvit, & contro
versiam, quam cum Suevicis & Fran
conicis urbibus habebat,amice cum i
lis composuit;cum Rhenanis autẽ ur
bibus in Alsatia congressus eas præli
superavit; qua victoria elatior factu
animum ad urbes Helvetiæ sub impe
rium reducendas adjecit. Occasio bel
hæc erat. Austrii præfecti Petrus Tor
bergi⁹ VVolhusæ & in valle Entlibuc
chia Hermannus Grunenbergius Rot
tẽburgi,quibus hæc loca à Duce oppig
norata erãt,tyrannico imperio popul
premebant,& vicinos quoq; Lucerna
tes contumeliis afficiebant. Itaque il
missi

missis legatis à Lucernatibus jus civitatis petiere. cæterum re ad præfectos relata, legati & alii, qui in hac re operam suam patriæ impenderant, eorum jussu aqueo suspensi, fidei & industriæ suæ pœnas dederunt. Rottenburgi quoque nova vectigalia imponebantur Pagis qui illa via uterentur. His injuriis accensi Lucernates, auxilio trium Pagorum Rottenburgum 29 decemb. anno 1385 occupant; arcem diripiunt, quam Grunenbergius fuga deseruerat: mœnia oppidi dejiciunt, & fossas æquant; ne Austrii denuo præsidio illic posito Lucernates oppugnare queant. Non multo post Sempachios quoq; Lucernates civitate donarunt, & oppido Richen-zee præsidium imponunt 200 hominum: verum præfecti Austriaci exercitu collecto oppidum oppugnatione capiunt, præsidium trucidant; cives omnes, nulla neq; sexus aut ætatis ratione habita, aut cæsi aut una cum oppido cõcremati sunt. Meyenbergum, in iisdem locis oppidum, confœderati omnes, Berna excepta, captum præsidio firmarunt; sed Austrii simulata fuga præsidium eliciunt, & 81 cæsis cæteros fuga in urbem compellunt. ea re cognita Pagi suos milites domum revocant, arcem & oppidum incendio delẽt. Vide-

bantur hæc belli auſpicia & primord
Helvetiis adverſa fuiſſe. itaque magn
ſtudio & ingenti apparatu bellum ub
que ab Auſtriis parabatur ; & mul
quotidie ineũte proximo anno, liter
& fœcialibus miſſis, Confœderatis be
lum indicebant : neque ſegnius Helve
tii ſeſe parare & proximo cuique hoſ
bellum inferre parabãt. Bernenſes, qu
hactenus quieverant, crebris Confœ
deratorũ nunciis exciti, Torbergum &
Koppingam Petri Torbergii arces di
ruere. Lucernates cum tribus Pagi
VVolhuſam arcem & oppidum vaſta
runt, item Liclam, Rinacum, Balde
gum. Tigurini cum Pagis junxere co
pias; quibus Verbigenum agrum vaſta
runt, & domum reverſi Rumlangun
arcem ad Glattam oppugnatione cap
tam igne delevere. Quoniam vero Au
ſtrii exercitus Brugis ac Badæ maxim
ex parte prope Tigurũ colligebantur
credebatur Ducem denuo urbem ob
ſeſſurum eſſe. quare Pagi quatuor Ti-
gurinis mille ſexcentos è ſuis ſubſidic
miſere. Cæterum Dux Leopoldus cum
didiciſſet urbi pręſidium miſſum, recta
in Pagos, qui magna copiarum parte
nudati videbantur, exercitum ducere
cœpit. ea re per exploratores Tiguri co-
gnita, Pagi Tigurinos urbi ſuæ pręſidic
eſſe

esse jubent, ipsi sub signis diu noctuq; magna celeritate Sempachum proficiscuntur, & eodem die, quo Dux, cum copiis illuc perveniunt; qui erat 9 julii. Pugnatū est illo ipso die: Dux Leopoldus Alberti Sapientis F. Alberti Imp. N. cæsus, atque cum eo è nobilitate 676, è quib⁹ insigniores coronatis & cristatis galeis insignes 350. Confœderati tam splendida victoria potiti, bellū undique per Helvetiam circumferre cœperunt, & pœnas sumere de his qui fines ipsorum vastarant, cives spoliarant, bellū non lacessiti indixerant; arces multæ dirutæ, oppida nonnulla capta. Anno autem 1387, mense febr., purificationis D. Virginis die, induciæ unius anni opera quarundam civitatū factæ sunt. Finitis induciis præsidium Helveticum Veseniis ad lacum Rivarium, proditum à civibus oppidi, ab Austriis cæsum est: ac ingentibus copiis Glaronensium fines hostis invasit nona aprilis. qui minimū 8000 hominum fuisse tradunt; alii duplo fere plures. Duces exercitus erant Donatus Toggius Comes, Petrus Torbergius, Ioannes Klingenbergius, Ioannes VVerdenbergius Comes, Sarunetum dominus. Hic delectis duobus millibus, per Beglingā ducens, à tergo hostem adoriri statuit; reliqui à fronte

 mu-

murum aggressi, quo superioribus annis Glaronenses vallé munierant; eum cepere. quo superato, quasi integra victoria potiti essent, proxima loca urere, prædasq; agere cœperunt. Interea in vicino monte convenere Glaronensiũ 350. quibus Suitensium 30 è proxima valle auxilio venêre. hi magno impetu, majore animo hostem loco angusto aggrediuntur; & primũ lapidibus, quorum locus copiam suppeditabat, impetunt: inde cum se in patentem locum reciperent, ita urgent & insistunt, ut tandem eos in fugam conjicerent. undecies eos in hostem, qui aciem instaurare conabatur, impressionem fecisse patrii annales tradunt. VVerdenbergius visa suorum clade, è monte, quem ceperat, ipse quoque fuga sibi consulit. Hostium bis mille eo prælio cæsi, & nõ pauciores quingentis in aquis periere, rupto præ nimia fugientium multitudine ponte fluminis qui Vesenam ducit. Ab hoc prælio sæpe deinde Confœderati levibus præliis cum Austriis congressi sunt, arces & oppida expugnatione aut deditione cepere; nunquam autem deinde hoc bello justa acie pugnatum est; sed primum opera ac studio civitatum Constantiæ, Vberlingæ, Ravenspurgi, Rotevilæ, induciæ anno-
rum

rum septem factæ, quæ deinde prorogatæ sunt in annos XX, & postremo quinquaginta annorum pax facta est.

Illis annis pace facta quies & ocium fuit Confœderatis. Cęterum anno 1401 cœpit bellum quod Abbatiscellanum vocatur, & septennio integro duravit. Est autem Abbatiscella regio Helvetiæ in Alpibus supra caput Acronii lacus sita, quæ hodie una est ex Pagis confœderatis; tum vero nondum fœdere tenebatur, sed parebat Abbati S. Galli. Erat tum temporis Abbas Cuno à Stouffen. Inter hunc & Abbatiscellanos controversiæ ortæ sunt; de quibus cum sæpe judicio contendissent, tandem armis quoque contendere cœperunt. Abbati conjunctæ erant urbes ad lacum Acronium. Abbatiscellani quoque in hoc fœdere fuerant, sed Abbatis opera exempti sunt. Ex his oppidis collecto exercitu Abbas congressus cum Abbatiscellanis, ingenti prælio vincitur. Cives oppidi S. Galli post hanc pugnam societatem cum Abbatiscellanis fecere, & præterea Suitii; Abbatis partes tuendas dux Austrius suscepit. Abbatiscellani vero aliquot præliis superiores, vicinis regionibus longe lateque in potestatem redactis, eversis multis arcibus nobilium, captis non-

nullis civitatibus, coëgerunt tandem Abbatem pacem petere, salva ipsis libertate relicta.

Septimo anno à fine hujus belli novum bellum inter Austrium & confœderatos ortum est. cum enim Fridericus Austrius, abducto Ioanne XXII P. è concilio Constantiensi, ab Imperatore proscriptus, à Concilio excommunicatus fuisset, Confœderati Imperatoris & Concilii decreto pace quinquaginta annorum abrogata, & jurejurando soluti, ab his jussi contra Fridericum arma sumpserunt. Hoc bello pagum Verbigenum, Badam aliaque Austriorum loca Helvetii ceperunt.

Anno deinde 1422 Helvetii exercitum per summas Alpes in Lepontios Bilitionũ duxere. Oppidum hoc à Comite Monsaxo venditum tribus Pagis Helvetiorum, Dux Mediolani, qui ad se id spectare contendebat, per insidias interceperat: ideoque illius recuperandi causa aliquoties Helvetii exercitum trans Alpes duxerunt, primum hoc anno quem diximus, deinde an. 1425, & sequenti quoque. ac oppidum quidem capere non potuerunt; vicinas tamen valles, quæ ad Ducem Mediolani spectant, longe lateq; vastarunt. Cæterum anno cIↄ cccc xxxvi gravissimum bel-

bellum civile Austriorum potissimum artibus & opera in Helvetiis conflatum est; primum quidem inter Tigurinum pagum & Suitium, cui postea sese omnes fœderati junxerunt: ac Austrius Princeps, qui primo sese Suitiis junxerat, postea cum Tigurinis fœdus fecit, & illis suppetias tulit. Pugnatum est aliquoties; urbs quoque Tigurina ab Helvetiis obsessa est. Sed nullum magis memorabile prælium est quam quod prope Basileæ mœnia decertatū est anno 1444, die 26 aug. Adduxerat in Sequanos & Rauracos numerosissimum exercitum Ludovicus primogenitus filius regis Gallorum, qui postea rex fuit hujus nominis XI, partim à Papa Eugenio ad dissipandū concilium Basiliense, partim à Friderico Imperatore contra Helvetios vocatus. cū hoc ingenti exercitu mille sexcenti Helvetii congressi maximam stragē ediderunt; & ipsi quidem occubuerunt, superati multitudine hostium, sed ita attriverunt hostium exercitū, ut mox relicta Germania in Galliam redierint: sic ut hæc pugna memorabilis Lacedæmoniorum prælio ad Thermopylas comparanda videatur, ob insignem ferocitatem paucorum militum, qui pro totius patriæ, imo Germaniæ salute, con-

tra innumerabiles pene hostiū copias pugnarunt. Sæpe hoc bello induciæ factæ sunt, ideoque annos ejus alii aliter numerant; & vulgo septennale dicitur: sed initia belli jacta sunt ann. 1436, & firma pax facta & cōfirmata est anno Domini 1450. Proximo anno post pacem factam Abbas S. Galli fœdus fecit cum IV Pagis Helvetiorū. Sequenti anno Abbatiscellani cum septem Pagis, & rursus proximo anno civitas S. Galli cum sex Pagis. Anno deinde hunc sequente, qui fuit 1454, Scaphusiani itidem cum sex Pagis fœdus fecerunt; de quibus fœderib⁹ singulis suo loco scribam. Brevi post nova bella Austria subsequuta sunt adversus Sigismundum Ducem. Hunc Pius Papa nescio quam justa de causa excommunicarat; & Helvetios ad bellum hortabatur: deinde Gradleri fratres è Græco Styriæ oppido bonis spoliati à Duce, Tigurinorū, quorum cives facti fuerant, opem implorabant. Duxerunt tum Helvetii copias contra Vitodurū: & Rapersvilam ac Diessenhovium, Frouvvenfeldum & Turgeam occuparunt. pax demum facta est anno 1460, opera Ludovici Bojorum Principis: anno deinde 1466 capita certa pacis & amicitiæ mutuæ inter Mediolani Ducem & Helvetios con-

conscripta sunt. Biennio post renovatum est bellum Austrium, & Helvetii copias in Sequanos Mulhusium duxere, quod oppidum hoc anno primum fœdere se Helvetiis junxerat. VValtzhutum quoque eodem anno obsessum fuit ab Helvetiis. Deinde bellum Burgundicum gestum est anno 1476, quia duab⁹ pugnis hoc anno dux victus est. sed tamen bellum cœpit anno 1474; finitum est morte Ducis, initio 1477 anni. Sed hujus quoque potissima caussa fuere Austrii Principes. Nam Sigismundus Austriç Dux, bello diu infœliciter adversus Helvetios gesto, cum pacem non ex animi sententia cum illis fecisset, ut aliquo modo ipsis male faceret, regiones quas habebat in Sequanis & Rauracis vicinas Helvetiis, Carolo Duci Burgundiæ, Principi illa ætate potétissimo, & magni animi ac fastus, oppignoravit; existimans fore, ut plerunque inter vicinos fieri solet, ut aliquæ controversiæ inter ipsos orirentur. Misère tũ Helvetii legatos ad Burgundum, petentes, ut veterem amicitiam Burgundicæ domus cum Helvetiis renovaret, & pacis capita cum Sigismundo nuper inita, quatenus ad regiones ipsi oppignoratas spectarét, cõfirmaret: verum hi aditum ad Princi-

pem nunquam impetrare potuerun obsistente illis Hagenbacho, que Princeps nuper partæ regioni præfec rat,& plurimum amabat. Fuit hic H. genbachus præcipua fax belli: nam & Helvetios multis verborum contume liis affecit, & eorum hostibus sempe apud illum receptus erat, Hendorffi & Eptingero,& quibusdam aliis nobi libus,qui nostris bellũ indixerant,& i eorum mercatores grassabantur. Iden tyrannide gravi premebat Sequanos si bi subjectos; quam cũ illi ferendo noi essent,supplices Sigismundũ Austrium veterem dominum deprecabantur, u redempto suo pignore, rursus suæ po- testati se vindicaret; idque à Principe clementissimo, & qui propter facilita- tem morum Simplex cognominatus est,facile impetravere. Verum Burgun- dus solutionem pignoris recipere nole- bat,& Hagenbachus quotidie acerbio- ri imperio premebat subditos; vicinis quoque molestus erat. Accessère etiam aliæ offensiones inter Burgundum & Helvetios, quod Remontius Comes e- jus cliens, aliquot currus pellibus onu- stos illis interceperat. Interea Ludovi- cus XI Gallorum rex, qui Burgundum maxime oderat, &, quantum esset ro- bur in peditatu Helvetico, prælio ad

Basi-

asileam cũ illis gesto expertus fuerat, edus cum illis fecit;&,quamvis bello non immiscuerit, tamen Helvetios l id clam incitabat, & pecunias illis ibministrabat, ne inopia coacti pacē icerent. Ejusdem opera Sigismundus ustrius recõciliatus Helvetiis, se quoue peculiari fœdere illis junxit. Accesere mox ad idē fœdus Renatus Lothaingiæ Dux, & amplissimæ urbes Argentoratum & Basilea cũ ipsorum Episcopis: Colmaria itē, & Selestadium, & mons Bellicardi. & quędam aliæ urbes. Interea Hagenbachus Brisiaci captus fuit, ac Austrius pretio pignoris Basileę deposito recepit omnem suam ditionem, ac publico judicio Hagenbachum damnatum capite mulctavit. Interim Carolus adversus Episc. Colon. bellum gerebat, quod sibi illius Episcopatus advocatiam vendicaret, ac Novesium oppidum supra Coloniam obsidebat. Adversus hunc Fridericus Imp. totius Imperii auxiliis instruct⁹ castra posuit; idem Helvetiis eorumq; confœderatis pro Imperii jure & majestate edixit, ut Burgundo domi bellum inferrent, quo ejus vires distraherentur. Sed mox se Austrium esse hostemq: Helvetiorum ostendit. nam cum illi in Burgundiam penetrassent, & Burgundos ad Ellicartũ
vicis-

vicissent, captis etiam aliquot oppidi ipse pacem cum Burgundo fecit, qu Principes Imperii & civitates,quæ Im peratorem bello juverant, continebā tur, solis exceptis confœderatis, Sigi mundo, Renato, Helvetiis, & urbibu supra nominatis. Carolus bello adver sus Imperatorem & Germanos libera tus, omnes suas vires cōtra fœderato convertit. Facta sunt utrinq; levia ali quot prælia: sed tribus pugnis, quibus Dux ipse interfuit,de summa rerū certatum est. Primo adGransonium oppidum,ad lacumEbrodunensem,qui hodie etiamNeocomensis dicitur.id ante ab Helvetiis captum, Dux per deditionē receperat, præsidiariis militib⁹ contra datam fidē partim laqueo necatis, partim lacu submersis: sed brevi postea prælio ab Helvetiis victus crudelitatis & perfidiæ pœnas luit:ac tum quidem non magnum numerū militum amisit, equitatu pedites in fuga defendēte, cum Helvetii carerent equitatu; neque enim fœderatorum equites in tanta festinatione advenire potuerant: sed opum vim magnā amissis castris perdidit. Pugnatum deinde est ad Moratū in Aventicis,& ingenti prælio confœderati hostes vicerūt:dicuntur enim Burgundorum cæsa XXVI millia,& nostra

ra ætate ingentes ossium cumuli cla-
is ejus testes supersunt. Tertia pugna
d Nanceium Lotharingiæ commissa
t. Oppugnabat id oppidum Burgun-
us; sed Helvetii Renato Lotharingo
III millia, reliqui fœderati III millia
uxilio misêre: habebat ipse lectissimas
las equitũ, ad sexcentos maxima par-
e Gallos: his viribus aggressus Ducem,
ujus lõge majores copiæ erant, ipsum
vicit; Dux ipse in fuga ab Helvetiis cæ-
us morte sua bello finem imposuit.

Proximo anno post bellum Burgun-
dicum, pugnatum est ab Helvetiis con-
tra Ducẽ Mediolanensem in Lepontiis
ad pagum Iornico nomine. Causa belli
fuit, quod Lepontinæ vallis incolæ, qui
Vraniis parent, conquererẽtur de qui-
busdam injuriis vicinorũ, quod veteri
possessione & fructu quarundam syl-
varum ab illis pellerentur. cum autem
Legati Helvetiorum hanc controver-
siam non potuissent componere, Vrii
evocatis in auxilium confœderatis suis
exercitum Bilitionum duxerunt: sed
cum ingruente hyeme id obsidere nõ
potuissent, præsidium sexcentorum
hominum Lepontinis in pago Iornico
reliquerunt. hos adorti sunt Mediola-
nenses instructissimo exercitu: verum
ipsi, occupatis angustiis locorũ, 1400
occi-

occiderunt;reliquos è Lepontina val
profligarunt. Pugnatum est circa id
nov.anno 1478.ac proximo decemb
opera regis Gallorũ pax inter Medio
lanenses & Helvetios facta est. Eoder
anno Sixtus Pont.fœdus cum Helveti
fecit, & cum alia quædam privilegia
tum largas indulgentias illis dono de
dit. Biennio post, Helvetii Ludovico
Gallorum regi 7000 ex fœdere nupe
inito auxilio misère. cum hi Cabillo
num usq; venissent, Rex, cui ex anim
sententia res successerant, ipsos opimi
stipendiis donatos domũ remisit. qu
liberalitate plerique illecti avide Gallo
rum stipendiis se addixere. Proximo
deinde anno civitates Helvetiæ, Tigu
rum, Berna, Lucerna, Friburgum, &
Salodorum, privatum fœdus fecerunt
quod existimarẽt, à sociis inhumanite
secum actum esse præterito bello Bur-
gundico: nam cum maximos sumptus
fecissent in commeatibus, & tormen-
tis bellicis subvehẽdis, plures quoq; cæ-
teris pagis milites in aciem eduxissent,
tamen in dividenda præda, qua longe
omnium opulentissima tum Helvetii
potiti sunt, cæteri Pagi, qui neque hos
sumptus fecerant, neq: parem militum
numerum adduxerant, parẽ cum ipsis
prædæ partẽ sibi vendicabant: ob hanc
igitur

itur injuriam, uti existimabant,& a-
is nonnullas leves offensiunculas, ut
ivatim sibi urbes consulerent, pecu-
are fœdus inter se fecere. Cæterum,
liqui Pagi hoc fœdere graviter offen-
id rescindere conabantur ; & præ-i-
ue Vrii, Suitii, Vndervvaldii conten-
ebant non licere Lucernatibus abs-
uc suo consensu fœdus ullum facere.
ceptata est res aliquot conventibus
tantii in Vndervvaldiis;ac tandem o-
era Nicolai Vndervvaldii, Eremitæ,
cujus tum summa propter singularem
sanctitatis opinioné apud omnes Hel-
vetios erat auctoritas,ambę partes his conditionibus inter se convenerunt, urbes fœderi renuntient, de capitibus controversis communi consilio decretum faciant,Friburgum & Salodorum in numerum Pagorum Helvetiæ recipiantur. Atq; hac ratione decem Pagi Helvetiæ facti sunt.Quoniam vero Pagi octo,qui, quia priores aliis fœdus fecerunt, veteres nominantur, soli corpus civitatis Helvetiæ per annos circiter 125 constituerunt ; antequam de Friburgo & Salodoro scribam,summa capita fœderum, quibus octo hi Pagi veteres inter se conjuncti sunt, exponam ; & præterea ea quæ Stantii à Pagis communi decreto sancita sunt.

Sum-

Summa fœderum inter octo veteres Pagos Helvetiæ.

PRæcipuum caput omnium fœd rum est τῆς συμμαχίας, de mutu auxilio contra omnem vim injustan in quo omnia diligentissime constitu ta, ad justitiam & æquitatem accom modata sunt. Ne enim temere & levi bus de causis suscipiantur bella; ant omnia cautum est, ut in eo Pago cui in juria facta est, primum publico consi lio causa cognoscatur, &, si constet d vi & injuria, ut tum demum auxiliun postulent. In quibusdã aliis fœderibus & nominatim in Glaronensium, cognitio hæc reliquis Pagis, qui in fœdere sunt, defertur. Vbi jam constiterit de æquitate causæ & injuria accepta auxilium Pagus injuria affectus à confœderatis petere potest. Neq; tamen quivis Pagus à quovis altero jus postulandi auxilium habet, sed ab eo cui peculiari fœdere junctus est. Nam, ut hactenus ostendi, non singuli Pagi cum aliis omnibus fœdus habent. Tigurini primũ, qui antiquo fœdere sex aliis Pagis juncti sunt, auxilium ab illis postulare possunt. postea etiam cum Bernensibus peculiare fœdus fecere; cujus ratione utrique mutuo alteros in auxilium

voca-

ocare possunt. Bernenses tres Pagos, 'riam, Suitiam, Vndervvaldiam in auilium vocare possunt, antiqui fœderis atione, & hi in auxilium sui & aliorū ernates evocant: at recentioris fœdeis rationeTigurini &Bernates mutuo postulationis jus habent. Lucernenses x octo Pagis quinq; de auxilio ferenlo appellare possunt, Tigurinos, Vrios uitios, Vndervvaldios, & Tuginos. V-ii vero, Suitii & Vndervvaldii, omnes lios Pagos appellare possunt. Tugini b iisdem quinq; Pagis à quibus & Lucernates, auxilium postulare possunt. Glaronenses Tigurinos, Vrios, Suitios, & Vndervvaldios advocare in auxiliū possunt. Etsi autem non omnes par postulandi jus habent, nihilominus tamen, si Pagus unum aut alterum fœdere junctum in auxilium evocarit, universi conveniunt, eo quod hi, qui primo evocati sunt, reliquos etiam convocent. Ante omnia vero legatis missis ad Eremitanæ virginis templū, aut in locum qui à tæda & sylva nomen habet, *das Kienholtz*, si Bernatum res agitur, communi consilio decernunt, qua ratione controversię amice aut jure tolli possint, aut, si id fieri nequeat, quomodo auxilium quam optime ferendū sit, & nominatim cavetur fœde-

ribus nostris, ut auxilio evocati null
ficta excusatione, nulla fraude & dol
utantur, sed pro viribus juvent. Qui
autem fieri poterat ut subito bello Pa
gus aliquis peteretur, ita ut viis omni
bus ab hoste obsessis, neque per lega
tos, neq; per literas, confœderatos vo
care posset; huic quoq; prospectum est
& nominatim cautũ, ut in huiusmod
casu, ubi subito auxilio opus est, singu
li Pagi confœderati æque pro viribu
opem ferant atque si nominatim vo-
cati essent. Et in Bernatum fœdere
sancitum est, ut si hostes superiorem
regionis partem invadant, cõfœderati
ab altera parte hostium finibus dam-
num dent, quo eorum vires distrahan-
tur; & idem alio loco vicissim faciant
cõfœderati, si hostes inferiori parte re-
gioni bellũ inferant. Porro, qui in au-
xilium evocantur, hi absq; ullo stipen-
dio propriis sumptib⁹ auxilium ferũt:
Tantum in Bernatum fœdere cum tri-
bus Pagis stipendii fit mentio, id est, so-
lidus Turonensis, diurnum stipẽdium,
in singulos pedites: quod tamen, si bel-
lum sit in Ergovia, non numeratur, sed
limes cõstitutus est oppidulum prope
primum Arolæ lacum Vndersea dictũ,
ultra quod, quæcunq; pars alteri mili-
tem miserit, stipẽdium hoc accipit. Sed
si bel-

i bellum longius trahatur, & urbs ali-
qua, oppidum, aut arx, obſidẽda & op-
pugnanda ſint, ac id cõmuni ſententia
decretum fuerit, tum is Pagus, cuius
gratia & in cuius finibus hoſtile oppi-
dum aut arx oppugnatur, ſumptũ op-
pugnationis cauſa factũ in bellicis ma-
chinis, & artificum ſtipendiis, & aliis
rebus ad oppugnationem neceſſariis,
ſolus perſolvet. Si tamen bellum non
unius Pagi, ſed totius civitatis Helveti-
cæ cõmuni nomine geratur, tum ſin-
guli rata parte perſolvent. Sæpe etiam
fit, ut aliqui, qui longe extra Helvetiam
habitant, publice aut privatim alicui
damnum dent, quos tamen non licet
bello perſequi, quod longe abſint, neq;
forte aliquam certam ſedem habẽt in
qua bello peti poſſunt. de his ſtatuitur,
ut, ſi qua forte occaſione in alicuius
Pagi poteſtatẽ perveniant, vel ipſi, vel
eorum bona, vel ſocii eorũ, ut manus
illis injiciatur, & his, quos læſere, ſatis-
facere cogantur. Poſtremo ne quis mi-
lite noſtro abuti, & quovis pro ſua li-
bidine abducere poſſit, termini in ple-
riſque fœderibus præſcripti ſunt, intra
quos ex fœdere auxilium ſibi mutuo
ferre teneantur. Sunt autem termini
partim Pagorum limites, qui tum tem-
poris erant; aut paulo ampliores, ſed

qui veteremHelvetiæ limitem non ex
cedant. Alterum caput eſt de contro
verſiis publicis,quæ inter duos plures
ve Pagos oriantur. Cum enim vix ca
veri poſſit,quin aliquando etiam inte
ſocios & confœderatos lites oriantur
id quod proximum eſt, ſtudioſe majo-
res noſtri cavere conati ſunt, ne res ad
bellum deveniat,& ita ſolvatur & per-
eat fœdus. Itaq; primum ſanciverunt,
ut cæteri legatis miſſis operam dent,
quo controverſia omnis amice aut æ-
quo jure dirimatur.Deinde judicii for-
ma & ratio hæc ab illis inſtituta eſt.
Singulæ partes duos judices deligunt è
ſuo Pago, quibus jusjurandum datur,
ut,ſepoſito affectu & amore patriæ,de
controverſia ſententiam ferant. Qua-
tuor his judicib⁹ quintus omnium ar-
biter additur. hunc quandoq; judices,
alias actores deligunt. Quod ſi Pagus
aliquis noluerit ſe judicio ſiſtere,neque
cauſæ cognitionem admittere, reliqui
Pagi fœdere tenentur huic opem ferre
qui petit judicio cauſã definiri. Caput
tertium eſt de fœderibus. Ac quatuor
primi Pagi ſanciunt, ne cui abſq; alio-
rum voluntate & cõſenſu liceat ſe cui-
quam jurejurando obſtringere,aut pa-
ctum aliquod & fœdus facere.Similiter
in Glaronenſi fœdere cavetur, ne illi
fœdus

fœdus ullum abſq; fœderatorum ſuorum conſenſu faciant. Alias Pagi reliqui ſibi liberam facultatem reſervant nova fœdera faciend ,ſalvis tamē ante & exceptis antiquis fœderibus. Eandē libertatē retinent augendi & minuendi ſua fœdera publico & communi cōſenſu. Sanciunt etiam , ut ſingulis decenniis aut quinquenniis, renoventur voce vel ſcripto,& jurejurando firmētur,ſi uſus poſtulat:ſi id commode fieri nequeat , nihilominus firmiter ſerventur. Quarto loco ſunt exceptiones. Aliqui enim Pagi , qui antiquitus ad Rom. Imper. ſpectarunt,ut Tigurum, Berna,Vrii, Suitii, Vndervvaldii, excipiunt Romanū Imperium,ejuſq; jura, quibus nihil hoc fœdere derogatū volunt : Lucerna & Tugium jura Ducis Auſtrii excipiunt. Glaronenſi fœdere excipiuntur jura & ſervitia omnia debita legitimo domino & magiſtratui. Similiter in omnibus fœderibus excipiuntur antiquiora fœdera,jura,privilegia,conſuetudines, non tantū Pagorum,ſed arcium,vicorum & villarum, ut ſingulis ſalva & integra maneant. Reliqua capita etſi nō ſunt ita φυσικὰ, tamen ad pacem & tranquillitatem conſervandam faciunt.Horum unum eſt de homicidarum pœnis. Qui ali-

quem è fœderatis occiderit, capite luat nisi ostenderit se vitæ suæ tuendæ & conservandę causa fecisse. Qui damnatus fuerit, & à suo Pago proscriptus hunc etiam alii Pagi proscribãt, & finibus suis arceant. &, Qui talé exceperit hospitio, ope sua juverit, ipse quoque reus esto, & vel exilio, vel alia mulcta punitor. Aliud caput pertinet ad exigenda nomina. Nemo laicus ope Ecclesiastica judicis nomina exigat, sed tamen causæ matrimoniales, & manifestæ usuræ, ad Ecclesiasticũ judicium deferantur. Nemo pignora exigat à quoquam, nisi à suo debitore, aut illo qui pro eo sibi spopõderit: neq; etiam privata libidine, sed ex judicis consensu pignora capiãtur. Nemo pro altero pignus esto. Ité de judiciis. Quivis suum judicé habeto & ostendito: qui contumax in judicio nõ comparuerit, & sub absentia alteri damnũ dederit, id luat. Causæ agãtur in illius Pagi judicio ubi res acta est, & jus dicatur absq; fraude & dolo: quivis alterius Pagi judiciis, legibus, consuetudinibus contentus esto. Hęc & consimilia, etsi levia forte sunt, tamen cum sæpe hinc graves controversiæ & bella etiam oriantur, copiose & accurate fœderibus nostris definita sunt. mihi satis fuit capita quædam perstrinxisse. For-

Formulæ decreti seu pacti Stantiani.

PRimum statuimus, ut nullus octo Pagorum, vel per se, vel aliorum opera, alteri Pago, aut ulli qui huic fœderi aliqua ratione sit conjunctus, bellum inferat, aut corporibus eorum, fortunis, juribus, urbibus, regionibus, hominibus, damnum det, injuriamve inferat, aut rebus suis spoliet. Quod si quis octo Pagorum (quod Deus avertat) aliter fecerit, atque alteri injuriam intulerit, quo id caveatur & fœdus nostrum firmum permaneat, ac omnes fraterne ac pacifice vitam simul degere queamus, cæteri Pagi omnes eum, qui injuria affectus fuerit, defendant, & jura eius bona fide atque absque omni fraude conservent. Quod si privatus aliquis, aut plures simul, vim & injuriam alicui fecerint: quocunque loco id factum fuerit, hi pro merito & criminis ratione à magistratu suo confestim absque ulla contradictione puniantur. Verumtamen si quis in alterius jurisdictione quicquam tale fecerit, aut tumultuum auctor fuerit, is eo loco judicio sisti, & pro jure ac consuetudine illius regionis pœna affici poterit. Secundo; Statuimus ne deinceps in Helvetiæ urbibus aut re-

gionibus quisquam cœtus convocet conventus habeat, quicquam proponat, clam palamve, è quo damni quicquam aut periculi exoriri possit, absq; voluntate & consensu magistratuum ejus Pagi: qui vero contra fecerit, & cœtus hujusmodi convocare conatus fuerit, consilio auxiliove juverit, is pro culpæ ratione mox à suo magistratu absque omni impedimento puniatur. Similiter communi consensu hoc peculiariter statuimus, ut salvo honore & jurejurando non liceat cuiquam alterius subditos contra sui magistratus obedientiam concitare, aut ab ea revocare, aut conari eos commovere ad defectionem & inobedientiam: quod si alicui Pagorum imperio ejus subditi contumaces & inobedientes fuerint, cæteri bona fide dominis auxilium ferant, & ad obedientiam eos revocent, juxta conventa nostrorum fœderum. Tertio; Cum post prælium ad Sempachum leges quædam bellicæ à majoribus nostris conscriptæ sint, visum est nobis in hoc perpetuo pacto, nostrorum ac etiam posterorum causa præcipuum caput ejus decreti explicare, & his verbis proponere: Si unus pluresve Pagi exercitum sub signis adversus hostem produxerint, omnes, qui sub

signis

gnis militant, in acie simul maneant, ti viros bonos decet, & majores nostri fecerunt, quæcunq; tandem necessitas eos urgeat, sive justo prælio, seu alio congressu certandum sit; sicuti copiose & discrete in decretis legum bellicarum post Sempachianum prælium sancitis cavetur. Quarto; Decrevimus, tabulas, quondam à majoribus nostris sacerdotum & aliarum rerum causa scriptas, & sancitas anno Domini 1370, omnibus suis capitibus & punctis debere firmas & inviolatas servari: atque perpetuæ memoriæ causa, quotiescunque fœdera nostra jurejurando sanciuntur, ambæ tabulæ, & legum bellicarum, & hæc posterior sacerdotum causa scripta, præterea amica hæc transactio, simul cum fœderibus publice recitari debent. Sed ut omnes juvenes atque adulti nostra fœdera firmius memoria teneant, & servent fidelius, statuimus ut in posterum singulis quinquenniis per omnes Pagos fœdera juramento dato renoventur. Postremo etiam inter nos ita convenit, ut bello exorto universa præda bello capta, aut quicquid hostes pro sui liberatione persolverint, pro militum numero, quem singuli Pagi aut urbes in castris habuerint, æqua por-

tione distribuatur. Sed oppida, arces regiones, vectigalia, annui reditus, jurisdictiones, & quæcunq; huius generis bello parta fuerint, pro veteri consuetudine inter Pagos æqualiter distribuantur. Quod si quæ huius generis vel redimi patiamur, vel vẽdiderimus, pecunia illa inter Pagos æquis partibus distribuatur. Hanc autem amicam transactionem ita explicamus & concludimus, ut eadem teneantur omnes qui ex Helvetiis nobiscum militarint, subditi, cives, incolæ, fœderati & coniuncti nobis, ut nempe hi æquam prædæ partem accipiant, sed urbes, arces, regiones, homines, annui reditus, vectigalia, jurisdictiones, Pagis tantum Helveticis cedant. Excipimus autem in hac transactione perpetua nostra fœdera, ne quid his decedat, sed ut ad confirmationem & ad defensionem nostrorum fœderum hæc transactio omnibus suis partibus inviolata fideliter & absque dolo malo conservetur.

Hoc decreto omnium sententia cõfirmato, anno 1481 civitatum fœdus privatum solutum est, & communi consensu Friburgii ac Salodorii in numerum Pagorum recepti sunt; ac eo tempore decem Pagis constitit civitas Helvetica per annos viginti; donec Ba-

lea & Scaphusium,& post has Abbacella accessit. Verum antequam de fœderibus agamus, prius de Friburgo & Salodoro quædam addenda sunt, & res post eorum fœdus gestæ breviter commemorandæ.

FRIBVRGVM.

FRIBVRGVM, oppidum ad Sanam fluvium à Berchtoldo IV Zeringensium Duce paucis annis ante Bernam conditum est; ambæque civitates mutuam amicitiam diu coluere: cæterum à morte Zeringii Berna Imperio fuit obnoxia; Friburgum vero pervenit in potestatem Comitum Kyburgiorum, qui Burgdorffi habitant: quæ res causa fuit ut sequentibus annis Bernatum amicitiam deseruerint. Etenim primũ cum Gottefrido Kyburgio contra Bernates militarunt: mox autem fœdus renovatum est utrinque, exceptione tamẽ addita, si domini urbis diffideant à Berna, ut tum dominorum suorum partes salvo fœdere sequantur. Postea à Kyburgio Friburgum venditum fuit Rodolpho Romanorum regi, ac deinceps sub Austriæ domus imperio annis fere 200 mansit; quo tempore Austriorum ductu & auspiciis ad Loupam, in monte Schonenbergio, & alibi, cum

Berna-

Bernatibus pugnarunt: rursus e m vetus amicitia & fœdus utrinque li quoties renovatum est. Anno au n 1403 multis contumeliis nobili is vexati perpetuum fœdus cum Bern. tibus fecere: mansere nihilominus b Austriorum imperio. Duravit amic a hæc annos quinq; & quadraginta. - de exorto bello inter Sabaudum Pr- cipem & Friburgum, Bernates Sab. d: partes, cum quo illis vetus amici & fœdus intercedebat, secuti sunt: trinque expeditiones aliquot suscep semel ad Galteram pugnatum adve Friburgiorum fortuna: altero demu anno legati Regis Gallorum, Burgu diæ Ducis, & Helvetiorum, pacem f cere. Proximo anno à pace facta A bertus Austrius Friburgum venit, cui hoc quidam civium consilia inibar de bello adversus Bernates suscipien do. cæterum major & sanior pars ci vitatis pacem bello anteferebat, & a micitiam initam constanter tuebatur jamque res ad seditionem spectabat ac forte inter ipsos pugnatum fuisset, nisi Bernates missis legatis singulari prudentia & industria motum hunc populi sedassent. Cum igitur Austrius videret, Friburgum Helvetiis favere, & ad eorum partes inclinare, cives quo-

que,

ue, qui majorum suorum privilegiis
ruebantur, non per omnia imperiis
iis parere, sæpe etiam Bernates ex fœ-
ere sequi & cum Helvetiis confœde-
atis militare; de urbe diutius retinen-
a desperare cœpit. Venit igitur Fribur-
um Austrii Principis aulæ magister, à
Principe, ut fertur, missus. hic, fama
er civitatem disseminata Principem
revi illuc venturum, omnis generis
naurata & argentea vasa, aliaque va-
ii generis ornamenta, corrogare cœ-
pit, ad exornandam curiam urbis, quo
oco Princeps dicebatur excipiendus
esse. cæterum hæc omnia inscii civi-
bus clam avehenda curabat. Constitu-
o autem die quo Princeps venturus
dicebatur, cum suis Principi in equis
obviam egreditur, ac ipsum nobilissi-
morum quique civium sequebantur.
Longius urbe progressis, Princeps qui-
dem nusquam apparet, sed equites ab
illo missi aulæ magistrum ejusq; comi-
tes excipiunt. Is jam in tuto cōstitutus,
Friburgios, qui honoris causa cum illo
Principi obviam progressi fuerant, al-
loquitur, ipsos confisos fœdere Berna-
tum, & reliquorum confœderatorum
amicitia, Principis imperata detrecta-
re; æquum autem esse, ut Princeps quo-
que aliquem ex ipsis fructū percipiat;
& ob

& ob hanc causam se ea quæ corrog
rit argentea vasa & ornamenta il
abstulisse. atq; his dictis cum spoliis
vium ad Principem se contulit. Tan
injuria affecti Friburgii, arctiori fœd
re Bernatibus conjuncti sunt, & cu
cæteris confœderatis amicitiam cert
conditionibus junxere. Itaque bell
Burgundico Helvetii mille hominu
præsidium illis tuendę urbi misere; ip
quoque cum confœderatis adversu
Burgundum militarunt, & fortem fi
demq; operam eo bello Helvetiis præ
stiterunt; quo finito cum Salodorensi
bus in numerum Pagorum (uti mo
dicemus) adscripti sunt.

SALODORVM.

Salodorum una est ex antiquissimis totius Helvetiæ urbibus, & Trevirorum soror dicitur, quorũ urbem Nini sæculo conditam esse vetusti annales tradunt. Antiquitatem urbis indicant veteres inscriptiones Romanæ, quarum aliquæ adhuc Salodori extant. Alemannicis autem, & Hunnicis, Francicisque bellis & incursionibus, in Galliam inclinante imperio, hæc quoque urbs cum pluribus aliis vastata est. Ceterum, Francis rerum potitis, denuo instaurata fuit, & episcopatui Genevẽsi sub-

bdita. tradunt enim, in fano D. Victo- s prope Genevam scriptum esse: Acta int hæc regnante Domitiano Episco- o Genevensi, quo tempore etiam ca- rum Salodorense episcopatui Gene- ensi subditum erat, &c. Cæterum sub ermanis Imperatoribus Salodorum mper fuit in numero urbium Impe- ii: sic tamen uti præcipuis privilegiis c immunitatibus frueretur collegium Canonicorum; cuius eadem pariaque um Tigurino privilegia esse tradun- ur. Advocatia huius urbis, sicut & liarum urbium Imperii in Helvetiis, uit penes Duces Alemanniæ. Cũ Ber- natibus antiquitus fœdus fecerunt. id quo anno primũ factum sit, mihi in- certum est; sed ab eo tempore ambæ urbes amicitiam mutuam constanter coluerunt, & omnibus fere bellis Ber- nates Salodorensium auxiliis fœliciter usi sunt. Contendentibus autem inter se de Imperio Ludovico Bojo & Fride- rico Austrio, Boji partes sequuti sunt, eiusque gratia à Papa excommunicati, ab Austrio obsessi fuere; quo bello Ber- nates 400 militum præsidium illis mi- sere. Bellum etiam gessere adversus Kyburgium Comitem; in quo prodi- tione civis cuiusdam non exiguam cla- dem accepere. Anno deinde 1351 cum Ber-

Bernatibus fœdus perpetuum fi.
runt, cæterorum etiam confœdera-
rum amicitiam magna fide coluerũ.
Itaque bello Austriaco, quo Leopol
cæsus est, finito, paribus conditioni
ac cæteri confœderati, pacem & fœd
cum Austriis fecerunt, & in tab
fœderis confœderatis conjungunt,
& cum iisdem communi consilio .
ges militares statuerunt, & jurejura.
do sanciverunt. Demum vero fin
Burgundico bello, in quo fortiter
strenue omnium judicio se gesser
una cum Friburgiis in Pagorum n
merum adscripti, & à confœdera
civitate quasi donati sunt.

Friburgiis & Salodoris in numeru
Pagorum jam adscitis, bella hæc a
Helvetiis gesta sunt. Anno 1487 Iust
Sillinius, Sedunorum Episcopus, exe
citum ex Valesiis & Helvetiis collect
trans Alpes duxit contra Mediola
Ducem. verum hujus expeditionis it
fœlix fuit exitus; nam cæsi & victi
Duce, multis militum amissis domur
redierunt. Proximo anno Sigismund
Duci Austrio Helvetii ex fœdere auxi
lium misêre contra Venetos. Poste
Carolo Galliarũ regi, qui patris fœdu
renovarat, militarunt: primum in Bri
tannia, quando ad S. Obinum ingent
prælic

prælio Britonum Ducem vicit: deinde in Italia, cum regnum Neapolitanum occupavit, & ad Tarrum cum Italiæ Principibus conjuratis pugnavit: quibus in bellis forti & fideli opera Helvetiorum feliciter usus est. Anno autem 1490 aliud civile bellum in Helvetia exortum est. Abbas S. Galli novũ cœnobium Rosaci ædificare cœperat, & illud jam pene absolverat. Hoe ægre ferentes cives S. Galli, Abbatiscellani, & subditi imperio Abbatis, tum quod nollent, religione ducti, ossa & reliquias S. Galli loco moveri, tum quod metuerent ne uberrima negotiatio linificii ab ipsis Rosacũ transferretur, conspiratione facta, subito armati confluunt, & novum ædificium diruunt. Abbas vero hac injuria commotus, quatuor Pagos quibus fœdere junctus erat, in auxilium evocat: sex alii Pagi, sequestri pacis, S. Galli cives cum fœderatis ipsorum hortantur, ut jure cum Abbate contendant. verum cum illi ostenderent, sibi atrocem injuriam, contra vetera privilegia, novi cœnobii ædificatione illatam; ideo se justam causam habuisse eorum quæ fecerint; neq; tamen se juri sistere vellent: quatuor Pagi quibusdam aliis in societatem ascitis copias in Turgeam duxerunt.

runt. sed bellum hoc absque sanguin
confectum est: primi omnium Abba
tiscellani pacem cum Helvetiis fece
runt, & Rhegusorum vallis illis es
adempta: postea obsessâ urbe S. Galli
pax inter ipsos & Helvetios facta es
opera Georgii Comitis Sarunetum, &
Gaudentii Comitis Mæschii, atq; Con
stantiensis Senatus: subditi quoq; ab-
batis pecunia multati in gratiam rece
pti sunt. Sequitur ultimum bellum Au
strium, quod nostri Suevicum vocant
Huius semina jacta sunt à Friderico
Imperatore; sed id post obitum ipsius
à Maximiliano Imperatore filio ejus
gestum est. Effecerat Fridericus Impe-
rator ut Principes nonnulli, & civita-
tes, & plurimi è prima nobilitate, fœ-
dus facerent, quod magnum fœdus
Suevicum nuncuparunt. idque præci-
pue ad opprimendam libertatem Hel-
vetiorum factum credebatur. & ipse
quoq; huic fœderi præfuit. Hoc autem
boni contulit Germaniæ, quod passim
itinera tuta reddidit, grassatoribus ca-
ptis & supplicio affectis, dejectisq; illo-
rum arcibus. Erant jamdiu inimicitiæ
inter Austriorum clientes vicinos Hel-
vetiæ & nostram natioñe, & quotidie
animi utrinq; magis exacerbabantur,
ac intolerandis cõtumeliis Helvetii ab
illis

illis afficiebantur: Rętos etiam Austrii novis oneribus gravabant, & veteri possessione quorundam locorū exuerant: ideo, ut utrinque adversus vim hostium tutiores essent, fœdus perpetuum invicem fecere. Ludovicus præterea XII Gallorum rex, avidus Mediolanensis imperii, quod jure ad se spectare contendebat, Helvetiorum amicitiam & fœdus ambiebat, idque tam periculoso tempore neutiquam negligendū nostris visum est. Tandem igitur an. 1489, post multas actiones pacis frustra tentatas, ad arma ventum est. Pugnatum est hoc bello sæpius; sed Helvetii semel tantū victi prope Constantiam, eodem die iterato prçlio hostes fuderunt; & preterea ipsi atq; Ræti octo aliis, partim justis pugnis, partim levioribus præliis, victores fuerunt: ad Lucii clivum, Treisæ Hardç, Frastenzii, & in Malsæ campis; & prope Basileam ad sylvam quæ Fratrum sylva nuncupatur, in Leymia valle; & postremo ad Dorneggum Salodoriorum arcem. Tot præliis cum fracti essent animi Austriorum, tandem opera & intercessione Ludovici Sfortiæ Mediolani Ducis, misso ad id Galeatio Vicecomite, pax facta est, qua Helvetiis sua libertas intacta mansit, & in posses-

ſione omnium locorum, quæ anteh
Auſtriis adeṁerant, confirmati ſun
præfectura quoq; rerum criminaliu
in Turgea, quæ hactenus penes Co
ſtantienſes fuerat, his addita eſt. Atq
hoc (excepto Rætorum bello cum I
anne Iacobo Mediceo Muſſii domin
ultimum bellum eſt quod ad hunc u
que diem Helvetii contra exteroru
Principum vim & potentiam pro p
tria libertate geſſerunt. Multis quide
bellis poſtea interfuerunt, & magna
in militia laudem conſecuti ſunt; ſ
hæc partim in Italia, partim in Galli
modo Regum Gallorum, modo R
manorum Pontificum, modo Ducu
Mediolani auſpiciis geſta ſunt. Eteni
mox à pace facta Galeatius Vicecom
militem Helveticum clam ſcribere c
pit; contra Gallorum rex aperte ex f
dere militem petebat, iſq; illi datus e
Nihilominus Galeatius 5000 Hel
tiorum contra magiſtratuum volu
tatem & edicta conſcripſit. horum
pera & ope Germanici militis, qu
collegerat, Dux Ludovicus Medio
num recuperavit. verum paulo po
maximis Gallorum copiis obſeſſus N
variæ, cum Helvetii, qui in urbe n
munita hoſtibus non poterant obſiſ
re, pace facta domum redirent, ſu

to habitu Helvetico gregarii militis, illis immiscuit; sed agnitus (ut aiunt) à Turmanno quodam, qui post in quatuor partes dissectus fuit, proditus, & captus, & in Locœensem carcerem in Galliam abductus est. Gravem vero injuriam faciunt nobis qui unius hominis crimen universæ nationi imputant. Quod si eos omnes qui cum Duce fuerunt, criminis hujus reos faciunt, propterea quod nolente Duce pacem cum hoste fecerint, tamen non ideo cæteri omnes accusandi sunt, cum hi, qui id commisere, nō publico nomine illi auxilio venerint, sed eum contra magistratuum edicta secuti sint, & non injustas neque leves pacis fanciendæ causas habuisse videantur. Eodem anno, quo hæc gesta sunt, in Insubria Vlricus VVirtenbergicus Dux cum Helvetiorum civitate fœdus in annos duodecim fecit. Maximilianus quoque Imperator fœdus hæreditarium, ante à Sigismundo Duce factum, cum quatuor Pagis Helvetiorum, Tigurinis, Bernatibus, Vraniis, & Vnderwaldiis renovavit. Anno sequenti, qui est à partu Virginis 1501, nobilissimæ urbes ad Rhenum Basilea & Scaphusia in numerum Pagorum Helvetiæ cooptatæ sunt.

BASILEA.

Basilea omnium confœderatorū urbium amplissima, caput Rauracorum, quo tempore primum condita sit, ignoratur. Meminit ejus Ammianus Marcellinus. qui Basiliam nominat; & Gratianum prope hanc propugnaculum contra Germanos construxisse perhibet. ac sunt qui à Basilina Iulii Imper. matre denominatam existiment. Meminit etiam Phlegon libertu Adriani Cæsaris Basiliæ; an autem d nostra hac in Rauracis loquatur, du bium est. Probabilis est eorum opinic qui hanc existimant ex Augustæ Rauracorū Romanę coloniæ reliquiis cre visse. Est autem Basilea è numero libe rarum civitatum Romani Imperii, am plissimis immunitatibus & privilegii jam olim à Romanis Imperatoribu donata. Celebris præterea Episcopat & bonarum literarum gymnasio. Cę terum urbs hæc ut Helvetiis vicina es ita etiam eorum amicitiam, multis ar nis antequam se eorum fœderi junge ret, studiose coluit. Etenim Ludovic Bavaro Imp. excōmunicato à Roma no Pontifice, cum magnæ turbæ pe universam Germaniam inde exort essent, Basilienses fœdus mutui auxil

grati

gratia fecerunt cum tribus primis Helvetiæ Pagis, ac Tiguro & Berna, multisque aliis Germaniæ urbibus, ann. 1327. Anno deinde 1345 cum Tigurinis peculiare fœdus in biennium fecerunt, & illud triennio post renovarunt. Rursus anno Domini 1365, cum Leopoldi Austrii auspiciis Anglorum exercitus Alsatiam vastaret, Argentinam urbem obsedisset, & Basileæ quoque obsidionem minaretur, quod minoris urbis cives Duci Austrio oppignorati ab Episcopo, non per omnia eius imperio se subjicerent: Basilea autem cum, paucis annis ante terræmotu prostratis mœniis & multis ædibus, non paucioribus incendio absumptis, hosti impar esset: Helveticæ urbes, Tigurum, Berna, Lucerna, Salodorum, firmum præsidium urbi miserunt, ita ut Angli urbem tentare non ausi, præsertim Imperatore Carolo IV exercitum adversus eos ducente, retrocesserint. Bello item Austrio, quod Basilienses gessere cum Katharina Burgunda Leopoldi uxore anno 1409, Bernenses & Salodorii auxilia illis misere; cęteri Helvetii assidua & diligenti opera pacem inter ipsos & Austrios conciliarunt. Præterea Concilii Basiliensis tempore, cum ad dissipandum concilium Ludovicus

Galliarum regis filius ingentes copia
in Germaniam duxiſſet, & ab Auſtric
evocatus Helvetiis bellum intuliſſet
Helvetii urbem & concilium adverſu
peregrinum hoſtem tueri volentes
memorabili exemplo non plures 160
cum maximis copiis Gallorum con
greſſi, & omnes paucis exceptis cæſi
ita attriverunt eorum copias, ut de re
ditu mox cogitare cœperit: atque hi
profligatis, Baſilienſes poſtea juncti
copiis cum Helvetiis, commune bel
lum adverſus Auſtrium geſſerunt. Si
militer, cum omnibus metuenda eſſe
Caroli Burgundi potentia, Baſilienſe
cum Argentinenſibus & aliis ad Rhe
num urbibus, & Sigiſmundo Auſtri
& Renato Lotharingico Ducibus, atc
Helvetiis. fœdere ad decennium ſe
conjunxerunt, & eo bello ſæpe forter
& fidelem operam confœderatis na
varunt. Poſtremo, cum bellum grav
interMaximilianum Romanorum Im
peratorem, & Helvetios ac Ræto A
pinos ortum eſſet, Baſilienſes medic
ſeſe geſſere. & neutram partem auxili
juvere, nullius prçſidia in urbem ſuar
recepere, commeatu ex æquo utroſqu
juverunt. pugnatum eſt eo bello ſu
ipſis quaſi mœniis urbis, & rurſus a
Dorneggum; ubi ingenti prælio He
vet

etii hostes superarunt, & ad ipsa mœnia usque urbis persequuti sunt: sed omnibus his temporibus cives urbis se æquos utrique parti exhibuerunt. Denum opera Ludovici Mariæ Ducis Insubrum, utriusque partis legati Basileam convenerunt, & pax inter Imperatorem & Helvetios facta est.

Gratum fuit hoc bello Basiliensium consilium Helvetiis: quin & Maximilianus Imperator præ se ferebat sibi quoque non improbari. Cæterum nobilitas, quæ ingenti Helvetiorum odio flagrabat, Basilienses pene hostium loco habere, quod non aperte se Helvetiorum hostes profiterentur: neque hi tantum qui Austriis parebát, sed complures qu· hactenus cives fuere, ex urbe in vicinos Sequanos, Alsatios, atque Brisigavos Austriis parentes, commigravere: unde urbis incolas contumeliis & injuriis afficere non cessabant; donec hi tandem indignitate rei commoti, anno proximo, qui finem belli illius consequutus est, & fuit 1501 à Christo nato, perpetuo fœdere sese decem Pagis Helvetiæ conjunxerunt, & ita pacem & quietem metu auxiliorum Helveticorum facile apud vicinos obtinuerunt.

SCAPHVSIA.

SCAPHVSIA, quæ eodem anno in Pagorum numerum recepta fuit, urbs non ita antiqua eſt;ſita ad Rhenum in Germanico ſolo;pons tamē ex urbe ad Helvetios pertinet. Temporib⁹ Henrici III Imperatoris à Nellenburgiis Comitibus cœnobium eo loco conditum eſt,quod nunc quoq; extat. id primam originem urbi dediſſe creditur;ſicut & Sancti Galli oppidum , & Lucerna, & multa alia oppidaGermaniæ cœnobiis ſuam originem acceptam referunt. Alteram occaſionem & cauſam incrementi huic urbi præbuit Rhenus, qui aliquot millia paſſuum infra urbē per ingentia ſaxa maximo impetu fertur, & tandē ex altiſſimis rupibus horrendo ſonitu, & ſpumis, nebulæ inſtar in altum ſparſis, præcipitatur; ita ut nullius generis naves illic tranſire poſſint. quare omnes naves quę ex Acronio & Veneto lacu ſecundo Rheno deſcendunt, neceſſe eſt Scaphuſiæ exonerari. & ob hanc cauſam creditur urbi nomen impoſitum, ut vel à *Scapha* Scaphuſia, vel etiam à navis Germanico nomine Schiffhuſia nominaretur. vulgus tamē falſo nomen ab ove derivans nomini inſignia accommoda finxit.

Coli-

Colligitur eo loco ingens portorium, præsertim ex salis vectura. id diu ante cōditam urbem fuit in potestate duarum nobilium familiarum, quæ nunc quoq; Scaphusiæ habitant, Dominorū *im Thurn* & *am Stad*. Initio urbis maxima potestas penes Abbatem cœnobii fuit; qui & magistratuum mediam partem elegit. Cęterum paulatim cives ab eius imperio sese exemerunt, & Romanorum Imperatorū beneficio multis immunitatib⁹ & privilegiis donati sunt. Verum cum Ludovicus Bavarus longo bello exhaustus, Austrio Duci, quam ex cōpositione facta pecuniam debebat, persolvere nō posset, Scaphusia ab illo una cum aliis quibusdam urbibus ab Imperio abalienata & Austrio vendita est. Mansit ab eo tempore sub Austriorū potestate annos 85, ad tempora usq; Concilii Constantiensis: tum enim Fridericus Austrius, quod Ioannem XXII P. è concilio abduxisset, ab Imper. Sigismundo proscriptus est; bellum illi illatum iussu Imperatoris, & eius bona partim direpta, partim Imperio vēdita. Hoc bello Scaphusia rursus Imperio unita est, ac cives, non exigua pecuniæ vi Imperatori numerata, amplissimis privilegiis donati sunt, & illis cautum, ne unquam postea urbem

eorum

eorum ab Imperio alienare liceat. V
rum cum Fridericus III ex Austria f
milia Imperio potitus fuisset, conat
est rursus Austriæ domui Scaphusia
asserere. Itaq; Sigismundo Duci pot
statem fecit, ut Scaphusianos cives
sua verba jurejurando adigeret: fact
est hoc anno salutis 1454. Missi erg
sunt à Sigismundo legati Scaphusia
qui sacramentum ab illis exigerent. Se
cives non nisi cum exceptione suorur
privilegiorum Principi se obstringere
neq; alia conditione legatos in urben
admittere volebant. Contra legati ur
gebant, ut absq; omni exceptione Prin
cipi se sacramento obstringerent; ac
proponebãt quædam capita in quæ ill
jusjurandum darent; gravissimaq; pe-
ricula illis denuntiabant ni parerent.
Cum autem in hac sententia persiste-
rent, cives ab altera parte urbis Helve-
tiorum legatos in oppidum receperũt,
& cum Tigurinis, Bernatibus, Lucer-
nensibus, Suitiis, Tuginis, Glaronen-
sibus fœdus in aliquot annos fecerũt;
atque ita Austrii legati irrito conatu
domum rediere. Coluerant ante hæc
tempora Scaphusii Helvetiorum ami-
citiam, & anno 1345 cum Tigurinis in
paucos annos fœdus fecerant. sed cum
ipsi Austriis parerent, quibuscum assi-
dua

dua pene bella Helvetii illis temporibus gesserunt, nulla potuit illis constans amicitia cum Helvetiis intercedere; adversus quos sępe vel inviti Austriorum ductu militarunt. Sed ab hoc tempore Helvetiorum amicitiam constanti fide conservarunt, & multis bellis socia arma cum illis junxerunt. Nam mox ab inito fœdere bellum Austrii cum Helvetiis, & nominatim cum Scaphusiis, gesserunt. Cum enim Helvetii, jussui & Imperio Pii Papæ obtemperantes, Sigismundo Austrio arma intulissent, pace deinde facta, rursus propter Mulhusios, qui Helvetiis sese junxerant, & Scaphusianos, bellum ab Austriis redintegratum est, & Helvetii magnis copiis in Sequanos descendêre. Eodem tempore Peregrinus Hevvdorffius Scaphusios Rotevilæ accusavit, &, ut proscriberentur, effecit. reos hic peragebat Fulachios cives Scaphusianos: est autem hæc vetusta & nobilis familia, quæ olim possedit arcem ad cataractas Rheni; sed inde pulsa ab Alberto Austrio, postea rursus per insidias eandem occupavit. hoc igitur nomine accusati sunt ab Hevvdorffio Fulachi fratres Ioannes & Conradus, & tam ipsi quam Scaphusiani, qui cives suos in causa justa & æqua defen-

defendebant, proſcripti ſunt. Miſer hoc bello Helvetii Scaphuſianis firm. præſidium; cum quo illi multas excur ſiones in vicinum Auſtriorũ agrum, in Hercyniæ juga, Hegoiam, Latobrigos aliaq. loca fecerunt: demũ vero VValdhuto (quod oppidum contra Rheni & Arolæ confluentes, in aditu Hercyniæ ſylvæ Auſtriis paret) obſeſſo, pax facta eſt, in qua, Sigiſmũdi Auſtrii ſumptu & opera, Scaphuſii proſcriptione ſunt exempti. Cum igitur his bellis & Helveti Scaphuſianorũ fidem experti eſſent, & animadverterent quantum commod ipſis afferret urbs hæc opportuno loco in finibus Helvetiæ ſita, viciſſim etiam Scaphuſiani forti & fideli opera Helvetiorum hoſtes repuliſſent, & quietem aſſequuti eſſent; viſum eſt utriſq; è re ſua eſſe, ſi fœdus ad annos plures prorogarent. Itaq; ann. 1479 fœdus in annos 25 ſequentes fecerunt; quo fœdere etiam comprehẽduntur Vrii & Vndervvaldii, cum quib⁹ hactenus nullũ peculiare fœdus Scaphuſiani habuerant. Formula fœderis ferme iiſdẽ capitibus conſtat, quibus veterum Pagorum fœdera. Nam primum περὶ συμμαχίας ſe mutuo obſtringũt. Deinde ſtatuitur forma judicii quo decidẽdæ ſunt lites, ſi quæ inter Pagos Helvetiæ & Scaphu-
ſianos

tianos oriantur. Præterea quo modo æs alienum exigendum sit, quo jure in huiusmodi postulationibus utendum sit, cavetur. Item de homicidarũ pœna. Postremum caput est de novis & antiquis fœderibus: nova nõ ineantur absque aliorum voluntate;vetera semper potiora sint & præcedant. Consequutum est hoc tempus bellũBurgundicũ: & post aliquot annos illud quod nostri Suevicum appellant,quodMaximilianus Imperator Helvetiis intulit: utroque bello Schaphusiani Helvetiis fidelem operam navarunt, ac milite & pecunia rem Helveticam juverunt, eoq; nomine apudHelvetios magnam gratiam inierunt,& sibi non exiguam laudem compararunt. itaque proximo anno, finito bello, qui fuit 1501 à nato Christo, perpetuum fœdus cum XI Pagis Helvetiorum fecerunt, & in numerum Pagorum adscripti sunt.

Basilea & Scaphusia urbibus civitate Helvetica donatis,cum jam duodecim Pagi essent, durante adhuc fœdere quod cum Ludovico Gallorum rege fecerant, Helvetii ann. 1503 castra eius bello Neapolitano secuti sunt, nullo tamen publico consilio, imo contra magistratuum auctoritatem. Fuit bellum hoc, sicut & prius Neapolitanum

bellum

bellum Carolo VIII regi, Gallis par
& Helvetiis infœlix: nam priori, qu
prę sidio regni manserant, pleriq; m
bis, pauci prælio periere: quique b
superfuerunt, infelix ψωρίασιν luem
lam, quam alii Hispanicum, quid
Neapolitanum morbum, vulgus, G
liçum nominat, domum reportaru
posteriori bello duob9 pręliis victi r
gnam militum partem amisère. An
deinde 1507 Helvetii publice auxilia
copias Gallo regi misere. horum op
cum Ligurũ castra in monte supra G
nuam sita expugnasset, brevi post u
per deditioné potitus est. Eodem te
pore Maximilianus Imper. militem
Helvetiis petebat; qui illi 6000 polli
sunt, hac cōditione, ne contra Gall
regem illos ducat, cum quo fœdus h
beant: sed cum conditionem hanc
cipere nollet, irrita fuit hæc expedit
Brevi postea, an. 1509, finitũ fuit fœd
Galli Regis cum Helvetiis, & Impera
ac Iulius Papa, & Galliæ atq; Hispan
rum reges, fœdere facto, Venetis be
intulere; quo bello Helvetii etiam ap
Gallos stipendia fecere. Proximo an
Iulius II P. cum Helvetiis fœdus fe
opera Matthæi Cardinalis Sedunen
qui mox ab inito fœdere 6000 Helv
tiorum in Italiam duxit, hoc titulo
teri

:rras ecclesiæ contra Ducem Ferra-
iensem defenderent, sed revera opera
orum Gallos per insidias Mediolano
epellere conabatur. Id cum animad-
ertissent Helvetii, Cardinalem con-
ra Gallos sequi noluerunt, & magi-
ratus idem imperabant. Quare à
ontifice non persolutis stipendiis di-
nissi, indignantes domum rediere.
equenti anno, qui fuit undecimus su-
ra millesimum quingentesimum, fœ-
us perpetuum inter Helvetios & Au-
:iam Burgundicamque domum re-
ovatum est.

Petebat etiam Gallus per legatos ut
ædus secum renovarent: sed plerique
li indignabantur, quod finito fœdere
riori confestim illis annuas pensiones
c stipendia cuncta denegasset: & quā-
is multi offensi Pontifici ob non solu-
a stipendia Gallo faverent, metu ta-
nen fulminis Pontificii non audebant
um Gallo, qui hostis Papæ tum erat,
ædus facere. Accessit nova Gallorum
ffensio, qui tabellarium Suitensium
um literis Lugani interceptum sub-
nerserant, & insignia Pagi, qualia ta-
ellarii gestant, in eorum contume-
iam in publica auctione vendiderant:

Duxêre tum Helvetii media hyeme
xercitum trans Alpes ad Galeratæ vi-

N cum;

cum; sed Pagis tantum aliquot incen
sis re infecta domum rediere. Verum
sequenti anno à Iulio Papa, quem Gall
ingenti prelio ad Ravennam vicerant
evocati, exercitum xx mill. in Italiam
misêre. hi conjuncti Venetis, qui Pap
reconciliati erant, Cremona & Ticino
urbibus primo impetu captis, Gallos
toto Mediolani Ducatu ejecere, sic ut
præter arcem Mediolani nihil illic re-
liquum manserit.

Quapropter Iulius Helvetios titulo
Defensorum ecclesiæ ornavit, atque il
lorum vexilla imaginibus quibusdam
decoravit, ac publice etiam universa
genti duo majora vexilla, quæ *Pane*
vocamus, ac Pileum, libertatis signum
& gladium, dono dedit. Maximilianus
Sfortia Helvetiorum beneficio in im-
perium paternum restitutus, fœdus &
amicitiam cum illis junxit; & civitat
Helveticę Luganum, Locarnum, Men-
drisium, & Madiam vallem; Rætis au
tem confœderatis vallem Telinam sei
Volturenam dono dedit: Carolus quo
que Sabaudię Dux, cujus majores mul
tis ante annis privatum fœdus cum
aliquot Pagis habuerant, novum fœ
dus in annos 25 proximos cum omni
bus duodecim Pagis fecit. Eodem
tempore Rex Gallorum de fœdere cum
Helve

Helvetiis agebat. verum cum arce Mediolani decedere nollet, & animadversum fuisset, legatos ipsius conari largitionibus aliquos corrumpere, & suffragia coëmere, jussi sunt Helvetiæ finibus quam primum excedere; atq; ita bellum denuo instauratum est. Nam Gallus ingenti exercitu in Italiam misso, Tremulio & Trivultio Ducibus, Maximilianum Sfortiam Novarię obsedit. is secum habebat 4000 Helvetiorum, quibus postea 8000 auxilio missi fuere. Horum prima acies cum Novariam venisset, assumptis qui illic erant, ingenti prelio Gallos non modo vicit, sed ex Italia profligavit. Guicciardinus, non ignobilis rerum Italicarum scriptor, tradit, hoc uno prælio Helvetios tantum sibi nomen cōparasse, ut multi illud omnibus fere preclaris Grecorum & Romanorum, quæ leguntur, rebus gestis anteferre auderent. Veruntamen victoria hæc, quamvis amplissima, non absq; sanguine multo illis cōtigit. nam ex Helvetiorum numero supra 1400 desiderati sunt. Ex his maxima pars tormentis Gallorum, pene antequam ad manus pervenirent, periere. Itaque plebs multis in locis tumultuata est, invidiaq; omnis in eos, qui Gallicæ factioni addicti erant, derivata fuit; quo-

rum multi ad tempus patria cedere coacti sunt; duo tantum in omni illo tumultu capite multati: cæteroquin res absque sanguine transacta est. Post hanc victoriam Helvetiorum, Maximilianus Imperator, à Galli amicitia & fœdere discedens, auctor fuit Helvetiis ut exercitum ingentem XVI M contra Gallum in Burgundiam ducerent, quibus totidem fere voluntarii accessere. his equitum aliquot alas Cæsar adjunxit, VVirtenbergico Principe eos ducente. Obsessa tum fuit Divio, caput Burgundiæ. verum Tramulius, vetus dux, cum diffideret urbem tueri se posse, cum Helvetiis convenit ea lege, ut Rex Mediolanensis imperii juribus cederet, & certis temporibus sexcenta aureorum nummûm millia illis persolveret: atque eius rei fidem quatuor obsides claros magnosque viros dedit, quibus acceptis nostri illico domum redierunt. Cæterum Rex Ludovicus, etsi omnibus constabat hanc pactionem Galliæ regno salutem attulisse, quod Divione capta in Helvetiorum potestate erat, ad Lutetiam ipsam excurrere, aut se cum Anglis conjungere; neq; ullæ justæ copiæ Regi erant quas ipsis opponeret. nihilominus comprobare eadem noluit: neque enim ullo modo

modo juribus ſuis ſe privari in Mediolanenſi imperio ferre poterat. Itaque Helvetii ſe deluſos videntes, vehementiſſime indignati, niſi cōfirmatio intra certum tempus afferretur, ſe obſides interfecturos minabantur: & menſe novemb., nihil obſtante hyeme, denuo in Galliam erumpere decreverant. Sed Rex, legatis miſſis, de pace perpetua cum Helvetiis ineunda ſedulo agebat. Etſi autem à conditionibus, quas Rex proponebat, Helvetii alieniſſimi erant; tamen, dum de pace agitur, & deliberationibus ac conventibus variis ea res agitatur, inſtituta expeditio irrita facta eſt. Porro in his conventibus Abbatiſcellani eodem anno, menſe decembri, in numerum Pagorum cooptati ſunt, & decimum tertium locum tenuere.

ABBATISCELLA.

ABbatiſcella eſt regionis & vici nomen. Regio hæc ſupra S. Galli oppidum ſita eſt intra altiſſimos montes juxta Rætorum fines. Vicatim habitatur, & octo inſignes habet vicos; quorū ſinguli ſuas eccleſias, ſeu templa, ut vocant, parochialia habent. omnium caput eſt, quam Abbatiſcellam vocant, à qua regio nomen habet. Paruit hæc regio olim Abbatibus S. Galli. & quia hi

frequentius in vico præcipuo verſ
bantur, in quo etiam munitiſſima
arcem Clanxiam nomine extruxe
vicus inde nomen accepit ut Abbati
cella diceretur, quod deinde univer
regioni communicatum eſt. Aſſerue
autem Abbatiſcellani ſeſe in libertate
primum armata manu; poſt etiam p
ce facta, magna pecunię ſumma Abb
ti perſoluta, libertatem ſibi poſteriſq
ſuis redemerunt. Bellum geſſere cu
Abbate Cunone ex Stouffia familia a
nis ſeptem. Abbati ſuppetias tuleru
urbes ad lacum Acronium, Dux A
ſtrius Fridericus, Epiſcopus Conſta
tienſis, VVirtenbergicus Comes, pr
terea multi Comites ac nobiles. Cæt
rũ Abbatiſcellani his nequaquam ce
ſere, ſed adjuti auxilio civium S. Gal
qui primo Abbatem ſecuti, poſtea Al
batiſcellanis ſeſe adjunxerunt, aliqu
præliis victores fuerunt: oppida no
pauciora quinque, arces ſupra ſexagi
ta vel cepère vel diruère. Hoc bel
primum Abbatiſcellani fœdere junć
ſunt Helvetiis, qui ipſi Auſtriorum h
ſtes erant. ac quidam tradunt, cum Su
tiis & Glaronenſibus duntaxat; ali
cum Lucernatibus, Vriis, Suitiis, &
Vndervvaldiis eos amicitiam & fœ
dus iniviſſe, ajunt. Bello huic finis in
poſitu

positus est anno 1408 à Ruperto Imperatore, qui pacem inter Abbatiscellanos eorumque hostes Constantiæ composuit.

Pace facta, Abbatiscellani hanc reipublicæ formam instituêre, qua hodie quoq; utuntur: nam, cum ante singuli Vici sua insignia & proprios conventus haberent, unum tantum signum totius regionis, unicum conventum & judicium, in quod ex omnibus vicis præstantissimi deliguntur, esse voluerunt. Anno deinde tertio à pace facta, cum Abbas S. Galli denuo Abbatiscellensibus novam litem intẽdisset, societatem junxere cum Pagis Helveticis, Tiguro, Lucerna, Suitia, Vndervvaldia, Tugio, & Glarona. Fœdus hoc adeo doluit Abbatibus Sancti Galli, ut Henricus Mansdorffius circa annum cIↄcccc xxv effecerit, ut Abbatiscellenses à Romano Imperatore proscriberentur, & à Pontifice arcerentur sacris. Cæterum illis à proscriptione nullum periculum grave imminebat, quod suis montibus cincti, neque ulla fere commercia cum exteris exercẽtes, non poterant cuiquam prædę esse: de Pontificis autem excõmunicatione communi decreto statuerunt, se nolle eam ratam habere (*si vvellind nit im ding zijn.*)

Itaq; Sacerdotes qui Pontificis edictum observabant, neque Sacra illis administrare volebant, è regione sua ejecerũt quibusdam etiam cęsis. Cum igitur hac ratione Abbas Sancti Galli se nihil effecisse cerneret, atq; interim Abbatiscellani adversus eos grassaretur, qui ipsos excommunicatos appellabant, & multorum nobilium arces vastarent; tandem eos, suffragante Episcopo Constantiensi & Suevica nobilitate, apud septemviros Imperii accusavit, eorumque auxilium imploravit. Illi per literas civitatibus superioris Germanię & Helvetiis mandarunt, ut eos ad officium revocarent. Sed Helvetii vicinis & civibus suis bellum inferre noluere, cæterum in pace componenda laborarunt; quæ tandem anno excommunicationis quarto facta est, Abbatiscellanis prius bis prælio victis à Comite Toggenburgio. Neque tamen pax hæc constans & diuturna fuit. nam vicini nobiles ad lacum Acronium & in Reguscis, equitatu magno collecto, Abbatiscellanos invadere conati sunt; quibus illi obviam profecti, Rineggum & Reguscorum vallem occuparunt, anno 1445; ac Hagenvilii nobiles, quibus Regusci oppignorati erant, cum Rotevilæ proscribi curassent Abbatiscellanos,

nos, nihil autem proficerent, ſua jura ſex millibus aureorum illis vendidere, & eos proſcriptione exemerunt. Anno deinde 1452 ſeſe cum ſeptem Pagis Helveticis perpetuo fœdere junxerunt, & ab eo tempore Auſtriis, Burgundicis, Suevicis bellis cum Helvetiis militarunt, illiſq; fidelem ac utilem operam his bellis navarunt. Anno autem 1513 in numerum Pagorum aſcripti ſunt.

Fœdus quinq; poſtremorum Pagorum.

QVinque poſtremi Pagi omnes, excepta Baſilea, diu antequam in numerum Pagorum cooptarentur, vetuſtioribus Helvetiorum Pagis fœdere juncti fuerunt; poſtea tamen diverſis temporibus, ut indicavimus, in numerum Pagorum aſciti ſunt. Id autem juris Pagi habent præ aliis confœderatis, quod hi de omnibus rebus ad communem rempub. Helvetiorum pertinentibus, in publicis conventibus deliberant ac ſuffragia ferunt, omniumque totius civitatis commodorum & incommodorum participes ſunt, præfecturas quas ſimul acquiſierint, pari jure adminiſtrant, & reliquæ prædæ publice ex æquo participes ſunt. Fœderis vero, quo tam vetuſtiores VIII Pagi inter ſe, quam poſteriores V cum

vetustioribus conjunguntur, eaden fere sunt capita. Primum & præcipuun est περὶ συμμαχίας sive de mutuc auxilio, idq; varium & multiplex. Pag qui evocati fuerint, sibi mutuo auxilium ferant absque mora & dolo malo: si Pagus aliquis subito ab host obruatur, ut reliquos per literas aut legatos auxilio evocare non possit, tun illi nihilominus atq; si evocati fuissent auxilium ferant. Pagi posteriores si injuria se affectos existiment, nemini tamen bellum moveant absq; voluntat & consensu vetustiorum Pagorum. S hostes eorum jure agere volent, & Helvetios vel alios æquos judices ipsis offerant, ipsi quoq; jure, nõ bello certent Quilibet Pagorum alteri propriis sumptibus auxilium ferto: mittito autem certum auxiliorum numerum, quem volet, & se decere existimaverit; eo alter contentus esto. Limites etiam præscribuntur, intra quos vetustiores Pag teneantur auxilio posteriores alios juvare; sunt autem iidem fere qui & termini tum erant imperii illorum Pagorum. Agitur etiam de sumptibus, quisnam eos ferat in hostili arce aut oppido obsidendo & oppugnando. Item leges de præda dividenda eædem cum Stantiana conventione sanciuntur.

Alterun

Alterum caput eſt, quo jure utendum ſit, ſi controverſiæ aliquæ inter duos pluresve Pagos oriantur: de qua judiciorum forma alibi à nobis agetur. Similiter de privatis injuriarũ actionib⁹ ſtatuitur, ad quos judices pertineant. Item de nominibus exigendis, de libero commeatu utrinq; concedendo, & ut forum utrinq; ementibus liberũ ſit. Ne quis aliorum cives aut ſervos civitate recipiat, niſi prius liberi ſint ab eorum imperio quibus ante obnoxii fuerunt. Poſteriores Pagi nullum fœdus cum quoquam faciant abſq; conſenſu vetuſtiorum Pagorum. Si bellum inter vetuſtiores Pagos oriatur, neutri parti ſe jungant, ſed operam dent paci componendę. Vnicuiq; Pago vetera privilegia, jura, cõſuetudines ſalvæ maneant. Atq; hæ quidem ſunt conditiones prę-cipuæ fœderum poſtremorum. in quibus eo diligentius cavetur, ne bellum abſque conſilio aliorum moveant, ne æquum jus aut honeſtas pacis conditiones rejiciant; & alia plura, quæ ad bella pertinẽt, ſanciuntur, quod pleriq; Pagi in extremis finibus & quidã quaſi extra Helvetiam poſiti fuerunt: itaque quia difficilius fuit in his locis bellum gerere, caverunt ne quod bellum niſi graviſſimis de cauſis ſuſciperetur.

Anno

Anno Domini M D XV, ipsis kalen. Ianuarii, mortuus est Ludovicus X. Francorum Rex. Hic per legatos am. citiam & fœdus Helvetiorum deni ambierat, domi interea ingentes app. ratus faciebat ut Mediolanensem Di catum rursus bello recuperaret. Suc cessit illi in regno Franciscus Valesii gener, qui soceri consilia secutus, toti in idem bellum incumbebat. Helvet vero fœdere Maximiliano Imperator & Ferdinando regi Hispaniarum, atq Sfortiæ Mediolani Duci iuncti, cui ac cessit Leo decimus Pontifex, curam tuendi Mediolanensis Ducis contra Gallos suscepere. Itaque cognito appa- ratu regis Francorum, primum VI mil- lia Sfortiæ Duci præsidio misêre: ac de- inde VI kal. Iulii novo delectu habito denuo XIII millia miserunt, quæ se prioribus jungerent. Postquam vero Franciscus inusitato Alpium itinere, civitatis Helvetiorum præsidiis, in Ita- liam pervenit, maximis non tantum Gallorum sed Germanorum quoque copiis instructus, tertio miles ab Hel- vetiis in Italiam missus est, hominum millia XII. atque ita universus exerci- tus Helvetiorum XXXI millibus pedi- tum constabat. Franciscus vero rex quamvis instructissimas haberet co- pias,

ias, tamen nolens temere periclitari : cum tanto Helvetiorum exercitu ongredi, qualis vix unquam hactenus ni prælio interfuiſſet, per internun- ios de pace cum ducibus Helvetiorum gere cœpit. Erant etiam Helvetiorum nimi non alieni à pace, quod judica- ent confœderatos Principes nō bona de ſecum agere. primum enim pro- iſſa ſtipendia ipſis non numeraban- ur. deinde Imperator equites, quos ex ædere debebat, nō miſerat; & præter- a Germanis peditibus pro ſua aucto- itate quam in Imperio habebat, nun- quam interdixerat ne Franco regi mi- itarēt, ſed paſſus fuerat eos turmatim x Germania in Franciam tranſire. po- tremo Pontificis & Hiſpani copiæ, etſi n propinquo erant, nunquam tamen dduci potuerunt ut Padum tranſirēt & ſe Helvetiis conjungerent; crebri quoq; nuntii inter ipſos & Gallos com- meabant. Quare, cum & pecunia & ſo- iorum auxilio deſtituerētur Helvetii, n vico Galerate pacem cum Franco re- ge honeſtis conditionib⁹ fecere. quam cum quidam Pagi confirmaſſent, mox XII milia ipſorum, non expectatis aliis, Comenſi via domum diſceſſere: reliqui etiam in diem craſtinum ſe ad iter ac- cingebant. Verum Sfortia Dux Medio-

lani

lani conditiones pacis factæ respueba
& Cardinalis Sedunensis, Gallorũ sem
per acerrimus hostis, occulte in eo la
borabat ut pacem factam turbaret. ho
rum igitur opera 13 septemb. ex Helve
tiis prætoriani milites Ducis Mediola
nensis, & quidam alii Gallo infensi, su
vesperam Gallos aggressi sunt, & reli
quos missis nunciis docét in quo peri
culo versentur, eosq; auxilio advocan
qui turpe existimantes socios in tant
periculo deserere, præsertim cum in
tium prælii à Gallo factum crederen
totis copiis suis auxilio venerunt. Pu
gnatum est utrinq; acriter, donec no
prælium diremit. In hoc nocturno cō
flictu ex Gallis nobilissimi Duces ceci
dere, Franciscus Borbonii Ducis frate
Imbricurtius, Sanferrius, Talamontiu
Princeps Tramulii filius, Bussius, Safer
rii Comes, Busichius, Moja, & alii plu
res: ideoq Helvetii eo congressu supe
riores fuisse visi sunt, ac fama victoria
eorum per totam Italiam dispersa fuit
Sed ea nocte rex Francorum tormen
tis dispositis, Germanorum & Vasco
num ordinibus instauratis, equitibu
in suas turmas restitutis, advocato et
iam Liviano cum Venetorum exerci
tu, die XIV, summo mane, denuo cun
Helvetiis congressus, eos vix tandem
multi

multis suorum cæsis, vicit. Nostri desperata victoria Mediolanum se receperunt, sic ut receptus nihil fugæ simile haberet. nam & tormenta quæ secum advexerant, Mediolanum reduxere, & conservatis ordinibus dispositisque in medio sauciis militibus, lento gradu rediere, ita ut ex toto Galli exercitu nullus equitũ peditumve eos persequi sit ausus. Postera die Duci præsidio mille quingentorũ in arce relicto, Comensi via domum rediêre: Mediolanensis vero Ducatus victis Helvetiis in Gallorum potestatem pervenit. Conatus est quidem Maximilianus Imperator eundem recuperare, & proximo anno ingentes copias Germanorum & Helvetiorum in Italiam duxit, sed mox re infecta domum rediit. Franciscus autẽ Gallorum rex, qui optime nosset quanti sibi hæc victoria constitisset, non ante conquievit quam pace primum facta, postea etiam fœdere Helvetios sibi conjungeret. Pax vero perpetua inter Gallos & Helvetios facta est anno cIↃ IↃ XVI, pridie kal. decembris; Fœdus vero anno demum XXI supra cIↃ IↃ confirmatum fuit. Vtriusque capita suo loco enumerantur. Fecerunt fœdus cum Francorum rege eo tempore omnes Helvetiorum Pagi,
Tigu-

Tigurinis exceptis. Hi enim, quamv
cęteris obnixe hoc postulantibus,nun
quam tamen adduci potuerunt ut i
id fœdus consentirent. Primum enim
proximis annis Matthæus Cardinali
Sedunensis,qui frequenter Tiguri age
bat,eos orationib⁹ suis prorsus à Galli
abalienarat. Deinde Huldricus Zvvin
glius, qui sacris concionibus præerat
quotidie gravissimis concionibus po
pulum à militia mercenaria dehorta
batur,docens, neque jus neque fas esse
homini Christiano,ut se mercede con-
duci patiatur ad fundendum sangui-
nem miserorum & plerumq; innocen-
tum hominũ, à quibus nulla unquam
injuria ipse affectus sit. Majorum, qui
manu libertatem Helveticam asserue-
rint, mores imitandos dicebat,qui ab
huiusmodi vitæ genere alienissimi do-
mi suo sibi labore victum parantes,
nulli Principi se addixerint, neq; suam
libertatem venalem habuerint. Huius-
modi vero fœderibus libertatem Hel-
veticam imminui, & alienis regibus
atque Principibus prostitui, multis ille
rationib⁹ & argumentis, uti erat sum-
ma facundia præditus, ostendere co-
nabatur: atq; huiusmodi concionibus
commoti popularium animi, alioqui
pacis amantes & à studio rerum belli-
carum

earum alieniores, à fœdere novo abhorrebant. Militares quoq; homines, & qui aliquando sub Carolo VIII & Ludovico XI Francorum regibus ordines duxerant, fœdus novum, eo quod priorum regum fœderibus admodum dissimile esset, dissuadebant. Antea enim Helvetii, cognita & probata causa belli, duces & milites ipsi deligebant, quos regi ex fœdere auxilio mitterent; at novo fœdere neq; ducum neque militum delectus Helvetiis relinquitur: nulla etiam aut exigua ratio habetur, quænam & quam justæ sint bellorum causæ, sed rex, ubi milite opus habuerit, duces ex Helvetiis suo arbitratu deligit qui exercitum conscribant, atque hunc, quo sibi visum fuerit, abducit. ita Helvetiis nulla fere potestas in suos milites relinquitur, nisi ut domestico bello pressi ipsos revocare possint. Præterea videbatur nonnullis, novum fœdus antiquis & perpetuis Helvetiorum fœderibus adversari. Primo enim capite obligantur Helvetii ad defendendas omnes provincias Gallici regis, contra quoscunque hostes; additur tamen exceptio fœderum priorum; sed mox subjicitur, si tales primi bellum Gallorum finibus intulerint, Helvetios cōtra hos quoq; militem Gallo debere. Vnde con-

ſequi videtur, ſi quis ex Helveticis Pa
gis aut confœderatis populis jus ſuun
à Gallo impetrare non potuerit, & i
bello perſequatur, contra hunc ex no
vo fœdere Helvetiis militandum eſſe
neglectis antiquiſſimis fœderibus. A
hæc nuper Maximiliano Imperator
militem coronationis cauſa petent
Helvetii hoc nomine denegarãt, quo
hoc tempore gravib⁹ de cauſis milit
ſuos domi retinere vellent. Quare no
videbatur decere, ut Gallo nunc ſe fœ
dere jungerent, qui ſtatim à facto fc
dere militem conſcripturus ferebatu
Exiſtimabant etiam à veteri gravita
& conſtantia alienum eſſe, ſi Gallo
tam arcte conjungerent, de quo an
ſeſquiannum ad Electores ſcripſiſſen
non conſultum eſſe ut res Germanic
ab illo gubernarentur; itaque ſi hu
Imperatorem eligant, Helvetios no
ei obedientiam præſtare. Quod vero
commoda fœderis attinet quæ vul
jactabantur, plerique ita ſentiebar
multa & ampla emolumenta ad pa
cos privatos homines reditura eſſe, c
penſionibus Gallicis ditandi ſint: t
autem reipubl. parum cõſuli. Primu
enim cataphractorum, quos rex au
lio promittat, & omnis externi m
tis, nullum eſſe uſum in noſtris reg
nib

ibus, quę ægre domesticas copias poſ-
int alere. Deinde ſpe auxiliorum &
ecuniæ Gallicę enervari veram forti-
udinem militum noſtrorũ; cum ma-
orum exemplo ſpes & fiducia in Deum
eponenda ſit, & is colendus vera pie-
ate & juſtitiæ ſtudio. Non tantũ vero
pes in Deum labefactari videbatur, ſed
metuebatur vitæ morumque veterum
ngens mutatio & diſſolutio, neglectus
gricultura & honeſtarum artium, &
ocii fructus, luxus, ebrietas, ſcortatio-
nes, adulteria, blaſphemiæ: hi enim
unt militiæ fructus, & artes quæ ple-
unq; in exterorum Principum caſtris
ddiſcuntur. Poſtremo priorum fœde-
um eventus, pleroſque noſtrorum à
novo ineundo deterrebant. etſi enim
nonnulla ſalutaria fuerunt Helvetiis,
t illud quod contra Burgundum fa-
tum fuit, pleraque tamen in gravia
iſcrimina ipſos conjecere: nam vel
nultos ſuorum externis bellis amiſere,
el domi factionibus & ſeditionibus
raviter exagitati fuerunt. Atque ob
as & alias complures cauſas Tigurini
o tempore adduci non potuere, ut ſe
Gallico fœderi jungerent. At vero re-
iqui confœderatorum, qui diverſum
entiebant, ſuum factum multis quo-
que rationibus defendebant. Primum

namque docebant, non omnem mili
tiam damnari in ſacris literis, ſed ſan
ctos quoq; homines bella geſſiſſe, & i
his aliorũ auxilio uſos eſſe, & viciſſin
ſociis ſuis auxilium tuliſſe. Helvetiori
etiam militiam non eſſe mercenarian
& venalem, propterea quod uni tan
tum regi cui fœdere honeſto conjunct
ſint, ex magiſtratuum ſuorum volun
tate & conſenſu militent. Quod ſi re:
bellum aliquod moveat quod injuſti
eſſe omnibus conſtet, tum in magi
ſtratus Helvetici poteſtate poſitum eſſ
ut illi militem deneget: ſi autem incer
ta dubiaque cauſa exiſtat, non eſſe mi
litis officium ea de re curioſius inqui
rere, de qua regi & his qui illi ſunt à
conſilio ratio reddenda ſit. Deinde re-
gionem Helvetiorum populoſam eſſe
ſed ſterilem magna ex parte atque an-
guſtam, quæ non ſufficiat alendo tam
numeroſo populo; quare commodum
hoc ultro à rege oblatum, non eſſe a-
ſpernandum. Præterea cõſiderandum
eſſe Helvetiis, quoſnam vicinos ha-
beant, quorum ſcilicet multi eorum li-
bertati invideant aut etiam inſidien-
tur. itaque ſi contra hos externis præ-
ſidiis ſe muniant, piè & prudenter fa-
cturos eſſe: fidẽ enim & ſpem in Deum
externorum præſidiorum uſum non
tollere,

tollere. Posse etiam hac ratione nostros homines addiscere artem militarem, quæ rebuspubl. sit necessaria, & propterea semper honorata summoq; in pretio fuerit. Postremo etsi nonnulla fœdera damnosa fuerint, tamen pleraque fortunata fuisse Helvetiis, & præsertim quę cum Gallorum regibus Ludovico XI, Carolo VIII, & Ludovico XII, fecerint; ideoque huius quoque fœderis quod cum rege & fortuna & opibus florente sanciatur, felicem exitum expectandum esse. Atq; hæc quidem, ut à majoribus meis audivi, tum temporis utrinq; de fœdere Gallico disceptata fuere: eademq; quęstio mea memoria sæpe & accurate ab hominibus politicis disputata est, quibus nũc quoque illam excutiendam relinquimus.

DE SOCIIS HELVETICI fœderis, & primum de Abbate S. Galli.

QVI Pagi sint Helvetiæ quibus respubl. confœderata constat, & quis fuerit singulorum ante fœdus initum status, quibus de causis, & quo tempore, quibusque conditionibus in unam rempub. coierint, hactenus exposuimus. nunc eodem modo ordine de sociis reipub. Helveticę agemus, qui

ſint,& cur,ac quando,qua conditione reipub. Helveticæ ſeſe conjunxerint. Et quoniam primum locum tenet Abbas atque oppidum S. Galli,ab his initium faciemus. Gallus à quo locus nomen habet,ex Scotia claris parentibus natus, Columbani Abbatis diſcipulus, cum eo in Galliam profectus eſt, & inde in Germaniam,adLindiniacum flumen, in loco qui Tuconia dicitur, (is *Tuggen* nominatur,juxta Lintham ſeu Limagum fluvium, ad caput Tigurini lacus,) contra diverſi generis idololatrias Chriſti fidem ferventer populo annunciavit. Brigantii item ad caput Acronii,& Arbore Felice,atque aliis in locis Helvetiæ, circiter annos ſedecim Chriſtum prædicavit. A Gomzone autemDuce Alemannorum ad Epiſcopatum Conſtantienſem vocatus, id munus ſuſcipere renuit, ſed Duci author fuit,ut munus hoc committeret Ioanni uni è numero ſuorum diſcipulorũ quem ad hoc maxime judicabat idoneum: ipſe vero,circa annum Domini Iↄc xxx, in montana loca ſupra Acronium lacum ſeſe contulit,ſolitudinem amans, & eo loco, ubi hodie Cœnobium & oppidum S. Galli viſitur, cellam extruxit, atque cum aliquot diſcipulis in ſtudio & meditatione rerum

ſacrarum ætatem ſuam illic tranſegit. Poſt obitum S. Galli, diſcipuli ejus eodem loco perſeverãtes, ſtudia ejus imitati ſunt; nullam tamen ab initio certam regulam profitebantur: verũ cum Francorum reges & Duces Alemanniæ pietate eorum delectati, eos muneribus multis afficerent, crevit fratrum numerus, & cella S. Galli paulatim in cœnobium mutata eſt: itaq; anno LXXX poſt D. Galli mortem, à VValtramo Comite & regum Francicorum præfecto petierunt ſibi Abbatem dari. Is Othomarum preſbyterum educatum in Collegio Curienſi apud Rætos, mittit ad Pipinũ Caroli Martelli filium Francorum Principem; qui ex patris ſententia hunc primum Abbatem fecit S. Galli: & tum primum D. Benedicti regulam fratres profiteri cœperunt. Ab eo tempore cœnobium opib⁹ & potentia plurimum crevit, ita ut hujus loci Abbas inter Principes numeretur: ac antiquitus ſub tutela Romanorum Imperatorum fuit, qui cœnobio advocatos ex nobilib⁹ harum regionum quę Alemanniæ nomine cenſebantur dedere. Verum cum in variis diſſidiis Pontificum & Imperatorum ab his negligeretur cura cœnobii, &, bello deinde exorto inter Abbatem & Abbatiſcellanos,

experti essent cœnobium opus haber fortibus aliquibus advocatis, cum cive oppidi, qui in ipsis quasi visceribus cœnobii hærebant, Abbatiscellanis conjuncti essent, & ex clientibus Abbati pleriq; his faverent: ideoq; Caspar Landenbergius Abbas ordine LII de consilio suorum fratrum petiit à quatuor Pagis Helvetiç, Tiguro, Lucerna, Suitia & Glarona, se jure civitatis cum suis donari, eosq; cœnobii advocatos & defensores suç libertatis & omnium suorum bonorum, possessionum, jurisdictionum, consuetudinum, privilegiorũ constituit. Est autem jus hoc civitatis perpetuum, quod à singulis Abbatibus, cum primum electi fuerint, renovatur; ac spondet Abbas, omnia loca suæ ditionis quatuor Pagis semper aperta fore, ut ubique liberum receptum habeant: item si quæ controversia illi cum quoquam oriatur, se velle judicio horum Pagorum stare. Postea Abbas Vlricus, cognomento Rufus, qui Landenbergio successit, hoc addidit priori fœderi, ut singuli IV Pagi ordine mittant virum senatorii ordinis, qui biennio cum Abbate maneat, & sit totius regionis Capitaneus. hic judiciis interest; & omnium mulctarum semissis cedit Helvetiis. Sancitur præterea eodem

pacto

pacto ut omnibus bellis subditi Abbatis quatuor Pagis militent. Quod autem Abbas Vlricus renovavit fœdus, & se arctius conjunxit quatuor Pagis, causa fuit, quod proximis annis, cum cives S. Galli & Abbatiscellani conspirassent cum subditis Abbatis, & destruxissent Rosaci cœnobium, quod Abbas novum illic extruebat, quatuor Pagi, cęteris Helvetiis in auxilium evocatis, Abbatis jura fortiter asseruerunt, & eius adversarios graviter multarũt. Durat hæc societas nostra quoque ætate; & quamvis non omnes Pagi quoad religionem cum Abbate consentiant, mittunt tamen illi ex fœdere Capitaneum, qui civilium rerum administrationi interest, & in his rebus privilegia & jura monasterii tuetur.

Oppidum S. GALLI.

OPpidum S. Galli originem suam & incremẽta cœnobio debet, libertatem Romanis Imperatoribus, qui Imperio hoc oppidum univerũt, & privilegiis atque immunitatibus multis donarunt. Mœnibus primum cinctum est temporibus Arnolphi Imperatoris, metu irruptionum Hungaricarum, & una cũ monasterio sub Imperii tutela fuit; multis quidem in rebus Abbatibus ob-

noxium, interim sua quoque jura cive
habuere, quæ Imperatorum beneficic
& sua industria subinde auxere: cæte
rum, aucto civium numero, & crescen
tibus etiam interea cœnobii opibus
frequentes inter eos lites extiterunt
quæ sæpe vicinarum urbium arbitrio
aliquando Romanorum Imperatorum
sententia, compositæ sunt; multoties
quoque pecunia Abbatibus numerata
eorum postulatis satisfecere, & suam
libertatem redemptis illius juribus au
xerunt. Verum cum Abbatiscellani bel-
lum Abbati Cunoni movissent, cives,
qui pro Abbate initio pugnarant non
absque sua clade, postea Abbatiscellanis
fœdere sese conjunxerunt: cæterum fi-
nito hoc bello, cũ aliquot annis postea
Abbas Landenbergius jus civitatis apud
quatuor Helvetiorum Pagos impetras-
set, cives oppidi, ut se quoque iisdem
præsidiis munirent, cum sex Pagis Hel-
vetiorum, Tiguro, Berna, Lucerna, Sui-
tia, Tugio, & Glarona, perpetuum fœ-
dus fecerunt. Confirmatum est fœdus
hoc juramento pridie Ioannis Baptistę
anno cIↄ cccc LIV, & à civibus Helve-
tiorum legati publico cõvivio excepti
sunt, cui circiter cIc Iↄ homines inter-
fuerunt. Ante hoc fœdus cives S. Galli
cum quibusdam Pagis Helvetię ad cer-
tos

tos annos fœdus fecerunt; cum Tigurinis, Constantiensibus, Scaphusianis anno 1312, & 1347, & sæpe alias cum Tigurinis & Constantiensibus: cum Tigurinis item, Bernatibus, Vriis, Suitiis, Vndervvaldiis, anno 1329. Sed hæc paucorum annorum fœdera omittenda putavi, adnotato ultimo, quod nostra ætate durat.

Rætorum fœdera.

RÆtorum gens est omnium consensu antiquissima. nam aliquot seculis ante Christum natum Thusci, domo pulsi à Gallis duce Rẹto, Alpes occuparunt, & ab ejus nomine nomẽ sibi imposuere. Late autem patuit quondam *Rætia*, adeo ut Romani Imperatores duas Ræticas provincias fecerint, primam & secundam, & non tantum Alpinæ regiones, sed ea quẹ hodie Suevia appellatur, maxima sui parte, & Bavariæ quoq; portio, Rætia fuit. Cæterum veterem illam & primam Rẹtiam constat circa Rheni fontes Alpium tractũ non exiguum complecti, & vicinas ab utroq; latere valles. Gentes illæ ferme omnes hodie ab Italis Grisoni nominantur, & olim quoque Cani appellati sunt; eandemq; adpellationem Germani retinuere, qui eos *Grauvvpündter*,

Canos

Canos confœderatos nominant. Nam quia Rȩti hi non tantum Helvetiis fœdere juncti sunt, sed ipsi quoque vetustis fœderibus inter se obstricti, *die Grauvvpündter*, & Cani fœderati, & simpliciter etiam *Pündter*, à nostris hominibus appellantur. Tria sunt autem Rætorum fœdera. Primum Rætorum fœdus à situ nomen accepit, & superius fœdus aut Canum fœdus, *der Ober oder Gravvpundt*, nominatur. Constat hoc decem & novem communitatib⁹: inter omnes autem prȩcipuo loco fuere Abbas Disentisius, Baro Rætiæ, & Misaucorum Comes: sed posteriorum familiæ periere; vulgo tamen, qui arcem Baronum veterum possident, domini à Rætzuns appellantur; quem titulum nuper domini à Marmorea, & postea Plantæ, habuerunt. Præcipui populi huius fœderis sunt Actuatii, Lepontii, Misauci. Alterum nominatur fœdus Domus Dei; credo, propter Episcopatum Curiensem, qui hoc fœdere continetur. Constat hoc fœdus novem & decem communitatibus: è quibus duæ Germanica lingua, reliquȩ sua peculiari Rætica utuntur, quȩ ad Italicam accedit. Prȩcipui populi huius fœderis sunt, Curia civitas, Episcopi sedes, Pregalienses, & Engadini; apud quos Oenus

Oenus & Athesis flumina oriuntur. Tertium fœdus decem communitatibus constat,& nomen decem judiciorum habet: sunt autem in hoc fœdere Rucantii & Corvantii.Duo priora fœdera à multis annis amicitiam cum vicinis Helvetiis temporariis fœderibus confirmarunt. Anno enim 1419 Episcopus & Capitulum civitasque Curiensis cum Tigurinis fœdus in annos 51 junxerunt. Iidem etiam antiquitus cum Glaronensibus fœdere juncti fuerunt. At illi qui superiori fœdere continetur,vicinis Vraniis jam olim confœderati fuere. Postea vero ambo fœdera cum VII Helvetiorum Pagis perpetuum fœdus fecerunt. At tertium fœdus, etsi non eodem Helvetiorum fœdere continetur,tamen eorum amicitiam & societatem cum suis fœderatis non minori fide & constantia coluit quam si ad id jurejurãdo obstricti essent. Primum igitur anno CIↃ CCCC-XCVII fœdus superius, quod Canum seu Grisonum fœdus peculiariter nominatur, Helvetiis septem veterum Pagorum fœdere æterno se conjunxit: anno vero sequenti iisdem Pagis conjunxit se fœdus Domus Dei. Causa fœdus incundi hæc fuit. Ab annis aliquot cõtroversię graves intercesserant

Ræt is

Rætis de fœdere Domus Dei cum Tyrolensibus. Tandé ex voluntate Maximiliani Imperatoris statutū est, utrinq æquo numero judices deligantur qui causam cognoscant; horum omnium arbiter sit Thomas Constantienses episcopus. Sed cum regii consiliarii cognitionem causæ de industria different antequam ea cognosceretur, arbiter obiit. in ejus vero locum à Maximiliano subrogatus est Fridericus Augustanus episcopus. Verum consiliarii regis, ipso (ut creditur) inscio, non minus quam ante, causæ cognitionem, variis impedimétis excogitatis, subinde prorogabant. Interea vero Rætis molesti, nova onera illis imponere conabãtur. cujus rei cum nullum finem facerent, Ræti ex singulis fœderibus binos legatos mittunt Oenipontem, ac urgent, ut tandem causa ex decreto Maximiliani Imperatoris cognoscatur. Verum consiliarii se Maximiliani sentétiam ignorare simulabant. quamvis nonnulli ipsorum, & inter hos Servatinus Cancellarius, actioni illi præsentes interfuissent, ne tamen nihil actum videretur, in sequentis anni Quadragesimam conventus Velcuriam indictus fuit. Interea autem temporis Austrii milite & tormentis fines suos firmabant, &
omnia

omnia ad bellū neceſſaria occulte parabant: conventus enim Velcurianus fraudulenter inductus fuerat in hunc finem, ut ipſi interea Rætos imparatos & inopinatos opprimere poſſent; atq; in hac re epiſcopus Curienſis Auſtriacis operam navabat. Sed Ræti de Domo Dei, exploratis hoſtium conſiliis, ad Helvetios, qui tum Tiguri conventum agebant, legatos mittunt, & his ſua pericula exponunt; &, quia præter inveterata odia novæ quoq; controverſiæ inter Auſtrios & Helvetios exortæ erant, ſic ut illic quoque omnia ad bellum ſpectarēt, oſtendunt utriſque, utile ac tutū fore ſi fœdus mutuum ineant; nam Rætos, à tergo ſecuros fœderatis ſibi Helvetiis, facile hoſtem ſuis limitibus reliquis arcere poſſe, etiamſi nullo vel levi præſidio juventur: rurſus, cum Helvetiis omnia ab hac parte tuta fuerint, poſſe eos majori robore hoſtibus obſiſtere. Helvetii, quibus antea Ræti amicitia juncti eſſent, & qui noſſent harum Alpinarum gentium robur, & animadverterent quantum commodi fœdus hoc utrique parti afferre poſſet, ann. 1498, menſe decembri, perpetuum fœdus cum illis fecerunt. Capita utriuſque fœderis ſunt: Primum, amicitiæ & mutui auxilii, ac ne quis alterius hoſtes

hoſpitio,

hospitio, commeatu aut ulla alia iuvet. Alterum, de controversiis componendis si quæ inter confœderatos oriantur. Tertium, quo jure utrinque nomina exigantur, ne quis alterum quam debitorem aut eius sponsorem arresto subjiciat. Quartum, de annona, & foro libero utrique parti absque ullis novis oneribus concedendo. Postremum, ut neutra pars fœdus ullum novum faciat, in quo hoc non excipiatur salvumque maneat: item ne, bello orto, altera exclusa pacem faciat. Hæc quidem capita sunt fœderis. Cæterum proximo anno sequutum est bellum, quod nostrates Suevicum vocant; in quo Ræti adversus Austrios fines suos egregie tutati sunt, & tum suis viribus tum etiam aliquando Helvetiorum auxiliis adjuti, pluribus præliis hostem fuderunt. Helvetii quoque aliquot præliis victores, tandem Basileæ cum Maximiliano Imperatore pacem fecerunt, qua & Ræti comprehensi sunt. Atque hoc quidem fœderis initium utrique parti felix & salutare fuit. Postea etiam multis bellis quæ in Italia Helvetii aliorum auspiciis gessère, semper Ræti socia arma cum illis junxerunt: &, cum anno CIↃ IↃ XXXI Ioann. Iacobus Medices, qui postea Marignani

marchio

marchio factus est, occupata Mussii arce ad Larium lacum, Clavenam Rætis ademisset, & eorum fines vastaret, plerique Helvetiorum Pagi ex fœdere Rætis auxilia misêre, à quibus tandem hostis victus & finibus pulsus est. Nostra ætate Ræti cum Helvetiorum Pagis Gallis fœdere conjuncti sunt, & una cum illis Gallo regi militant, sic tamen ut plerunq; separatam ab Helvetiis legionem sub proprio imperatore in bellum mittant.

VALESIANORUM fœdus.

VAlesianorum nomen complectitur tres populos, qui altissimis montibus cincti, eandē vallem ab ortu Rhodani ad lacum usque Lemanum incolunt. Hi sunt Viberi, sive, ut quidam malunt, Iuberi, Seduni & Veragri. Ex his duo priores liberi Valesiani superiores uno nomine dicuntur; & in septem conventus, quos Decumas vel Desenas vocant, divisi sunt. Veragri, qui & Valesiani inferiores, illorum imperio parent. Omnium tamen Princeps est Episcopus Sedunensis, qui summam tam in Ecclesiasticis quam in civilibus rebus auctoritatem obtinet, & Comes atque præfectus Valesiæ nominatur. Vallem hanc, & res præcipuas

Valesianorum, nos alibi peculiari libello descripsimus. Primum fœdus cum tribus Helvetiorum Pagis, Lucerna, Vria, & Vndervvaldia, fecere quinque conventus Valesianorum anno 1417. Gerebant tum Valesiani bellum cum Guilielmo Raronio episcopo, & ejus patre Guiscardo, quos per seditionem domo ejecerant. Raroniis auxilium ferebant Bernates; horum enim cives illi erant. Itaque Valesiani, ut sibi quoque peregrina auxilia asciscerent, cum his quos diximus Helvetiorum Pagis fœdus junxerunt. Ne igitur Bernates, & tres Pagi qui cum Valesiis fœdus fecerant, hac occasione inter se committerentur, reliqui Pagi, qui neutris fœderati erant, multo labore vix tandem pacem composuere, qua Raronii patriæ restituti sunt. Ante hoc fœdus, cum Bernatibus quoque fœdus fuit Valesiis, temporarium tamen, decennii spacio; quod initum est anno 1250. Rursus finito bello Raronio aliud temporarium fœdus cum Bernatibus ferierunt: sed anno 1475 perpetuum fœdus συμμαχίας cum Bernatibus fecerunt; atque hoc anno, quo hæc scribimus, centum annis à primum inito fœdere, idem splendidis legationibus utrinq; missis renovarun

& con

& confirmarunt. Biennio autem ante fœdus Bernatum certa pactione sese conjunxerunt tribus Pagis, Vriæ, Suitiæ, & Vndervvaldiæ. Postremo nostra ætate, cum graves controversiæ de dogmatibus religionis, ceremoniis, vita, & moribus cleri reformandis exortæ essent, & Helvetia quoque in diversas partes abiisset, Adrianus episcopus Sedunensis, & septem Decumæ Valesianorum, fœdus fecere anno 1533 Friburgi cum septem Pagis Helvetiæ, qui ex integro Romanam religionem profitentur; ii sunt Lucerna, Vria, Suitia, Vndervvaldia, Tugium, Friburgum, Salodorum; quo fœdere cum ea sanciuntur quæ in aliis fœderibus usitata sunt, tum præcipue συμμαχίας in defendenda recepta & usitata Romanæ ecclesiæ religione, si quis hoc fœdere junctos ab ea vi depellere volet.

ROTEVILA.

ROtevila oppidum, quod Glareanus Germanico nomine in Græcũ mutato Erythropolin nominat, putatur esse Taxgætium apud Ptolomæum, ex quorundam sententia; sed falso; Taxgætium enim ab illo in Retia commemoratur; sed Rotevila ultra Danubium in Germania ad sinistram Nicri fluvii sita

eſt, non longe ab utriuſque fluvii fontibus. Oppidum hoc inter Romani Imperii urbes non incelebre eſt. ec enim loco judicium Imperii exercetur quod curiæ judicium, *Hofgricht* vulgo nuncupatur; ad quod vicinæ regiones in gravibus cauſis provocant, ac, qu huic contumaces fuerint, judicum ſententia Imperiali banno ſubjiciuntur, ac quaſi proſcribuntur. Ferunt autem, à Conrado III Imperatore ante quadringentos & viginti quatuor annos inſtitutum eſſe. Fœdus primo junxere Rotevilani cum Helvetiis in annos quindecim, Friderico III imperante, anno 1463. Idem fœdus aliquoties ab illis renovatum eſt, ac anno demum 1519 cum omnibusHelveticis Pagis perpetuum fœdus ſanciverunt. Bello Suevico Rotevilani in medio hoſtium poſiti, Helvetiis fidem conſtanter ſervarunt, omneſque ſuas opes & copias amice & liberaliter illis obtulerunt. Helvetii vero his uſi non ſunt, ſed id tantum ab eis petierunt, ut ipſi urbem ſuam adverſus hoſtes defendant. Cæterum quia Rotevila longe extra limites Helvetiæ poſita eſt, quo non niſi cum periculo exercitus per alienos fines duci poteſt, diligenter eorum fœdere cautum eſt, ne temere bel-
lum

lum ſibi ſociiſque excitent. Nam primum ſancitur, ne cuiquam bellum inferant inſciis & non conſentientibus Helvetiis: deinde ne ſine horum voluntate cuiquam extra Helvetiam auxilium ferant: præterea ſi vis illis inferatur quam vi repellere voluerint, ſi quid vi & armis faciendum fuerit, ex Helvetiorum conſilio agant. Si hoſtes eorum ſe juri ſiſtere voluerint, eo judicio quod Helvetii honeſtum & æquum ſtatuerint, illo utantur. Nullum fœdus faciant abſque voluntate Helvetiorum. Si inter Helvetios bellum oriatur, quod major pars cenſuerit, id ſequantur. Helvetii curiæ judicium Rotevilanis pro viribus conſervanto, ſed eo contra neminem Helvetium utantur: ſi exterorum aliquis Helvetium citaverit, oſtendant, quomodo jure illo uti ſeque tueri debeat, neq; ulli noſtrorum hoc judicio moleſti ſint.

MVLHVSIVM.

MVlhuſium, oppidum in Sequanis, aut, ut alii volunt, in Rauracis, putatur antiquitus Ariabinium nominatum. nam in Antonini Auguſtalis itinerario id inter Auguſtam Rauricam & Vruncim, quod volunt Enſisheymium eſſe, ponitur; deinde mons Bri-

ſiacus, & Helvetum, & Argentoratum numerantur. Fuit jam olim è numero urbium Imperii Mulhuſium. Cæterum ejus advocatiam habuit Epiſcopus Argentoratenſis; ſicuti & Argentuariæ, quam Colmariam hodie nominamus. Cæterum bello exorto inter Rodolphum Habeſpurgium & Epiſcopum Argentinenſem, Mulhuſium Epiſcopo ademptum, & arx ejus, quæ in oppido erat, diruta eſt. atque ab eo tempore rurſus fuit in numero urbium Imperii Romani. Primam ſocietatem cum Helvetiis iniit circa annum 1464. cum enim nobilitas vicina urbi liberæ infeſta eſſet, & occaſiones belli adverſus illam ſtudioſe quæreret; cives cum Bernatibus, Friburgiis, & Salodoriis fœdus in annos quindecim fecerunt, ac Bernatum interceſſione reliqui ſeptem Pagi Helvetiorum urbem in ſuam tutelam recepere. quo facto animi nobilitatis adeo incenſi ſunt, ut brevi odia hæc in apertum bellum eruperint: in quo Helvetii præſidium primo urbi miſere, & deinde omnes Pagi ſub ſignis magno exercitu auxilio venere: ac demum, obſeſſo VValdshuto Auſtrianorum oppido nobilitatem ad æquas pacis conditiones recipiendas adegerunt. Anno de
ind

inde 1506 Mulhusiani à Basiliensibus in civium numerum recepti sunt, atque ita arctius Helvetiis uniti: nono autem anno postea cum omnibus tredecim Helvetiorum Pagis fecerunt fœdus 19 Ianuarii mensis. Hoc fœdere dè bello inferendo, societatibus ineundis, conditiones plane similes Rotevilano fœderi sanciuntur.

BIENNA.

Bienna, aut Bipennium, opidum ad exitum lacus amœnissimi & piscosi, & cujus littora viribus consita sunt, jacet: sub potestate est Basiliensis Episcopi; interim αὐτονομίαν habet, & propriis immunitatibus atque privilegiis fruitur. Primum autem hujus oppidi cives Biennenses facti sunt Bernatum confœderati anno 1303, ad opprimendos grassàtores, quorum multitudine regio abundabat, ut nulla itinera amplius tuta & secura essent. hoc autem fœdere preterea continebantur Argentoratenses, Basilienses, Friburgenses, Salodorii. Triennio post, cum illis controversiæ cum vicinis graves intercederent, peculiare fœdus cum Bernensibus fecerunt. Tertium fœdus ictum est anno 1532; atque anno xv

 post,

post, cum Ioannes de Viana Basiliensi Episcopus, homo inquieti ingenii, continua cum vicinis bella gereret, ut sua quieti & tranquillitati consulerent, arctius se Bernatibus conjunxerunt, civitatis juris utrinque communicato ea societate offensus Episcopus, collectis aliquot equitibus, improviso cives Bipennii oppressit, & præcipuos Bernensium societatis auctores in vincula conjecit; sed Bernenses re cognita suis auxilium tulere, & arcem Episcopi, quam in oppido habebat, expugnarunt, ac cives custodia exemerunt, & Episcopo cum sociis Salodoriis bellum intulerunt, in quo multa loca potestati Episcopi subjecta evastarunt & ceperunt.

GENEVA.

Geneva extremum oppidum est Allobrogum, cuius inter veteres Iulius Cęsar meminit, proximum Helvetiorum finibus, ad lacum Lemanum qua is flumen Rhodanum emittit. Vrbis antiquitatem non tantum Iulii Cęsaris verba sed vetusta quoque monumenta, quæ plurima illic reperiuntur, indicant. Ac plura invenirentur, si non urbs sępe ab hostibus vastata fuisset, postea etiam gravibus incendiis pene

pene periisset. Nam veteribus chronicis traditur, tempore Heliogabali tantum incendium Genevæ exortum, ut nulla fere domus illius expers fuerit. Aurelianum item Imperatorem urbem vastatam instaurasse, jura & privilegia magna concessisse, & propter situs opportunitatem jus nundinarum atque Imperii tribuisse; Aurelianam quoque suo nomine appellasse, verum illo mortuo civitatem vetus nomen urbis retinuisse. Postea, barbaris nationibus in Galliam irrumpentibus, easdem calamitates cum aliis urbibus passa est: ac ducentis & quinquaginta fere abhinc annis duo incendia intra annos septem passa est, quibus urbis maxima pars periit. Episcopatus huius urbis amplissima privilegia & immunitates habuit; civitas nihilominus proprias libertates & pacta perpetua cum Episcopis, à majoribus accepta, studiose conservavit. Fuere autem libertati eorum graves Comites Gebennesii; qui tamen Episcopatus clientes suum Comitatum ab eo in feudum habebant, & Sabaudi Principes, contra quos fortiter sua jura & privilegia asseruere. Atque anno CIↃCCCC XX, cum Amedeus, Sabaudiæ Dux, jus superioritatis, ut vocant, in civitatem

Genevensem à Papa Martino permutatione quadam impetrare conaretur, Ioannes à Petra scissa Episcopu cum civibus pactus est pro se & sui successoribus, se nunquam ulli permutationi aut alienationi libertati Genevensis consensurum; si secu aut ipse aut aliquis ex successoribus faciat, tum civibus jus fore illos in proditorum & perduellium numero habendi. Postea vero cum Maximilianus Imperator Philibertum Sabaudiæ Ducem generum suum, vicarium Imperii in illis regionibus declarasset, denuo ipse ac frater ejus Carolus Genevam novi huius juris titulo sibi subjicere conati sunt, prætendentes privilegia vicariatus à Carolo quarto olim Principibus Sabaudis data; qui tamen omnem actionem, potestatem, jurisdictionem, præeminentiam, in civitate Genevensi & ejus territorio Amedeo Comiti ademerat. Inter has igitur insidias & odia vicinorum Principum Genevenses Helvetiorum amicitiam studiose coluerunt, & fœdera nonnunquam in certos annos cum Bernatibus & Friburgensibus fecere. Postremo perpetuum fœdus, seu jus civitatis, *Burgrecht*, cum Bernatibus pepigerunt, idque arctius firmarunt

anno

anno millesimo quingentesimo trigesimo sexto. quo tempore propter mutatam religionem Sabaudus Princeps & Episcopus Genevensis urbem bello persequebatur, Bernatibus illis auxilium ferentibus. Idem fœdus postea quoque denuo renovatum est, & aliquoties actum ut Geneva publico fœdere Pagis Helvetiorum jungatur; quod tamen nescio quibus de causis hactenus confici non potuit.

NEOCOMUM.

Oppidum Neocomum in Aventicis jacet, ad lacum qui hodie ab oppido hoc nomen habet, ad cujus caput Ebrodunum positum est. Comitatus oppido adjunctus est, qui à Neocomensibus Comitibus hæreditariis pervenit ad Hoochbergios Comites Rotelini dominos; ab his ad Longovillanos Duces in Gallia. Bello autem exorto inter Ludovicum duodecimum Galliarum Regem & Helvetios, Bernates communi Helvetiorum nomine urbem Neocomum totumque Comitatum occupavere, & præfectum huic imposuere. idem fecere cæteri ordines, exceptis Tigurinis; qui cum primum præteriti fuissent, debebant, ubi vices ad ipsos rediissent,

diissent, duplici annorum spatio in
perare. Sed ubi tempus id ven
set, Ioanna Hoochbergia, Longovill
ni Ducis vidua, per internuntios tan
tum effecit, ut sibi Comitatus ab He
vetiis certis pactionibus restitueretu
anno salutis 1529. Cæterum ante hc
tempus Comitatus certis condition
bus & pactis conjunctus fuit Bernat
bus, Lucernatibus, Friburgensibus, &
Salodoriis; quæ in hac restitution
confirmata sunt: & domini hujus Co
mitatus nostra ætate Bernatibus pe
culiari fœdere obstricti sunt.

DE POPULIS QUI COMmuni Helvetiorum imperio reguntur.

REipublicæ Helvetiæ tertiam partem fecimus populos qui communi Helvetiorum imperio reguntur. De his igitur scribendum, quibus temporibus, quo jure in Helvetiorum potestatem pervenerint. Ex his autem qui Helvetiorum imperio parent, quædam urbes sunt quas stipendiarias nominare possumus, quod suis stipendii militent Helvetiis: interim αὐτονομίαν habent, suosque magistratus sib creant, quamvis summum imperium penes

enes Helvetios maneat, quorum le-ibus & edictis publicis hi quoque te-entur. Vrbes hæ Austriorum Princi-um quondam fuere,& bellis Austriis, um vicinas regiones Helvetii occupa-ent, certis conditionibus in eorum otestatem venere, ut salvis veteribus rivilegiis pareant Helvetiis eo modo uo antea Austriis paruere. Sunt au-em numero quinque, Bada, Bremo-artum, Frouvvenfeldum, Mellinga, aperschvvila.

BADA.

Bada, oppidum ad Limagum flu-vium,nomen habet à calidis aquis, uarum illic plures sunt fontes, ad uos plurimi mortales utriusque sexus onfluere solent ex variis locis; unde uidam Thermopolim, alii Castellum hermarum nominant. nos ad Aquas Ielveticas veterum consuetudine ap-ellare possumus; quibus moris fuit, ujusmodi loca, in quibus calidi fon-es sunt, Aquarum nomine appellare. t in Italia sunt aquæ Statiellæ, Apol-nares: in Gallia Sextiæ, Convena-um, Tarbellicæ: in Germania Gra-ii: Bada quoque oppidum Marchio-um Badensium in quadam inscri-tione ad Aquas nominatur. & in VVet-

VVettingensi inscriptione nostræ Badæ cives Aquenses nuncupantur. Est hoc oppidum unum ex antiquissimi. Helvetiæ, quippe cujus meminit Cornelius Tacitus, qui appellat locum in modum municipii extructum, amœno aquarum salubrium usu frequentem. Eodem auctore Romani castellum ejus loci præsidio munierunt. et enim montes, eo loco coëuntes pene in unum, regionem claudunt. Transitur autem hac ex Germania & Helvetii Pago Tigurino in Verbigenum Pagum, & per reliquam Helvetiam in Galliam & Italiam. Habuit Aquarum oppidum antiquitus duas arces: alteram in edita rupe sitam, quæ inde nomen apud Germanos accepit, *der Steyn zu Baden*; hæc ab Helvetiis (uti mox dicemus) diruta hodie in ruinis jacet: altera ad pontem sita est, quam nostra ætate præfecti ab Helvetiis missi incolunt Comites etiam sui nominis Bada olim habuit. horum familia extincta, successere illis Habespurgii, qui cum hunc Comitatum, tum præterea multa alia Austriæ domui conjunxere. Ab Austriis autem ad Helvetios Bada pervenit Constantiensis Concilii tempore hac ratione. Fridericus Austrius abduxit è Concilio Ioann. XXII, eumque defer

defendit invito Imperatore atq; Concilio. Itaque Concilii decreto communione Ecclesiæ privatus est, præterea ab Imperat. proscriptus, & bona ejus publicata. Intulere illi bellum Imperator ipse Sigismundus, exercitu è civitatibus Vindelicis & Germanicis conscripto; Princeps item Bavarus, ac alii nonnulli. Iussi sunt etiam Helvetii ab Imperatore simul & Concilio bellum totis viribus Austrio inferre. Id illi renuêre, hac de causa, quod salvo honore sui nominis hoc non possint facere, propter pacem quam in annos quinquaginta nuper cum Austria familia fecerint, & tabulis signatis atque jurejurando confirmarint. Ad hanc Helvetiorum excusationem Patres Concilii responderunt, Fridericum esse hostem Ecclesiæ, publico decreto excommunicatum atq; proscriptum, ac bellum hoc ad Ecclesiam spectare, quam ille in suis membris injuria affecerit; quare si Imperatoris jussu Helvetii arma capiant, eos pie recteque facturos esse; ac tantum abesse, ut id honorem eorum lædat, ut potius, si in his excusationibus perseverent, ipsi quoq; condemnationi pari cum Austrio subjiciendi sint. Præterea Imperat. ex sententia legatorum regum Angliæ, Daniæ,

niæ, Suediæ, Norvvegiæ, Bohemię, Po- loniæ, Principum item, & nobilium, a jurisperitorum, statuit, Helvetios ju arma posse Austrio inferre, nihil ol- stante pace facta: propterea quod a his qui Imperio parent, in omnibu actionibus Pontificis atq; Imperator jus & majestas vel expresse excipiatu vel excepta subintelligatur. Hujus d creti tabulas Imperat. Helvetiis tran mittit, ac denuo eos bellum Austri inferre jubet, simul etiam, quæcunqu olim illis ab Austriis oppignorata fu rint, eorum jus Imperio vendicat; pro mittit etiam, se nullam pacem cu Austrio facturum, antequam Helvet quoque pristinæ paci restituantur. Ra tionibus his persuasi majores nost arma sumpsere: sed quia Imperatoris & Romani Imperii nomine bellum ger- dum erat, petunt ab Imperatore stipen dium; neque enim æquum esse ut ip sumptus faciant, & præmia victorię a alios redeant; opes quoq; suas non es tantas ut magnos sumptus ferend sint. Erat hæc postulatio non iniqu ipsius Imperatoris judicio, attame quia pecuniis exhaustus erat, concess Helvetiis, ut quæcunq; bona Austric rum vel ante possederint, vel hoc be lo occuparint, Imperii nomine poss dean

leant, donec pro sumptibus & stipendiis belli illis satisfactum fuerit. Tigurinos quoque Imperator peculiaribus literis ad bellum exhortatus est, & illis agrum trans Albium montem, qui liberæ Provinciæ nomen habet, ante ab Austriis possessum, in perpetuum feudum concessit. Itaque Tigurini anno 1415, medio aprili, instructo exercitu Mellingam oppidum ad Rusam fluvium obsident, & die tertia deditione capiunt. Inde copias ducunt Bremogartum; quo loco suas copias cum illis iunxere Suitii & Tugini: secuti Bremogartii exemplum Mellingensium, Helvetiis se in fidem Romani Imperii nomine dedunt. Eodem tempore Lucernates Surseium oppidum cepere. Bernates autem ascitis in auxilium Salodoriis, Bipennensibus, Nuvenburgio Comite, & nonnullis aliis, Zofingam, Arburgum, Arovium, Lentzburgum, & Brugas oppida, omnemque illum tractum Pagi Verbigeni in suam potestatem redegere. Verum Tigurini captis oppidis quæ diximus, Badam obsederunt. his cęteri Pagi omnes, unis Bernatibus exceptis, sese cōiunxerunt; etenim non aliud castellum munitius tota Helvetia Austrii habebant, & sæpe ante ex hoc loco Helvetiorum, &

Q præ-

præſertim Tigurinorum, fines infeſta-
rant; itaque omnino oppidum cum
arce ſibi expugnandum eſſe ſtatuére.
Ac oppidum quidem,cum abſq; inter-
miſſione mœnia & domus tormentis
ferirentur , poſt tertiam ſeptimanam
deditionem fecit : Cæterum qui arce
præſidio erant,munitioni loci confiſi,
quamvis capto oppido, eandem forti-
ter defendebant. Helvetii autem, ac-
ceptis etiam Bernatum auxiliis, op-
pugnationibus aſſiduis eos ad deditio-
nem urgebant . Tandem igitur, cum
eos paulatim lapides ac tela deficerent
aliaque defenſioni opportuna,induciæ
in aliquot dies factæ ſunt , intra quos
niſi Fridericus Auſtrius eos eximeret
obſidione,ipſi præſidio excederent,ar-
ce in Helvetiorum poteſtate relicta.In-
terea temporis interceſſione Bavari &
Norinbergenſis Burggravii Fridericus
Dux Sigiſmundo Imperatori reconci-
liatus eſt. itaque confeſtim legati ab
Imperatore miſſi ſunt in caſtra Helve-
tiorum, qui eos juberent bello abſiſte-
re. verum illi memores injuriarum
quas ex hoc loco ſæpe ab hoſtibus ac-
ceperant, finito induciarum tempore
oppugnationem urgebãt, ac perendie
Pentecoſtes eam deditione ceperunt
& incendio ſtatim delevere. quam
cum

cum postridie Pentecostes legatus Imperatoris Fridericus Comes Toggius in castra Helvetiorum venisset, qui denuo eos ab armis discedere juberet, arcem captam & destructam invenit. dolebat id quidem nobilitati, sed cum Helvetii indicto & legitimo bello id fecissent, non habebant accusandi occasionem. Cæterum cum in Hispaniam profecturus esset Imperator ad Petrum de Luna, qui & Benedictus X I appellatur, Pontificem evocandum, &, ærario assiduis sumptibus cum Concilii tum bellicis exhausto, pecuniis egeret; Tigurinis oppignoravit Badam, Bremogartum, Mellingam, Surseium, oppida cum suo agro; similiter Bernatibus capta ab ipsis & supra dicta Verbigeni Pagi loca certa auri pondere oppignoravit, quæ illi nostra quoque ætate soli possident. Tigurini vero proximo anno in huius oppignorationis participationem quinq; Helvetiorum Pagos, Lucernam, Suitiam, Vndervvaldiam, Tugium & Glaronam admisere. Vrii vero, qui existimabant horum oppidorum possessionem paci cum Austrio factę adversari, initio noluere pignoris huius participes esse: sed cum audissent aliorum rationes, qui se quoque pacis servandæ studiosos asse-

ferebant, ſed bellum ſuſcepiſſe juſſu & imperio Concilii atque Imperatoris,& ex horum voluntate hæc nunc militiæ ſtipendia & belli præmia poſſidere, & eadem ab Imperatore, penes quē ſumma poteſtas ſit, fiduciario jure accepiſſe, non exigua auri vi perſoluta: his, inquam, aliiſque rationibus auditis, ipſi quoque in participationem hujus oppignorationis venerunt. Poſtremi omnium admiſſi ſunt Bernates.

BREMOGARTVM & Mellinga.

BRemogartum oppidum eſt ad Ruſam fluvium, à quo media ſui parte fere peninſulæ modo cingitur, infra Lucernam duobus magnis miliaribus Germanicis ſitum. Vetera oppidi privilegia teſtantur, id quondam fuiſſe è numero civitatum Romani Imperii, poſtea tamē Habeſpurgiis,&, qui ex his orti ſunt, Auſtriis Principibus paruit: quando autem & quo jure in horum poteſtatem pervenerit, incertum eſt. Mellinga exiguum oppidulum ad eundem fluvium, miliari Germanico infra Bremogartum, ſemper Habeſpurgiis paruit. Ambo hæc oppida eodem bello quo & Bada, ab Helvetiis capta nomine Imperii, & poſtea à Sigiſmundo Impe-

Imperatore iisdem oppignorata sunt, hac conditione, ut illis omnia vetera jura, privilegia, consuetudines, salva maneant, & Helvetiis præstent eadem servitia, quæ antea Habespurgiis & Austriis dominis suis præstiterunt. itaque nunc octo veterum Pagorum imperium agnoscunt.

RAPERSVILA.

RApersvila vero oppidum ad lacum Tigurinum; quondam sedes Comitum à Rapersvila, quorum successores Habespurgii deinde in his locis dominati sunt. In Helvetiorum potestatem pervenit anno 1458. Duæ factiones Rapersvilæ erant, Austriorum una, Helvetiorum altera. ex hac Sigismundus Dux quosdam captivos Oenipontem abduxerat; alii eo facto territi ad Helvetios confugerunt; cæterum omnes patriæ restituti sunt Helvetiorum intercessione, qui palam præ se ferebant, bellum illaturos oppido, ni vincti liberentur, exules restituantur. Accidit autem proximo anno, ut Helvetii à Constantiensibus contumeliis affecti bellum illis inferrent. ex eo bello cum, pace facta, Vrii, Suitii, Vndervvaldii, Glaronenses domum redirent, ab Rapersvilensibus transitum

per eorum urbem ac commeatum sui militibus petiere; idque opera eorum qui Helveticæ factionis erant, facil impetravere. cæterum in oppidun admissi, cum numero ac viribus ci ves superarent, & major quoque c vium pars tota Helvetiorum esset, ci ves sibi sacramentum dicere coëge runt. Itaque ab hoc tempore Raper: vila in horum quatuor Pagorum po testate permansit; servata tamen civ bus ea quam sub Austriis habueran libertate.

FRAVVENFELDVM.

FRavvenfeldum, caput Turgeæ re gionis, biennio post Rapersvilai septem Pagi Helvetiorum cepere, be lo quod adversus Sigismundum Au strium gessere. Belli autem hujus va riæ causæ fuere. Conjecerat Dux i vincula Cardinalem Cusanum Brix. nensem Episcopum. hunc quia no statim jubente Papa Pio (is fuit Aenea Sylvius) dimiserat, à Pontifice excon municatus est. cum autem hoc fu mine parum moveretur, & ad futu rum Concil um provocaret, Papa He vetios illi arma inferre, & Ecclesiai tueri jussit. ac quidem Pagi Pontil cis edicto paruere; non tamen apt

omn

omnes id parem authoritatem habuit. Sed aliæ quoque belli causæ accesserunt. Vitodurum oppidum, situm in Comitatu Kyburgio, qui Tigurinorum erat, Austrio tum parebat. in hoc nundinæ quotannis XVI octobris, S. Galli die, magna vicinæ rusticæ plebis frequentia celebrantur. ad has cum venisset Kyburgia plebs, oppido exclusa est, quod suspicionem vanam concepissent oppidani, Tigurinos nundinarum tempore urbi insidias struere, & de ea occupanda consilia inivisse. cumque Præfectus Tigurinorum peteret, ut portas sibi aperirent, & mercatum liberum suis veteri more concederent, & sponderet, nihil damni & periculi oppido imminere, nullam tamen fidem apud eos invenit. Itaque Tigurini suis omnibus interdixere ne commeatum aut ullas alias res venales Vitodurum importarent. Austrius quoque oppido metuens illud præsidio muniit. Et hoc quidem factum antecessit Papæ sententiam. At altera belli causa hanc consequuta est. Erant nobilissima familia apud Stirios orti duo fratres Gradleri, Vigilius atque Bernhardus. hi ab Austrio domo pulsi & bonis omnibus exuti sunt, dote quoque uxoris

Bernhardi, quæ ex Sterckenbergia fa-milia erat, intercepta. Hi cum diu fru-ſtra ſua bona à Duce repetiiſſent, & ut ſe cognitioni juris ſiſteret, impetra-re nunquam potuiſſent, tandem in Helvetiam conceſſere, & à Tigurinis civitate donati ſunt: empto etiam ab illis Egliſovio oppido, bellum Auſtriæ intulere, Tigurinorum auxilio adjuti. Cum autem Auſtrius novo præſidio Vitodurum muniiſſet, poſtquam Ti-gurinorum copiæ domum rediiſſent, inter illud & vicinos Kyburgios nova quoque diſſidia exorta ſunt, ita ut de-nuo Tigurini vocatis in auxilium cæ-teris confœderatis copias ſuas eduxe-rint & Vitodurum obſederint. Hoc igitur tempore, anno 1460, Dieſſen-hovium oppidum ad Rhenum inTur-gea, & Frauvvenfeldum, totamque Turgeam, Helvetii in ſuam poteſta-tem redegerunt.

PRÆFECTVRÆ IX.

PRæfecturæ communes partim ſe-ptem plurimum Pagorum Imperio reguntur. Sunt autem omnes nume-ro novem, Badenſis Comitatus, libe-ræ Provinciæ *im Wagenthal*, Turgea, Sarunetes, Rhegufci, Luganenſes, Lo-carnenſes, Mendriſii, Madia vallis.

Ex

Ex his quatuor postremæ trans Alpes in Italiæ & Lepontiorum finibus sitæ, Italica lingua utuntur: cæteræ omnes Germanicam linguam in usu habent: & Sarunetes atque Rhegusci in finibus veteris Rætiæ; tres aliæ intra antiquæ Helvetiæ limites sitæ sunt.

BADA & TVRGEA.

Badensis igitur Comitatus in Helvetiorum potestatem pervenit una cum oppido Aquarum,& Turgea cum Frauvvenfeldo: id quomodo & quando factum sit, jam à nobis expositum est. Badæ imperant Tigurum, Lucerna, Vria, Suitia, Vndervvaldia, Tugium, Glarona,Berna: hi quoque Pagi omnes, Berna excepta, imperium in Turgea habent. Iudicium tamen rerum criminalium seu capitalium ademptum Friderico Austrio tempore Concilii Constantiensis; & Constantiensi urbi tum oppignoratum à Sigismundo Imperatore, mansit penes eam ad annum usque Christi millesimum quadringentesimum nonagesimum nonum; quo in actione pacis inter Maximilianum Imperatorem & Helvetios, judicium hoc Helvetiis cessit. Itaque septem Pagi Turgeæ imperant.

Cæterum judicia rerum capitalium, provocationes, & mulctæ harum causarum, ad decem veteres Helvetiæ Pagos pertinent, qui bellum adversus Maximilianum fœdusque Suevicum gessère.

LIBERÆ PROVINCIÆ.

CÆterum liberæ provinciæ ad Rusam fluvium (est hæc alia regio à libera Provincia trans Albium montem, quam supra Tigurinis à Sigismundo Imperatore datam scripsimus) eodem tempore quo Bada, ab Helvetiis bello captæ sunt. Appellantur autem liberæ Provinciæ castella & vici qui sunt ad sinistram Rusæ fluvii, supra & infra Bremogartum oppidum: ac videtur inde nomen impositum, quod tres vici, quorum singuli suam jurisdictionem habuere, ac proprios magistratus seu officiales, nempe Meyenbergum, Richensea, Villa Verbigena, quasi provinciolæ quædam peculiares, in unam Provinciam conjuncti sunt. Olim hæc regio appellata fuit Comitatus Rore; & hoc nomine nuncupatur ab Henrico quinto Imperatore in privilegio quodam cœnobii Murensis: arx autem Rore Comitum sedes in oppido Aroviano sita fuit

uit. Quo autem tempore Helvetii ussu Imperatoris & Concilii Friderium Austrium bello persequuti sunt, Lucernates loca ad Rusam fluvium, & hunc quoque Comitatum Roræ in potestatem redegerunt. Cæterum cum finito bello soli hunc sibi asserere conarentur, opposuere se illis Tigurini, Suitii, Vndervvaldii, Tugini & Glaronenses, in conventibus habitis Begkenriedæ, Vndervvaldiæ, Suitiæ, & in castris ante Bremogartum; qui ostendebant, ita initio belli inter se consensisse Pagos, ut quæcunque loca in Verbigenis hoc bello capiantur, ea communi imperio regantur. Etsi autem Lucernates se nihil de hoc pacto legatis suis in mandatis dedisse dicerent, tamen auditis utrinque testimoniis, Bernates arbitri huius controversiæ delecti, pronunciarunt, hos Pagos in participationem huius præfecturæ admittendos esse. Decennio post Vrii quoque sex Pagorum voluntate in hujus præfecturæ societatem venere. Itaque septem Pagi Helvetiæ hodie huic præfecturæ imperant, Tigurum, Lucerna, Vria, Suitia, Vndervvaldia, Tugium, & Glarona. Regio hæc non admodum ampla est: ideoque præfectus, quisquis is fuerit, non in ipsa regione habi-

habitat, sed cum usus postulaverit, ju ris dicundi causa aliquoties in ann illuc proficiscitur, ac plerunque, cui illuc venerit, in cœnobio Benedictii ordinis Mure◡, quod satis amplum opulentum, & elegans est, habitai solet.

SARVNETES.

SArunetum nomen vetus est inte Rætiæ populos. Hodie oppidum & regio *Sargans* vulgo nuncupatur, quasi dicas Saræ anserem: nam Gansam nostrates anserem nuncupant. Quidam à Sanacasa nomen, sed perperam, deducunt, cum nulla vel antiqua vel mediæ ætatis scripta ad hoc nomen alludant. contra in multis superioris ętatis diplomatibus oppidum Sarunegans nominatur: quæ appellatio à Sarunetum nomine, quorum Plinius meminit, haud dubie deducta est. Quoniam vero Sarunetum sedes est ad ortum Oeni fluminis, qui populi hodie Engadini appellantur; hi nostri Sarunetes aut Saruneganſii superiorum forte coloni sunt, aut suum nomen non ab illis sed à Sara fluviolo oppidum pręterfluente acceperunt. Paruit olim Sarunetum regio Comitibus VVerdenbergiis, qui propterea Sarunetum

um Comites dicti sunt: ac aliquando
egio hęc Austriis Principibus,&postea
Comitibus Toggiis oppignorata est;
postea rursus à Comitibus Sarunetiis
edempta & possessa; donec anno cIɔ-
CCCC LXXXIII Georgius VVerdenber-
gensium Comes eam septem Pagis
Helvetiorum venderet. Ab his præ-
fecti ordine mittuntur, qui in arce
olim Comitum domo habitantes, Sa-
unetibus imperant: sunt autem hi
Pagi septem veteres, qui & Turgeæ
& liberæ Provinciæ imperant. Oppi-
dum ipsum Sarunetum quamvis Hel-
vetiis pareat, suis tamen privilegiis
fruitur; proprios magistrat⁹ sibi creat,
qui civibus jus dicunt, & causas civiles
cognoscunt.

RHEGVSCI.

RHegusci & ipsi Ræticę gentis sunt,
qui supra lacum Acronium seu Po-
tamicum utrinque ad Rhenum habi-
tant: cæterum qui dextram Rheni ri-
pam tenent, quo loco est Brigantium
vetus oppidum, & Velcuria, nostra
ætate Austriis parent: sed ab altera
parte Rhineggum & Altestettum op-
pidula, & vallis qua versus VVerden-
bergios porrigitur, Helvetiorum im-
perio subjecta est. Fuit autem hujus
regionis

regionis imperium quondam per Austrios, & ab illis, nobilibus Iur oppignoratum est. tempore vero Co stantiensis Concilii, cum Frideric Austrius à Sigismundo Imperator proscriptus esset, Fridericus Toggi Comes Rheguscos aliaque Austrior loca ex voluntate Imperatoris occ pavit, satisfaciens illis quibus hæc o pignorata fuerant. A Toggio cer auri pondere Rheguscorum regio o pignorata est nobilibus Vlrico, Co rado, Beyereris fratribus; anno dei de 1490, cum Iacobo Beyerero horu hęredi quędam controversię cum A batiscellanis intercederent, ac ideo v reretur ne adversus eorum vim h loca tueri posset, ultro sua jura vendidit, & illis hoc pignus resignav Manserunt deinde Rhegusci in Abb tiscellanorum potestate triginta pr ximis annis. Cæterum cum Abba Sangallensi, una cum eius imperi subditis & civibus S. Galli, bellum i tulissent, atque cœnobium nuper R saci extructum diruissent, Helvetici P gi confœderati Abbati, collectis copi & evocatis etiam reliquis confœder tis, Abbati suppetias tulerunt, & A batiscellanos pacem petentes tum p cunia, tum Rheguscorum imper

mulct

mulctarunt: possessio autem Rheguscorum in sumptus & stipendia belli cessit Helvetiorum Pagis Tiguro, Lucernæ, Suitiæ, Glaronæ: hi postea Vrios, Vndervvaldios, Tuginos, qui ipsis auxilio venerant, & præterea veteres loci dominos Abbatiscellanos in communionem huius imperii admisere. itaque nostra ætate octo hi Pagi Rheguscis ex ordine præfectos dant, quorum sedes est in Rhyneggo, vetusto oppidulo, sito in finibus Rheguscorum, supra eum locum quaRhenus lacum Acronium ingreditur.

Præfectura Italicæ.

SVpersunt adhuc quatuor præfecturę quas nostri Transalpinas vocant, quod ultra Alpes in Italia sitę sint. Harum prima estLuganum velLucanum, oppidum ad lacum, quem quidam ab oppido Luganensem, alii Gauni lacum vocant: is ad lęvam habetLarium, Verbanum à dextris, in quem sese exonerat. Proxima huic præfectura est Locarnensis. Est autem Locarnum, amœnum & elegans oppidum, ad caput lacus Verbani, munitissima arce quondam ornatum, cui post Mediolanensem primæ partes apud Insubres olim tribuebantur. Mendrisiana præfectura

tertium

tertium locum tenet, quæ ad sinistra
lacus Gauni jacet. Postremo est Mad
vallis, appendix quondam Locarnei
sium, sicut Mendrisium Luganensium
Pervenerunt hæ quatuor præfectur
in Helvetiorum potestatem anno 151
ex dono Maximiliani Sfortiæ Medic
lanensium Ducis. Is enim pulsis Ital
Gallis consilio & auctoritate Iulii Pap
opera autem & auxilio Venetorum a
que Helvetiorum, honorarium ho
Helvetiis dedit, quatuor præfectura
sitas in proximis finibus Helvetiorum
Rætis item confœderatis vallem Telli
nam. Verum triennio post Franciscu
Gallorum rex, cum Helvetios ad Mari
gnanum vicisset, & pulso Maximilia
no rursus Insubrum dominium Galli
vendicasset, pace facta Friburgi, dona
tionem hanc Helvetiis sua auctoritat
confirmavit. idem fecere alii qui Galli
in imperio Mediolanensi successere
Mittunt autem in hæc loca præfectos
omnes Helvetiorum Pagi, unis ex
ceptis Abbatiscellanis: hi enim, cum
Helvetiis primum hæ regiones data
sunt, nondum in numero Pagorum
fuere, sed proximo demum anno in
eum asciti sunt.

BILI-

BILITIONVM.

ITALICIS præfecturis connumerari forte poteſt Bilitionum oppidum, quod paret tribus Pagis, Vriis, Suitiis, Vndervvaldiis. Fuit hoc opidum Comitum Miſauciorũ; qui eo ſpoliati à Duce Mediolani, cum denuo per inſidias oppidum cepiſſent, vendiderunt illud Vriis & Vndervvaldiis: cæterum iiſdem artib⁹ quibus Miſaucius oppidum Duci ademerat, illis Helvetiis quoque ademptum & à Duce recuperatum fuit. Ab eo tempore (facta autem ſunt hæc circa annum Domini 1422) multa bella Helvetii huius oppidi recuperandi gratia geſſere, & demum anno 1500 eius poſſeſſionem adepti ſunt. cum enim inter Sfortias & Gallos aſſidua bella vigerent, cives, ut ſuę quieti & paci conſulerent, ſeſe Vriis dedidere: cæterum Galli Inſubribus potiti, ſæpe id, ſed fruſtra, ab Vriis & eorum ſociis repetiere. Ac demum eo tempore quo Helvetiis traditæ ſunt quatuor præfecturæ à Mediolanenſibus Ducibus, Bilitioni imperium tribus Pagis confirmatum eſt. Dividitur autem Bilitionenſis ditio in tres præfecturas, Bilitionum, vallem Palenſam & Rivieram. quę ita adminiſtran-

tur à tribus Pagis per vices, ut ſemper ſinguli Pagi unam è tribus præfecturis obtineant: itaque ſi Vrii pręfectum Bilitiano impoſuerint, Suitii Palenſę valli, & Vndervvaldii Rivieræ imperabunt; ac poſtea Vrii Rivieram, Vndervvaldii Palenſam, & Suitii Bilitionum præfectum mittent: & quia Rivieræ præfectura exiguos proventus habet, plerumque is qui Bilitiono præfuit, poſtea Rivieræ quoque præponitur.

DE FOEDERIBVS HELVEtiorum cum vicinis Regibus & Principibus.

DEmoſthenes, Oratorum Græciæ non tantum eloquentiſſimus, ſed ſumma quoque ſapientia præditus, & patriæ libertatis in primis amans, ſcribit, non eſſe tutam liberis civitatibus nimiam tyrannorum familiaritatem, atque illis, præſertim finitimis, nihil fidei habendum eſſe, propterea quod omnis rex & tyrannus libertatis inimicus & legibus infeſtus ſit. Recte autem ipſum Athenienſibus & univerſę Græcię conſuluiſſe, eventus declaravit. Philippus enim Amyntæ F., cui tum Demoſthenes adverſabatur, & qui hunc ſecuti ſunt in Macedoniæ regno, Græcorum libertatem ſimulata amicitia & fœ-

& fœderibus pro ſuo commodo factis oppreſſerunt. Quæ cum ita ſint, credo nonnullos admiraturos majorum noſtrorum conſilium, qui cum exteris regibus & Principibus finitimis tot fœdera fecerunt. Sed hic tenendum eſt, non omnia ex æquo fœdera reipublicę perniciosa cenſeri, ſed συμμαχίαν & nimiam familiaritatem: alioqui pacis conſervandæ cauſa neceſſe eſt nonnunquam inter vicinos fœdera ſanciri, ut certo jure inter ſe uti & res mutuo cōtrahere poſſint. Huiuſmodi autem pacis & amicitiæ fœdera plerunq; majores noſtri fecerunt: quod ſi nonnunquam regi aut Principi alicui ſe arctius conjunxerunt, id non abſque maturo & gravi cōſilio ab illis factum eſt; atque ita, ut ex ipſis fœderibus patebit, conditiones conceptæ & initæ ſunt, ne facile libertati periculū creari poſſet. Fecerunt autem fœdera nonnunquam in paucos aliquos annos cum Romanis Pontificibus, Sixto, Iulio II, Leone X, Clemente VII; cum Principibus vicinis, Auſtriis, Sabaudis, Mediolanenſibus, VVirtenbergenſibus: cum Epiſcopis Conſtantienſi, Baſilienſi; cum urbibus Vindelicis ad lacum Acronium; cum Suevicis item & his quæ ad Rhenum ſunt: ſed nos ple-

risque horum prætermissis ea duntaxat commemorabimus, quæ vel hæreditaria sunt, ac nostra ætate durant, vel saltem aliis diuturniora & celebriora fuerunt, nempe Mediolanensia, Austriaca, Burgundica, Sabaudica, & omnium celeberrima atque recentissima Gallica.

MEDIOLANENSIA fœdera.

QVæ fuerit antiquissima conventio & pactum inter Mediolani Duces & Helvetios, affirmare equidem non possum. Cæterum anno 1466 Galeatius Dux & Blanca Maria ejus conjux, fœdus seu potius conventionem & pactum quoddam fecere cum octo Helvetiorum Pagis, certis conditionibus, quæ vulgo Capitula Mediolanensia nominantur; in quibus veterum etiam Capitulorum mentio fit; unde constat, jam olim Helvetios, & præcipue Vranios, qui summas Alpes accolunt, certis conventionibus sociatos fuisse Insubribus Sed cum illa antiquiora pene oblivione sepulta sint, summam hujus conventionis, quam, ut dixi, Galeatius Maria Sfortia fecit, exponam. Primum caput huius fœderis ad Vrios pertinet. Litem illis de Lepon-

Lepontia valle moverat Ordinarius summi templi D. Virginis Mediolani. Hoc igitur capite Dux concedit liberam ejus vallis possessionem Vriis, quoad civilem ejus jurisdictionem; & tum suo juri renunciat, tum idem ab Ordinario se impetraturum spondet. Vicissim Vrii vectigal annuum Duci pendant, ac junio aut julio mensibus ante medium Augustum illi Mediolanum mittant quatuor accipitres, & arcubalistam seu scorpionem. Controversias de Ecclesiæ reditibus inter Ordinarium & Leopontinos judicent duo ab utraque parte delecti judices, quibus tertius quasi arbiter à Duce adjũgatur; quem deliget ex aliquo VII Pagorũ Helvetiæ senatorii ordinis virũ. Iidem decernunto quid Princeps, quid Lepontii Ordinario persolvere debeant; &, si præterea controversiæ existant de non solutis censibus, eas judicanto. Alterum caput est, ut Helvetii VIII Pagorũ & quicunq; eorum limites inhabitant, & imperio parent, aut eorum inquilini per quadriennium fuerint, veteri libertate fruantur, nempe ut per omnia loca Mediolanensis Ducatus ad fossam usque urbis à portoriis & vectigalibus exempti sint. Tertium est de nominibus exigendis. Quartum de controver-

 siis,

fiis, ſi quæ fuerint inter Ducē & Pagos Helvetiorū, aut ſi forte privati homines ex Helvetiis controverſiam cum Duce habeant. Quintum de controverſiis privatorum. Sextum de libero mercatu, ut liceat Helvetiis res ſuas, equos, boves vendere, neq; Dux vel ipſis venditionem, vel ſuis emptionem inhibeat. Septimum; Vtrinque amicitia colatur, neque una pars alterius hoſtibus tranſitum hoſpitiumve præbeat.

Quoniam vero poſt hanc tranſactionem Mediolanum ſæpe Dominos mutavit, capitula aliquoties confirmata atq; renovata ſunt; ac poſtremo anno 1552 Ferdinandus Gonzaga, Gubernator Mediolanenſis, nomine Caroli V Imperatoris cum Helvetiis hanc conventionem renovavit, ſimilibus fere conditionibus. Prima eſt de beneficio exemptionis à vectigalibus aliiſq; oneribus: item de emptione frumenti, ut ea libera ſit at ingraveſcente annona ſi modius 13 libris vendatur, ne quid evehatur, vetare licet; verum interea Helvetiis 2000 modii amicitiæ cauſa vendantur. Eandem rationem ſervant Helvetii erga Mediolanenſes. Altera eſt de emptione & vectura ſalis. Tertia confirmantur Helvetiis vetera privilegia, ut libere iter facere, mercimonia exer-

exercere tota regione possint, neq; literis aut salvo conductu opus habeant, pestis tempore excepto: præterea tantũ Mediolani sub porta solvant portorium. Quarta est, quinam possint frui his privilegiis; & nominatim excludũtur Mediolanenses qui ad Helvetios migrarint. Quinta, ne fraus fiat, sancitur, ut, qui his privilegiis gaudent, nullam societatem mercaturę ineant cum his qui illis carent. Sexta conditio est de controversiis componendis & dijudicandis. Septima, si alterius partis rei ad alteram confugiant, causa cognita si sontes judicẽtur, suo magistratui dedantur, ut ille pœnas sumat. Octava, in reditibus, decumis, bonis mobilibus & immobilibus, quæ vel nunc possident Helvetii in Ducatu, vel hæreditate illis post obvenerint, eodem jure utantur quo Mediolanenses apud ipsos. Nona, utraque pars liberum tutumq; iter per alterius regionem habeat, & utrinque, ut hactenus, mutua amicitia servetur. Decima, excipiunt Helvetii fœdera sua, & omnes vetustiores tabulas obsignatas, ne quid illis capitibus derogetur. Postrema, tempus huius conventionis definitur, ut duret quadriennio post obitum Caroli Imperatoris. Etsi vero hactenus varias ob causas conventio

hæc inter Serenis. Hispaniarum regem Mediolani Dominum, & Helvetios, nondum est renovata, tamen studiose utrinq; veterem amicitiam cõservant, & iisdem fere, ut olim, privilegiis Helvetii hactenus Mediolani fruuntur.

Additio. Superioribus annis Philippus II Hispaniarum Rex & Mediolani Dux, fœdus fecit cum VI civitatibus Catholicis, Lucerna, Vrania, Suitia, Silvania, Tugio, Friburgo; in quo pleraque antiqua, sed omnia præterea pro defensione Catholicæ & Romanæ religionis, auxilia, opes, vires promittuntur. literæ de ea re datæ Lucernæ, 12 maji 1587; juratæ & confirmatæ Mediolan. 16 maji 1588. in eandem societatẽ veneruntAbbatiscellanorum Catholici anno 1597.

FOEDERA AVSTRIACA & Burgundica.

QVemadmodum cum nullis aliis Principibus quam Austriis sæpius pro libertate sua bella gesserunt Helvetii, ita cum nullis aliis plures convẽtiones, pacta & fœdera fecerunt: sed illas, ut paucorum annorum, & unius aut duorum Pagorum cõventiones, omittimus; & Sigismundi Austrii cum Helvetiis unionem perpetuam & hæreditariam exponemus; quę deinde à Maximiliano

miliano & Carolo V Ferdinandoque Imperatoribus renovata eſt. Sigiſmundus hic Auſtrius cognomento ſimplex, filius fuit Friderici, qui Ioannem Papam à Concilio Conſtantienſi abduxit, & eo nomine fuit proſcriptus. Hic graves inimicitias cum Helvetiis exercuit, & multa bella, quamvis infeliciter, cum illis geſſit, ad Vitodurum, Mulhuſium, VValdshuttū, in Turgea, aliiſque locis: quibus bellis Turgea ſatis ampla & fertilis populoſaque provincia ab Helvetiis illi adempta eſt.

Idem, cum bello Helvetios ſuperare nequiret, in Galliam profectus, à rege Ludovico auxilium adverſus Helvetios petiit. cum autem Gallorum rex ſe bello Helvetico implicare nollet, (erat enim, antequam regnum adipiſceretur, Helvetiorum robur & virtutem expertus, pugna cum illis juxta mœnia pene urbis Baſilienſis commiſſà,) ad Burgundum ſe contulit, & huic non quidem Helvetiam vendidit, uti Lazius ſcribit, ſed Comitatum Ferrarenſem, aliaque Helvetiis vicina loca octoginta aureorum millib⁹ oppignoravit, ut eum hac occaſione cum Helvetiis committeret. Sed hæc oppignoratio præter opinionem longe aliter cecidit. etenim Hagenbachius Burgundi præfectus gravi

tyrannide omnes illos populos premere cœpit, eorum uxoribus ac liberis vim inferre, multos insontes & indemnatos carceribus concludere, & capite quoque multare. Itaque Sigismundus suorum misertus, ac assiduis eorum querelis impulsus, denuo redemit eandē provinciam, persoluto oppignorationis arrhabone: sed non idcirco Burgundus possessione illarum cessit, imo vi semel receptam regionem retinere conabatur. Erant tum Helvetiis quoq; inimicitiæ cum Burgundo. cum autem Austrius, non minus quam ipsi, Burgundo impar esset, cœptum est agi à viris prudentibus de amicitia & fœdere jungendo, ut adversus communem hostem junctis viribus bellum gererent. & in ea re maximam operam navavit Gallorum rex Ludovicus XI, qui undiq; Burgundo clam hostes comparare & concitare solebat. utebatur autem ad hanc rem conficiendam opera hominis Helvetii, Iusti Sillinii, qui Episcopus Sedunensis, & Gratianopolitanus postmodum factus est. hic notus quoq; Sigismundo Austrio, & illi non minus quam domi apud suos gratus & acceptus, tandem effecit, ut auctoritate regis Helvetii hæreditario fœdere cum Austrio jungeretur. Cujus hæc summa est.

est. Primum, utrinque pacem & amicitiam colant, sic ut libere ac tuto & Austriaci in Helvetiis,& Helvetii apud Austriacos, mercimonia aliaq; sua negotia agere possint: sin autem aliquæ lites oriantur,. eas non bello sed jure persequuntor. Sint autem arbitri Episcopus vel civitas Constantiensis: item Basiliensis Episcopus, vel eius urbis senatus. Ante cognitionem causæ utraq; pars judici caveat literis obsignatis, se sententię gratia,quamcunque tandem tulerit, judicem non odio habituros, aut ulla injuria affecturos esse. Causæ leviores de hæreditatibus adeundis,de nominibus exigendis, suo loco ab ordinariis judicibus decidantur. Si Sigismundus Austrius auxilioHelvetiorum egeat,mittant illi milité (si modo salvo honore suo & antiquis fœderibus id facere queant) eo stipédio quantum ab ipsisHelvetiis militi numeratur:par ratio Austrii erga Helvetios. Helvetii tabulas signatas, diplomata,rationum libros, & quæ sunt huius generis scripta Austriorum, quæ possident, restituant:& si quę alicui alteri antehac dederint,id indicent: excipiuntur tamen literæ & libri spectantes ad oppida & arces,quæ nunc in potestate Helvetiorum sunt. Vtrique parti maneant regiones,

giones,oppida,castella,arces,vici,pag
quæcunq; occuparunt ac nunc in p
testate habent; neque de his quisquai
postea alteri litẽ moveat. Neutra pa
alteram è suis regionib⁹,oppidis, arc
bus injuria ulla affici patiatur. Neut
pars in alterius damnum subditos ei
fœdere sibi jungat, civitate donet, i
tutelam recipiat;nisi forte aliquis cui
omnibus bonis alio migret,addita e
ceptione eius jurisdictionis cui ante
obnoxius fuit: si vero talis alterai
partem vi persequatur, hunc conf
stim hi, apud quos erit, juris sistan
neutra enim pars alterius hostes scier
ac volens domo,hospitio,commeatu
aliisq;rebus juvare debet.Dux Austrii
transactioni VValdeshuttanæ satisf
ciat, & in eo, ubi poterunt, Helvet
auxilio illi sunto. Neutra pars alterai
novis portoriis oneribusve aliis pre
mat.Sigismundo Austrio maneant su
clientelę quas jure fiduciario concedi
exceptis clientelis regionum captarui
& pignoribus non redemptis. Decei
nio renovetur hoc fœdus.Si forte vic
latum fuerit, pars læsa satisfactionei
postulet, non bellum suscipiat.Omn
bella & inimicitiæ, quæ antehac int
Sigismundum & Helvetios,& majore
eorum, utrinque fuerunt, hac trans
actior

nctione pacatæ & abolitæ sunt; idque ab utraque parte firmiter servetur. Prima hæc transactio facta est ante bellũ Burgundicum anno 1474. Eodem anno Sigismundus Austrius, Renatus Lotharingius, Episcopi Argentinensis & Basiliensis, urbes Argentina, Basilea, Colmaria, Selestadium, Mons Bellicardi, & quædam aliæ cum Helvetiis, in annos aliquot fœdus contra vim & tyrannidem Burgundi fecerunt. Cæso autem triennio post Burgundo, Sigismundus Austrius hæreditarium fœdus & primam illam cum Helvetiis transactionem à Gallorum rege factam renovavit, cum his Pagis, Tiguro, Berna, Lucerna, Vria & Salodoro; libera potestate facta reliquis Pagis, ut, si voluerint, eodem fœdere comprehẽdantur. Nihil autem novarum conditionum hic additum est; tantum mutui auxilii forma & ratio clarius exposita. Aliquot annis postea Sigismũdus Princeps, cum liberis legitimis careret, omnem suam ditionem Maximiliano Imperatori resignavit, annua tantũ pensione sibi reservata. Hic quoque ab Helvetiis petebat, ut secum par fœdus inirẽt. sed quia animi utrinque abalienati erant, & omnia ad bellum spectabant, & Sigismundus quoque in Helvetiorum detri-

detrimentum ditione sua cessisse c
debatur, noluere Helvetii novo fœd
illigari: præsertim cum omnis illa act
insidiarum plena esset, ut eventus d
cuit: nam mox Austrii, & qui Suevi
fœdere tenebantur, bello Rętos & H
vetios petiere. Cæterum pace int
Maximilianum Imperatorem & He
vetios facta, anno ab ea XII, qui fu
XI supra cIↃ IↃ, Maximilianus fœd
hoc hæreditarium domus Austrię cu
Helvetiis renovavit, & eodem fœde
Burgundicam domum & Carolum n
potem, cujus tutor erat, Helvetiis co
junxit: ex Helvetiis quoque non mod
qui priori fœdere tenebantur, sed om
nes XII Pagi, & præterea Abbatiscell
ni, ac Abbas & oppidum S. Galli, h
reditariam hanc pactionem cum A
striaca & Burgundica domo sanxer
In hac autem renovatione expresse
nominatim sancitur fœdus seu tran
actio authore Lodovico Gallorum r
ge facta: Item illo fœdere quamvis ta
tum comprehēdantur Burgundię Co
mitatus, & superiores provinciæ Au
striacæ, Tirolensis Comitatus, & qu
sunt ultra montem, item Rhenanę u
bes, VValdeshuttum, Lauffenbergu
Seconium, Rinfelda, & quæ aliæ su
citra eundem montem; tamen sim
addit

additur quoque, cavendum, ne vel cæteræ regiones in fœdere comprehensæ quicquam hostile adversus Helvetios faciant, aut contra Helvetii adversus illas. Prohibentur item contumeliæ & convicia verborum, ne animi, quod antea aliquando accidit, hac ratione alienentur. Spondet præterea nomine nepotis Caroli, se singulis Pagis Helvetiæ ducentos aureos honorarii muneris loco in urbe Tigurina quotannis persoluturum; Abbati vero S. Galli, itemque oppido, & præterea Abbatiscellanis singulis centenos, quousq; Carolus tutela exemptus regionum suarum imperium suscipiat: tum etiam ab ipso fœdus hoc confirmandum esse. Id quod factum est. Anno enim 1543, literis ad Helvetios datis, fœdus confirmavit, quantum ad domum Burgundicam seu Comitatum Burgundiæ spectat. Austriæ enim tum Ferdinandus frater imperabat. Sunt autem Burgundici fœderis conditiones & capita non alia quam Austriaci. Nempe, ut utrinq; libere commeare & quęvis commercia exercere possint. Item, ne una pars alteri bellum inferat, aut è suis finibus inferri patiatur. Si vero quis alius alterutri parti vim inferre volet, tum, hac petente, altera diligentem alterius curam

curam habeat (*eyn treuvv vffſehe haben*) ne contra jus & æquum pre matur, &c.

SABAVDICVM fœdus.

SAbaudorum, qui veteribus Allobroges fuerunt, Duces antiquitu fœdus & amicitiam cum Bernatibus Friburgiis & Salodoriis coluerunt multis annis. Cæterum cum omnibus Pagis Helveticis Carolus demum Philiberti, qui nunc rerum apud Allobroges potitur, pater in annos 25 fœdus fecit, anno duodecimo ſupra cIↃ IↃ. Primum caput eſt de mutua amicitia conſervanda: Neutra pars alteram injuria afficiat, neque ulla re alterius hoſtes juvet. Secundum, de controverſiis cognoſcendis: In his judices utrinque pari numero deligantur, qui in Bipennium urbem convocent partes ambas, & cauſam cognoſcant: quod ſi ſententiæ duæ ferantur paribus ſuffragiis, arbitrum deligant ex his Pagis ad quos cauſa non ſpectat. Privatæ cauſæ decidantur judiciis uſitatis cujuſq; loci. Tertium; Tuto liceat utrique parti ſua negotia agere in alterius regione; neq; novis portoriis oneribuſque quiſquam prematur. Quartum; Si quiſquam controverſiam adverſus Ducem habuerit,

buerit,& se Helvetiorum judicio sistere volet, idque Dux renuat, Helvetii fœdere nō tenentur ut adversus hunc Duci suppetias ferant. Quintum; Si Helvetii bello premantur, Dux sexcentos aut plures equites illis suo sumptu auxilio mittat, si modo domestico bello non impediatur. Vicissim, si Dux bello domi petatur, ipso postulante Helvetii peditatū illi auxilio mittant, non tamen plures sex millibus. singulis peditibus menstruum stipendium Dux persolvat sex francos. Si sponte aliqui ultra numerum militum, quem ipse petierit, militatum abierint, his nulla stipendia debentur, nisi sponte & liberali manu ea persolvereDux voluerit. Milite Helvetico Dux ad navale bellum non utatur, neque ultra mare ducat, sed tantum ad tuendos fines, quos hodie habet,eorum opera illi debetur. Porro ut pax conservari possit, neutra pars extra alteram suscipiat quę ad alterius detrimentum spectent: neque alterius subditos in numerum civium recipiat,nisi qui corpora fortunasque suas ad ipsos transtulerint. Durante hoc fœdere Dux singulis Pagis quotannisBernę numerat 200 aureos.

Sub finem huius fœderis,quod annos 25 duravit, Carolus Dux à Francisco

regeGalliarum maxima parte sui Principatus exutus est; quo bello Bernates, quiGenevensium civium suorum causam tuendam susceperant, sociis Friburgiis & Sedunis, omnia loca Ducatus in Antuatibus & Equestribus occuparunt. Ab eo tempore cum aliquot annos in Pedemontio Carolus V Imperator, in cuius clientelam Sabaudus se dederat, assiduum bellum gesserit, omnis actio fœderis renovandi intermissa fuit. Superioribus vero annis Philibertus Caroli filius,pace facta, & paterno imperio illi restituto à Gallis, novum perpetuumque fœdus cum sex Helvetiorum Pagis fecit, Lucerna, Suitia, Vria, Vndervvaldia, Tugio & Salodoro: quod à fœdere superiori parum admodum discrepat, nisi quod hic nulla expressa mutui auxilii & *συμμαχίας* (quod quidem ego meminerim) mentio fit. Post etiam reliqui Helvetii fœdus antiquum & amicitiam similibus conditionibus cum eodem junxerunt.

GALLICA FOEDERA.

GAllorum regum primus cum Helvetiis fœdus fecit,& annua stipendia publice singulis Pagis persolvit Lodovicus hujus nominis XI. Hic Lodovicus,

vicus cum adhuc Delphinus (uti vocant) esset, instructissimas copias Gallorum in Germaniam adduxit, quas Armeniacas vulgo nominant à Comite Armeniacensi, earum ductore. Venit autem in Germaniam in gratiam Eugenii Papæ & Imperatoris Friderici, ut & illius causa Basiliensem synodum dissiparet, & alterius hostes Helvetios bello persequeretur, atq; ab obsidione urbis Tigurinę avocaret. Helvetii enim justis copiis Tigurum (quod Austriis se fœdere junxerat) obsidebant. alter autem exercitus eorum Farnspergum arcem in Rauracis oppugnabat. ex hoc mille sexcenti milites urbi Basileæ & patribus synodi auxilio venientes ad Byrsam fluvium, tria aut quatuor millia passuū supra Basileam, cum copiis Delphimi cōgressi tam fortiter pugnarunt, ut quamvis numero superati & cincti hostibus ad unum fere cæsi sint, tamen ita Delphini exercitum attriverint, cæsis circiter sex mill., ut & clade suorū & hostium ferocia consternatus mox Galliam repetierit, infectis his rebus quarum causa venerat. Ferūt tum Delphinum superatis hostibus dixisse, se ante minoribus copiis trium horarum spatio XIII millia hostium profligasse, longeque minore periculo quam

nunc integri diei pugna unicum quodammodo manipulum hostium ceciderit: nunquam etiam se cum hoste pertinaciore & robustiore congressum. quare daturum se operam, ne sibi deinceps cum illis pugnandum sit. Id autem multo post regnum adeptus fecit. Etenim cum Carolum Burgundum odio haberet, neque tamen aperto bello eum petere auderet quod id antea sibi infeliciter successisset, studuit eum cum Helvetiis committere: ut autem & hoc facilius efficeret, & ad omnes casus Helvetica auxilia parata haberet, fœdus cum illis decem annorum fecit, & Pagis annuas pensiones largitus est, septem millia francorum singulis: bello quoque Burgundico pecuniæ magnam vim Helvetiis suppeditavit, ne ejus inopia bello absistere cogerētur, & de pace agere & victo Carolo ad Moratum, amplissima munera & publice Helvetiis, & privatim etiam ducibus belli, largitus est postremo, cæso Carolo, ne Helvetii Burgundiam jure belli invaderēt, multorum animis in Burgundia pronis ad deditionem, pecunia redemit, & eo bello, quod post mortem Caroli gessit in occupandis illius provinciis Helvetico peditatu usus, uberiora quam quisquam

quam antehac ſtipendia illis numeravit. Porro, filiis Lodovici Carolus VIII, anno 1483, paternum fœdus cum Helvetiis renovavit, & eorum milite uſus eſt bello quo Franciſcum citerioris Britanniæ Ducem vicit; potiſſimum vero bello Neapolitano fortem & fidelem operam militis Helvetii multis in locis expertus eſt. Qui vero huic in imperio ſucceſſit Lodovicus XII, cum Mediolanum recuperare vellet, ut Helvetios amicitia Lodovici Sfortiæ averteret, fœdus ipſe quoq; in decennium cum illis conjunxit. Quo finito gratias egit Helvetiis, & ſtipendia renunciavit, & annuas penſiones, quas publice & privatim illis perſolverat. quo facto multorũ militarium hominum animi graviter offenſi ſunt; quibus auctoribus, inſtigante ubique Principes Pagorum Cardinale Sedunenſi, fœdus inierunt Helvetii cum Iulio Papa II, anno x ſupra 1D. Ambiit quidem aliquoties poſtea Lodovicus novum fœdus: verum Helvetii Pontifici conjuncti id renuerunt; ac anno 1512 Gallis Mediolano ejectis Maximilianum Sfortiam in paternum imperium reſtituerunt; & ſequenti anno Gallos ingenti prælio ad Novariam profligarunt, & in ipſam Burgundiam copias adverſus

Gallos dixerunt. Successit Lodovico gener Franciscus Valesius. Hic Helvetios in Insubribus ad Marignanum memorabili prælio superavit, & abducto in Galliam Maximiliano Sfortia, imperio Mediolanēsi potitus est. Cæterum tam splendidam victoriam adeptus, conscius sibi, quanti ea Gallis constaret, & quam non incruenta fuisset, nihil prius potiusque habuit, quam cum Helvetiis pacem & amicitiam facere, & eos regno Galliæ firmo stabiliq; fœdere conjungere. Ac pacis quidem, & mutuæ amicitiæ, hę fuere conditiones & leges, capitibus XIII comprehensæ. Primum, hac conventione omnes inimicitiæ, diffidia, bella sublata sunto, & omnes controversiæ & querelæ ex hoc bello ortæ: privatę autem controversiæ quæ cum belli causis non sunt conjunctæ, dijudicentur juxta capita conventionis inter Mediolani Ducem Ludovicum XII, Francorum regem, & Helvetios initæ. Secundo. captivi omnes quocumque loco captivi aut venditi fuerint, liberi absque precio dimittantur. Tertio, quicunque milites Helvetici causas aliquas adversus Gallorum regē habuerint, quæ non ex hoc bello ortæ sunt, judicio agere possunt secundum subsequentia capita. Quarto, ho-

jur

jure utantur fruantur quoque omnes, qui post capita illa Lodovici regis Helvetiis fœdere conjuncti aut civitate donati fuerint, exceptis his, qui extra Helvetiæ limites atq; alterius nationis & linguæ quam Germanicæ, neq; Helvetiis subjecti sunt. Quinto, mercatoribus & subditis Helvetiorum confirmentur privilegia & immunitates quę illis à prioribus Galliæ regibus concessę sunt. Sexto, ut Helvetii benevolentiam & libertatem regiam erga se experiantur, pro sumptibus in obsidione Divionensi & postea in Italia factis, persolvitur illis à rege magna auri summa certis pensionibus. Septimo, ut pax firmiter utrinque servetur, & amicitia inita duret, si quæ controversiæ exortæ fuerint, neutra pars bello causam suam persequatur, sed juxta subscriptam formulam suum jus judicio persequatur. Octavo, neutra pars alterius hostibus præbeat transitũ, hospitiumve; neutra pars suos ulli Principi aut reip. contra alteram militare patiatur, sed si qui id fecerint, eos domũ pro imperio revocent, & pro merito puniant. Nono, utriusque partis mercatores, peregrini, subditi, utrinque libere commeent, negocia sua conficiant, neque contumeliis ullis afficiantur, neque ullis novis

 porto-

portoriis graventur. Decimo, rex ex sua liberalitate quotannis singulis Pagis numerat duo millia francorum; totidem quoque Valesiis: sed Rætis numerat eadem quæ Lodovicus XII, & præterea 2000 francorum. Item Abbati S. Galli eiusque subditis ac Toggenburgiis 600 francos: civitati S. Galli 400, Mulhusiis 400, Gruerianis 600. Vndecimo, Bilitionensibus, Luganensibus, Locarnensibus & Madiæ vallis incolis reservantur & cōfirmantur vetera eorum privilegia, & immunitates quas in Ducatu Mediolanensi hactenus habuere. Duodecimo, de arcibus, Luganensi, Locarnensi, & valle Madia re Galliarum Helvetiis optionem dat ut intra anni spacium declarēt, utrum arces illas & regiones servare malint an earum loco accipere trecenta milli aureorum Gallicorum qui sole insigni ti sunt: quod si pecuniam accipere ma luerint, eodem pacto teneatur vall Tellina & Clavennensis Comitatus; a Ræti, instar Pagi, ratam partem pec niæ ex 30000 aureorū accipiant. Te tiodecimo, pax hæc & amicitia nul fraude violetur, sed inter regnum Ga liæ & Helvetios æterna perpetuaq esto. Excipit in hac pace rex Galliaru Leonem X, P., sedemque Romana

& I

& Imperium Romanum; reges Hiſpaniarum, Angliæ, Scotiæ, Navarræ, Daniæ; Duces, Sabaudum, Lotharingum, Geldrum; Ducem item & rempublicam Venetam, Laurentium Medicem, domumque Mediceam & rempubl. Florentinam, Epiſcopum Leodienſem, omneſq; regi confœderatos. Ab Helvetiis excipiuntur itidem Leo X, P., ſedes Romana, Imperator Imperiumque Romanum, Auſtria domus; Duces, Sabaudus & VVirtembergius; Laurentius Medices, & Medicea familia, atque reſpublica Florentina, Mareſchalckus Burgundiæ, antiqua fœdera, & omnes fœdere & jure civitatis ſibi juncti. Exceptionis hæc ratio eſt, ſi rex Galliarum horum alicui bellum in ipſius finibus intulerit, ſervent illis Helvetii fœdera & conventiones olim cum ipſis initas: ſin vero ipſi Galliarum regem domi ſuæ bello invaſerint, non patiantur Helvetii ſuos ſtipendia apud illos facere contra Gallum, ſed eos revocent, ut VIII capite ſancitur; quod firmiter ſervabunt. His conditionibus ſubjicitur formula ſervanda in controverſiis cognoſcendis; quam commemorare ſupervacuum eſt, cum pleraque ſimilia ſint his quæ in capitulis Mediolanen-

 ſibus,

ſibus, & aliis formulis judiciorum, quas ſupra commemoravimus, præſcribuntur. Tota hæc actio pacis & amicitiæ ab utriuſque partis legatis facta & conſcripta eſt in Aventicis Friburgi, anno 1516, menſe novembri, die D. Andreæ ſacra.

Pace & amicitia his legibus ſancita, non conquievit rex Franciſcus donec Helvetios arctiori fœdere Galliæ regno uniret. Id quod factum eſt Lucernæ, quinto anno poſt pacem factam. Iunxerunt autem fœdus cum Gallo omnes Helvetici Pagi eorumque fœderis ſocii, uno Tigurinorum Pago excepto. Summa confœderationis Gallicæ hæc eſt. Si quis regi Galliarum, quiſquis is fuerit, bellum inferat in regno Galliarum, Ducatu Mediolanenſi, aliiſque locis regni Gallici ultra & cis Alpes, pôterit ex Helvetiis militem conſcribere pro ſuo arbitrio, non pauciores ſex millibus, neque plures ſedecim millibus, niſi id permiſſione magiſtratuum fiat. Deligat autem ſuo arbitratu tribunos militum ſive capitaneos ex omnibus Pagis & confœderatis, homines integræ famæ. Capitaneos autem à rege delectos & milites, magiſtratus Helvetiæ non impediant, neque moras aliquas nectant aut impe-
dimenta

dimenta objiciant, sed permittant liberam profectionem suis militibus intra decimum diem ex quo primo conventu rex militem petierit: permanebunt autem in militia ad finem usque belli si regi visum fuerit, neque ante à suis magistratibus revocabuntur: his omnibus rex usitata stipendia persolvet. Quod si ipsi Helvetiæ bellum inferatur, ac fraude omni seposita militem ideo regi dare non possit, hoc casu Helvetii liberi sunt, ac poterunt tum suos confestim revocare, eosque rex exauctoritate & dimittere debet. Porro si rex hostibus suis bellum ultro inferre statuerit, idem jus esto milites conscribendi non pauciores 6000, neque 16000 plures. Duces vero deligito viros probos & honestæ familiæ, ex Helveticis Pagis, eorumque sociis confœderatis. Helveticum exercitum rex non dividat, & diversarum urbium atque arcium præsidia distribuat: neque eo ad bellum navale maritimum utatur, sed in terra illi serviant. De stipendiis militum ita inter partes convenit, ut rex in singulos milites numeret aureos Rhenanos quatuor, & semissem aurei. stipendia autem incipiant procedere quo die primum domo exierint, ac tum trium mensium stipendia illis deben-

debentur,etiamsi minori tempore eorum opera utatur. primi autem mensis stipendium in ipsa Helvetia eis numeretur; reliquorum vero idoneis locis, prout usus postulaverit. Quod si rex ultra tres menses militem retinere voluerit, singulis mensibus eadem stipendia solvet, ad id usque tempus intra quod commode domum redire queant. Ducibus, signiferis, legatis, & reliquis qui ordines ducunt, stipendia pro usitata consuetudine& veteri more regum Galliç numerentur. Si autem bellum Helvetiis illatū fuerit, rex Galliarum suo sumptu illis auxilio mittat 200 cataphractos, & duodecim tormenta bellica cum omni apparatu, sex majora & muralia, totidemq; mediocria: præterea in sumptus belli singulo trimestri Helvetiis Lugduni numeret pecuniæ certam summam: &, si Helvetii id maluerint, loco cataphractorum rex illis 2000 coronatorum pro singulis tribus mensibus numerabit. Si bello exorto alibi emptione salis prohibeantur Helvetii, illud inGallia emere & evehere poterunt. Si alterutra pars bellum adversus hostes suos gesserit, in conditionibus pacis ineundæ alteram quoque comprehendat. in huius arbitrio situm est assentiri velit

nec

nec ne; quod si pacem respuat, nihilominus altera pars in eius actione progredi poterit. Neutra pars alterius subditos civitate donet, aut in suam tutelam recipiat. Neutra pars alterius hostibus aut exulibus hospitium, auxilium, defensionemve præbeat, sed eos juxta pacis capita ejiciat, pellat, impediat. Postremo, rex ad declarandum suum amorem & benevolentiam erga Helvetios, præter 2000 millia francorum, quæ in pace illis spopōdit, singulis Pagis 1000 francos quotannis eodem tempore durante hoc fœdere numerabit; confœderatis etiam mediam partem communis pensionis, quam ante habent, numerabit. Excipiuntur à rege Leo X, P., Ecclesia sedesq; Romana, sacrum Rom. Imperium; reges Angliæ, Scotiæ, Daniæ; Duces Sabaudiæ, Lotharingiæ, Holsatiæ, Geldriæ; respublica Veneta & Florentina, Medicea domus, marchiones Brandenburgicus & Montferratensis. Helvetii excipiunt Leonem X, P., Sedem Romanam, Imperium Romanum, rempublicam Florentinam, & domum Mediceam, Ducem Sabaudiæ, domum Austriacam, fœdera & cives atque confœderatos suos, Ducem VVirtenbergicum, atque Octavianum Mariam Sfortiam episco-

episcopum Laudæ Pompeiæ. Si tamen aliqui horum, qui hic excepti sunt, uni parti bellum inferant in suis finibus quos ea nunc habet cis & ultra Alpes, altera pars absque ullo respectu parti læsæ & injuria affectæ auxilium ferat, juxta huius fœderis pacta. Durare autem debet fœdus hoc vivente Francisco rege, & præterea ab eius obitu adhuc triennium.

Finito hoc fœdere Henricus Galliarum rex Francisci filius, & successor novum fœdus cum Helvetiis fecit, iisdem legibus quibus & pater. quod quinquennium post obitum ejus duravit. Cæterum quia Insubres & quædam aliæ provinciæ superiori fœder comprehensæ, hoc tempore à regn Galliæ avulsę erant, de iilis nominatir fœdere exprimitur, Helvetios non te neri, ut militem dent Gallo ad loc recuperanda; verum si alio exercitu e recuperaverit, & in potestatem red gerit, eodem jure sunto, quo reliqu regni provinciæ, & ad has tuend militem danto Helvetii: ad Bolonia autem urbem recuperandam & Com tatum Boloniensem in Picardia Gal militent. Si rex ipse in propria perso bello alicui interesse voluerit, pro si arbitratu duces & milites in Helvet

qu

quot volet, colligere poterit, non pau- iores tamen 6000. Exercitum Helvetium non licet regi dividere & disjungere si præliandum sit: sed extra præ- ii aleam in urbium & arcium presidia isponi potest. Stipendiorum militaium, & auxilii quod rex Helvetiis de- et, eadem ratio est, quæ & in priori ædere: cetera quoque capita nihil fere ariant. Porro ut tractatus pacis anno VI post ClↃ IↃ firmus maneat, de petione non solutorum stipendiorum ujusmodi actio instituta est: Petitor em ad magistratum domi suę referat; uibus si causam suam probaverit, leatos regios in Helvetiis de suis stipeniis appellet; si autē nulli tum fuerint Helvetia, magistratus ejus loci ad gem scribat, & ab eo, ut huic satisat, petat: quod si rex æquam satisfaionem obtulerit, ea cōtentus regem on amplius appellet: si vero æquam lutionem detrectaverit, tum actor dices & arbitrum sibi dari petat, & ram his suam causam agat: quod si x judices suę partis non dederit, Heletii nihilominus in cognitione causæ ocedant; & quicquid illi decreverint, raque pars judicio stato, non minus iam si omnes adfuissent. Mercatores riusq; partis juxta pacis capita nullis novis

novis portoriis aut vectigalibus gra ventur. Si inter subditos utriusque pa tis controversiæ aliquæ oriātur, acto eo loco judicio contendat in quo re habitat. Confectū est hoc fœdus Sal dori anno 1549. ac eo Pagi & confœ derati omnes tenentur, exceptis Tig rinis & Bernatibus. Postremo Carol IX, Henrici F., Francorum rex, denu fœdus cum Helvetiis pepigit, conditi nibus non multum diversis à pater & avito fœdere, quod nunc quoq; p ipsius obitum durat.

Additio. In eundem pene mod & Henrici III. Henricus autem qu tus pro se & successore suo fœdus c Helvetiis renovavit anno 1602; po citus, se Helvetiis pro annuis pensio bus, quæ illis debebantur, soluturu auri myriadem: quin & VI Pagis tholicis, ut vocant, cautum est, lic ipsis manere in fœdere Mediolane & Sabaudico, absque præjudicio re majestatis, secundum conditiones pressas: Pagis autem reformatis, milites submittere teneantur, si lum aliquod à rege in Gallia inf tur iis qui eandem cum ipsis reli nem colunt.

Libri primi finis.

DE REPVBLICA HELVETIORVM

Liber secundus.

QVAE sint partes Helveticæ reipublicæ, & quas ob causas quibusque conditionibus in unam civitatem certis fœderibus convenerint, quo item studio & labore libertatem suam defenderint, & à quibus populis & Principibus in sociorum & amicorum numerum recepti sint, superiore libro exposuimus. Deinceps ipsam reipubl. Helveticę formam & rationem describemus. Quia vero singuli populi fœdere juncti, suos magistratus & leges, & peculiarem singuli rempublicam, habent, & præterea una quædam est totius Helvetiæ civitas, & commune totius gentis consilium, leges item & decreta publica quibus omnes tenentur; primum de universa civitate agam, deinde generatim Pagorum respubl. describam. Porro qui de republ. scripsere, tres formas constituunt: unam, quando penes unum aliquem est reipubl. omnis potestas & gubernatio; qui, si volente populo secundum leges juste imperat, rex nominatur; sin aliter, tyrannus

censetur: alteram, quando penes paucos optimates imperium est: tertiam, quando totus populus imperium habet: ita ut sint tres rerumpublicarum formæ; regnum, optimatum, & postremo populi imperium: quæ tamen vitiosas reipubl. formas admodum similes habeant; tyrannidem; oligarchiam, quæ paucorum quasi tyrannis est; & populare imperium, tumultus & anarchiæ plenum. Rempub. vero communem totius Helvetiæ ad nullam harum referre possumus: verum, ut olim Romanorum & Carthaginensium amplissimæ respub., & nostra ætate Veneta, mixtæ nominari possunt, quod aliqua sui parte regiam potestatem, alia optimatum imperium exprimerent, & populum quoque non prorsus à gubernaculis removerent; sic Helvetiorum respub. ex optimatum & populi imperio mixta est. Etenim ex his populis, quib⁹ tota civitas cõstat, quidam mere democratico imperio utuntur, ubi totius plebis consilio ferme omnia aguntur; veluti in his Pagis qui nulla haben oppida; uti sunt Vranii, Suitii, Vndervvaldii, Glaronenses & Abbatiscellani & par ratio est Tuginorum; quamvis h oppidum habeant. Alii ab optimatibu reguntur; ut omnes urbes Helvetiæ
Tigu

Tigurum, Berna, Lucerna, Basilea, Friburgum, Salodorum, Scaphusium: sed cum potestas summa penes populum sit, à quo magistratus eliguntur, mixtæ sunt hæ respublicæ, & aliæ magis aristocraticæ, aliæ plus populares sunt. Quare cum tota civitas constet his populis qui non una eademque reipublicæ forma singuli utuntur, non una quoque sed mixta quædam est politia quæ ex his conficitur. Etsi enim legati, qui in publicis conventibus in commune reipublicę Helveticæ consulunt, aut jus dicunt, videntur optimatum politiam constituere; tamen, cum plerique domi à populo deligantur, & in causis paulo majoris momenti non habeant liberam decernendi potestatem, sed omnia ex mandato populi agant, & ad eum de singulis referre cogantur; facile apparet, talem senatum non plene aristocraticum censeri posse. Vt autem sic administretur communis respublica Helvetica, omnino æquissimum esse videtur. Nam libertas, qua gaudent & fruuntur Helvetii, parta est à majoribus nostris non unius aut paucorum consilio & opera, sed populus cum in commune consuluit, tum etiam suo sumptu, labore, periculo libertatem sibi asseruit. itaq;

justissimum est ut fructũ aliquem suorum laborum capiant. Quod autem in populari republ. incommodum & periculosum videtur, ut omnes sententiam dicant, & non potius optimi quique & prudentissimi, id in hac nostra republ. periculo omni caret. nam ad conventus hos plerunque optimi & prudentissimi quique ex singulis Pagis mittuntur; qui etsi non habent plenam decernendi potestatem, (id enim publicæ libertati grave & periculosum esset,) tamen quasi πρόβουλοι quidam de gravissimis rebus sententias inter se conferunt, de quibus deinde suffragia domi populus ferat. possunt autem facile, qui non prorsus stupidi aut improbi sunt, ea videre & probare quæ bene in publicum consulta sunt, modo recte proponantur.

Belli & pacis studia.

QVoniam vero omnis recta reipubl. gubernatio in bellicis muneribus & pacis functionibus cernitur; quam tam utriusque rei curam majores nostri habuerint, ostendam. Atque bellicæ rei studium cum natura insevi nostris hominibus videtur, tum ad excolendum necessitas eos adegit. Regio ipsa montana & multis locis aspera atq;

atque difficilis cultu, tum etiam olim magna ſui parte ſylveſtris & inculta, hominum genus non modo laborioſum, ſed aſperum durumque alit, atq; ideo militiæ optimum. Cæterum uti natura Europa bellicoſiores populos & ferociores plerunq; habet Aſiaticis; ita in ipſa Europa qui regiones aſperas montanas & frigidas incolunt, belliсoſiores aliis eſſe perhibentur. Idque teſtantur Gothorum, Vandalorum, Hunnorum, Longobardorum, Francorum, & aliarum gentium res geſtæ, quæ ex ſeptentrionis aſperrimis regionibus egreſſæ, cultiſſimas Europæ provincias vaſtarunt aut occuparunt, & Romanam potentiam omnib⁹ quondam terribilem contriverunt. Simili modo frigidiſſimæ Alpium regiones, uti proceriſſimas arbores & armenta præſtantiſſima educant; ſic, cœli ſoliq; natura ferente, homines quoq; robuſtiſſimos & fortiſſimos gignunt. Itaq; in pleriſque regionibus alii ſunt milites, alii agricolæ, alii opifices; in Helvetia omnes quodammodo milites naſcuntur; neque quiſquam eſt integro corpore & ætate, in quo non militaris quidam ſpiritus eluceat. Cum autem majorum noſtrorum libertatẽ vicini pene omnes, & prẹſertim Auſtrii Prin-

cipes, continuis bellis opprimere conati ſint, per annos propè ducentos; neceſſitas ipſa militiæ ſtudioſos noſtros effecit: dum pro conſervanda libertate, pro finibus tuendis, pro uxoribus & liberis, arma quotidie ſumere cogerẽtur. Atque ut Ageſilao, cum à Thebanis vulneratus fuiſſet, dictum eſt, eum dignam ſuæ diſciplinæ mercedem accepiſſe: ita nobiles illi, qui majores noſtros agriculturæ & rei pecuariæ ſtudioſos bellare & pugnare coëgerũt, ipſi quoq; parem diſciplinæ ſuæ mercedem acceperunt, toties prælio victi & ex Helvetia profligati. Inde factum eſt, ut leges & cõſuetudines ad exercitia belli accommodata ſint. Nam, cum apud multas gẽtes plebi armorum uſus interdicatur, contra in Helvetia omnis, tam urbana quam ruſtica plebs, etiam mercenarii & capite cenſi, arma pro facultatũ ratione ſibi comparare & domi conſervare coguntur. Et, quia noſtra ætate tormẽtorũ, quas bombardas à ſono & ſclopetos nominãt, maximus in militia uſus eſt, publice præmia his propoſita ſunt qui ſe in hoc armorũ genere exercent idq; non tantũ in urbib⁹, uti in pleriſq; Germaniæ locis fit, ſed in omnibus frequẽtioribus vicis quin pueris arcu certantibus, ut ad alia tormenta aptiore

ſint

ſint, itidem præmia proponuntur, ac ab ipſa adoleſcentia bombardis uti diſcunt. Ludicra alia exercitia omnia bellicũ quid ſpirant. non enim ad ullos conventus celebriores & feſtos dies, uti ſunt eccleſiarum dedicationes, nuptiæ, & ſimiles, plebs abſque tympanis militaribus convenit: & hic honor ingens ſponſo exhibetur, ſi quamplurimi non invitati, haſtati & bombardarii, aut ſponſę obviam procedãt, aut ſua pompa, in qua militari gradu incedunt, feſtum exornent: ſępe etiam pueri octo aut decem annorum & his juncti adoleſcẽtuli paulo adultiores, cum vexillis & tympanis, armis inſtructi, militari more incedũt; ac videas alios ſclopetos geſtare, alios haſtis aut halambardis armatos, quibus vix credas animum ad hæc contrectanda aut vires ad geſtandum adeſſe. Atque ita qui nunquam Vegetii aut aliorũ præcepta de re militari viderunt, nullius imperio ſed ſponte & naturali quodam armorũ ſtudio à pueritia ad arma geſtanda & militarem gradũ ſeſe adſuefaciunt. Multis in locis magiſtratus quotannis, aut certo annorum ſpatio, populum armatũ luſtrare ſolet, etiam in altiſſima pace, non minus quam ſi certo hoſte imminente delectus habendus eſſet. Ac fiunt hæ lu-

ſtrationes nonnunquam in eccleſiari
ſeu templorum dedicationibus, alib
in nundinis: pleriſque in locis , quan
do ſubditi in pręfecturis ſacramentun
dant novo præfecto, armati luſtrãtur

De aliis exercitiis quæ ad militaren
virtutem præparant, nõ eſt quod mul
tis agam; uti ſunt curſus, ſaltus, lapidi
projiciendi inſtar diſci veterum ludus
vecte certare, lucta, digladiationes, &
certamina in omni armorum gener
quibus fere ſingulis quotannis public
præmia proponuntur. Nullam pręter
ea credo gentem eſſe in Chriſtiano or
be quę ita ſe natando exerceat, ut lacu
maximos, quibus regio abundat, & flu
mina rapidiſſima, facile natatu ſupe
rent. In montibus , quoties à ruſtic
operibus ociantur, venatione aſſidu
ſe exercent; & modo capreas & rupic
pras atque ibices per montes ſummo
& præruptas rupes inſectantur; mod
cũ urſis & lupis, & lyncibus atq; apri
congrediuntur; & honori ducitur,
quis urſorum aut luporũ capita, quo
interfecerit, poſtibus pręfigat; quin &
magiſtratibus præmia plerunque acc
piunt. Aprorum etiam capita vete
Græcorum cõſuetudine honoris erg
claris & nobilibus viris, aut regionu
præfectis, quaſi ἀρισεῖον quoddam v
nati

nationis,donantur. Porro ut ad ipſam militiam veniamus,de armis primum, deinde de militum delectu, tum de aliis rebus ad bellũ pertinentibus dicemus. Milites igitur Helvetici domi plerunq; armis ornantur, nonnunquam etiam ex publicis civitatum armariis, ſi non bene inſtructi videantur. Sunt autẽ eadem fere arma Helvetiorũ quæ & reliquorum Germanorũ; ſclopeti,ut nunc vocant vocabulo ab Italis accepto, recentiſſimum armorum genus; haſtæ fraxineę prælongæ pedum 18; ingentes ſecures prȩfixa cuſpide ferrea,quas alabardas vocamus; aliȩ his minores,nulla cuſpide præfixa, quibus tantum cæſim hoſtem ferire licet;prȩlongi gladii, quos humeris geſtantes ambabus manibus in prælio regunt: lateri quoque prælongum enſem accinctum ſinguli geſtant:majores noſtri breviorib⁹ longe uſi ſunt, qui ad fœmora dependebant, apti ad punctim feriendũ ė propinquo hoſtẽ: nunc præter enſem ſinguli pugionẽ præacutum geſtant, quadrantali fere juxta manum latitudine; hunc ditiores auro & argẽto laborioſe exornãt.Corpus alii lorica,alii thoracę aliaq; armatura ė ſolido chalybe facta, muniunt.pauperiores & levis armaturæ milites galea ferrea contenti ſunt.

Quidam boum aut urorum coria armorũ loco habent. nonnulli linea tela multiplicata & undique consuta & foraminata utuntur; tanta enim telę duritiés est; si minima foramina junctim filo optime cõsuantur, ut vix ullis ictibus penetrari queat. Cęterum, ut Polybius scribit, Romanum militem adornari corolla plumea, pennisque tribus puniceis aut nigris erectis, longitudine ferme cubitali; his enim additis reliquę armaturæ, virum duplo majorem videri quam sit, & pulchrum aspectu hostibusq; terribilem fieri: ita nostri milites, qui suam operam præ cæteris conspicuam esse cupiunt, plumis partim albis, partim alterius & eiusdem fere cum vexillo patrio coloris, ornantur. Singuli armis crucem albam rectangulam imponunt; hæc enim omnium Helvetiorum militare signum est. Sui Pagi vexilla & signa singuli sequuntur. Tympanis & tubis & tibiis utuntur, ita tamẽ ut facile discrimen inter Germanorum & Helvetiorum tympanistas animadvertas, quod nostrorum pulsus gravior est & tardior, illorum lõge tumultuosior. Vranii tamen in bello sylvestris uri cornu operoso argento circa labra ornatum inflant, quem taurum Vraniensem vocant, *den stier von Vry*.

Simile

Simile vero cornu Vndervvaldii quoq; in bello ſecum ferunt. Lucernates ęreis cornibus quandoq; utuntur, quibus ſe à Carolo magno donatos jactāt, *Hăr-hörner* vocant. Delectus vero militum hæc eſt ratio. Si bellū patriæ inferatur, & domi geratur, ut Romæ nulla excuſatio admittebatur cum Hannibal ad portas eſſet, ſic abſq; mora ſponte, tanquam ad commune incendium reſtinguendum, omnes, qui bello utiles ſunt, concurrunt. Neq; tamen quicquā abſq; ordine & tumultuoſe fit, quoniam pacis tēpore ſinguli Pagi delectos certoſque duces & ſigniferos horumq; optiones cōſtituunt, ut, quæcunq; neceſſitas ingruat, ſemper parati ſint. Sed quia ſępe longius copias educere neceſſe eſt, neq; omnes educi poſſunt, ne regio omni pręſidio vacua hoſtibus prædę ſit; itaq; tum delect⁹ habetur, & plerumq; vir virū legit, ac Xenophontis judicio fortiſſima acies eſt quę ex amicis & ſociis congregata eſt. idem cum ſentirent majores noſtri, nō tantū in delectu hoc ſpectarunt, ut homines inter ſe noti & amici conjungerētur in unā aciem, ſed legib⁹ quoq; ſancierunt, ut omnes Helvetii in bello ſeſe totis viribus mutuo juvēt, & amore fraterno proſequantur, depoſitis omnib⁹ ſi quę ante habuerint

privatis

privatis odiis. Ac apud cęteros Germa-
norũ milites usu receptũ est, ut se mu-
tuo fratres nominent;(unde etiam ve-
teribusGermani dicti videtur;)interi
quotidie fere inter se digladiãtur & tu-
multuantur;& plerunq; truculenti il
Landsknechti, quorũ facies concisa &
cicatricib⁹ plena Martem spirare vide-
tur, plura ab amicis & sociis quam a
hostib⁹ vulnera acceperũt;ut jureCad-
męi fratres dici possint.Contra in He-
vetiorum castris summa plerunq; pa
est & trãquillitas, & singuli alios,qui
tantum Helvetios sciunt,cętera igno-
tos, non aliter quam fratres compl-
ctuntur: acerrimaq; odia sincere cau
reipubl.deponunt.Cujus rei memora-
bile exemplum,quod sępe à majoribu
natu adolescẽs audivi, commemora
non piget. Erant inter se duo Helve-
jurati hostes, Arnold⁹ Vndervvaldiu
qui magnum in militia nomen post
assecutus est, & Zerchintes Tigurinu
ambo viri fortes & bello utiles. Cu
igitur belloSuevico ambo in castris e
dem essent,à ducibus belli edictum il
fuit ut amicitiam colant,& veterũ in
micitiarũ belli tempore obliviscantu
Accedit autem forte ut excursio
quadamArnoldus ab hostibus circun
veniretur.id cõspicatus Zerchintes, i
cu

um sociis auxilio venit, eumque præsenti periculo eripuit. Cæterũ cum sub vesperã in castra rediissent, Arnoldus ad tentorium Zerchintę accedens, eum nominatim evocat. contubernales totius rei ignari, atq; existimantes, cũ hostili animo advenisse, ipsi progrediuntur, & Arnoldum pacis indictæ admonent, caveat ne tumultũ in castris excitet. ille se amico animo adesse respõdet; &, quid acciderit, commemorat; simulq; bellatorem equum, quem illa excursione ceperat, Zerchintæ dono adducit. atque ab eo die mutuam amicitiam firmiter ad obitum usq; coluere. Atque ut in adjuvando & auxiliando fraternum amorem exegerũt majores nostri, atque etiam præstiterunt: ita in partiunda prędа idem ab illis observatum est. Nam primũ capitali pœna ab illis cautũ est, ne cui prędandi causa ex acie excedere liceat, donec hostes prorsus profligati fuerint. postea, ubi prædandi potestas facta est à ducib⁹, quicquid partum fuerit, id omne cõfertur in publicum, & viritim distribuitur. Et quia singuli Pagi publice etiam inter se fraterna societate devincti sunt, publica quoq; prędа, uti sunt tormenta bellica, arces & regiones bello captę; vectigalia & alii reditus, inter ipsos ex æquo divi-

dividitur;quamvis nonnulliPagi dup
aut triplo sæpe,etiam aliqui quintup
majores copias aliis educant. Attam
ob rem fortiter gestam, extra ordine
& privatim illis militibus quorum fc
titudo singularis & excellens fuit,
publice quoque Pagis qui præcipua
operam navarũt,prçmia dantur.Qu
niam vero commeatus maxima rat
in bello habenda est,lege sancitum fi
à majoribus nostris,utĩ hi,qui Helvet
annonam, arma,aliasve res necessar
venales præbent,&in castra adducur
ab injuria omni defendantur, non a
ter ac si Helvetii essent.Perpetua etia
lex est, jam olim à nostris sancita,
in omni bello nulla vis & injuria lo
sacris inferatur, ut parcatur muliel
sexui, nisi si qua mulier arma hostib
subministret, aut ipsa etiam jacien
lapides aut quovis alio modo dar
num det. Porro, quod ad castran
tandi rationem, & aciei dispositione
spectat,singula exponere,quæHelvet
cum Germanis aliis communia aut p
culiaria sint, non est hujus operis. h
tantum dico:nostra & patrum mem
ria inter omnem peditatũ maxima
laudem promeruisse phalangemHel
ticam: quam, cum densatis hastis ea
aciei formam,quam erinaceum no
voca

rocant,efficit,optime omnium equitaui resistere posse, homines militares iudicant, & ita esse reipsa compertum est. Nam ad Novariam peditatus Helvetiorũ, omni prorsus equitum auxilio destitutus,non tantum peditatũ Gallorum, sed florentissimas & fortissimas equitum copias, fudit & profligavit. Post vero,ad Marignanum cũ Francisco rege duobus continuatis diebus pugnantes, & tormentorum vi & multitudine superati, quamvis victi,ita densatis ordinibusMediolanum rediere,ut receptus eorum nihil fugæ simile haberet, neque victores persequi & vestigiis eorum insistere auderent. Nuper quoque bello Gallico, quum ad Druidum fanum pugnatũ est,cum equitatus Gallicus atq;Germanicus magna vi in phalangem Helveticam impressioné fecisset,& plerosq; è primariis cẽturionibus concidisset; nihilominus tamen tertio aciem suam instaurarũt&ordines conservarunt,ita ut hostium quoq; judicio magnam bellicæ fortitudinis laudem eo prœlio consecuti sint. Sed nos hæc hominibus militaribus relinquentes, ad pacis studia, quibus à juventute innutriti sunt,accedamus. Primum vero literæ, quæ principem locum tenent, non ita cultę fuerũt apud majores nostros;

ſtros;quod ingenue fatendum eſt, no
magis quam apud veteres illos Roma
nos,quando aſſidue adhuc cum Aequi
& Volſcis & Vejentibus aliiſq; vicini
populis bellũ gerebant. Nam ut illi tã
tum carminib⁹ impolitis majorũ ſuo
rum fortia facta canebãt:ita apud ma
jores noſtros victorię bello partę ſim
li carminũ genere vernacula lingua ce
lebratę ſunt. Notum eſt carmẽ quo n
inelegãter deſcribitur prœlium in qu
Leopoldus Auſtrius ad Sempachum c
ſus eſt.alia complura huius generis. L
tinæ linguę artiumq; cognitionem r
des & militares homines tantum a
eos pertinere judicabant,qui ſacris in
tiati eſſent. Noſtra autem ętate in om
nibus Helvetię Pagis omnium ordinu
viros invenies variarum linguarum
artium peritos. Multi quoq;,qui ling
Latinæ uſum non habent, nihilom
nus hiſtorias omnis generis,& quæ a
mores & rempubl., aut ad religione
pertinent,ex veteribus auctoribus Ge
manice aut Gallice redditis diligent
cognoſcunt, & vulgari lingua ſcrip
libris inſtructiſſimas bibliothecas h
bent. Scholæ vetuſtiſſimæ in Helvet
olim fuerunt in cœnobio S.Galli, &
Curienſi collegio, uti alibi oſtendim
quibus tamen in locis aliquot jam
cu

ulis bonarum artium & literarũ ſtu-
lia frigent. Sed Baſileę à Pio Papa, ólim
Aenea Sylvio dicto, academia inſtituta
multos clariſſimos doctiſſimoſq; viros
rotulit; quos nominare non neceſſè
ſt, cũ ſcriptis ſuis noti & celebres ſint.
unt quoque celebres ſcholæ Tiguri &
ernæ, & alia Lauſannæ à Bernatibus
nſtituta. Neq; prætereundæ ſunt cele-
errimæ officinę typographorum, quę
aſileæ & Tiguri & Genevæ ſunt in-
ructiſſimæ, ut nullis aliis per Germa-
iam cedant. De literis dixi, ſed præter
teras omne virtutis ſtudium, & præ-
rtim juſtitię, ad pacis functiones per-
net: rempubl. vero noſtram ſumma
quitate conſtitutam eſſe, & juſtitiæ
ude claram ſemper fuiſſe, ex legibus,
ederibus, inſtitutis & morib⁹ veteri-
us, plurimis deniq; factis & exemplis
nſtat. Leges cõmemorare nolo, quia
on diſſimiles ſunt aliarũ rerumpubl.,
uæ optime conſtitutę ſunt, legibus; in
uib⁹ maleficia & ſcelera acerrime pu-
untur; neque hic ullus perſonarum
ſpectus habetur. Fœdera ipſa quanta
ſtitiæ cura & ſtudio conſcripta ſint,
pita, quę ſuperiore libro commemo-
vimus, oſtendunt: quorũ hic ſcopus
, ut quiſque pacate ſuo jure frui poſ.
& omnis vis injuſta à ſingulis com-
 muni

muni ſtudio& opera prohibeatur.Hoc ut æquiſſima ratione fiat, primum in bello ſuſcipiendo ſummo ſtudio cavetur,ne temere& abſque juſta cauſa cuiquam arma inferantur. itaque priuſquam arma capiantur, optimi & prudentiſſimi quiq; publico conſilio cauſas belli cognoſcũt an juſtæ & legitimæ ſint. Deinde in propulſanda injuſta v accurate cavetur,ne ulla fraude dolov utantur hi qui fœdere tenentur ad ſup petias ferendas:itaq; ſi per nuncios,pe literas interpellari,ſi viis obſeſſis inte pellari non potuerint,nihilominus pr viribus ſuppetias ferre jubentur. Præterea quia propter æs alienum ſæpe i exigendo graves lites & controverſi exiſtunt,ſic ut nonnunquam ex huiu modi privatis cauſis reſpubl. ipſæ int ſe committantur;fœderibus noſtris c ligẽter cautum eſt,quomodo exigend pecuniæ,& pignora capienda,ut neq creditoribus nimia cõcedatur licent neq; debitores fraude uti poſſint.Q certamina æris alieni cauſa inRoma repub.exorta ſint,quoties plebs iniq tate fœneratorum & potentũ oppre ſeceſſionem fecerit, aut novas tabu poſtularit,nemo,qui hiſtorias attige ignorat. At majorum noſtrorum p dentia & çquabili jure ab illis cõſtit

factu

factum eſt, ut inter aſſidua bella, in regione non ita copioſa,nunquam novæ tabulæ poſtulatæ ſint.Cum autem homines militares ſæpe ita conciti ad arma ruant,& inter hujuſmodi frequentes pugnę exiſtant, quib⁹ falſo quidam fortitudinem ali excitariq; arbitrantur, cum tales potius ſint injurii rixatores quam fortes viri huic quoq; malo majores noſtri mederi conati ſunt: primũ graves multas illis imponentes qui injuriarum auctores fuiſſent,& alios cõtumelia aliqua affeciſſent. ſed quia ira non ſemper reprimi poteſt, ne aliquo modo erumpat, aliud remedium addiderunt, ne ad cædes uſq; facile progrederentur, quod quivis aſtantium, qui rixæ alicujus ſpectatores & teſtes ſint, eam pro viribus dirimere legibus tenetur. quod ſi quis his minus paruerit, acerrime à magiſtratu punitur: noluerunt enim quenquã ita ira ſuperari, ut legũ admonitus illis non obtẽperet. Qui vero cędem aliquam patrarit, ſi magiſtratuum manus effugerit, nuſquam tamen in ulloPagorum locũ habet, ſed quemcunque ſuus Pagus ob crimen proſcripſerit, ab aliis quoq; finibus arcetur, niſi teſtibus evicerit ſe tuendę vitæ cauſa cędem feciſſe.Porro ſemper fuit æquitas magiſtratuum in

in jure dicundo, & puniendis sontib⁹
ut multi extra Helveticam civitatem
ad illorum opem confugerint, aut cau
sas suas ad eorum cognitionē detule
rint: videbant enim nemini injuria a
fecto opem denegari, quando multos
potentibus injuste bonis suis spoliato
vel legationib⁹ missis, vel etiam arm
sumptis, in integrum restituerunt: s
contra Austrios Principes pro Fulachi
civibus Scaphusianorum, pro Gradle
fratribus è Styria, Helvetii arma sum
serunt, & Principem adegerunt ut
ereptas possessiones ipsis restitueret. S
mili, sed graviori in causa, pro Rena
Lotharingo contra Carolum Burgu
dum; qui illum omni fere ditione s
spoliarat, feliciter depugnarunt. Sic s
pe bellum illatum est his, qui falso n
bilitatis titulo se ornantes mercib⁹ s
mercatores spoliabant: atq; non tan
in ipsā Helvetia, sed longe extra eius
nes, cum aliis urbib⁹ amicis socia ar
ad huiusmodi grassatores debellan
junxere. Factum est autem hac cura
tutissima semper itinera fuerint per
mnem Helvetiam, sic ut mercatores
pulentissimi iter fecerint faciantq
beri, & suas merces ultro citroq; tra
portent absq; ullo stipatorum Com
tu, aut cōmeatu peculiari: quin in j
v-

verbium abiit, si quis aurũ in baculo à tergo dependens palã gestet, huic licere tuto per Helvetiam iter facere. Proxima justitiæ est liberalitas, sub qua hospitalitas cõprehenditur, cujus nomine gẽs Helvetica semper cõmendata fuit. Non adsunt nobis lautitię Italorum & Gallorum; quamvis & hæ quibusdam locis nõ desint: at illa patrię terrę munera, lac, butyrum, mel, liberaliter nostri largiuntur: & quem horum pudeat, quum Abraham tantus patriarcha hęc angelis hospitibus apposuerit? Non desunt tamen nostrę regioni optimę carnes, feræ, & volucres, pisces quoque lacustres & fluviatiles variorũ generum: atque apud nos, ut veteres heroes, cum civibus tum hospitib⁹ frequenter carnes, & præsertim ferinæ, optimiq; pisces, inter hospitalitatis munera offeruntur. Præcipue tamẽ nostri homines erga egenos & mendicos benefici sunt, quorum alii hospitium, alii victũ aliaq; necessaria abunde illis suppeditant: itaque tanta peregrinorum, qui emendicata stipe victitant, apud nos est copia, quanta vix alibi inveniatur. non disputo rectene faciat magistratus qui tales ferat; hoc eo tantũ attigi, ut ostenderem, singularem esse gẽtis in egenos beneficentiam, quæ illos allicit ut fre-

quentes huc confluant. Populus vero ipse Helveticus maxime omnium publicis conviviis delectatur. in urbibus quidem opificum collegia, aut civium societates, peculiares ædes habẽt his conventibus destinatas; in agro vero vic fere singuli publicam domum habent quam, quod amicitiæ causa eo convẽniant, sociorum domum nuncupant Conveniunt autẽ sæpe viri; aliquando etiam cum maritis uxores ad eadem convivia vocantur. neque tamen sumptuose illic vivitur aut delicate; uno au altero carnium ferculo plerumq; convivium finitur: sępe etiam collatis symbolis cœnant, dum quilibet in cõmun confert quod domi sibi paraturus fue rat. Et quod apud Lacedæmonios leg cautum fuit, ut seniores & magistratu his interessent, quo decore & moderate cuncti agerent, id apud nos spon fit ex veteri cõsuetudine, ut sint in ec dem cœnaculo omnes tribules, & sc cietatis illius principem locum mag stratus & seniores teneant. Rarus est huiusmodi cõviviis musices usus, quc majorem ex mutuis colloquiis, in qu bus sæpe de rebus privatis, plurimu de publicis disputant, delectatione percipiant: præsertim vero seniorib commemorantibus res præclare gesta

quibus vel ipsi interfuerunt, vel quas à majoribus suis accepere: sæpe etiam qui voce valent, clara majorum facta decantant. Ac fuit olim majorum nostrorum summa cum in omni re, tum in publicis cõviviis moderatio & temperantia, ut rarum esset, & ignominiosum haberetur, in tali conventu ebrium videri: at, quod dolens scribo, etsi major adhuc sit moderatio in publicis conviviis nostrorum quam apud plerosque alios Germaniæ populos, non tamen prorsus ab his ebrietas exulat, neque tam dedecori est hodie atq; olim habebatur. Atque, ut Xenophon de Lacedæmoniis ait, quorum rempub. laudarat, se nõ audere asserere sua ætate leges Lycurgi immotas permanere; Lacedæmonios enim ante frugalitatis studiosos maluisse domi vivere, quam magistratum in aliis urbibus gerere; & pertimuisse olim ne quid auri habere viderentur; nunc vero potentissimos quosque dare operam ut urbibus præsint, ne domi cogantur vivere, & palam de quæstu gloriari; & cum majores studuerint potissimum ut digni essent imperio, nunc eos longe magis curare ut imperent; itaque quondam Græcos ultro petiisse à Lacedæmoniis ut sibi imperarent; nunc se invicem

rogare & exhortari ut obſtent & arceant ne eis denuo imperent: Simile quiddam video de Helvetia dici poſſe. Nam, quod negari nõ poteſt, illa veterũ in victu & veſtitu & omni vita frugalitas & temperantia, magna ex parte periit; non eſt illa continentia & parſimonia quę olim fuit, cum abſq; ſtipendiis exterorum regum & Principum omnes ſuo labore & induſtria victũ ſibi cõpararent: itaq; vereor ne illa quoque nobis pereant quæ adhuc ſuperſunt fortitudo & laus in re militari, in omni vita humanitas & facilitas, atq; juſtitiæ & æquitatis ſtudium; ut tandẽ aliquando illi qui olim tanto ſtudio Helvetiorum amicitiam & ſocietatem appetierunt, mutata voluntate nihil magis quam de illis opprimẽdis cogitent: id ne eveniat clariſſimę patrię, & Deum precor, ut pro ſua bonitate hęc avertere velit, & omnes quorũ intereſt rogo & exhortor, ut veteres mores, & illam vere Helveticam frugalitatem, continentiam, æquitatem, humanitatem, fidem, & conſtantiam in omnibus actionibus, revocare in uſum velint.

Publici cõventus, ſive ſenatus Helveti

TRia ſunt quę in omni civitate conſiderantur, Conſilium ſive Senatu

Magiſtratus,& tertio loco Iudicia. De duob⁹ hic nobis agendum erit, Senatu & Iudiciis: Magiſtratus enim nulli univerſæ civitati Helveticę cõmunes ſunt, niſi forte in hoc numero habere velimus præfectos per quos publicę præfecturæ adminiſtrantur, qui tamẽ non à Senatu publico ſed domi à ſingulis Pagis deliguntur. Porro Senatus Helveticus nõ idem eſt numero. nam aliquando conveniunt pręter Pagos etiam alii ſocii & fœderati civitatis Helveticæ, & præcipue ex his S. Galli, Ræторum & Mulhuſianorum legati: atque hic eſt maximus & frequẽtiſſimus Senatus,& qui rarius convocatur, ubi de bello aut pace aut aliis rebus agendũ eſt quæ ad omnes confœderatos ex æquo pertinent. Plerunq; tamen ſolum Pagorum tredecim legati cõveniunt, & de rebus ad civitatem Helveticam ſpectantibus deliberant,& ſinguli par jus ſententię dicendæ habent, & ſuffragii ferendi. itaque cum, ut ſæpe fit, ab aliquo Pago bini legati mittuntur, unum tantum ſuffragium habent, quoniam hęc juxta Pagorum numerum æſtimantur, non legatorum. Attamen non ſemper omnes Pagi interſunt Senatui; verum ubi agitur de pręfecturis quæ à ſeptem aut octo Pagis reguntur, aut de aliis rebus

 quæ

quæ tantum ad horum cognitionem ſpectant, tum ſeptem aut octo ſolummodo legati in ſenatũ conveniunt, & ſoli ſententię dicendę & ſuffragii ferendi jus habent: cęterum ubi de pręfecturis Italicis agitur, quę XII Pagorũ imperio parent, totidem Pagorũ legati conveniunt: in his autem rebus quæ ad ſalutem & utilitatẽ totius civitatis pertinent, omnium Pagorum legati plenum & juſtum ſenatum faciunt. Noſtra vero ætate poſtquã Helvetia propter diſcrepantes de Chriſtiana religione ſentẽtias in partes abiit, peculiares quoque conventus inſtituti ſunt: & frequentiſſime omnium cõveniunt & proprium quendam ſenatum habent hi quinque Pagi Lucerna, Vrania, Suitia, Vndervvaldia Tugium: hi Romanæ Eccleſiæ doctrinam & ceremonias mordicus retinẽt, & arctiſſime privata quadam amicitia neſcio an etiam fœdere, inter ſe cõjuncti ſunt; ideoque, cum ſimpliciter Pagos quinq; nominamus, hos intelligimus non illos quinq; qui primi fœdus fecerunt; ſicuti cum tres, aut ſeptem, aut octo Pagos nominamus, eos numeramus juxta tempus & ordinem quo in fœdus venerunt: hac autem ratione Vrania, Suitia, Vndervvaldia, Lucerna & Tigurum, quinque Pagi eſſent. Aliquand

quando etiam cum his quinq; Friburgii & Salodorii conveniunt, & hi sese Catholicos septem Pagos nominant: quando nostra ætate Romanæ religionis sectatores soli Catholici nominari volunt. Quamvis autem Glaronæ & Abbatiscellæ multi quoque Romanæ Ecclesiæ adhæreant, & in præcipuis vicis eorum Missa celebretur, tamen hi non adnumerantur Catholicis, quod horum populorum major pars se Reformatis ecclesiis adjunxerit. Postremo quatuor urbes, quæ se ab obedientia Romanorum Pontificum prorsus subduxerunt, Tigurum, Berna, Basilea & Scaphusium, suos peculiares conventus quandoque agunt, quamvis non tam frequenter ut alii.

Porro quibus de rebus cognoscat senatus Helvetiorum, singulatim explicare difficile est; capita tamẽ earum rerum persequar. Primum & pręcipuum, belli & pacis arbitrium, idque in plerisque fœderibus sancitum, est, ut si alicui Pago gravis injuria illata sit, quam bello persequẽdam censeat, de ea prius ad senatum confœderatorũ referat, ut illi statuãt an justa sit belli causa; ne temere & levibus de causis bella moveantur. Deinde si videatur è rep. esse ut bellum moveatur, proxima deliberatio est de

modo

modo & ratione belli gerendi. Ita mea memoria accidit, uti Christophorus Landenbergius societate cum multis nobilib⁹ inita Rotevilanos bello lacesseret; illi vero ex fœdere opem ab Helvetiis peterent. cum autem nonnullis videretur, copias eorũ arbitratu educendas esse, major & sanior pars senatus cognitis dissensionum causis obstitit; videbant enim levi de causa in discrimen ingens conjici Helvetiam universam, quod, uti suspicabantur, per latus Landẽbergii, vicinus Princeps VVirtenbergicus impetebatur, cũ quo multis annis hactenus amicitiam Helveti coluerunt; neq; hic bello peti poterat, quin multi Principes alii, partim cognatione aut affinitate, partim fœdere illi juncti, simul provocarentur. Attamen ne Rotevilani se destitutos esse conqueri possent, è singulis Pagis L delecti milites urbi præsidio missi fuere. sed illi præsidio non usi sunt, verum Scaphusiæ substitit: ac brevi per arbitros tota illa controversia composita est. Vt autem in bello suscipiendo senatus consulitur, ita Pagi nõ singuli separatim sed communi senatus Helvetic cõsilio de pace agunt. sic bello Suevico legati à tota civitate missi Basileæ cum Maximiliano Imperatore pacẽ fecere
sic

ic Senatus HelveticusFriburgum con-
eniens perpetuam pacē cum Francis-
o rege & universo regno Galliæ fecit
nno 1516. Cum pacis actione fœderū
atio cōjuncta est: sæpe enim nostra &
atrum memoria Helvetii cum vicinis
egibus & Principibus publice commu-
ii senatus decreto fœdera fecerunt. In
iis tamē hactenus hoc servatum, ut si
Pagus aliquis nollet cum aliquo novo
œdere illigari, id illi liberum esset. sic
um anno 19 post 1500 reliqui Pagi o-
nnes cū Francisco Gallorū rege fœdus
ecissent, soli Tigurini se illi obstringe-
e noluerunt: postea etiam Bernates
œderi Gallico renuntiarunt: similiter
hiliberto Allobrogum Duce fœdus &
micitiam Helvetiorum ambiente, pri-
num quinque duntaxat Pagi, & cum
is Salodorii, se illi conjunxerunt.

Legumlatio.

Ecundum caput eorum quæ à toto
senatu statuuntur, est legumlatio.
Habent quidem singuli Pagi peculiares
ges & consuetudines, quę illis salvę &
nviolatæ manent; nihilominus com-
nuni consensu multa majores nostri
dixerunt & observanda statuerūt. Ex
umero publicarum legum & edicto-
ū sunt leges bellicæ, quas supra recen-
suimus.

ſuimus: pactum etiam Stantii ab octo Pagis cōcluſum, quod priore libro fœderib⁹ VIII Pagorū ſubjunximus, inte publica decreta referri debet. Similite cum ſacerdotes ſuis immunitatibus & privilegiis abuterentur, publico edicto frenum quoddam illis injectū eſt: cuju edicti hæc eſt ſumma: Quicunq; ex civibus aut inquilinis Pagorum, ſacerdo aut laicus, Auſtriis Principibus à conſiliis fuerit, aut eorum cliens & illis jure jurando obſtrictus, is nihilominus ju rejurādo ſe Pago ſuo obſtringat ad eju commoda & confœderatorū promo venda, & bona fide indicandū ea und damnum illis accidere poſſit. atq; ho juramentum primum eſto; neque ul obligatio eos à culpa exemerit, ſi cōt hoc fecerint. Sacerdotes, qui apud no habitāt neq; cives ſunt, nullo peregrin judicio civili aut eccleſiaſtico adverſ quēquam utantur, exceptis matrim nialibus & eccleſiaſticis cauſis: quicu que eorum ſecus fecerit, illius Pagi m giſtratus, in quo habitarit, caveant quis illum hoſpitio, cibo, potu juv commercium aliquod cum eo habe nemo ex noſtris Pagis eum in ſuam t telam recipiat, donec exteris judic renuntiet, & damnū alteri his judic datū reſtituat. Quicunq; injuria alt

da

damnum dederit, ſive pignora contra ius rapiendo ſeu alia ratione, huius corpus ac fortunæ obnoxia ſunto magiſtratui, donec alteri ſatisfecerit. Laicus, qui alterũ ad judicium peregrinũ civile aut eccleſiaſticum citarit, & ille hac cauſa damnũ fecerit, illi ſatisfacito. Eo enim loco, ubi reus habitat, judicio agendũ eſt. Nemo ſuam actioné alteri tradat, ut moleſtiam ita creet ſuo adverſario. Si quis juri civium renũtiarit, & deinde alteri damnum dederit, eum ad extera judicia citando non ante recipiatur in numerum civium, donec huic ſatisfecerit. Omnes Pagi curanto ut tuta ſint itinera, quo cives & exteri ſecure iter facere ac ſuas res trãſportare poſſint, neq; quicquã adverſus quenquam agatur: ſi quis ſecus fecerit, communi conſilio & ope huic, quem læſerit, pro viribus & opibus ſuis ſatisfacere cogatur. Nemo in ullo Pago abſq; magiſtratuum cõſenſu ab altero pignora rapiat, aut damnũ det, ejuſve cauſa ſit alteri: qui ſecus fecerit, à ſuis reſtituere & ſatisfacere cogatur. Decretum hoc à ſex Pagis, Tiguro, Lucerna, Vria, Suitia, Vndervvaldia, Tugio, editum eſt menſe octob., ann. 1370. Simile eſt edictum contra Curtiſanos, qui eccleſiaſticorum officiorum nundinatores ſunt, edi-

editum. cum enim illi ſacerdotibus ab ordinariis locorũ delectis ſæpe moleſti eſſent, & vacantia beneficia freti bullis Pontificiis invaderent: communi conſenſu tredecim Pagorum decretum eſt anno 1520, uti tales, ſi pergant ſuum bullatum jus urgere, in vincula conjiciantur, &, ni huic renuntient, aqui ſubmergãtur: ſcilicet ut ita bullę bullis eluantur. Poſſem plura edictorũ & legum publicarũ exempla afferre; verum id non requiri à me arbitror. & hæc ipſa præ aliis cõmemorare libuit, quod ex his facile perſpicitur, majores noſtros, qui, religionis ſtudioſiſſimi, eccleſiaſticum ordinem ſummo ſemper in honore habuerunt, nunquam tamen propterea illis ullam poteſtatem aut licentiam permiſiſſe quæ libertati periculoſa eſſet, & pacẽ domi turbare poſſet. Iam vero ſi legati extra Helvetiam mittendi ſint, ad controverſiam aliquam dirimendam, ad fœdus faciendum, ad gratulandum, ad cohortandum aut etiam imperandum, aut poſtremo ad res repetendas, aut ad bellum indicendũ; ſive etiam in ipſa Helvetia cum Pago aliquo aut civitate per legatos agendum fuerit; de his omnib[9] ſenatus deliberat & decernit quid faciendum utrum ex ſingulis Pagis legati mittẽ-

ſint

ſint,an tantum ex aliquot Pagis. Ac in fœderib⁹ faciendis ſinguli legatos mittunt;ſicuti quando cum rege Gallorum Henrico fœdus factum & obſignatum eſt, non tantum Pagi, ſed ſocii quoque Helveticę civitatis legatos ſuos ad regẽ miſerunt. Sed in plerifque aliis actionibus certi tantum Pagi nominantur, quatuor aut plures etiam,qui omnium nomine legatos mittant. ſic omnium Helvetiorum nomine legati è Tiguro, Lucerna, Vria & Glarona, confirmationem ſuorum privilegiorum in Comitiis Auguſtanis à ſereniſſ. Roman. Imp. Ferdinando impetrarunt. Eſt etiam in ſenatus cura & arbitrio poſitũ, quod cum legationibus regum & Principum & exterarum civitatum, cujuſmodi frequenter ad cõventus publicos veniunt, agendum, quidve eis reſpondendum. Poſtremo Provinciarum,quę publico Pagorum imperio regũtur, ſenatus ſummam curam habet, ut recte adminiſtrentur. Et primum quoniam pleriq; officia quædam admodum luroſa habent, ut ſunt ſcribarum,commiſſariorum, officialium, interpretũ, & in Turgea quos vocant Landtammanos,& Landtvveybel, quorũ prior nomine x Pagorum judiciis capitalibus prçeſt,alter cauſas capitales agit,&
 appa-

apparitoribus præest: omnia hæc certi hominibus à senatu conferuntur, neq; præfecto tales, uti apparitores alios suo arbitratu deligere licet. Deinde s quæ controversiæ difficiliores in provinciis oriantur, de quibus præfecti nolint sententiã ferre ex suo consilio, hæ ad senatum referuntur: aut si præfectorum sententia alterutri parti iniqua videatur, ad senatum provocare licet: & causas quidem Italicarum præfecturarum legati, qui quotannis Junio mense illuc mittuntur, cognoscunt: reliquas qui Badæ conveniunt: & ad hunc conventũ ab altero provocare licet, quo hujus sit major authoritas & amplior potestas. Postremo vectigalium & redituum, item multarum, à præfectis ratio coram senatu reddenda est, & annui reditus singularum præfecturarum inter illos Pagos æqua portione distribuuntur penes quos illius præfecturæ imperium est. Sunt etiam cœnobia quædã in publicis præfecturis, quorum advocatio ad Helvetios pertinet. Atque ut summatim dicam, quicquid ad provinciarum communium administrationem spectat, de his cognoscit senatus, rationes à præfectis exigit; si quis eos accusare volet, audit; ac eos, si digni videantur, punit, aut dignitate privat
& 1

& Pago, qui talem miserit, ut alium substituat, mandat. Quicquid etiam ad publicam salutem & tranquillitatem Helvetię pertinet in pręfecturis & ipsis Pagis, horum cognitio & cura penes senatum est.

Per quos Senatus haberi poßit.

Convocandi vero & consulendi senatus summa auctoritas more majorum est penes Tigurinũ Pagum, qui veteri privilegio primum locum & ordinem inter omnes Pagos tenet. hi ubi publicus convẽtus habendus est, singulis Pagis per literas causam, tempus & locum conveniendi indicant. Si autem uni alicui alteri Pago aut pluribus videatur res postulare, ut publicus conventus indicetur & senatus cogatur; primum de ea re ad Pagum Tigurinum referũt, & petunt ut per literas legatos singulorum Pagorum evocet: verum ubi festinatione opus est, neq; res ullam moram patitur, tum singuli Pagi cæteros sibi fœdere junctos ad communẽ illius causæ deliberationem convocare possũt. Legati etiam exterorum regum & Principum à Tigurino Pago jus adeundi senatũ postulant. & quandoq; extra ordinem sibi senatum haberi petunt. At in peculiaribus conventibus

alia ratio est. nam quatuor urbes à Tigurinis convocantur: at senatus quinque aut septem Pagorum plerunq; per Lucernates cogitur. Sunt etiam peculiares conventus illorum Pagorum qui Gallo regi fœdere juncti sunt; hos legatus regis, qui Salodori manet, convocat, idque regio sumptu.

Similis etiam potestas indicandi conventus, si velint, Pontificis & aliorum regum, qui Helvetiis amici & fœderati sunt, legatis, si sumptum facere velint; uti arbitror, non denegatur.

Quo loco senatus habeatur.

LOcus habendi senatus apud majores nostros nullus fuit certus & perpetuus; nam nullus est, ut arbitror, ex octo vetustioribus Pagis, in quo nō aliquando convenerit; frequentes tamen conventus Lucernæ & Tiguri, Bremogartę item & Badę, habiti sunt. Nostra autem ætate non lege aut decreto ullo, sed more & consuetudine, receptum est, ut publicus Pagorum senatus Badæ seu ad Aquas Helveticas in ejus oppidi curia habeatur. Oppidum enim hoc multas commoditates ad publicos cōventus illic peragendos habet. primum enim oppidum ipsum ædificiis optime excultum, diversoriis lautissimis refer-

tum

tum eſt: ſitus loci amœnus & ſalubris. vicini deinde fontes calidarum aquarum non tantum voluptatē præbent, ſed magnam hominū frequentiam ex diverſiſſimis regionib⁹ huc attrahunt. itaque vicini, lucri & quæſtus ſtudioſi, omnis generis annonam magna copia advehunt; unde fit ut ſemper abundet rebus ad victum neceſſariis. poſtremo in medio fere Helvetię ſitum eſt, ut fere pari itineris ſpacio extimi quique Pagi huc convenire poſſint: & VIII Pagorum imperium agnoſcit; ut major pars idem parque jus ibidem habeat. Porro peculiares conventus quatuor quidem urbium, Aroviæ oppido Verbigenorū, quod Bernatibus paret, plerunque habentur: quamvis aliquando etiam Baſileæ habiti fuerunt, quando de concordia cum Luthero ineunda actum eſt, idque in gratiam Argentoratenſium, qui ſuos legatos ad hos conventus miſere. At Pagi qui Catholici nuncupantur, plerunq; Lucernæ, aliquando Bechenriedę in Vraniis, aut Brunnę Suitiorum conveniunt. Cum autem legatus Gallorum regis ſenatum Helveticum conſcribit & militem petit, plerunq; Salodorum eos evocat, nonnunquam etiam Lucernam.

Porro ſenatus legitimus quotannis

more majorum circa solstitium Badæ habetur; & tum præfecti publicarum provinciarum coram senatu rationes reddunt, & provocationes ex singulis provinciis audiuntur. Eodem tempore XII Pagorũ legati Lugani conveniunt, & rationes à quatuor pręfectis Italicarum provinciarum exigunt, ac jus dicunt, eorumq; causas cognoscunt qui senatum appellaverint. attamẽ ab hoc senatu ad eum qui Badæ habetur, tanquam majoris auctoritatis, provocare licet. Indictus autem senatus vel ex decreto publici senatus, ex formula recessuum, ut vocant, habetur. Nam plerunq; graviores causę non definiuntur primo cõventu, vel quod non liqueat senatorib⁹, vel quod non habeant plenam potestatem: itaq; alius conventus indicitur communi decreto: & interea legati singuli domi magistratus suos, penes quos summũ imperium est, consulunt: vel ex re nata à Pago Tigurino aut etiam aliquo alio conventus indicitur, si quę gravior causa, quę ad communem rempub. spectat, inciderit. Et si autem indictus senatus tantum propter causas publicas habetur, tamen ubi illæ finitæ fuerint, si qui privati ex provinciis illuc venerint, & suas causas agere voluerint, audiuntur. Peculiares

vero

vero conventus certorum Pagorum, & qui à Gallorũm regis legato convocantur, nullum certum tempus habent, sed pro re præsenti ex eorum arbitrio, penes quos est convocandi senatus potestas, indicuntur.

Ratio agendi in publicis conventibus.

ORdo agendi in publicis conventibus hic servatur. Vbi cõstituta dies venerit quo senatus legitimus aut indictus haberi debet, pridie ejus legatus Tigurini Pagi apparitorem publicum, quem suppræfectũ Badensem vocant, in singula diversoria mittit sciscitatũ quorum Pagorum legati venerint; & hic publico nomine legatos salutat & excipit, ac in crastinum in senatoriam domum seu curiam Badensis oppidi illos convocat. Quod si omnium Pagorum legati venerunt, omnes convocantur, & causæ cõmunes quæ ad universos spectant, tractantur: at si constituta die aliqui, ut plerumq; fit, è Pagis recẽtioribus, ut Basilienses, aut Scaphusiani, aut Solodorii, vel Friburgii, absint, septẽ vel octo Pagi conveniunt, & causæ duntaxat ad hos pertinentes aguntur. Consident autem legati in senatu juxta Pagorum ordinem & numerum: ita ut primum locum teneat

Tigurini Pagi legatus, editiore subsellio mensæ assidens; proximum locum Bernas habet; post hunc Lucernas: & deinceps reliqui, juxta Pagorum ordinem. Vbi consedere, tum Tigurini Pagi legatus, salutatis aliis & de se ex more pauca præfatus, exponit quid proximo conventu legati in recessibus deliberandum acceperint; plerumq; enim conventus his de causis indicuntur: quod si alia fuerit causa Senatus habendi, eadē similiter proponit. addit postea quid de eo capite, quod propositū est, à magistratu suo in mādatis acceperit. Idem faciunt ordine reliqui legati, & suorum magistratuum mandata exponunt. Postquam vero ex ordine singuli senatores, quid in mandatis habeant, exposuerint, præfectus Badensis, ex quocumque Pago is fuerit, sententias ex ordine rogat. primus sententiam dicit Tigurini Pagi legatus, & post hunc reliqui, singuli suo loco & ordine. sententiis dictis ab eodem suffragia numerantur, idque juxta Pagorum, non autem senatorum, numerum: nam Pagi nonnulli duos legatos mittunt, quibus senatui quidem interesse & sententiam dicere licet, sed unum tantum suffragium habent.

Et hæc quidem agendi ratio est in publi-

publicis causis. In privatis autem eadem ratio est sententiæ rogandæ & suffragii ferendi. sed hi qui causas habent quas coram Senatu agant, primũ à Tigurini Pagi legato petunt sibi senatum dari. is diem illis constituit, ac nomina eorũ in albo curiæ annotat. Cæterum ubi coram senatu causæ agendæ sunt, alii quidem ipsi causas suas agunt, alii causidicis utuntur, quos vel domo secum adducunt, vel è præsenti copia unum deligunt. Nam quoties senatus habetur, complures causidici ex proximis Pagis & oppidis stipendiariis Helvetiorum illuc cõfluunt. Disceptantur autem ab his causę non ex Romano jure, & responsis jureconsultorum, sed ex æquo & bono, & legibus atque consuetudinibus singulorum populorum. Scio hanc agendi rationem barbaram à multis judicari, qui existimant tantum jure scripto Romanorum utendum esse, sine quo in gravium & obscurarum controversiarum explicatione sæpe homines etiam prudentes à vero & justo aberrent. Ego vero Romanas leges à prudentissimis viris conscriptas maximi facio, neque earum auctoritatem vel verbulo labefactatam velim: sed controversiarum disceptationi, quæ hodie in usu est, & judiciis illis nostri

temporis, in quibus ex jure civili Romano jus dicitur, nostram agendi & dijudicandi rationem anteponendam dico, & id judicio bonorum & non litigiosorum hominum me probaturi confido. Primum enim negari nõ potest, plerosque causidicorum, non tam justitiæ & æquitatis quam juris studiosos, qui singula verba & syllabas legum venantur, & suo arbitratu exponunt captiunculas aliquas simplicib⁹ struere. Deinde cuncta fere ab his ad privatum commodum referuntur: unde non explicandis sed involvẽdis & obscurandis cõtroversiis operam dant. ita fit u lites in multos annos extrahantur, & sæpe etiam ad nepotes transmittantur summa cum molestia utriusq; partis & immenso sumptu, quo nõnunquam integra patrimonia exhauriuntur: unde non immerito quidẽ pragmatico hos & causidicos sanguisugas & hirudines appellare solent, qui opes vulgi & ipsum etiam sanguinẽ exugunt. Quo si in nostris judiciis nonnunquã erro aliquis cõmittitur in causis implicat & obscuris, quæ tamẽ rarius occurrũ nequaquam tamen tantũ damni ind datur, quãtum ex litium diuturna ill prorogatione accipitur. Neq; tantum nostra agẽdi ratione sumptus minuun

tur,&parcitur populo,sed lõge minor est litium & controversiarum numerus,dum,sententia cito lata,cõtroversia tollitur, & litigantes rursus in gratiam redeunt: cum alibi contra videamus lites quotidie novas oriri, & una nondum decisa plures succrescere.

Iudicia publicarum controversiarum.

POstquã de senatu Helvetico scripsi, de judiciis etiam agendũ est. Privatę autem controversiæ si inter subditos Helvetiorum in communib⁹ pręfecturis oriantur,à præfectis & eius loci judicib⁹,aut à senatuHelvetico,ad quem provocatio est,cognoscũtur: domi vero singulorum Pagorum senatores & judices suorum civium controversias dijudicant. Sed pręter hæc,sunt alia judicia publicarum controversiarũ. Nomino autẽ publicas controversias illas, quę existunt inter duos pluresvePagos: aut inter privatos homines & Pagum aliquem: & quęPagorũ,eadem reliquorum quoq; confœderatorum ratio est.

Iudices & loca judiciorum.

IN talibus igitur controversiis dijudicandis utraque pars ex suorum numero duos judices deligit. hi absolvuntur jureiurando quo suo Pago obstricti sunt; & fidem dant,se ex jure æ-

quo

quo & bono controversiam cognituros; daturos operam, ut quamprimum hæc controversia vel amice componatur, vel jure decidatur. Certa vero loca sunt antiquis fœderibus constituta, in quibus hæc judicia fiant. Nam septem antiquiores Pagi, si qua lis inter ipsos existat, legatos & judices suos mittunt ad Eremitanum cœnobium. Glaronésium tamen antiquissimo fœdere hoc nominatim sancitur, si controversiam habeant cū uno aliquo è tribus Pagis, cum Vraniis, ut Mercham; cum Suitiis, ut Bergeram; cū Vndervvaldiis, Brunnam conveniant, ac tum reliqui Pag: causa cognita sententiam ferant. Bernenses & tres Pagi, Vrii, Suitii, Vndervvaldii conveniunt eo loco qui à tæda & sylva nomen habet, *das Kienholtz*. Tigurini vero & Bernates, Zofingę; Friburgenses & Salodorii, si litem haben cum octo Pagis aut aliquo illorum, s quidē ipsi actores sint, Zofingæ judice cōveniunt: si autem rei fuerint, VVilisovium venient. Basiliensium, Scaphusianorum & Abbatiscellanorum causa Badæ disceptantur: ibidem etiam conventus habetur in controversiis Helvetiorum cum Rotevilanis & Mulhusianis; sed civitatis S. Galli controversi disceptantur apud Eremitanum cœnobium

ium. Rætorum vero VVallenſtadii, uod oppidum eſt ad caput Rivani laus in Sarunetum prefectura. Cum igitur controverſiæ aliquæ exiſtunt, quæ mica tranſactione & aliorum Pagorũ ntercesſione non potuerũt componi, oco deſtinato judices & legati Pagorũ onveniunt, non tantum illorũ quorum eſt controverſia, ſed aliorũ quoq; ui his arctiori fœdere juncti ſunt. hi nim plerunq; ſimul conveniunt, ut, ſi eri posſit, amica aliqua tranſactione tem tollant. Atq; judicio conſtituto, bi utraq; pars cauſam ſuam egerit, ſiuidem major numerus judicum ſentiam aliquam tulerit & probarit, eoum judicio utrique parti ſtandum eſt. n vero, quod plerunq; accidit, ſentenis variarint, & paria utrinq; ſuffragia ierint, deligitur quintus judex ſeu ariter, quem noſtri vocant *eyn obman*, ve *eyn gemeynen mann*. hic non ipſe ntentiam fert, ſed alterutram à judibus ante latam approbat. Porro arbium hunc nonnunquam ipſi judices igunt, ſic tamen ut eum deligant ex go aliquo Helvetico. neque refert an ſit unus ex his ad quos controverſia rtinet. Et hæc ratio eligendi arbitri æſcribitur in fœderibus ſeptem veſtiorum Pagorũ; item in Friburgiorum

rum & Salodoriorum fœdere; item Abbatiſcellanorum, S. Galli, Mulhuſianorum. in Scaphuſianorum fœdere additur; Si judices de arbitro ex aliquo Pagi deligendo convenire non poſſint, u[illegible] tum è Senatu oppidi S. Galli aliquem deligant. in Rotevilanorum fœdere ju[illegible] bentur judices arbitrum deligere è ſe[illegible] natu S. Galli aut Mulhuſii. Nonnun[illegible] quam vero actor cauſę arbitrũ deligi[illegible] Sic ſi Bernates cauſam habuerint ad verſus III Pagos, aut aliquem illorum à Pagis nominabuntur XVI viri, è qu[illegible] bus Bernates arbitrum deligant: ſi ver[illegible] Pagi cauſam agant, & litem Bernenſib[illegible] intendant, arbitrum deligent è mino[illegible] ſenatu Bernatum. Si controverſia al[illegible] qua exiſtat inter Tigurinos & Bernate[illegible] actor arbitrum deligit ex ſenatu alte[illegible] rius partis. Eadem ratione arbiter a[illegible] actore deligitur in controverſiis Baſ[illegible] lienſium cum aliis Pagis, itemq; in R[illegible] torum cauſis. Atq; hæc eſt ratio jud[illegible] ciorum in controverſiis publicis. I[illegible] qua non dubito multa in utranq; pa[illegible] tẽ ſubtiliter & argute diſputari poſſ[illegible] quę aliis excutienda relinquo. Ego m[illegible] jorum noſtrorum ſimplicitatem & in[illegible] tegritatem admiror, qui judiciis huiu[illegible] modi nonnunquam graviſſimas con[illegible] troverſias compoſuerunt, publica[illegible]

pace

pacem & concordiam ſtudioſe conſervarunt. Sed illis ſcilicet ante omnia non privatum aliquod commodum, ſed publica totius Helvetię ſalus & gloria curæ fuit. cui ſi nunc quoque cuncti ex æquo ſtudeant, neque multæ lites exorientur, &, ſi quæ exſtant, non ita difficulter componi poterunt.

De rebuspublicis ſingulorum Pagorum; & primum de Tigurinorum, Baſilienſium, & Scaphuſianorũ republica.

DEinceps expoſita communi adminiſtratione totius reip. Helveticæ, le ſingulorũ Pagorum rebuſpub. agenlum erit. Videtur autem mihi omnes XIII Pagorum reſpub. ad tres formas eu tria genera revocari poſſe. Etenim icut tria ſunt nomina ſummorũ ma-iſtratuum in Pagis; ita totidem quoue ſunt rerumpub. formæ; neq; tanum nominibus ſed rebus ipſis diffeunt. Quidam igitur publici conſilii apita Ammanos vocant, atq; hoc ma-iſtratu utuntur Pagi qui oppidis caent, & vicatim habitantur. atq; in his ımma imperii penes univerſam plem eſt; cuius cōſilio res majoris moēti definiuntur. in hoc numero ſunt rania, Suitia, Vndervvaldia, Tugium, larona, & Abbatiſcella. Alii Pagi ſua

oppida

oppida habēt;penes quæ eſt imperium totius Pagi. Sed tamen in his duæ ſun rerumpub. formæ. quædam namque & præſertim quæ vel à Principibus cō dita, vel eorum imperio ſubiecta ali quando fuere, à Sculteto, (ita vocan ſuum magiſtratum,) & à ſenatu, qu libera electione ex omni civium nu mero delectus fuerit, adminiſtrantur & hæc forma inter omnes maxime e ariſtocratica : ac Berna, Lucerna, Fri burgum, Salodorum, hoc modo rem publ. gubernant. quędam vero oppid ſunt in tribus certas diſtributa; atq; e his plebis ſuffragiis tributim magiſtra tus creantur. hi ſummum magiſtrat & caput publici conſilii *Burgermeyſte* civium magiſtrum, vocant: huiuſmo reip. forma eſt Tiguri, Baſileæ, Scaphu ſiæ. De his igitur omnibus ordine ag mus, initio ab hoc proximo gene facto.

Societates nobilium.

PRimum igitur in his oppidis liber & imperialibus populus omnis i duos ordines diviſus eſt, nobilium at plebeiorum. Ac nobiles peculiarem ſ cietatem habēt, quam Germanice *e geſelſchafft*, Tiguri *eyn Conſtaffel* non nant. Atque Baſileę quondam propt urbis amplitudinē & magnā multit

dine

dinem nobilium, duæ fuere ſocietates nobilium, quæ etiam nonnunquã hoſtiles inimicitias inter ſe exercuerunt. Penes hos fuit ſumma auctoritas; atq; ex una ſocietate Conſul, ex altera Tribunus primæ poſt Conſules auctoritatis deligebatur: poſtea tamen nobilitas à gubernaculis reip. amota eſt, ſeu potius ea ſponte deſeruit. Primum namq; tempore Concilii, quando Lodovicus Galliarum Delphinus, Armeniacorum copias in gratiam Eugenii Papæ & Auſtrii Principis Baſileam adduxit, multi nobilium ſeſe illi conjunxerunt, qui omnes poſtea exilio damnati ſunt, & poſteri quoq; eorum à publicis honoribus excluſi. Poſtea, quando cives cõmuni conſenſu fœdus fecerunt cum decem Helvetiorum Pagis, anno 1501, maxima pars nobilitatis, quę Helvetios oderat, urbe exceſſit, & in ſuas arces ſe recepit; itaq; tum eorum auctoritas & poteſtas multum imminuta eſt. Quicquid autem reſidui fuit, id omne amiſerunt, anno 1529. tum enim, reformatione doctrinæ & ceremoniarum poſt aſſiduas Oecolampadii conciones ex ſenatuſconſulto inſtituta, plerique nobilium huic ſe oppoſuere; & , quia mutationem religionis impedire non poterant, urbem deſeruere. Ab eo igitur

tempore manent quidem nobilibus societates ambę,& possessiones ædium privatarum, & eas etiam, quæ publicæ totius societatis fuerunt, retinent: duæ autem domus sunt, quarũ una à gemitu, & altera à fonte nomẽ habet. *Zuem seufftzen, und zuem brunnen*. Cæterum nemo ex his in senatum diligitur. etenim cum senatus fere quotidie conveniat, illi autem urbe relicta maximã partem ætatis in arcibus suis agere cœpissent, communi civium consilio à republica administranda, quã sponte deseruerunt, exclusi sunt. Veruntamen nobiles familiæ, quæ in urbe degunt, & cum aliis civibus reipub. curam susceperunt, in primis quatuor civium tribubus censentur, & ex his in senatum deliguntur: ideoque etiam tribus istæ honoris ergo dominorum tribus, *herren zünfft*, nominantur. Atque ita Basileæ nulla amplius peculiaris nobilium societas est, à civium reliquorum tribubus distincta: sed Tiguri & Scaphusiæ nobiles suam propriam & peculiarem societatem habent: atque Tiguri nobilium societas ad alias tribus hãc prærogativam habet, ut media parte major numerus senatorũ ex illa quam è quavis tribu eligatur, ut ita sit ei sesquialtera ratio ad aliam quamcun-

qu

que tribum. Attamen in illa societate nobilium aliquod discrimen est. veteres enim atque nobiles familiæ peculiarem societatem habent, qui à minori hypocausto, in quod aliquando soli conveniunt, & soli jus conveniendi habent, nominantur *die stübler:* sed toti societati adjuncti sunt civium plurimi, qui nullum opificium exercent neque mercaturam faciunt, cuius gratia necesse sit ipsos nomen dare certæ tribui, item mercenarii & bajuli, fæx plebis: atque hi omnes, si bellum ingruat, in hac societate, quam *constaffel* vocant, censentur, & stipendia faciunt; iidem quoque suis suffragiis totius societatis magistrum, qui senatui interest, creare possunt.

Tribus.

PRęter nobilium societatẽ plebs universa in his urbibus divisa est in certas tribus; *zünft* Germanice nominãt. quæ vox forte ą cõveniendo derivata, *zamenkunft.* (quidã tribus, alii curias, nonnulli collegia nominare malunt; nos tribuum nomẽ à Sleydano & aliis nostri temporis scriptoribus in hac significatione usurpatum retinebimus.) Quarum non idem est numerus. Basiliensium namque civitas in xv tribus

divisa est. è quibus quatuor aliis nobiliores habentur; quas,ut diximus, dominorum tribus nominant. Prima est mercatorum: altera eorum qui auro& argento, stanno fundendo & cudendo laborant:tertia vinariorum;quibus etiam scribæ & cœnobiorum œconomi adnumerantur: quarta est aromatariorum, item eorum qui sericum vendunt,atque omnis generis institorũ;& hæc omnium tribuum est populosissima. reliquæ undecim tribus sunt plebeiæ, omnis generis opificum.

Tiguri nunc duodecim sunt tribus: olim vero una plures fuere, quo tempore panni lanei textores plurimi in urbe erant,ita ut peculiarem tum tribum haberent; nunc textores cujuscunq; generis cum fullonib⁹ & tinctoribus omnes una tribu continentur. Scaphusiæ autem XI tantum sunt tribus. Nonnunquã tamen diversi generis opifices in unam tribum conjunguntur. hi sua peculiaria collegia habent:ut apud nos pistores&molitores, chirurgi item ac barbitonsores, cum fabris ferri & æris;Basileę piscatores & navicularii seu barcarii,sutores & coriarii, sartores & pelliones. hujusmodi tribus divisæ sunt, & nominantu *gspaltne zünft*.quoties enim de opifi

cii

ciis agitur, peculiaria collegia & conventus habent. ſed in his, quæ ad rempublicam pertinent, & in electione ſenatus ſive creandis tribuum magiſtris, qui ſenatui interſint, communi conſilio & ſuffragiis omnia peragunt.

Ex his igitur tribubus omnes, qui publicis cōſiliis interſunt, pari numero è ſingulis deliguntur. Sunt autem præcipuæ auctoritatis duo publica conſilia in urbib⁹ ſingulis: majus, quando plures nomine totius plebis conveniunt; & id plerunque tantum in gravioribus negotiis, & quę ad totam rempub. pertinent, convocatur: minus, quod quotidie rempub. adminiſtrat, & civium controverſias cognoſcit. At Tiguri majus conſilium eſt CC hominum, Baſileæ CCXLIV, Scaphuſiæ LXXXVI; minus conſilium Tiguri L hominibus conſtat, Baſileæ LXIII, Scaphuſiæ XXVI. Etenim è ſingulis tribubus duodeni in majus conſiliū aſſumuntur; niſi quod Tiguri è nobilium ſocietate XVIII deliguntur. In minus conſilium Tiguri ſingulæ tribus dant ternos homines, quaternos Baſileæ, Scaphuſiæ duos. his accedunt duo Conſules in ſingulis urbibus publici conſilii capita; Baſileæ præterea totidem Tribuni, quos una cum Conſilibus capita nominant: præ-

terea Tiguri nobilium ſocietas ſenos in minus conſilium mittit, cum aliæ tribus tantum ternos dent; & adhuc ſex alii liberis ſuffragiis cooptantur ex quibuſcunque tribubus viſum fuerit ſenatui.

Senatus minor; & vetus ac novum conſilium.

ELectio autem ſenatorum (ita enim deinceps eos, qui ſunt è minori cõſilio, nominabimus) fit ad hunc modum. Tiguri circa ſolſtitium atque brumam, plerunque una aut altera ſeptimana ante feſta Ioannis Baptiſtæ & Ioannis Evangeliſtæ, cives ſinguli in ſuis tribubus conveniunt, & eligunt ſenatorem quem magiſtrum tribus nominant, *Zunfftmeyſter*. eſt autem hoc commune his urbibus, quod tribus binos magiſtros habent; ſed tantum per ſemeſtre aut annuum tempus quilibet eorum ſuo officio fungitur; eo finito alius ſuccedit; plerunque tamen qui ante proximum ſemeſtre tribui præfuerat, denuo, niſi quid obſtet, eligi ſolet. Atque hoc modo minus conſilium in duo dividitur, vetus & novum. Veterem enim ſenatum eos nominamus, qui per medium annum munere ſuo defuncti ſunt. hi etſi quo-

que

que convocantur cum ſenatus habetur, non tamen ſemper vocantur; & ſunt quædam quæ novus tantum ſenatus tranſigit. Baſileæ etiam majus conſilium ſimili modo dividitur;atque è XII-viris tribuum, ſex novo, & totidem veteri ſenatui accenſentur. Præter tribuum magiſtros, ex unaquaque tribu Tiguri ſinguli, Baſileæ bini alii ſenatores, ab ipſo ſenatu deliguntur: hi quoque una cum his,quos extra ordinem Tiguri eligi ſcripſimus, in duas partes dividuntur,ut media pars veteris, altera ſit novi conſilii. Atque conſilia duo, vetus & novum, Tiguri ſingulo ſemeſtri permutantur, & vetus ſenatus novum medio anno peracto deligit.Baſileę & Scaphuſii integro anno in ſuo munere permanent: ac apud hos quidem proxima die poſt penteco- ſten, Baſileæ autem ſabbatho præcedente diem XXIV Iunii, qui Ioanni Baptiſtæ ſacer eſt, electio ſenatus fieri ſolet. Ac tribuum quidē magiſtri Tiguri tributim à ſuis contribulibus deliguntur:ſed à majori conſilio ducentorum confirmantur.Baſileæ confirmatio eſt penes veterem ſenatum.

Suffragia quoque Tiguri aperta ſunt: Scaphuſię occulta;in ſingulis enim tribubus certi homines electioni præ-

ficiuntur,&ad hos ordines accedentes tribules omnes ſubmiſſa voce in aurem indicant, quem magiſtrum tribus eſſe velint.

Convenit autem minus conſilium plerunq;ter, nonnunquam etiam quater, ſingulis ſeptimanis:atqueTiguri ſimul iiſdem ſubſelliis permixti ſedent veteres noviq; ſenatores: Baſileæ vero veteres ſenatores nonnunquam cum novis in poſterioribus ſubſelliis conſidere ſolent:plerunque tamen in aliam aulam conſilii capiendi cauſa ſecedũt. quicquid autem ab ipſis decretum fuerit, novo ſenatui addito ſuffragiorum numero à ſenatore primæ tribus proponitur, quem propterea Declaratorem, *den Offner*, nominant.

Conſules.

VTrique ſenatui pręeſtConſul,quem *Burgermeyſter*,hoc eſt, civium magiſtrum noſtra lingua nominare ſolemus. Hunc majus conſilium eligit,Tiguri quidem apertis ſuffragiis, Scaphuſiæ occultis:Baſileæ vetus ſenatus tam conſulem quam novum ſenatum ſequentis anni deligit. Ejus poteſtas Tiguri ſemeſtris eſt,alibi annua:eodemq modo per vices mutantur cõſules qu & ſenatores veteris novique conſili

Tribu

Tribuni & XIII-viri.

COnſulibus poteſtate proximi ſunt Tribuni. hos nos *oberſter meyſter*, Baſilienſes *oberſter zunftmeyſter*, & abſolute *zunfftmeyſter* vocant. quo poſteriori nomine omnes tribuum magiſtri aliquando nominantur: ſed & *herr meyſter* hos vocari vulgo, uſitatum eſt. horum tres ſunt Tiguri, duo tantū Baſileæ; qui una cum duobus conſulibus quatuor urbis capita nominātur. Novem alii è ſenatu Baſileæ capitibus adjunguntur; & hoc cōſilium à numero XIII-virorum nomen habet. ad hos omnes graviores cauſæ referuntur, & primi de his deliberant antequam rem univerſo ſenatui proponant, ideoque Præconſultores (ita namq; προβούλους apud Ariſtotelem quidam interpretantur) nominari poſſent.

Quæſtorium conſilium.

PRæterea Tiguri peculiare quoddam conſiliū eſt, quod nos Quæſtorium nominare poſſumus; præeſt enim rationibus publicis, & conſtat viris VIII. Præſidet huic Conſulum alter qui eſt è veteri ſenatu. interſunt præterea ſemper quæſtores duo, & præfectus ærarii eccleſiaſtici, atque præter hos IV viri, ex

utroque consilio pari numero delecti. Ad hos non tantum rationes ęrarii referuntur, & omnium sumptuum quos respublica facit, sed sæpenumero gravium negotiorum deliberatio his mãdatur à senatu, & quę consultarint, deinde ad senatum referuntur.

Scribæ.

PVblicis consiliis semper adsunt duo scribæ, adjunctis etiam suis vicariis seu adjutoribus, si opus sit. Horum alterum, qui primum locum tenet, archigrammatea, & civitatis scribam; *stattschreiber*, nominare solemus: alterum nostri & Scaphusiani vocant *underschreiber*, inferiorem scribam; Basilienses *raatschreiber*, scribam senatus. Quæstorium consilium peculiaré scribam habet, quem vocamus rationum scribam, *den rechenschreiber*. Est autem scribarum munus cum honorificũ in his urbib⁹, tum etiam lucrosum; ideoque etiam patritii homines id expetũt: neque facile alicui alteri committitur: vi enim alii sunt quibus leges & consuetudines, & privilegia atque omnia arcana rerumpubl. notiora sint.

Iudicia publica.

PRoximum locum post publica consilia tenent publica judicia. Tigu
dı

duo ſunt. Vnum, rerum civilium, *das ſtattgricht*.quod olim in poteſtate fuit collegii dominarum, cuius abbatiſſa præſidem ſive prætorem judicii,quem vocant *den ſchulthiſſen*,& ejus aſſeſſores, eligebat: hodie conſilium minus judices eligit. Sunt hi numero VIII, ac ſuum prætorem habent,& peculiarem ſcribam atque apparitorem. Hi cognoſcunt cauſas civiles de ære alieno, locato, commodato, vendito, &, ut noſtrate lingua dicimus, judicant *vmb erb und eygen*:nulla ab his eſt provocatio; ſed, ſi difficiliores cauſæ incidant, judices ad ſenatum remittunt. Alterum deinde judicium eſt, quod controverſias annuorũ redituum dijudicat;quod vocamus *das zinsgricht*.huic ſemper adeſt alterius judicii ſcriba & duo(ni fallor) è minori ſenatu.Baſileæ duo ſunt judicia in majore oppido, & tertium in minore. Publicũ judicium majus, quod etiam vocant *das ſtattgricht*,decem judicibus cõſtat, qui partim è ſenatu,partim è plebe in judicum ordinem adſciſcuntur. Cognoſcit hoc judicium omnes actiones civiles&criminales: ſed in civilibus actionibus,de teſtamentis,contractibus,debita pecunia,& ſimilibus, Prætor urbanus judicio præeſt:in cauſis autẽ criminalibus,

Præ-

Præfectus seu Advocatus Imperii jus dicit: ac Triumviri capitales senatorii ordinis,nomine totius senatus,perAccensum, *den oberſten knecht*, qui cum causidico judicibus assistit, causam adversus reum peragunt.Fiunt autem judicia hæc loco publico & aperto,ita ut omnibus interesse, spectare, & audire quæ aguntur, liceat. Tiguri autem & Scaphusiæ causas capitales senatus novus judicat, atque tum non Consul,ut alias, sed præfectus Imperii, *der reichsvogt,oder bluetrichter,* judicio præest, & sententias rogat.Verum præfectum Imperii seu rerum capitalium, senatus quotannis è suo corpore deligit.Iudicia capitalia Tiguri clausa curia peraguntur: Scaphusiæ accusatio & defensio aperta curia fiunt, ut omnibus audire liceat;sententię autem à senatu omnibus aliis exclusis feruntur.Secundũ judicium majoris oppidi Basileę tantum leviores controversias &minoris momenti dijudicat, & quæ summam decem librarum non excedunt. Minoris autem oppidi judicium suum peculiarem & proprium prætorem habet, & omnes actiones,præterquam criminales,cognoscit. Scaphusiæ duo sunt judicia. Vrbanum; quod etiam vocatur *das schuldgricht*, judicium de debitis; nam

nam tantum de cõtractibus & debitis ac similibus actionibus judicat; &, si summa debiti centum aureos excedat, senatus de eo cognoscit. Iudicium hoc assessores habet viginti, nempe è singulis tribubus unũ, & præterea octo alios è senatu delectos. Alterum judicium vocãt *das vogtgricht*, aut *bueßengricht*, prefecti aut mulctarum judicium: propterea quod præfectus Imperii seu rerum capitalium huic presideat, & mulctas irroget. Assessores judicii sunt XII, è singulis tribubus singuli; is nempe qui primus & majoris virtutis esse videtur è sua tribu, interest & præsto adest majori consilio. Cognoscunt hi causas criminales minoris momenti, ut sunt leviores injuriæ, & vulgaria convicia: nam de gravioribus injuriis & contumeliis senatus pronunciat.

Consistorium.

PRæter judicia quæ commemoravimus, singulæ urbes peculiare consistorium habent, *eyn choorgricht, oder eegricht;* in quo causæ matrimoniales disceptantur. Mutata enim religionis forma, & abjecto imperio episcoporũ pontificiæ religionis, cum iniquum videretur deinceps suos homines judicio consistorii episcopalis subjicere, à quo hære-

hæreticorum loco haberentur, domi propria consistoria instituêre. Constant autem hęc certo num:e o assessorum, qui ex utroque senatu publicis suffragiis deliguntur; & his adjunguntur aliqui è theologorũ aut ministrorum ecclesiæ numero. Verumtamen Scaphusiæ nulli ex ecclesiæ ministris consistorio intersunt, sed è senatu homines literati, & plerunque aliquis legum doctor, inter consistorii judices eligitur. Apud hos omnes controversię matrimoniales disceptantur, adulteria & scortationes ab his puniuntur, & vitę ac morum cẽsura his cõmissa est.

Quinam è senatu excludantur.

PORRO in omnibus his repuspub. nemini, qui illegitimo toro natus sit publica munia obire, senatui aut judiciis interesse licet. Verũ quidem est, neminem sibi suæ nativitatis auctorem esse; & negari non potest, spurios sæpe virtute antecellere fratres legimimos qualis Iephtes commemoratur in sacra historia: sed ad refrænandas vagas libidines, & conservandam dignitatem sacri conjugii, in bene constitutis rebuspub. nota aliqua quasi afficiuntur illegitimo & vetito cõcubitu nati. Deinde qui non decennio in urbe habitaxi

rit, apud nos in publicum consilium non deligitur. Item extra Helvetiam nati, Scaphusiæ non possunt in minorem senatum adsciscí; sed, si annis viginti cives fuerint, in majorem senatum & in judicum numerum cooptari possunt: apud nos vero in neutro senatu locum habent, neque etiam in judicum numerum admittuntur. Nō quod peregrini honorib⁹ indigni sint; sed primum amor quidam singularis erga rempub., deinde domesticarum legum & consuetudinum peritia in eo requiritur qui rempub. administrare debet: horum utroque cives nati & ab ineunte ætate in aliqua repub. educati peregrinos superare videntur. Adhæc nihil reipub. perniciosius est, quam si æmulationes ex ambitu honorum existant, & in factiones erumpant: hoc autem vix caveri potest, quando præteritis civibus, & neglectis atque contemptis veteribus familiis, peregrini homines ad honores & ad officia publica promoventur. Postremo adulterii convicti, homicidæ, & aliquo crimine infames, communi quodam jure senatu arcentur.

Publica officia.

MAgistratus & publica officia varii generis sunt in his rebuspublicis;

eoq; plura quo majores & populosiores urbes fuerint, nos ex his, quæ sint potiora, commemorabimus. Primæ igitur dignitatis sunt post consules & tribunos, hi quibus publicæ pecuniæ custodia & administratio cō missa est. hos in plerisque Helvetiæ civitatibus nominamus *seckelmeyster*, loculorum aut fiscorum magistros; qui Latine scribunt, Quęstores nominant. Basileę vocantur Trium-viri, *Dreyerherren;* qui sanctioris ærarii, in quo thesauri urbis reconditi sunt, curam gerunt. Præter hos tamen alii sunt Trium-viri, qui vulgo Arcæ præfecti, *Ladenherren*, nominantur. hi minora vectigalia & reditus annuos reip. administrant: iidem reos capitalium criminum per Accensum accusant; ideoq; Trium-viros capitales supra nominavimus. His affines apud nos sunt quos vocamus *die umbgelter*, qui vectigalia vini & frumenti administrant, & per certos homines colligunt. Solvitur autem vectigal illius tantum vini quod publice divenditur, & frumenti quod evehitur aut quod pistores emunt: alioqui vin & frumenti quod singuli cives dom suæ absumunt, nullum vectigal pendi tur. Præter reipubl. sive urbis quæsto res, qui duo sunt, tertius quæstor Ti

gui

guri eſt ærario eccleſiaſtico præfectus, *der klooſteren obman.* hic ex ſingulis cœnobiis certos reditꝰ colligit; ſi quid, inquam, ſupereſt poſt tot expenſas in miniſtrorum ſtipendia, templorum ædificia, pauperum eleemoſynam, hoc recōdit, ut publica neceſſitate urgente plebi ſubveniatur. Atque ſuperioribus annis, quibus inaudita annonæ caritas noſtras regiones afflixit, non tantum civitati, ſed maximæ parti agri Tigurini frumenta ab hoc quæſtore mediocri pretio divendita ſunt, magnoque beneficio magiſtratus omnes ſuos tum affecit. Proximum genus magiſtratuum curam habet publicorum ædificiorum. hos Ædiles quidam nominant. Germanice vocamus *bouvv-herren*; & Baſileæ *loon-herren,* à mercede quam publicis operis perſolvunt. hi curam gerunt viarum, portarum, turrium, mœnium, pontium, fontium, omniumque publicorum ædificiorum. præterea, tribus aliis ſenatoribus adjunctis controverſias de finibus, de aquis pluviis, de luminaribus, & ſimiles, quales inter ædificandum inter vicinos oriuntur, dijudicant. Baſileę tamen Quinque-viri dicti, *die fünfer-herren*, hæc cognoſcunt. Eſt alterum peculiare genus magiſtratuum quod annonæ cu-

ram gerit. ex hoc numero sunt panum inspectores, qui examinant pondus panum an justum sit: item qui macello & carnium æstimationi præsunt; quorum munus est, cavere ne quod pecus morbidum aut glandinosum mactetur, & præterea precium in libras constituere: præterea præfecti lacui, qui non tantum piscationem custodiunt, &, ne pisces in fœtura capiantur, cavent, sed fori quoque piscarij curam gerunt: his proximi sunt salsamentorum inspectores, & qui curam gerunt fori in quo butyrum & casei venduntur. Sunt etiam aliqua officia, quorũ nomina annotasse sufficit: Pupillorum & viduarum patroni, *schirmvogt*; & Basileæ *vveysen herren:* eleemosynæ præfecti: ponderum & mensurarum inspectores: nomophylaces: duumviri aut septemviri, quæstionibus præfecti: deputati rebus ecclesiasticis & scholis inspiciendis; qui etiam scholarchæ nominantur.

Scholæ.

PRæterea sunt in singulis his urbibus scholæ non male institutæ. Basilea quidem celebrẽ scholam publicam habet; academiam nunc vocant, institutã à Pio II, P., qui Æneæ Sylvii nomine

notior

notior est, ac donatam omnibus privilegiis, juribus & immunitatibus, quibus fruuntur academiæ Bononiensis, Coloniensis, Heydelbergensis, Erdfordiensis, Lipsensis, & Viennésis. Vixerat Basileæ Æneas Sylvius quo tempore consilium ibi congregatum fuit; & delectatus amœnitate urbis, salubritate aëris, omnium rerum copia & abundantia, urbem dignam judicavit, & commodam, in qua publicum gymnasium bonarum literarũ institueretur. Habuit academia hæc nostra patrumque memoria viros doctissimos linguarum, philosophiæ, & omnium facultatum interpretes, quos commemorare non est necesse. verumtamen minor plerunq; pro urbis amplitudine & doctorum celebritate studiosorum est frequentia. cujus rei causam affert Beatus Rhenanus proventuum tenuitatem, & nimiam gymnasiorum in Germania multitudinem; unde recte judicat, præstare, pauciora esse & frequentia. Tiguri vero non est publica aliqua academia, attamen linguæ & bonæ artes, & præcipue sacræ literæ, tanto studio, fide & diligentia hactenus in schola hac explicatæ sunt, ut eius quoq; nomen celebre sit apud sacræ theologiæ studiosos.

Moneta.

POstremo jus monetę cudendę commune eſt tribus urbibus de quibus agimus. itaq;& publicas officinas monetarias ſingulæ habent, & rei monetariæ præfectos conſtituunt, quorum officium eſt, curare ut moneta, quæ publica urbis nota inſignitur, juſti ſit ponderis & probæ temperaturæ. Habent autem ſingulę urbes propriam & peculiarem monetam.Baſilienſes cum vicinis oppidis Sequanorum & Alſatiæ eandem monetam cudunt,quæ à corvo, qui inſigne eſt quorundam nummorum,nomen habet *rappen-müntz*. Aſſes xxv hujus monetæ faciunt aureum Rhenanum vulgarem, æſtimatum ſexaginta nummulis cruciatis. Scaphuſiani monetam ejuſdem temperaturæ & pretii cum Imperii uſitata moneta cudunt. Tigurini majores nummos unciales&ſemunciales,quos taleros & ſemitaleros vocant, juxta Imperii æſtimationem cudunt: ſed minorem monetam propriam & peculiarem habent;cujus aſſes XL faciunt vulgarem Rhenenſem aureum. Cudunt & aliam monetam, batziones vulgus nominat. horum XVI aureum Rhenenſem valent.

Vici-

Vigiles.

POstremo loco inter publica officia, vigilum & incendiorū præfecti nominari possunt. Sunt autem duo genera vigilum; præter illos qui in turribus sacrarum ædium & portarum vigilias agunt. Primum perpetui vigiles, qui mercedem ex publico accipiunt, & singulis noctibus vigilias agunt, & omnes urbis plateas perambulant, ac singulas noctis horas proclamant. Præter hos cives armati ex singulis tribubus per vices nocturnas vigilias agunt: ac non tam ob hostium metum duplici vigilia cives utuntur, quam ob incendia cavenda, & ut omnia noctu tranquilla & quieta sint.

Incendiorum prҿfecti, si quod in urbe incendium oriatur, ignis cōpescendi curam habent, & fabris atque aliis opificibus, & reliquæ turbæ, quæ ad extinguendum ignem confluit, imperant, & prospiciunt ut omnia ordine agantur, ne quod majus damnum detur: præterea cavent ne quis in urbe tumultus oriatur. portas & muros urbis inspiciunt. ita namque constitutum est, ut incendio exorto cives certi è singulis tribubus delecti portas & mœnia urbis custodiant. Præterea tota civitas in

certas partes distributa est. ac singulæ partes proprium ducem & peculiare signum habent, ad quod armati cōveniunt. Consul cum præcipuis senatoribus & publicis ministris se in curiam confert, ut pro rerũ statu in publicum cōsulere possint. Ad ignem vero extinguendum nō tantũ fabri omnis generis, sed multi cives opificumq; famuli confluunt; & mulieres quoque in haurienda & ferēda aqua strenue plerunq; laborant. Præterea Tiguri si alicubi in agro extra urbem incendium oriatur, expediti juvenes è singulis tribubus ad hoc quotannis delecti ad extinguendũ ignem concurrunt; & his præest incendiorum præfectus è senatorio ordine; qui mittitur tum consulendi & juvandi, tum etiam consolandi causa, si quod damnum acceptum fuerit.

Pauperum cura.

PAuperum magnam rationem haberi tota Helvetia, supra diximus. Tiguri & in quibusdã aliis urbibus quotidiana eleemosyna omnibus eo convenientibus distribuitur: panes atque legumina cocta: atque magnus numerus puerorum, qui scholas frequētant, Tiguri hoc modo alitur; nonnunquam XL; aliquando duplo plures. his

&

& aliis sæpe etiam vestes addũtur: & simili modo eleemosyna in cœnobiis agri Tigurini pauperibus datur. Deinde dominicis & festis diebus eleemosyna à populo colligitur: quam certi homines singulis aut alternis mensibus egenis in agro & urbe distribuunt. Postremo, in omnibus his civitatibus sunt amplissima xenodochia, in quibus cives ætate confecti & egeni, ægri, pupilli, aliique plures aluntur. His omnibus magistratus plures ministros, & œconomos, atque œconomorum adjutores & inspectores præficit.

Præfectura.

Atque hæc quidem, quam hactenus exposuimus, reipub. forma est & ratio in ipsis urbibus. Sed præterea singulæ urbes vicino agro imperãt. Et Tigurinorum imperium inter has urbes latissime patet, ac plures & majores præfecturas aliis obtinent. cęterum par ubiq; ratio est gubernationis. præfecturę enim quędam à senatu urbano administrantur, ita scilicet, ut præfecti ipsi in urbe maneant, & senatorio munere fungantur, nihilominus pagis suis jus dicãt: si quæ tamen causæ criminales & capitales fuerint, de his senatus cognoscit. aliæ vero præfecturæ am-

pliores ſunt, in quas præfecti cum imperio mittuntur:atque hi non tantum civiles cauſas, ſed plerunque etiam capitalia crimina judicant, & puniunt. Habent autem ſingulæ præfecturæ ſua privilegia, ſuas veteres conſuetudines; pleræque etiam ſua peculiaria judicia, ex ſuo corpore delectis judicibus.in his omnibus nihil immutant præfecti,ſed ipſis jura ſalva & integra relinquunt, judiciis eorum prȩſident,& juxta leges & conſuetudines uniuſcuiuſque prȩfecturæ jus dicunt. Atque Tigurinorum majores præfecturæ novem numero ſunt, Kyburgius Comitatus, Groningenſis præfectura,Andelfingenſis, Griſenſenſis,Egliſovania,libera Provincia, Regenſpurgenſis,Vadiſvillana,&Lauſa ad cataractasRheni.Minores prȩfecturæ XXII ſunt; quarum aliquæ nonnullas ſuperiorum hominum frequentia & regionis amplitudine fere æquant. Cæterum præter præfecturas, Vitodurũ, & Steyna, duo amœna oppida,Tigurinis parent;proprios tamen habent magiſtratus ; ſed Tigurinorum edictis tenentur,& in bello illis militant,attamen propriis ſignis utuntur. Baſilienſium vero præfecturæ ſunt : Faruſpergum , arx ſupra Reinfeldam in edito monte ſita; VVallenbergum,oppidulum

lum ad jugum Iuræ montis, quod ab excisa rupe nomen habet *der Houvvensteyn ;* Homburgum ; Munchesteynia; postrema est Ramsteynia præfectura. Scaphusiani vero Latobrigorum majori parti imperant, & in eorũ oppida ac pagos præfectos mittunt.

De republica illarum urbium quæ tribubus carent, ut sunt Berna, Lucerna, Friburgum, & Salodorum.

ALterum genus reipub. diximus esse in his urbibus, quę non sunt distributæ in certas tribus, ex quibus magistratus pari numero deliguntur: in his autem urbibus summum magistratum & caput publici consilii vocant *eyn Schuldthessen*. Vox hæc Germanica vetus in Longobardorum legibus usurpatur, & SCVLDAHIS scribitur. Videtur autem etymon vocis esse à debito, (id enim *Schuld* nostrate lingua vocatur,) & jubendo, *heyssen;* quod scilicet SCVLDAHIS debitoribus imperet ut creditoribus suis satisfaciant. atque hoc sensu in Longobardicis legibus accipitur, *tit. C. de pignorationibus & debitis :* Si homo liber, qui debitor est, alias res non habuerit, nisi caballos domitos, aut boves junctorios seu vaccas, tunc ille, qui debitum requirit,

vadat ad SCVLDAHIS, & intimet caussam suam, quia debitor ipsius alias res non habet, nisi quæ supra leguntur. tunc SCVLDAHIS tollat boves, &c. Similiter nomen SCVLDAHIS ponitur tit. 20 legum Lutprandi regis: Si quis caussam habuerit, & SCVLDAHIS suam caussam dixerit, & ipse SCVLDAHIS justitiam intra quatuor dies facere neglexerit, (si ambo caussatores sub uno SCVLDAHIS sunt,) tunc componat ei, qui caussam suam reclamaverit, ipse SCVLDAHIS sol. VI, & judicio suo sol. VI. Item si homines desub uno judice, de duobus tamn SECVLDAHIS, caussam habuerint, &c. Hinc apparet, nomen SCVLDAHIS veteribus significasse judicem qui de debitis pronuntiabat, pignora capiebat, & creditori satisfier cogebat: non tamen habuit plenan jurisdictionem, sed Comitum potestat obnoxius erat. Nomen hoc adhuc i frequenti usu est apud Germanos Prin cipes; & vicorum atque oppidorum præfecti sic nuncupantur: apud no tamen multo est honoratius; & i his oppidis, quæ nominavimus, eorur SCVLDAHIS summam auctoritatem & potentiam obtinet.

Quidam summum magistratum i civitatibus nostris Romana imitatior

Cor

Consulem vocant; nescio quam bene: alii eos tantum, quos civium magistros dicimus: quos autem SCVLDAHIS vocamus, Prætores nominandos censent. nos priores sequimur; & eos, qui publico consilio presunt, Consules nominabimus. Galli, quem nos *Schuldtheß*, ipsi Avœrium vocant. Oppida igitur hæc secundi generis, de quibus nunc agimus, non dividuntur in certas tribus; imo, ne id fiat, legibus apud eos cautum est. & cum diversa forma sit reipubl. Tigurinorum & Bernatum, tamen Bernates Tigurinis ex fœdere auxilio sunt, ne quis formam reipubl. tollat, & tribus eorum aboleat; rursus Tigurini Bernates juvare debent, ne quis in eorum urbe tribus aliquas instruat. Nihilominus tamen opifices in his quoque oppidis sua peculiaria collegia habent, quæ non reipubl. & magistratuum creandorum, sed opificiorum exercendorũ causa instituta sunt; atque hęc nominant *gselschafften*, non autem tribus, *zünfften*.

Consilia urbis.

CONsilia publica in his urbibus, ut & in superioribus, duo sunt; majus & minus. Majus consilium Bernæ, sicut & Tiguri, nomen habet ducentorum, quam-

quamvis plures ſint ducentis: Lucernæ vero tantũ centum hominibus majus conſilium conſtat. Minus vero conſilium Bernæ eſt hominum XXVI: Lucernæ per ſemeſtre tempus XVIII ſenatores rempublicam adminiſtrant, & totidem per aliud ſemeſtre.

Electio Senatus.

SEnatus eligendi hæc ratio Bernę ſervatur. Feria tertia, quę pręcedit diem reſurrectionis dominicæ, quatuor urbis ſigniferi ex omni civium numero viros XVI expertæ fidei & virtutis ſibi adjungunt: atque hi XX viri una cum Conſule majorem ſenatum deligunt. itaq; electores à nobis nominari poſſunt. Inquirunt primum diligenter in vitam & mores ſingulorum qui è ducentorum numero fuerint, &, ſi quis ſenatoriam maieſtatem turpi aliquo facto polluiſſe videatur, eum loco movent, & poſtea in horum locum, & eorum qui demortui fuerint; alios ſuo arbitratu deligunt: eorum tamen electio occulta manet uſque ad veſperam diei reſurrectionis, tum enim omnib⁹, qui delecti ſunt, tam è majori quam minori conſilio, apparitores denunciant ut craſtina die in curia conveniant. Prima feria poſt reſurrectionis feſtum

festum, singuli senatorii ordinis in suis collegiis conveniunt, & eos, qui nuper in numerũ ducẽtorum cooptati sunt, in curiam deducunt; ubi deinde magistratus singuli eliguntur. Finita autem magistratuum electione, cives omnes in suis collegiis publica convivia peragunt, ac à prandio extra urbẽ in campum prodeunt, & se saltu, cursu, lapide jaciendo, aliisq; certaminibus exercẽt: Consul autem cum xx electoribus denuo in curia convenit, ac tum minoris consilii senatores ab his deliguntur, & postridie horũ electio majori consilio proponitur, atque ita demum, ubi approbata fuerit, singuli in suum locum sessum abeunt. Lucernæ quoniam minus consilium semestre tantum imperium habet, bis quotannis electio fit senatorum in majus & minus consilium, si quę loca vacãt, circa solstitium & brumam. eliguntur autem novi senatores à minori consilio quod præterito semestri rempub. administravit.

Magistratus vrbani.

Consules, quorum præcipua dignitas & potestas est, ab utroque consilio suffragiis communibus deliguntur. Lucernæ autem consulare imperium annuum est. Bernæ durat per bien-

biennium, ſed nihilominus quotannis de Conſule ſententiæ rogantur, & denuo eligitur. Poſt Conſules præcipua eſt auctoritas Bernæ quatuor ſigniferorum; *Venner* ſua lingua nominant. hi tantum ex quatuor collegiis deliguntur, fabrorum, coriariorum, (qui tamen trifariam diſtributi ſunt,) piſtorum, & laniorum. Dividitur autem urbs Bernenſis in quatuor partes, quarum ſingulæ ſigniferis ſingulis commiſſę ſunt, qui arma ſingulorum inſpiciunt, & curãt ea quę ad rem militaré pertinẽt. Funguntur autem quadriennio ſinguli ſuo munere; quotannis tamen, qua die Conſul eligitur, ſuum munus reſignant, & vexilla aliaque officii ſui inſignia primo apparitori tradunt, à quo in menſa coram Cõſule & ſenatu deponuntur. & tum utrumq; conſilium de ſigniferis ſuffragium fert. ac, ſi quis horum annos muneris ſui nõ abſolverit, aut mortem obierit, alius in eius locum ſubrogatur. quod quidẽ fit hac conditione, ut, ſi demortuus ſui muneris annos non impleverit, ſucceſſor eius illos impleat & eius ſit vicarius, ac poſtea demum ſuum quadriennium abſolvat. Magna præterea dignitas eſt Quæſtorum ſive Tribunorum ærarii in omnibus civitatibus Helvetię

qu-

qui plerunque nullum præfinitum annorum numerum habent, sed tamdiu munere suo funguntur, quamdiu senatus voluerit, & ipsis quoq; libuerit. Bernæ duo sunt quæstores. unus qui urbanos reditus & agri Germanici colligit. alter, quem Gallicum vocant. ad hunc deferūtur omnes provẽtus quos civitas in Antuatibus sive agro Sabaudico colligit. Quos modo nominavimus, Consules, Signiferi, Quęstores, addito præterea uno è numero ducentorũ, nominantur Bernæ *die heymlichen Rät*, arcanum & sanctius cõsilium. ad hos enim primum referuntur ea quæ arcana sunt & ad totam rempub. pertinent. Posteaquam vero magistratus modo nominati ab utroq: consilio electi & confirmati fuerint, de reliquis etiam publicis officiis sententiæ rogantur; id quod alibi eadem, alibi vero postera die fit. Quæ vero officia dignitatem nullam habent, ea plerumq; à minori consilio conferuntur, ut sunt apparitores, lictores, accensi, abellarii, vigiles, & alia huius generis ministeria.

Qui in senatum non possint deligi.

Bernenses in eligendo senatu hoc peculiare habent, quod neminem in minus consilium recipiunt, nisi qui in ipsa

ipsa urbe natus sit: atque olim etiam senatorum liberi si extra urbem nati fuissent, non poterant ad paternam dignitatem pervenire: hodie vero, si qui præfecturã aliquam administrent, & reipub. causa absint, atque libero ibi suscipiant, perinde habentur atqu si in urbe nati fuissent. In majus consilium deliguntur etiam extra urben nati, si tamen cives sint & in urbe domicilium habeant, atque ex Helveti aut confœderatis populis orti sint: nemo enim extra Helvetiam natus i numerum ducẽtorum recipitur; quo Tiguri quoque observari supra diximus. Eodem modo spurii sive illegitimo toro nati, & aliqua infamiæ not insignes, senatu arcentur.

Iudicia.

IVdicia apud Bernates sunt tria. atqu omnes judices à signiferis & quęsto ribus eliguntur, & à minori consili confirmantur. Primum judicium nc minatur exterius judicium, *das ouss gricht*. Consul urbis judicio præside sed fere semper eius vices obit prim apparitor, *der groosz-vveybel*. assessor habet XII. inter hos est signiferoru unus qui postremo electus fuerit, præterea alius è minori senatu; reliq

decę

decem è majori consilio deliguntur. his omnibus adest scriba & duo apparitores. Iudicant hi de debitis, de levioribus injuriis & contumeliis, ut, si quis alteri pugnum impegerit, aut eius famam verbis læserit. Ab hoc judicio provocatio est ad minorem senatum, ab illo ad LX-viros: nominantur autẽ LX-viri senatores minoris consilii; & præterea viri XXXVI, quos è majori cõsilio senatores alii sibi adjunxerint. A judicio LX-virorum ad maius consilium provocare licet. Conveniunt autem judices quotidie ad causas cognoscendas, præterquam die martis, quod eo die mercatus seu forum habeatur. Alterum deinde judicium audit provocationes ex agro Sabaudico, & inde nomen habet *das Weltsch appellatzricht*. judicio præsidet Quæstor Gallicus. qui adsessores habet x; duos ex minori, & octo ex majori consilio. præterea peculiarem scribam & apparitorem habent. Ab his omnes appellationes ex agro Sabaudico deciduntur, ac quotiescunque partes petierint sibi jus dici, eas audiunt; ordinarie tamen à festo Martini ad mensem usque martium quotidie jus dicunt. Ab hoc judicio soli Lausannẽses in agro Sabaudico exempti sunt. sed singulo quoque bien-

nio judex cum aliquot aſſeſſoribus Lauſannam venit, & illic eorũ provocationes audit. Tertium judicium eſt cauſarũ matrimonialium; quod conſiſtorium vocatur. id octo judices habet; duos è minori ſenatu, qui alternis menſibus judicio præſident; duos è numero miniſtorum eccleſiæ;quatuor è majori conſilio: habent etiam ſcribam & apparitorem. Conveniunt h ter ſingulis ſeptimanis,prima,tertia & quinta feria;atque non tantum cauſa matrimoniales cognoſcunt, ſed mo rum quoque cenſuram agunt, & diſci plinam eccleſiaſticam exercent. Cæte rum conſiſtorii judices, & item exte rioris judicii, ſemeſtri tantum tempo re ſuo munere funguntur, & circa Pa ſcha atque Michaëlis feſtum ſub finem ſeptembris mutantur.

Lucernates duo habent judicia. ho rum unum nominatur *das vvucher gricht*; ſingulis enim ſeptimanis jud ces cõveniunt,& de contractib⁹ & d bitis judicãt. Alterum à numero jud cum nomen habet, *das neunergrich* judicium novem-virorum. hi injuri & convicia puniunt. Conſiſtoriu nullum habent Lucernates,Friburge ſes, & Salodorii; urbes enim hæ R mani pontificis auctoritatem ſequu

t

tur, & judicio episcoporum parent, in quorum consistoriis causas suas matrimoniales disceptant.

Judicia rerum capitalium.

CApitis judicium tam Bernæ quam Lucernæ non peculiares aliqui judices exercent, sed, quoties de vita alicuius agitur, uterque senatus causam cognoscit, & sententiam fert: atque Consules judicio præsunt, & sententias rogant. Ac Bernæ postquam sententia in senatu lata est, mox Consul in trivio pro tribunali sedet, assistentibus apparitoribus; ac tum scriba rei confessionem & sententiam in illum latam de scripto recitat; postea Consul carnifici executionẽ mandat, & illi reum tradi iubet. Atque Lucernæ quidem senatus causas capitales singularũ præfecturarum dijudicat, & omnes sontes Lucernæ pœnas dant: sed Bernatum præfecturæ propria judicia habent, (*landtricht* vocam⁹) ubi judices ex tota præfectura cõvocantur, & præsidente præfecto sententiam ferunt: attamen in senatus Bernensis arbitrio positum est eorũ sententiam mutare aut probare.

Præfecturæ Bernatum.

HAbent autem Bernates plurimas præfecturas. latissime enim inter

omnes Pagos Helvetiorum imperant. Harum aliæ Germanicæ, aliæ Gallicæ nominantur, quod Gallica ſive potius Sabaudica lingua utantur. Ex Germanicis quatuor ſunt ſuburbanæ, quibus totidem urbis ſigniferi præſunt; & ſub eorum ſignis ſingulæ præfecturæ in bellum proficiſcuntur. Præter has alia ſunt XXVII præfecturæ. Nempe Haſeli vallis; quæ Ammanum quidem habe ex ſuo corpore, verum hic à ſenatu Bernenſi deligitur, & huic rationem reddit. Vnderſea oppidum. hoc nomen habet, quod ad finem lacus poſitum ſit. huic præponitur *Schuldtheſʒ* (u vocant) ex urbe Bernatum. Simmi vallis ſuperior & inferior. præfecto harum vallium caſtellanos vocat ſu lingua *Schachtlan*. Frutinga, San Aquilegi, vel, ut alii malunt, Salin vulgo *Ællen*. huius præfectum gube natorem vocant. Laupa, Thuniur huius par eſt ratio atque Vnderſeæ. S gnovium, Trachſelvalda, ac vallis Er mæ fluvii; Brandiſium. huius loci pr fectus à Domino de Brandis eligitu ſed ex civium Bernenſium numer Sumiſulda, huius præfectum con tuunt Teutonici ordinis magiſtri. E godorphum, Pyrenoſtica: hæ duæ p fecturæ eodem modo quo Vnder

ádminiſtrantur. Landeshutum, Arbergum, Nidovium, Erlacum, Bippium, VVanga, Arvvanga, Arburgum, Biberſteynia, Schenkenbergum, Lentheburgum. Præter has præfecturas tria libera oppida in Pago Verbigeno, Bernenſium imperium agnoſcunt; Zofinga, quam quidam Tobinium nominant, Arovium, & Brugæ Helveticæ. Gallicæ præfecturæ VIII ſunt: Aventicum, Minnidunum, Ebrodunum, Lauſanna, Morges, Nevidunum, Oranum, Zilia cum Vbiſco ſeu Viviaco. Præterea quatuor præfecturæ Bernatibus & Friburgenſibus communes ſunt; Moratum, Schuartzemburgum, Granſonium, & Chalanſum ſive Scherlin: his alternatim per quinquennium pręfectos conſtituunt, ſic ut præfecto ex una urbe conſtituto provocationes ad alteram fiant; & ab eadē rationes præfecti examinātur. Poſtremo, cœnobiorum pręfecturæ ſunt, quarum in Germanico agro Bernates novem poſſident, è quibus ſex civilem quoq; juriſdictionem habent. in Gallico agro tres ſolummodo ſunt cœnobiorum præfecturæ.

Præfectura Lucernatum.

LVcernates duos tantum habēt pręfectos; qui extra urbem in ſuis præ-

fecturis habitant; VVikensem,& Sempachianum: sed hic nullum jus habet in oppidum Sempachium; tantũ lacui & piscationi præfectus est. Reliquas eorum præfecturas senatores urbani administrant: sunt autem istæ: VVillisovium; Entlibuechia; Rotenburgum Habespurgum; Berona cum vicino agro, quem vocant Michaëlis præfecturam, *Michel-ampt*. Merisuenda. hic vicus id privilegii habet, ut ipse sibi præfectum deligat ex senatu Lucernatum quemcunque voluerit, Consule excepto. Et VVeggisium, Epicona, Horba, Kirentza. Præterea duæ urbes, Surseium & Sempachium, in Lucernatum clientela sunt: habent tamẽ proprium consilium, quod causas tam civiles quam criminales judicat: sed princeps consilii, *der Schultheß*, Surseii jusjurandum dat Lucernatibus; Sempachii non à civibus, sed a senatu Lucernatum deligitur; attamen ex civium Sempachianorum numero.

Lex talionis.

APud Lucernates vetus lex Talionis aliqua ex parte adhuc viget. etenim qui civem Lucernatem interfecerit, etiamsi justam causam habuerit, quod scilicet provocatus ab altero vim repu-

repulerit, nihilominus deprehenſus capite pœnas luit: ſi aufugerit, perpetuo exilio damnatur: ſed ſi liberis aut propinquis cæſi hominis ſatisfecerit, eoſque ſibi reconciliarit, à ſenatu reditum in urbem impetrare poteſt.

Cornicines.

SOli ex Helvetiis Lucernates tubarum loco æreis cornibus incurvis utuntur; quæ horrendum ſonant. ipſi vocant *harſchhorner*. Cornua autem Romani quoq; in bello uſurparunt, & inde cornicines dicti ſunt. Lucernates dicunt, ſe his virtutis ergo in bello Sarracenico à Carolo Magno donatos eſſe, ac Rolandum heroem, Carolo chariſſimum, his antea uſum fuiſſe.

Moneta.

MOnetam hæ quoq; urbes cudunt; ſed Berna, Friburgum, & Salodorum peculiari moneta utuntur; cuius aſſes 24 & 2 trientes aureum Rhenenſem faciunt. Præterea cudunt maioris monetæ genus, quod quidam teſtonem vocant, Gallica, ut opinor, voce; noſtri vocant *eyn ſicienpfenning*. horum plurimos Salodorii cudunt; qui tamẽ decima parte minoris æſtimantur Gallicis. Bernates primi cudére

monetam quam batziones vocant, ab insigni ursi: nostri enim ursos *bären & bätzen* vocant. eandem monetam postea aliæ urbes Helveticæ & Suevicæ imitatæ sunt. XVI pro aureo Rhenensi exponuntur. Lucernatum moneta Basiliensi affinis est, semisse tamen vilior: assis enim Lucernas, Basiliensis semissis est; & horum quinquaginta Rhenensem aureum faciunt.

De republ ca Friburgensium.

CVm respublicas urbium quæ tribubus carent describerem, Friburgensis reipubl. descriptionem nondum nactus eram, quam postea amplissimus eius urbis consul ad nos misit. & nos in Germanica editione singula ordine posuimus: hoc etiam loco sequens descriptio inseri potest.

Friburgum Aventicorum in partes quatuor, sicut & Berna, dividitur. quarum una à burgo, altera ab insula seu prato, *(in der Ouvv,)* tertia novæ civitatis, quarta à domo hospitali nomen habet. Ex his partibus deliguntur qui publicis consiliis præsint. Sunt autem duo, ut in aliis urbibus, publica consilia: majus, 200 hominum; minus, 24. Electio fit die dominica quæ proxime festum D. Ioannis Baptistæ
præce-

præcedit. Adminiſtrantur autem à minore ſenatu res urbanæ, ac provocationes ſubditorum audiuntur, præterquam ex præfecturis Sabaudicis poſtremo bello captis. Quæ autem ad totam rempubl. pertinent, maximique ſunt momenti, ad ducentos ſeu majus conſilium referuntur. Conſul qui utrique conſilio præſidet, ab univerſo populo deligitur die Ioanni Baptiſtæ ſacra, ac fungitur hoc munere biennio. Proximi à Conſule ſunt quatuor ſigniferi, qui quatuor partibus urbis præſunt. hi non ſunt ex ordinario numero ſenatorum minoris conſilii; nihilominus ſemper interſunt minori conſilio, nomine totius plebis, ac ſuum ſuffragium habent, præterquam in appellationibus. quod ſi proponatur aliquid quod videatur ad majus conſilium ſpectare, totam deliberationem illuc referre poſſunt. Fungũtur autem ſuo munere triennio, & deliguntur ab utroque conſilio ſicut pleriq; alii magiſtratus. Proxima poſt hos dignitas eſt tribuni ærarii. huic theſauri urbis & omnes eius reditus commiſſi ſunt. hic adjutorem habet ſcribam urbis, aut eius vicarium, qui in codices refert quicquid ipſe acceperit aut expenderit. Eiuſdem eſt curare publica ædificia.

 Bis

Bis quotannis coram minore consilio rationem reddit; ac triennio, suo munere fungitur. Scribæ Friburgi sunt quatuor præcipui: Primus, qui urbis scriba nominatur; deinde senatus scriba; tertius regionis; quartus judicii. Munus quoque primi apparitoris (*des groosszvv ybels*) Bernæ & Friburgi honorificum habetur. hic plerunque Consuli adest; &, cum senatus habetur, januæ astat, partes vocat, suffragia numerat, captivorum curam habet: ac triennium durat eius munus.

Iudiciorum apud Friburgenses ratio.

IVdiciorum apud Friburgenses hęc est ratio. Primum peculiaris consessus judicum civium causas cognoscit & dijudicat; ideoque urbanum judicium vocatur, *das statt-gricht*. est præterea horum judicum munus, ob aliquod crimen captivos examinare, & quæstionibus subjicere, ac deinde ad senatum singula referre. Alter consessus judicum, rusticorum causas judicat, ac vocatur *das landt-gricht*. In unoquoque judicio duo sunt è minori, & octo ex majori consilio. Funguntur hi triennio suo munere, & ter singulis septimanis conveniunt. ab eorum sententia ad minus consilium provocare

licet

licet. Præterea duodecim judices ex utroque consilio delecti, provocationes præfecturarum, quæ postremo bello Sabaudico captæ sunt, audiunt, & de his pronunciant. conveniunt hi singulis mensibus;& ab eorum sententia non licet provocare.

Præfectura Friburgensium.

PRæfecturarum genera apud Friburgios, sicut & in aliis urbibus, duo sunt: unum suburbanum, quod administrant senatores, qui nihilominus in urbe habitant & senatorium munus obeunt; ac quinque, ni fallor, tales præfecturas habent: alterum est, ubi præfecti cum imperio in præfecturam mittuntur, & illic habitant. huius generis præfecturas quatuordecim habent Friburgii, & præterea quatuor cum Bernatibus communes. Deliguntur autem præfecti ab utroque consilio postridie divi Ioannis Baptistæ, & quinquennio præfecturis suis præsunt, sed singulis annis coram minore consilio ratione reddunt. Exercent autem præfecti etiam capitalium criminum judicia, sed singularum causarum processum & sentētiam senatui indicant, in cuius arbitrio situm est eandem approbare, mutare, aut mitigare.

Fribur-

Friburgensium vadimonia, & festa.

FRiburgi vadimonia *(troſtungen)* & quæ vernacula lingua vocantur *leyſtungen* (Hoc nomine & relegatio ad certum tẽpus ſignificatur, & ſumptus qui fiunt non ſoluta ad diem credita pecunia. quorum hæc eſt ratio: Si debitor ad conſtitutum diem non ſolvat, creditor unum, duos, pluresve famulos cum equis in publicum diverſorium mittit; his omnes ſumptus debitor ſuppeditare & ſolvere cogitur, donec creditori ſatisfaciat. Quidam referunt, hoc jus à Zeringio Duce inſtitutum) diligenter obſervantur; & qui hæc deſeruerint aut violarint, carcere, exilio aut pecunia multantur, atque certus magiſtratus, quem civium magiſtrum vocant, hæc exigit. Præterea, lite exorta, ſi vadimonium ab aliquo ter poſtuletur, neq: is vadem ſiſtat, relegatione punitur. eadem pœna manet illos qui pacem ſibi indictam & imperatam violarint: item qui abſque juſta cauſa ſe alterutri diſſidẽtium partium adjunxerint. Poſtremo, dies illi, quibus cum Carolo Burgundo Granſonii & Morati pugnatum eſt, nempe 2 martii, & 22 junii, feſti ſunt: & quotannis ſolenni

lenni pompa ac processione omnium ordinum per urbem celebrantur.

DE REPVBLICA PAGOrum, qui urbibus carent, & vicatim habitant.

EXposuimus hactenus duas formas rerumpubl. quibus urbes Helvetiæ utuntur. restat nunc tertia forma quę in usu est apud illos Pagos qui nulla oppida habent in suis regionibus, sed vicatim habitant. vulgo vocamus *die Länder*. sunt autem sex, Vria, Suitia, Vndervvaldia, Tugium, Glarona, Abbatiscella. Tugium quidem oppidum est, & suos urbanos magistratus habet; verum imperium totius Pagi non est penes oppidanos, sed, qui agrum Tuginum inhabitant, *das ousser ampt*, pari jure cum oppidanis imperant. In omnibus his Pagis qui publico ipsorum consilio præsidet, vocatur *Amman*. Galli scribunt, *Mann* vocari. sed errant: *Mann* enim virum significat; *Amman* vero composita vox est ab *Ampt*, & *Mann*: atque *Ampt* officium & munus significat. quare *Amman* idem est atque officii vir, muneri atque officio alicui publico præfectus, sive officialis. itaque abbates & alii ecclesiarum prelati suos ministros & officiales,

ficiales, qui jus dicunt, & reditus cœnobiorum exigunt, & similia munera obeunt, ammanos quoque vocant. Porro quemadmodum urbes in tribus aut collegia opificum distribuuntur, ita Pagi quoque in certas partes distributi sunt.

VRIA.

VRiorum enim tota regio in x partes dividitur; quas ipsi vocãt *gnossamenen*, quasi participationes dicas; forte propterea, quod hi publicorum pascuorum & bonorum, item honorum & munerum omnium participes sint, & quod ex his tantum ad annuos conventus vocentur.

SVITIA.

SVitiorum regio divisa est in partes VI; quas quartas vocant. olim enim tota regio in partes quatuor divisa fuit; aucto autem populi numero, nova partitio facta est in sex partes; quæ tamen vetus nomen retinuerunt, ut quartæ nihilominus dicerentur.

VNDERVVALDEN.

VNdervvaldiorum regionem mediam sylva querna secat, atq; propterea dividitur in eos qui supra & qui infra sylvam habitant. Habet autem tota regio nomen ab inferiori parte.

Vnder-

Vndervvalden enim idem eſt atque *ſub ſylva*; unde etiam quidam Subſylvanos nominant. antiquitus enim Stantium præcipuis vicis ſub ſylva ad lacum totius regionis caput fuit: & dicti ſunt *homines vallis in Stans*: nunc cum Vndervvaldiorum nomē pro tota regione accipitur, in noſtra lingua ſemper additur, ſupra & infra ſylvam, *Vndervvalden ob und under dem vvald.*

TVGIVM.

TVginorum quoque, ut diximus, duę ſunt partes: oppidum; & deinde ager vicinus oppido. qui tres conventus habet, Montanum, vallem Egeriam ſive Aquæ regiæ, & Baram parochiam in campo urbi proximo.

GLARONA.

GLarona in XV partes diviſa eſt: quas vocant *tagvvan*. ſignificat hoc nomen operam diurnam; item, tantum terrę ſpacium quantum unius hominis diurna opera coli poteſt. ac forte ſic appellatæ ſunt hæ partes, quia ſingulę ſua opera vias in ſuo agro muniunt, & publicæ operæ juxta has partes diſtributæ ſunt.

ABBATISCELLA.

ABbatiſcellanorum ager dividitur in partes ſive ordines XII. ipſi vocant

cant *Roden.* harum sex conjunctę Pago Abbatiscellæ dicuntur interiores; atque olim imperio abbatis S.Galli paruerunt: reliquæ sex, exteriores nominantur, positæ extra ditionem abbatis, quondam partim liberæ, partim nobilium jurisdictioni subjectæ.

Electio senatus.

EX his partibus æquali numero e singulis senatores, qui toti region consulant, deliguntur: atque in plerisque Pagis LX viri consilio intersunt; præter eos qui publicis honoribus functi, senatores deinceps perpetuo manent. apud Tuginos XLV sun senatores; IX è singulis conventibus oppidum enim duorum conventuun loco censetur. apud Abbatiscellano vero CXLIIII publicum consiliun constituunt, è singulis duodenis partibus XII viris in senatum delectis Quod si graviores causæ sint agendæ, neque totius plebis consilium convocandum videtur, tum in plerisque consilium duplicatur aut triplicatur, hoc modo: Singuli senatore singulos alios, aut binos, si triplicatum consilium habendum sit, secun assumunt:itaque senatorum aliquis ii tem

templo die Dominica, finitis ſacris, edicere ſolet, ut die conſtituta, quam nominat, ſenatores omnes cõveniant in curia illius pagi, & unuſquiſque alium ſecum adducat qui ipſi optimus atque prudentiſſimus videatur; iſque ei pareto, ſub juramento quo omnes reipub. obligati ſunt. Porro nemo in ſenatum deligitur, nemo etiam conſilio plebis intereſſe poteſt, niſi qui fuerit civis ejus regionis, *eyn landt-man;* atque facilius eſt in urbibus jus civitatis aſſequi, quam in his Pagis, non inhumanitate aliqua ipſorũ, (multos enim inquilinos habent, quos ſumma benevolentia & humanitate complectuntur,) ſed quod certo conſilio & more majorum, veteribus colonis regionis novos admiſceri nolint, ut facilius in eodem ſtatu reſpublica maneat & mutationes caveantur.

Conſilium totius plebis.

SVmma poteſtas in his Pagis eſt penes concilium totius plebis. Cõveniunt autem omnes totius regionis cives qui annum ætatis XIV aut XVI exceſſerint. Habentur vero publici cõventus vel in præcipuo vico totius regionis, vel in aliquo loco qui in medio regionis ſitus videtur: ut apud Vranios Betzelingæ,

qui locus medię horæ itinere ab Altorfo præcipuo eorum vico distat: item apud Glaronenses conventus populi Suandæ habetur. Annui vero & stati conventus in omnibus fere Pagis habentur proxime kal. maji. Apud Suitios, Vndervvaldios infra sylvam, & Glaronēses & Abbatiscellanos, die dominica quæ ultima est aprilis mensis. Apud Vrios & Tuginos prima die dominica mensis maji; olim tamen Tugini XXIV junii, qui dies Ioanni Baptistæ sacer est, suum conventum habuere. Vndervvaldii supra sylvam kal. maj conveniunt. In his conventibus primū deligitur Ammanus, ut vocant, qui in plerisq; Pagis nostra ætate bienniū suo munere fungitur: apud majores nostros, nullus certus annorum numeru: pręfinitus fuit, sed sępe iidem Amman multis annis magistratū hunc gessere Liberū autem est, eligere Ammanū e: omni populo, quicunq; virtute & prudentia aliis præstans hoc munere dig nissimus videatur; neq; ulla ratio habe tur in qua parte aut quo vico regioni habitet: attamen in nonnullis Pagis, u Abbatiscellæ, Ammanus, quamdiu su munere fungitur, in principem Pagū ubi publicū consilium habetur, commigrat. Tugii sunt tres cōventus extr urben

urbem: præterea urbs ipſa duorum conventuum jus habet, ac Ammani ordine vices ex ſingulis conventibus deliguntur; qui vero ex conventibus exterioribus delecti fuerint, eo biennio, quo magiſtratum gerunt, in urbe habitant. Ammano delecto eodem cõventu deligitur eius vicarius, quem *Statthalter* vocant; item Quæſtores ſeu Tribuni ærarii, quos *Seckelmeyſter* vocant, non autem Carmalingos, ut quidam ſcribunt: præterea Scribæ, præfecti, qui vel eius Pagi proprias vel cum aliis Helvetiis communes præfecturas regunt; & alii magiſtratus, & quicunque publica officia adminiſtrant. Item publica edicta quotannis totius plebis ſuffragiis confirmantur aut abrogantur, veluti de alea, de choreis, de compotationib9, de foro rerum venalium, & alia huius generis. Præterea quando annuus conventus habetur, ſenatores deliguntur & confirmantur, non quidem à toto conventu, ſed ſinguli ab omnibus ſuæ partis & quaſi tribus in qua habitant. Poſtremo, ſi alio tempore anni negotia incidant, quæ ad ſtatum reipublicæ pertinent, extraordinarii & indicti conventus habentur, et ſi legati mittendi ſint ad publicum conventum Helvetiorum, aut regem

aliquem & Principem, aut si agatur de fœdere ineundo, de pace aut bello, &c.

Præter duo consilia, unum senatorum, alterum totius plebis, plerique Pagi arcanum quoddam & sanctius consilium habent paucorum, & præterea judicia rerum controversarum. Apud Suitios, quorum regio universa in v: partes distributa est, ex unaquaq; parte præcipuus senator & præterea Ammanus VII-virorũ & arcanum dictum cõsilium cõstituunt. hi omnes reditu totius regionis, & quicquid rursus publico nomine expéditur, administrant. Præterea duo sunt apud eos judici: quorum unum à numero judicum 1) virorum nomen habet, cui etiam Ammanus præest: coram hoc gravior causę de hereditatibus, de contumelii & læsa alicuius fama, aliæq; injuriaru actiones disceptantur. alterum ... vocatur, & huic præest Ammani vic rius; & hi civiles causas de debitis contractibus judicant. Similis fere r tio est apud Vranios; apud quos v viri, inter quos primum locum ter Ammani vicarius, judicant de debi quæ summam LX librarum non ex dunt. Aliud deinde judicium est vii rum XV: in quo Ammanus præsidet civiles cõtroversias majoris mome

cogi

cognoſcit. Vndervvaldii duo habent publica cõſilia ſive judicia; unũ Stantii in ſubſylvana parte; alterum Sernæ ſupra ſylvam: atque utrumque peculiarem ſuum Ammanum habet. Dicitur autem, diviſioné regionis huius factá eſſe anno M C L, cum inter ipſos controverſia de tributo cõferendo exorta fuiſſet: atque cum antea unus conventus fuiſſet totius regionis, & eodem ſigno eodemq; ſigillo antea uterentur, nempe clavi duplicata; diviſione facta ſingulæ partes unam tantũ clavem ſibi ſervarunt. ac vexillum antiquum albi & rubri coloris hi, qui ſupra ſylvam habitant, retinuerunt, quod hęc major pars eſſet regionis. alterũ vero ſignum à Pontificibus Romanis duplici clave ornatũ, hi, qui ſub ſylva habitant, uſurparunt. etenim cum vicus eorũ Stantius olim totius regionis caput fuerit, ſignum, quo eo tempore publice utebantur, hoc nomine ſibi vendicarunt. Tugii urbs ipſa præter publicum totius regionis conſilium proprium ſenatum habet, & judicia ac magiſtratus urbanos, Ammani vicarium, Tribunum ærarii, Ædilem, &c. qui civium cauſas cognoſcunt, & publica urbis negotia adminiſtrant. Apud Glaronenſes duo ſunt judicia: unum IX, alterum V vi-

rorum, qui à publico conventu totius regionis quotannis deliguntur. Iudicant autem majo tantū & septembri mensibus. Et IX-viri controversias hæreditatum cognoscunt, & injuriarū ac læsæ famę. Quinq;-viri vero de debitis & reddita pecunia judicant, idque ubi priores, qui sex diebus resident, suum conventum dissolverint. Abbatiscellanorū judicia similiter duo sunt. Prius in publico compito residet, & inde nomen habet *das gassengricht*. judices sunt XXIV, è singulis partibus regionis bini. præest his publicus apparitor, *der landtvveybel.* ac singulis septimanis quarta feria conveniunt. hi mulctas imponūt, & puniunt eos qui injuriam alteri fecerint. Posterius, qui juratum judicium nominantur, *das gschvvoren gricht*, quoniam dubias controversias & quæ delato jurejurando finiuntur, cognoscunt: sunt autem duodecim judices in hoc consessu. Apud eosdem ex singulis duodecim partibus totius regionis singuli senatores deliguntur, & è maioribus partibus plures. hi observant eos qui publica edicta violarint; deinde ea, quę majori senatui proponenda sunt, prius ab illis deliberantur: ideoque Nomophylaces simul & Probuli sive Præconsultores existunt

eorum-

eorumque munus eſt perpetuum: vulgo autem apud ipſos vocantur *landt-halich*.

Forum matrimoniale.

CONſiſtoria in his Pagis nulla ſunt. nam primum quatuor Pagi ritibus & legibus Romanæ eccleſię obediunt, & ideo in cauſis matrimonialibus & eccleſiaſticis non alio foro aut conſiſtorio quam epiſcopali utuntur; ſunt autem in diœceſi Conſtantienſi. Glaronenſium vero multi Romanæ eccleſiæ adhærent; major tamen pars eius jugum abjecit. apud hos ſi controverſia matrimonialis in reformata eccleſia oriatur, Tigurum veniunt & illo conſiſtorio utuntur. Abbatiſcellanorum quoq; major pars reformatis ſe adjunxit, abolitis Romanæ eccleſiæ ritibus. univerſi tamen controverſias matrimoniales ad conſiſtorium Conſtantienſis epiſcopi deferunt. Adulteria autem à Senatu domi puniuntur, plerunque honorũ amiſſione; nonnunquam mulcta x librarum: eſt autem libra ipſorum talerus. Audio etiam, quandoque aliqua ad cauſas matrimoniales ſpectantia publico totius regionis conventu definiri, ac nuper ſanciviſſe compaternitatem & cognationem ſpiritualem, quam Canoniſtæ finxe-

runt in baptiſmo contrahi, non impedire matrimonia. Cõtroverſia enim huiuſmodi apud illos exorta, quum Papa Romanus pecunia accepta tale matrimonium conceſſiſſet, populus re cognita ſtatuit, ſi divitibus pecunia numerata hoc licitum ſit, etiam pauperibus abſque pecunia fas eſſe.

Capitis judicium.

IVdicia rerũ capitalium in omnibus fere his Pagis à ſenatu ſeu publico cõſilio, & quidem plerunq; duplicato, exercentur, præſidente Ammano regionis, aut eius vicario. Apud Tuginos ſenatui in judiciis capitalibus alii adhuc aſſeſſores ſive judices è ſingulis conventibus adjunguntur. Habentur autem loco publico ſub divo, ubi omnibus ſpectare, & cauſam audire, & judicum ſententias cognoſcere licet.

Præfectura.

PRæfecturarum hęc in ſingulis Pagi eſt ratio: nam de publicis ſuo loco dicetur. Vrii Lepontinæ valli trans Alpes pręfectum imponunt. huic additu vicarius ex ipſa valle, & aſſeſſores ſiv judices; cum quibus una tam civile quam criminales cauſas judicat, & triennio præfecturam obtinet. Tran

eaſden

easdem Alpes Bilitionensibus cum duobus aliis pagis præfectos mittunt: sunt autem præfecturæ tres Bilitionum: Palensa vallis, quam Itali Pleniam vel Breuniam vocant: & Riviera, quibus tres Pagi ita imperant, ut semper quilibet Pagus aliquam ex his obtineat; præterea Vrsarii Viberi, qui montem Gothardum accolunt, Vriorum imperium agnoscunt, proprium tamen cõsilium & Ammanum habent, sed qui ab Vriis confirmatur; & quoties causæ capitales aguntur, duo è senatu Vriorum consilio ipsorum intersunt. peculiare quoq; signum habent, *eyn paner;* sed quando Vrii majus signũ, *das handpaner,* proferunt, suum supprimunt. Suitii quatuor habuere præfecturas, Marchiam, Regionem ad Eremitanæ Virginis fanum, Cussenacum, & viculos ad lacum Tigurinum, qui villarum nomen habent, *die hōf oder ding-hōf:* sed ex his quatuor duæ priores jure quasi municipali donatæ sunt, ac è suo munere magistratus eligunt qui ipsis jus dicant. Verumtamen quotannis, quãdo cõventus totius populi Suitensis habetur, pro more legatos illuc mittunt, ac petunt sibi electionem propriorum magistratuum cõcedi: idq; illis ingẽtis beneficii loco cõceditur, hac
 exce-

exceptione addita, ut modeſte & obe
dienter ſe gerãt, alioqui populo Suite
liberum eſſe præfectum illis impone
quotieſcunq;voluerit.Cuſſenacenſiu
par fuit cõditio: ſed cum proximis an
nis exteri homines, qui hoc itinere ſ
& alias res frequẽter vehere ſolent,c
quererẽtur, injuſte ſecum agi, & ſe n
mium ab ipſis premi, Suitẽſes, re con
perta, denuo illis præfectum & nov
ordinationes & ſtatuta dedere.Pręte
ea cum Glaronenſib⁹ duas pręfectur
communes habent, Vzenacum opp
dum & caſtra Rætica.Regio hęc vulg
dicitur *Gaſtal*, ac per vices præfect
dãt,& ſemper uni tantũ pręfecturę P
gus unus,alter vero alteri imperat. C
Vriis & Vndervvaldii tres præfectur
trans Alpes in Lepontiis communi in
perio regunt. Imperium præfectura
omnium biennium tantum durat,
ſolũ in tribus poſtremis præfecti hab
tant; ad alia certo tantũ tempore jur
dicundi cauſa proficiſcuntur. Togge
burgii,Suitenſium & Glaronẽſium n
quidẽ ſubditi, ſed cives ſunt, & cũ h
alternatim militant. Tugini oppida
Chamio oppidulo ad lacumTuginun
item vico S. Andreæ, quondam etia
oppido,Hunebergo,VValchevilę,qua
dicas Italorũ villæ, Steynhuſæ pago,
alte

alteri qui S. VVolfgangi nomen habet, & præterea aliis quibusdã Papis imperant per præfectos qui in urbe habitãt. Glaronenses VVerdenbergensib⁹ præfectum dant in singula triennia, quem Comitatũ emêre anno 1517. cum Suitiis vero alternatim præfectos mittunt Vzenacum, & in castra Rætica. Toggenburgii ipsorũ cives, alternatim, ut diximus, cum ipsis & Suitiis militant. Postremo, ex his Pagis v imperium habent in omnes præfecturas quæ communi Helvetiorũ imperio parent: sed Abbatiscellani tantum Rheguscorum valli cum VII Pagis præfectum dant.

Consuetudines quædam nonnullorum Helvetiorum.

COnsuetudines quasdam peculiares horum Pagorum & non omnibus Helvetiis communes istæ sunt, ut opinor. Quicunq; homicidium perpetraverit, etiamsi vim vi repulerit, exulare cogitur; neque senatui ipsum ab exilio revocare licet, sed à publico conventu regionis reditũ petere & impetrare potest. Deinde nõ patiuntur agros & fundos cuiquam extra regionẽ oppignorari: existimãt enim, se nõ fore amplius eiæ regionis dominos, si plebs exteris ob æs alienum seipsam suaq; bona ob-
noxia

noxia faciat. Similiter exteris etiam his qui inquilini regionis facti sunt, apu Vrios nulla prędia emere licet, sed tan tum domũ & hortulum oleribus alen dis. Si quis ex ebrietate aliquoties pec carit, non tantũ carcere punitur, sed il vinum interdicitur ad annuum tem pus, donec in publico cõventu veniar impetret. In cõventibus publicis & ho noribus mandandis, cum de aliqu suffragia rogantur, præsens interest, at que parentes, fratres, liberi, pro illo suf fragium ferre possunt. Suffragia auten ferunt manu in altũ porrecta, quę cer ti homines ex superiori loco æstimant Quod si hi dubitent, vel in partes ab eunt, vel sub jugo transeunt. cuius hæ est ratio: Duo hastam tenent utrisqu eius extremitatib⁹, sub qua suffragiu ferentes transeunt, ac alii duo prior bus assistentes transeuntes numeran Postremo, illos dies quibus majores ip sorũ insigni aliqua victoria potiti sun festos habent, & supplicationes agun Sic Glaronenses quotannis celebrar memoriam victoriæ, quam olim cor tra Austrios, prope vicum Navaliu nomen habentem, adepti sunt. quer eorũ ritum paulo copiosius exponan ut inde etiam de aliorum festis jud cium fiat. Mẽse igitur aprili quotann festu

festū hoc peragitur,feria quarta primę septimanæ, ni illa Pascha proxime antecedat, tum enim in septimanæ, quæ Pascha sequitur,feriam quartam differtur. Dominica præcedente magistratus in templo publice edicit, ut proxima quarta feria ex singulis familiis honestissimus quisq;, & præsertim viri,conveniant, & processione solenni per loca & itinera & vestigia,in quib⁹ majores ipsorū periclitati sunt, proficiscantur,Mulhuseram usq;, ad fontem;neq; antea in vicum Navalium dilabantur. Præterea ut,dum concio habetur, omnes sileant,& eo die in cibo & potu ita se gerāt ne quid indecorū committatur;senatū enim animadversurū in eos qui secus fecerint. Postremo,ut hoc die omnes per universam regionem Glaronēsem ferias agant. Edicitur etiam, nequis equo utatur extra pagum Glaronensem;nisi qui senes & infirmi fuerint. sed his quoque non licet ulterius equo vehi quā Schneisingam. Postquā vero omnes cōvenere,orbe facto,Ammanus regionis in medio astans, peregrinos publico nomine amice excipit, & primū omnium legatū Suitensium. Nam hi quotannis legatū ad hoc festū celebrandum mittunt,propterea quod ex è Suitensib⁹ prœlio olim interfuerunt.

runt. Similiter abbates, presbyteros, in vicinos è castris Ræticis, Marchia, Ra persvila, Toggenburgis, salutat, & ill gratias agit quod venerint ad celebrā dam solennem processionem, ut De omnipotēti, & beatę Virgini Deipara atq; suis patronis fidelibus Fridolino & Hilario laudes & gratias agant pro v ctoria majoribus suis quondā hoc di cōcessā. Salutatione finita, hoc ordin procedunt: Primum omnium vexill rubrū cum S. Fridolini imagine pręfe tur: deinde tūba inaurata à IV viris de portatur, cui credunt nescio quas rel quias inesse. Hanc sequuntur imagine crucifixi è vico Glaronēsi, & Navaliun & vallis Linthæ fluminis, & è proxim tēplis extra Glaronensem agrū, Scher nisio, & aliis: pone crucifixi imagine eorundem templorū vexilla gestantu Sacerdotes postea suo more canente incedunt: primus omnium pastor Gla ronensis vici, & cū eo abbas aut aliqu alius ecclesiastici ordinis è peregrini & post hūc ordine reliqui. Sacerdote pontificios sequuntur euangelicarur ecclesiarum ministri, & deinde senatu Glaronensis; Ammanus primum, ur cum legato Suitensium; post hunc v carius, & reliqui deinceps, singuli per grinum aliquem honoratiorem secu

ducer

ducentes. Extremum agmen mulieres claudunt, quarum magna multitudo plerunque confluit. Postquam vero ad locum prœlii perventum est, lapides illic undecim dispositi sunt, illis in locis in quibus impressionem in hostem fecerunt; undecies enim prœlium renovatum fuit: ad singulos lapides vexilla subsistunt, & cuncti procumbentes in genua precantur. Cæterum ad sextũ lapidé omnes in orbem coëunt, & scriba regionis causam & originem huius processionis de scripto recitat; cuius hæc summa est. Bello exorto inter Leopoldum Austriæ ducem, & Helvetios Tigurinos, Bernates, Salodorios, Lucernates, Vrios, Suitios, Vndervvaldios, Tuginos & Glaronenses; Leopoldum exercitum duxisse Sempacium, ac anno M CCC LXXXVI, die IX Iunii ab Helvetiis victum & cæsum fuisse, atque una cum eo XVI Comites, & nobilium præterea magnum numerum. Postea medio mense augusto eiusdem anni Tigurinos, Vrios, Suitios, & Glaronenses, oppidum Vesenum oppugnasse & cepisse, atque Vesenios Helvetiis sacramentum dixisse, sese in perpetuum obligasse. Inducias autem factas esse usque ad initium carnisprivii sequentis anni. quibus finitis

finitis,& bello renovato, Glaronensc
pręsidium misisse Vesеniis.cum auter
hi se tutos putarent,& Veseniorum ju
ramento fidem haberent,quosdam c
ves Vesenios conspiratione cum host
bus facta noctu illis portas aperuisl
atq; ita plerosque è pręsidio Glaronei
sium ab hostibus cæsos fuisse. Eode
anno, aprili mẽse,tertia feria, Austri
exercitum xv millium ad Navalia d
xisse, & vallum regionis perrupisse;h
se opposuisse CCCL homines è Glar
nensibus,& xxx è Suitiis,qui ipsis au:
lio venerant; illos hostem aggressos:
auxilio Dei omnipotentis & beatę V
ginis, atque suorum patronorum F
dolini & Hilarii, eosdem vicisse, cap
xi signis primariis,cæsis autẽ bis m
quingentis, pręter eos qui in aquis
rierunt.Cæsos etiam esse plerosque
seniorum,qui Glaronenses antea p
diderant.Quapropter ut Deo omni
tenti,& beatæ virgini Deiparæ,ac c
lestibus hierarchis & patronis Frid
no & Hilario,ac omnibus divis,in
petuum gratiæ agantur,ac tantum
neficium & auxilium præstitum
tradatur oblivioni,cõstitutam esse
nuam hanc processionem,in ea loc
quibus multa gravia majores ipso
passi sint,&c. Lectis hujusmodi lit
eo

eodem loco concio habetur. concio-nãtur autem alternis annis ſacerdotes pontificii, & euangelicus concionator Glaronenſis eccleſię. Peracta concione & precibus abſolutis, eodem ordine & ritu, quo cœpere, ad ſingulos lapides procedunt, donec ad undecimum pervenerint; is juxta vicum Navalium Veſenam verſus poſitus eſt, quo loco poſtremo cũ hoſte congreſſi ſunt: tum ad templum Navalienſe iter convertunt; ic euangelici quidem è Glaronenſibus domum redeunt, reliqui templum peũt; ibi miſſa pro his, qui in prœlio cęſi unt, celebratur, & omnium, qui ex laronenſibus occubuere, nomina recitantur. Excipiuntur deinde publico umptu omnes eccleſiaſtici ordinis, ræterea omnes peregrini qui hujus roceſſionis gratia venere. A prandio cerdotes tumbam ſacram, cũ vexillis crucifixi imaginibus, cantu proſeuuntur domum uſque. Atq; hęc Glanenſium pompa eſt, & annuum feum, ad celebrandam inſignem hanc ctoriam. Habent alii Pagi ſua feſta, ibus victoriam ad Moregartum, & mpachianam, & quaſdam alias, celeant. Horum omnium ritus commeprare non neceſſè arbitror. Neque am à me requiri exiſtimo, ut pro-

 nun-

nuntiem quid ego de his ritibus sentiam; de quibus non difficile est piis ex sacris literis pronũciare. Vt Deo agantur gratiæ ob accepta beneficia, & eadem perpetua memoria celebrentur & ad posteros transmittãtur, nemo non probat: sed quod victoria non uni Deo accepta refertur, sed sanctis hominib⁹ qui in cœlo æterna felicitate fruuntur, & quod hi pariter cum Deo invocantur, & celebrantur eodem honore, id non video quibus Scripturarum testimoniis aut exemplis probari possit.

DE REBVSPVBLICIS CONfœderatorum, ac primum de Abbatia S. Galli.

POstquam de Pagis XIII & eorũ re pub. diximus, deinceps eodem or dine de sociis & confœderatis agemu Inter hos autem primũ locum tener S. Galli abbas & oppidum. Abbatui S.Galli multis seculis magna fuit pot tia, & non contemnendæ opes; ac i ter Principes imperii numerantur. C terum à quo Imperatore titulũ & h norem hunc acceperint, mihi incer est; Stumpfius annotat, à Conra Fabariensi, annalium scriptore, tra Vlricum abbatem, ex Altosaxa fam oriundum, Basileæ à Philippo Augı

in Principem promotum. Et quamvis noſtra ætate non tanta ſit abbatum potentia atque olim fuit, magna tamen nihilominus eſt,& late imperant. Paret illis in Turgea oppidum VVila, ac eo loco palatium & vicarium habent: deinde in ſuperiori Turgea, ager populoſus & non contemnendus imperio abbatũ ſubjectus eſt; incolas võcãt *die Gottshouſleut*, homines domus Dei, ſive cœnobii. qui in certas regiones *(gegninen)* diſtributi ſunt, quarum hæc ſunt nomina noſtrate lingua, *Roſchach*, *Thumbach*, *Gold*, *Vnderegg*, *Morſvvyl*, *Tablata*, *Gottsouvv*, *Waldkilch*, *Romiſchorn*, *Summery*, *Mula*, *Hettiſchvvy*, *Bernhartscell*, *Lumiſvvyl*, *Berg*, *Wittenbach*, *Rodtmont*, *Strubenzell*, *Geiſervvald*, *Helfenſchvvyl*, *Bergknecht*, *Zuzvvil*, *Zibervvangen*, *und Wiger*. Sunt autem hæc loca in certas præfecturas diſtributa, quibus præfecti ab Abbate imponuntur: præterea in pleriſque locis ſuos Ammanos & officiales habet, qui ipſius nomine minorem juriſdictionem exercẽt: ſummum judicium quoque ab ipſo conſtitutum eſt, ad quod ab his minoribus provocationes fiunt,& ubi graviores cauſę diſceptantur. Præterea officia omnis generis pro more Principum conſtituta

 ſunt.

ſunt.Porro præter jam dictam regioné Comitatus Toggenburgiorũ abbatem S. Galli dominum agnoſcit; qui etiam præfectum regioni cõſtituit,ſummum judicem rerum capitalium : interea Toggenburgii cives ſunt Suitiorum & Glaronenſium,& ſua privilegia & immunitates habent , quarum beneficio inter alia libertate religionis fruuntur. Item in præfectura Rhegufcorum,quę ad Helvetios ſpectat, minor juriſdictio in pleriſque vicis ad abbatem pertinet, qui etiamAmmanos ſuos in his habet.

Reſpublica civitatis S. Galli.

INter Imperii civitates, S. Galli oppidum numeratur; Mulhuſium etiam & Rotevila; ideoque fere forma reip. utuntur quam primo deſcripſimus.ſec quia cives S. Galli quædam peculiari habent, eorum remp. paucis hic per ſtringam.Primum igitur omnium op pidumS.Galli in nobilium ſocietatem quam Nottenſteyniam vocant,& prę terea in tribus ſex diviſa eſt.inter qua primum & præcipuum locum obtine textorum tribus, propter linificium quoniam in oppido linea tela elegar tiſſima texitur, idque maxima copi quæ poſtea non tantum per Germ niam,ſed per Galliam, Italiam, Hiſp nian

niam, Bohemiam, Poloniam divenditur; unde magnæ opes civibus, & oppido nomen celebre comparatur.

Consilium majus & minus.

DVo consilia hæc urbs habet, ut aliç omnes; majus & minus. Minori nterſunt homines 24. Primũ duodecim tribuum magiſtri. Habent autem ingulæ tribus tres magiſtros, qui per nnuas vices ordine tribum regũt, ſed luo tantũ in minus conſilium conveiunt, quorũ primus in novo, alter in eteri ſenatu recenſetur: tertius magitrorũ primus eſt inter XI-viros, qui è ngulis tribubus in majus conſilium eliguntur. Deliguntur autẽ tribuum iagiſtri à ſuis tribubus, tacitis ſuffraiis; & à minori conſilio cõfirmantur: q; quotannis bis fit electio ſenatus & agiſtratuum, circa ſolſtitium, & poſt umam. Præter tribuum magiſtros ovem alii ſenatores minori conſilio terſunt. hi à ſenatu libera electione m ex nobilium ſocietate quam è tribus deliguntur. His additi tres conles efficiunt numerum XXIV ſenatom. ſunt enim S. Galli tres conſules; mus, qui conſulatu fungitur; ſecuns, qui vetus conſul nominatur, qui oxime conſulatu abiit; & tertius, qui

præest judiciis rerum capitalium, &
alibi Advocatus sive præfectus Imperii
reychßvogt, nominatur. Consul prim
dominica Adventus eligitur, nõ à sena
tu, sed à tota universitate civium, oc
cultis suffragiis, *mit den run*. Suffragi
colligunt inferior consul & tribuur
magistri qui eo anno suo munere fun
cti sunt. Maius cõsilium constat hom
nibus LXVI; undeni namque è singul
tribubus in consiliũ deliguntur. Atqu
ita utrunq; consilium est xc homini
Consulibus & utroque senatu delecti
statuta civitatis in eorum consessu r
citantur, & de his consul ac novus s
natus deliberant. ac postea ordine bi
& bini in templum urbis maius, quo
dam D. Laurentio sacrũ, procedũt: ill
omnes cives conveniunt, ac, statu
& legibus recitatis, consul primum
leges jurat, deinde à senatu & tota u
versitate civium jusjurandum acci
Atq; hæc fiunt postride natalis Chr
servatoris. Proxima die, quæ D. Step
no sacra est, soli tribuum magistr
XI-viri in curiam conveniunt, &
gunt tribunum, quem ipsi vocant
derburgermeyster, inferiorem cõsul
huius munus est curare vigilias u
& viduis ac pupillis curatores & t
res dare, eorumque rationes inspi
Q

Quando senatus habeatur.

MInus consilium singulis septimanis bis ordinarie convocatur, secunda & quarta feria, præterquam annuis nundinis & diebus festis: item quarta feria quæ carnisprivium proxime præcedit, quam insanam vocant, *den unsinnigen donsdag*; quoniam hac die quondam plebs adversus senatum tumultuata est; ideoque statutum est ne deinceps unquam hac die senatus habeatur. Administrat autem minus consilium res urbanas, & controversias civiles dijudicat, & de hæreditatibus & testamentis sententiam fert: sed causas capitales, item controversias debitorum, contractuum, injuriarum, non cognoscit.

Quando majus consilium habeatur.

COnsilium majus legitimũ quotannis quinquies habetur, primũ proximo post natalem Christi die, quando novi magistratus eliguntur & confirmantur. secũdo, media quadragesima; ac tum xenodochii pręfectus eligitur& confirmatur. tertio, feria quinta quæ proxime præcedit diem 24 augusti D. Bartholomæo consecratum; & tum præfectus tributorum constituitur, &

de tributis agitur. quarto & quinto ante singulas nundinas, quæ post festum Ascensionis dominicæ & S. Galli diem habentur, ac tum de nundinarũ tutela & procuratione deliberatur. Extra hoc tempus quandoq; extra ordinem convocatur majus consiliũ, quando eiusmodi negotia tractanda sunt quæ tantum ad majoris consilii cognitionem pertinét, qualia sunt judicia rerum capitalium; ac tum Advocatus Imperii cõsilio præsidet, ac sententias rogat: ac fiunt hæc judicia non in publico, sed in curia senatoria, clausis eius ostiis. Advocatũ Imperii minor senatus eligit, & illi judicandi munus & potestaté concedit. Provocationes deinde ad majorem senatum factæ. Item nemo in civium numerum aut inquilinorum civitatis recipitur, nisi à majori consilio sed hoc fit plerunque his temporibu quibus legitimus senatus habetur: sic ut & pleræque provocationes tum d judicantur. Quandoque etiam mini consilium rerum gravium delibera tiones ad majus consilium remittit.

Conventus totius populi.

Populus universus ter quotannis re publicæ causa convocatur. primu qu ando consules deliguntur: secund

pr

proximo die post natalem Servatoris quæ D. Stephano sacrata est; tum enim jusjurandum dant novo consuli, & se obedientiæ magistratuum obstringũt: tertio, mense augusto circa Bartholomæi festum, posteaquam tributorũ ordinatio constituta fuerit, quæ tum publice in cõventu populi recitatur. Prætérea statuta & leges civitatis in tres partes distributæ sunt, & singulis his populi cõventibus pars una recitatur.

Iudicia.

INter judicia urbis, primum est v-virorum. hi autem sunt quinqueviri; Consul, Tribunus, è novis magistris tribuum unus, & duo è novo senatu. ac judicant de credita pecunia, de deposito, de debitis quę non habent prędinitum certum terminum, de mercede debita, de controversiis ad annonam pertinentibus, de injuriarũ actionibus & mulctis. Conveniunt tertia aut quinta feria: ac ab eorum sententia non licet provocare: ipsi tamen obscuriores aut graviores controversias ad minorem senatum remittere possunt. Alterum deinde est urbanum judicium, *das stattgricht.* cuius assessores duodecim sunt, ex nobilium societate & tribubus delecti, sic ut unus sit ex

undecẽ-viris tribuum, alter è populo, qui judicio præest, nominatur *Statt-amman*; prætorem urbanum dicere possumus: ac una cum aliis magistratibus circa nativitatis Domini deligitur, & à majori senatu confirmatur. Assessores judicii quotannis bis permutantur, ac circa nativitatis festum à majori, circa festum Ioannis Baptistæ à minori senatu deliguntur. Ad ho judicium pertinent omnes controver siȩ de debitis, permutationibus, annui censibus, quantumvis magna summ fuerit. Cõvocantur judices pulsu cam panæ. & in curia conveniunt singuli septimanis prima feria; nisi sit die festus, aut utrunque consilium convc cetur: tum enim judicum conventu in tertiam feriam differtur. Ab hoc ju dicio provocatio est ad minorem sen tum, modo controversia non sit m noris æstimatione quinque librarun quod si is, qui appellavit, causa cecid rit, judicibus mulctam persolvit.

Consistorium.

Consistorium octo judicib⁹ const quorum quatuor sunt ministri e clesiæ, aut alioqui viri literati; duo p terea à minori, & totidem ex maj senatu: his omnibus nonus præside

min

minori senatu aliquis; hic sententias rogat, &c, si paria fuerint suffragia, alteri parti accedit, & eius sententiam ratam facit. Fert autem consistorium sententiam de controversiis matrimonialibus, & de divortiis; neque ab ea provocare licet. Verũ si difficiles controversiæ incidãt, & ubi politicæ causę cum matrimonialibus conjunguntur, tum vel causam ad senatũ remittunt, vel rem differunt, atque interea senatum & viros doctos de ea consulunt.

Magistratus sive officia publica.

PVblica officia eiusdẽ generis sunt in hac repub. ut in aliis; Tribuni ærarii, vectigalium & portoriorum præfecti, ædiles. Qui vero hæc administrant, rationem reddunt, primum tribunis, postea minori, & demum majori consilio: idque fit proxime post natalem Domini. redditis autem rationibus, tum ab utroque senatu vel novi deliguntur, vel veteres confirmantur, ac, quod eorum munus sit, singulatim de scripto recitatur, ac postea in præsentia senatus jurejurando se obstringunt ad id fideliter exequẽdum. Quinetiam ubi plures eidem muneri simul præficiuntur, statuta officii ipsorum scripta ipsis traduntur.

Lini-

Linificii cura.

QVoniam vero præcipuum quæsti è linificio faciunt, & non tantum pleps urbana, sed maxima pars vicin agri hinc sibi victum parat, diligente & accurate omnia constituta sunt, & cautũ ne qua hic fraus admitti possit Primũ igitur omnium rudis tela, mox ut à textore opus absolutum fuerit, à tribus huius rei peritis & juratis hominibus inspicitur, & prout fuerit bona vel mediocris, tali signo notatur Quod si mala & vitiosa videatur, ac textorum tribus magistrũ & XI. viro remittitur. hi vel pecunia textorẽ mul tant, vel telam juxta octonas ulnas in partes dividũt, aut per mediam latitudinem telam integram dissecant, aut, si prorsus nullius precii fuerit, public eam comburunt. Quotidie autem inspectio & examen huiusmodi fit; & forum lineæ telæ exercetur certis legibus; ad quas servandas proxenetæ lin se juramento obstringunt. Postquam tela examinata fuerit & probata, jura mensores eam metiuntur & signant mensoribus additi sunt alii ex XI-viri textorum; & mercatoribus, mensura rum inspectores. Mensuram lineæ tel vocant *den reyff*. ac varia est longitud

tel

elarũ, ſed integra habet ulnas CXXXIV; neq; longiorem eſſe licet. Aliud deinde xamen eſt telæ opera fullonum jam andidę. qui hanc inſpiciunt, vocantur *ie vveiſſeng ſchauvver.* hi inſpiciunt andorem an ſatis alba ſit; item an in fficina fullonis nõ ſit læſa; ac, prout uerit, ſigno notant, aut mulctam irogant. Certi quoq; homines ex meratoribus & textorum tribu fullonum fficinas inſpiciunt, an omnia ordine c rite fiant, an lignorum & cineris opiam habeant, ne cuiquam in mora nt: officinarum quoq; magiſtri quotnnis gravi juramento obſtringuntur. a vero tela, quæ tinctorum officinis eſtinatur ab inſpectorib⁹, qui à colo: nomẽ habent, *blavv und ſchvvartz-ſchauvver*, in partes æquales ſecatur o lini ſectoribus, *leinvvathſchneider*, : ab aliis denuo examinatur an juſtã enſuram habeat. Vbi Veneto aut nio colore linum tinctum fuerit, ſi inectoribus color probetur, ſigno nont: & rurſus, ubi cylindro complaatum fuerit, denuo ab aliis probatur, ſigillum additur: quod ſi vitium aliuod habeat, vel ſecatur, vel id, ſi fieri oteſt, emendatur, atque tinctores & mplanatores mulctantur. Hæc autẽ nnia diligenter ab illis obſervantur,

&,

&, qui aliquid peccarit, graviter mu-
ctatur: urbs enim S. Galli hoc privile-
gii habet, ut eos qui in lino signando
sigillo addendo, tingendo, compla-
nando, texendo, & similibus, fraude &
dolo usi fuerint, capitali judicio sister
&, si in asylum aliquod Cæsareum
confugerint, abinde eximere, atqu
jure in ipsos animadvertere possit.

Cavendi incendii rationes.

INcendiorum cavẽdorum ratio, qu
cives S. Galli utuntur, breviter adno-
tanda est, quoniam ob incendia mul
& gravia, quæ olim passi sunt, in h
dammo cavendo cæteris diligentior
esse videntur. Singulis noctibus cam
pana per quartam horæ partem pul
tur, quam vocant *die feürglogken*; q
pulsu singuli admonentur ut domi
ignem bene procurent, ne aliquod
cendium oriatur. Duo præterea t
buum magistri quotannis quater
totam urbem focos, fornaces, camin
inspiciunt, atq; ideo nominantur ig
inspectores, *die feürgschavver*. iid
simul inspiciunt arma civium, &
nonam, an juxta magistratuum ed-
instructi sint. Porro si ventus alic
vehementior perflet, aut aliqua t
pestas oriatur, noctu præter quoti

os vigilum præfectos, quos nominant *ie vvacht bieter*, duo alii constituti unt, quos vigilum magistros vocant, *ie vvacht-meyster.* hi assumptis binis ivibus armatis è singulis tribubus, na cum vigilum præfectis, per urbis icos obambulantes excubias agunt d arcenda incendia. Singulis autē noctibus homines XXXII in turribus, mœiis, & plateis oppidi, excubias agunt; : has tribunus una cum vigilum præctis distribuit. Quod si incendium liquod exoriatur, civium alii, prout lorum munus fuerit, portas urbis, urres & mœnia curant; alii in publiis compitis & areis conglobantur, alii d consulem se conferunt; alii in exnguendo igne occupantur: quatuor ero duces seu capitanei è minori seatu omnium horū curam gerunt, & ngulis, quid faciundum sit, pro impeo mandant; qui vero his non paruent, graviter mulctantur. Si proxime xtra portas incendium ortum fuerit, ertus civium numerus cum suo duce d id extinguendum porta emittitur; eliqui ad portas & mœnia aliaq; conituta loca excubias agunt.

De scholis, de eleemosynæ ratione, & auperū cura nihil hic dicā: hæc enim is cum aliis urbibus bene constitutis com-

communia sunt, & pie atque pruden ter ab illis administrantur.

Ministrorum ecclesiæ electionem ordinationem, & munus, item syno dorum rationem, omitto: quonian politica tantum hoc loco tractamus alibi forte de his, quæ ad ecclesiam & religionem pertinent, acturi.

RÆTORVM RESPVBLICA

NOmen & imperium Rætorũ olin late patuit; sed nunc hoc nomin intelligim⁹ Alpinos illos populos quo Itali Grisones vocant, nostri *Grauvz pündter*, qui veterem AlpinamRętian juxta fontes Rheni & Oeni fluminur incolunt. Dividuntur autem Ræti Al pini in tria fœdera.

I *Fœdus superius sive Canum.*

PRimum fœdus, quod Superius & Canum fœdus vocatur, habet cor ventus XIX. 1. Discétisium cœnobiun quod in vetustis tabulis Desertina vo catur; huic Aetuatius vicus, Trunur & quædam alia loca conjuncta sun 2. Deinde VValtenspurgum dictũ Ge manis, *Burtza* Rætis. 3. Suprasaxun *Obersachs*. 4. Vallis Leguntia, *Lugnit* 5. *Vals*, vulgo; quasi *Vallis* dicta. 6. Ilia tum, *Ylantz*. 7. *Schlövvis*. 8. Liberi s pra sylvam; quorum vicus suprem

Laa

Laax. 9. Thänna. Atq; hæ jurisdictio nes nové Retis uno nomine vocantur pars supra sylvam, *die ob dem vvald.* reliquę vocátur sub sylva.10.Flemium, *Flims.* 11. *Trimmis*, Trimontium. 12. Stuſlàvia; *Savien* noſtris. 13. Rætium, *Rhatzüntz:* ſedes quondam antiquiſſimæ & nobiliſſimæ familię Baronum Rætienſium. 14. Domiliaſca vallis, ac Tuſciana, vicus illic celebris. 15. Scopina. 16. Seſſa, *Schamps.* 17. Speluca, *Splügen.* 18. Miſauci, *Maſax.* 19. Rogcetum, *Rufflee.* Singuli cōventus ſummum aliquem annuum magiſtratum habent, quem pleriq; eorum Ammanum vocant. hic, una cum aſſeſſoribus ve judicibus ab eodem conventu delectis, cōtroverſias dijudicat, & criminib⁹ mulctas imponit. Pręter hos unus t totius fœderis præfectus, quem vocant *den Landtrichter.* hic quotannis publicis comitiis omnium conventum deligitur, & publicis comitiis & diciis totius fœderis præeſt. Comitia ro ſuperioris fœderis habentur in go Trunio primæ juriſdictionis, & ic etiam judicia publica conveniunt; ibus præeſt præfectus hic publicom judiciorum; ac aſſeſſores habet ; præterea ſcribam & apparitorem. efectū hunc auctoritate ſuperat Ræ-

 tienſis

tienfis arcis & jurifdictionis dominu-
antiqua quadam,ut arbitror,prærog-
tiva Rætienfis familiæ, quam poste
domini ejufdē loci ufurparunt, quan-
vis non eadem familia orti.

II *Fœdus Domus Dei five Cathedrale*

SEcundum fœdus Domus Dei nom-
natur, *der Gottshous-pundt;* Cath-
drale fœdus quibufdam, propter ep-
copatum & collegium Curienfis ecc-
fię. Conventus five communitates x
habet, quæ nonnunquam in XI ma-
res contrahuntur. Vrbs Curia, caj-
huius fœderis, primo loco numerat,
& fola inter XI non componitur e
duabus minoribus civitatibus, fed
ut eodem oppido & iifdem mœni s
cives continentur, ita etiam om s
unus conventus cenfentur: reliqu æ
conventus, duobus in unum con i-
ctis, X alios majores conventus i-
ciunt. Habet autem Curienfis ci is
peculiarem rempublicam, non i-
milem Tigurinæ & aliis eiufdem e-
neris. Nam ab initio cives omn in
quinq; tribus diftributi funt: ex fi u-
lis tribubus viri XIV publicis co iis
interfunt. ita utrumque confiliur o-
mines LXX habebit. Ex his è fingul ri-
bubus quinq; in minus confiliu de-
in-

liguntur. quibus adduntur magistri tribuum anni superioris. atq; ita consessus virorum xxx conficitur. horum pars media, viri xv, senatores vocantur, qui rempubl. administrant. Senatui præsunt duo Consules; quorum annuum per vices est imperium. Senatus vero & magistratus urbis quotannis novemb. mense, die D. Martino sacra, deliguntur. Porro viri xxx, quorum mentionem fecimus, causas criminales judicant; & huic judicio præsidet Præfectus urbis, *Stattvogt*. duo autẽ hoc munere alternis annis funguntur; sicut & Consules. Alter deinde est consessus judicum; cui præest Prætor urbanus, *der Stattrichter*; ac xv assessores habet, v tribuum magistros, & x ex consilio xxx-virorum, qui propterea judices vocantur. In hoc judicio controversiæ civiles, & actiones pecuniariæ de debitis, solent dijudicari. provocatio inde est ad minorem senatum. Causas matrimoniales senatus sive minus consilium dijudicat. Secundus conventus Cathedralis fœderis, nomen habet quatuor vicorum, *die vier dörffer*. Tertius conventus Berhoviensis vocatur. Quartus, Imum carum. Quintus, ... Sextus, Bivium & Stalla. Septimus, Tinnetio, cũ Retia

 am-

ampla, Reamps, & aliis vicis. Hic cum Imo castro unam jurisdictionem facit, ac præfectus Rætiæ amplæ jus dicit in criminalib⁹ & capitalibus causis. Octavus, Vatium superius; domus quondã Baronum Vatiensium. hic conventus cum Bergoniensi conjungitur. Nonus, Forstenovium. Decimus, Ortensteynĩ in Domiliasca. Vndecimus, Summada Duodecimus, Sutzium. Hi duo cõventus ambo in superiori Ingadina sunt & unum majorem faciunt. Decimus tertius, Ardetiensis. Decimusquartus Scultina. Decimusquintus, Eremusiensis. Qui cũ Biviensi & Averensi unum è majoribus conventibus facit. Decimussextus, Bregalia, sive Præjulia, *Begel*, supra portam. Decimusseptimu Bregalia infra portam. Decimusoct. vus, Pesclavium. Decimusnonus, Br seum, *Brüsch*. Hic conventus cum s periore conjungitur, & unum ex u decim majoribus constituit. Vigemus, Vallis Monasteriensis. Vigesimi primus, Ad malos, *Mals*. Singuli co ventus proprios magistratus; & ju ces suas leges & consuetudines habe quibus libere utuntur.

III *Fœdus decem jurisdictionum.*

TErtium fœdus x jurisdictionũ minatur. Prima & princeps har

est Davosiana, a Davosio vico nomen habens;in quo curia est huius fœderis, & omnium jurisdictionũ comitia habentur. Secunda estBelforiensis vel Alvanovana, *Alvanuvv*. Tertia,Barponensis seu Corvantiana,*Churvvalden*. Quarta, Prælõgana,*Langvvisz*.Quinta,Sancti Petri,*Sant Peter in Schansil*. Sexta, Cœnobiensis in valle Rætica prope fontes Langari, *Zucm Klösterein im Prattigouvv*. Septima, Castellana vel Ienatiensis in eadem valle. Octava, Acceriensis, *Schiers*. Octo hæ iurisdictiones supremum magistratum agnoscunt archiducem Austrię. Etenim olim hæc loca paruere Vatiensibus dominis. extincta vero ipsorum familia, ToggenburgiiComites ipsis successere, ac his Amatiensis. postea Gaudentius Amatiensis Comes moriens an. 1489, hæc archiduci Austriæ reliquit. Imponunt autem Austrię Duces præfectum octo jurisdictionib⁹; quem hactenus è ...ætis selegerunt. is in Rhæticæ vallis castello habitat, à quo septima jurisdictio nomen habet; ac præest judiciis rerum capitalium;&, si qua alia Ducis iura sunt,ab hoc administrantur. Verum non idem & par jus habet in singulas jurisdictiones,sed quævis sua privilegia & peculiares consuetudines ha-

bet. quorũ omnium tabulæ in archivo Davosiano conservantur. Ipsum Davosium cum Prælongana jurisdictione præ aliis plurimis immunitatibus & privilegiis fruitur. Nona jurisdictio Malansiana vocatur, à vico *Malans* qui inter Langarum flumen & Rheticonem montem ad Austrũ jacet. Decima, nomen habet ab oppido quod Germani *Meyenfeld*, quidam Maię villam, alii Lupinum, vocant. Postremæ duæ jurisdictiones olim quoq; Vatiensium dominorũ fuere, & postea Toggenburgensium Comitũ. ab his pervenere ad VVolfhardũ Brandissium, propter uxoré è familia VVerdẽbergia: tum salvo Brandissiorũ jure cum aliis octo jurisdictionibus duobus fœderibus Rætorum se conjunxerunt. Post Ræti non tantum duorum fœderum verum etiam tertii fœderis has jurisdictiones emerunt, & his præfectum mittunt, qui Lupini in arce habitat præsidet judiciis criminalibus, capite punit, mulctas exigit, vectigalia alios reditus publicos colligit. Convenere autem in unum fœdus x jurisdictiones anno partæ salutis M C C XXXVI, his conditionibus legibusque, ut sibi mutuo adsint in omnibus rebus justis & æquis, & se mutuo contra

ſtes conſilio & auxilio juvent, ne cui vis& injuria afferatur, ſed ſinguli ſuum jus obtinere, eoque pacifice & tranquille frui poſſint: cæterum juſtis dominis præſtentur omnia quæ illis ex officio debentur;ac liberum ſit unicuique ſuis immunitatibus & privilegiis frui, atque ea reliqui illis conſervent & eos ab injuria tueantur. Poſtea eodem anno, aut ſaltem proximo, duobus aliis fœderibꝰ ſe in perpetuum conjunxere; atq;ita tria fœdera in unum quaſi corpus conjuncta ſunt, cuius partes à nobis enumeratæ ſunt. Sed in his enumerandis magis locorum ſitum quam ordinem, quem in comitiis ſervant, ſecuti ſumus: in quo tamen variari à quibuſdam video. itaque hic duorum fœderum communitates eo ordine, quo in Helvetico fœdere ponuntur, adſcribam. Superioris fœderis conventus ſunt: Leguntia vallis, Iliantum, & in Fovea; Supra ſaxum, VValtenſpurgum, Laxa, & Liberi ſupra ſylvam; Flemium, Schevvis, Trimontium, Rhæzium, Hetzenbergum & Tuſciana; Ceſſa, Rheinvvaldii, Miſaucum & Rogoretum; Saphia, Thenna, Schovina, Vallis. Cathedralis autem fœderis conventus hoc ordine ponuntur: Curia, Furſtenovv, Pagi quatuor

ad Asperum montem pertinentes, Vatium superius, Rætia ampla, Imum castrum, Gryfensteyn, Bivium sive Stalla, Aversa, Pręgalia infra & supra portam, Zuzium, Summada, Pesclavium, Stenzebergum, Scultina, Eremusium, Monasteriensis vallis, Ad malos, & Galfa; Schantza. Decem jurisdictionum audio hunc esse legitimum ordinem, ut prima sit Davosiana; quam proxime sequuntur tres jurisdictiones Ræticæ vallis; deinde Belfortiensis sive Alvanoviensis, Coriovallensis, Sampetriana, Pralogensis, Malantiensis, Majevillensis. Scio, eosdem conventu ab aliis aliter nominari; ubi tamẽ null est diversitas, propterea quod sæpe ir eodem conventu plures sunt insigne vici, ubi quidam ab uno, alii ab alter toti communitati nomen imponunt nos autem illos præcipue nominavi mus, qui capita sunt illius conventus

Senatus Rætiæ.

FOedera igitur Rętorũ sunt tria. Qu conventus L habent, ex quibus ta men una tantum respub. constituitu etsi enim plerique conventus propric magistratus, leges, seu potius cõsuet dines, & judicia rerum civilium & cr minalium habent, major tamen pot

st.

ſtas eſt penes ſenatũ trium fœderum. Nomino autem ſenatum trium fœderum, quem ipſi vocant *eyn pundsdag*, comitia legatorũ ex ſingulis conventibus totius gentis. Ac alii quidem conventus ſingulos, alii binos legatos ad publicum conventum mittunt: attamen ſi ſit ordinarius ſenatus, Superius fœdus ſenatores ſive legatos XXVIII mittit, Cathedrale XXIII, Decem jurisdictionum XIV. & quamvis plures mittantur, totidem tamen, quot numeravi, ſingula fœdera ſuffragia habent. Nonnunquam etiam conſilium totius pene gentis convenit: quod proximis annis factum eſt: ſed id rarius cõtigit; & ſummam reipublicæ ſenatus adminiſtrat; ſic tamen, ut ſinguli ſenatores ſive legati, non ſuo arbitratu, ſed ex mandato ſui conventus, quod ſcriptum ad ſenatũ deferunt, agant, & ad hunc acta referant: ac eo, quod ſenatus major pars decreverit, reliqui tenentur. Eſt autem ſenatus Rætici pene par ratio atq; Helvetici: & ſimilia tractantur in utroque, quæ ad totius gentis rempub. pertinent, de pace & bello, de fœderibus, de legationibus, de legibus, & edictis; audiuntur appellationes quę ex communibus præfecturis ad ſenatum ſive Comitia totius gentis fiunt.

Loca habendi ſenatus tria ſunt: Ilantũ in Superiori fœdere, Curia in Cathedrali, Davoſium in x juriſdictionibus. frequentius tamẽ Curiç convenit, idq; nundinarũ tempore. quç habentur ter quotannis: primũ menſe januar. poſt diem feſtum Converſionis Pauli: ſecundo, ſeptimana quæ proxime ſequitur dominicam Trinitatis: tertio, menſe novembri, Martinalibus. Habent & alium ſenatũ quem vocãt *eyn beydag*, quando tantum prçcipui magiſtratus, & quaſi capita trium fœderum, conveniunt: ſunt autem hi; Iudex provincialis, ut vulgo nominatur in Superiori fœdere, Conſul Curienſis in Cathedrali, Ammanus Davoſienſis in Decem juriſdictionum fœdere. Quoties igitur cauſæ publicæ agendæ ſunt, quarũ tamen cauſa non placet indici ſenatum totius Ræciæ, tum hi tres præcipue & prçterea aliquot alii ex ſingulis fœderibus convocantur: ſed non habent plenam ſtatuendi poteſtatem, verum acta ad communitates fœderum ſeparatim referuntur, &, quod major horũ pars ſtatuerit, ratũ eſt. Extrema etiam provocatio eſt à Senatu ad communitates & tum cauſæ in ſingulis communitatibus proponuntur, & earum ſententiæ in ſcripta relatæ colliguntur.

Iudi

Iudicia causarum publicarum.

IVdicia etiam publicarum controversiarũ apud Rætos non dissimilia sunt Helveticis. Si enim inter tria fœdera controversia oriatur, ex singulis fœderibus tres vel quatuor judices deliguntur, qui soluti juramento, quo suo fœderi obstricti sunt, causam vel amice componant, vel ex æquo & bono dijudicent: quod si paria fuerint suffragia, arbiter communibus trium fœderum suffragiis deligitur. Si autem duo tantum fœdera litem aliquam habent, deferant eam ad tertium fœdus; & id judicium utrique parti æquum constituat quo utantur. Si inter duos conventus sive iurisdictiones eiusdem fœderis controversiæ existant, utantur judicio proximi conventus in eodem fœdere. Vbi vero diversorum fœderum conventus inter se contendunt, senatus trium fæderum judices constituit qui causam cognoscant. Quando conventus aliquis aut etiam privati homines controversiam habent aliquam cum ipsis fœderibus, duo vel tres è singulis fœderibus judices deliguntur. Quando duo fœdera adversus unum litem habent, sex judices è duobus fœderib⁹ deliguntur, & totidem ex alte-

altero; &, si hi causam componere au[t] decidere non possint, trium fœderum suffragiis arbiter deligitur. Conventus autem juridici primo Ilianti habentur deinde Curię, postea rursus Ilianti, quarto denuo Curiæ, & quinto Davosii.

Consuetudines.

PORRO, Rætorũ statuta & consuetudines exponere perlongum foret quædam tamen hic annotare breviter non ingratũ lectori, nec, ut opinor, inutile erit. Primum igitur communi decreto sancitum est, ne Episcopus Curiensis aut quisquam alius ecclesiastic[i] ordinis civilem magistratum consti[tuat], & præfectũ aut Ammanum conventui & judicio alicui præponat; se[d] populus Rætorũ suos magistratus pro[priis] suffragiis creat. Qui autẽ ab episcopo aliqua officia impetravere, quã[m]diu illi serviunt, comitiis & Senatu[i] interesse non possunt. Ministros eccl[e]siarum singulæ parochiæ sibi deligun[t] & eos officio amovere possunt, & ill[is] stipendium solvunt; quod sane pleris[que] in locis perexiguum est. Decimas m[i]nores nullas solvunt tota Rętia: maj[o]res, non in agro, sed collectis frugib[us] & vino domi solvunt, ac tantum dec[i]mamquintam partẽ dant. Omnes, q[ui]

in aliquo conventu habitant, libere in omnibus fluviis & rivis sui conventus piscari possunt: similiter passim venari & aucupari. Per universam Rętiam eodem pondere & mensura tam rerum aridarum quam liquidarum utuntur, pondere, inquam, & mensura Curiensis oppidi: neque in his quicquam mutare licet Curiensibus absque consensu aliorum fœderum.

Præfecturæ.

REstant nobis præfecturæ Ræτorum enumerandæ, quibus tria fœdera ex ęquo imperant. Cis Alpes igitur prope Curiam Lupino & Melantio præfectum imponunt; de quo supra diximus. Superatis Alpibus infra Prægaliam ad Mairā fluvium Pluriensis præfectura primum occurrit. Est autem Plurium vicus ingens in campis, qui Alpibus subjacent, positus, ad utranq; Mairæ ripam, & ad oppidi morem excultus. Eo loco è saxo lebetes torno cavantur ad coquinæ usum; ac dicitur ea saxi natura esse, ut venenum injectum ad ignem ebulliat & rejiciat; ideo lebetes huiusmodi per Italiam magna copia distrahuntur. Vicini pagi omnes Plurium conveniunt; illic præfectus jus dicit; hunc Potestatem vocant; & summum

mum ac merum imperium in his locis Rætorum nomine obtinet. Post Plurium sequitur Clavena oppidum, & Comitatus Clavenensis; quamvis Plurium quoque Clavenensis Comitatu pars olim fuerit. Iacet autem Clavena oppidũ supra caput Larii, M P. X à lacu distans, ut Antoninus quoque in suo Itinerario indicat. Præfectum Clavenensem Commissarium vocant Ræti & huius inter alios post Sondriensem summa est auctoritas. Tertium ordin locum obtinet, dignitate tamẽ & amplitudine reliquis præstans, Volturen provincia; quam hodie vallem Telin nominamus: Plinio Vennonetes dic videntur: vini præstantissimi copia, quod longe in Helvetiam, Noricun Germaniam avehitur, nostra ætate c lebris. Divisa est autem tota Volturer in sex præfecturas. Initio in supren valle, ad Braulium montem, sive ju Rætica, Bormium oppidum jacet, p ma præfectura, & quæ plura privileg & immunitates præ aliis habet. Pro mum est Tirannum oppidum, alte præfecturarũ Volturenensium. Tert præfecturę caput est Telium, à quo v lem Telinam quidam dictam puta oppidũ hoc in edito ac natura mu to loco situ est, & ideo totius prov

ciæ arx & propugnaculum censetur. Sondrium, celeberrimum totius Volturenæ oppidum, quartæ præfecturæ sedes est; quæ dignitate & potestate reliquas omnes præcedit. & qui eam tenet, non Præfectus aut Potestas nominatur, sed Capitaneus: nam præter Sondriensem præfecturam, pacem & tranquillitatem totius vallis tuetur, &, si quod periculũ immineat, imperatoris munere fungitur. Capitaneo additus est Vicarius. hic una cum Capitaneo civiles controversias Sondriensis præfecturæ cognoscit; præterea jus dicit in criminalibus & capitalibus causis: quæ ex tota valle ad eius tribunal deferuntur; ac in consilio habet viros doctos & jurisconsultos, & juxta leges ac statuta Volturenæ vallis sententiam fert, quam tamen in singulis prçfecturis hi, quos Potestates vocant, moderari & mitigare possunt. Præterea in omnibus causis provocare licet ad senatum dominorum Rętorum, vel ad eos quos illi commissarios (ut vocãt) judices ordinarint & miserint: aut deniq; ad cõmunitates; quæ summa penes Rætos potestas est. Quinta prçfectura est Morbeniensis. Sexta vero & ultima Trahonensis. Atque hic quidem Volturenensium præfecturarum ordo est: verum

Bor-

Bormienſis præfectura à pleriſq; no numeratur in Volturena.& tota vall in tres partes (*tertzier*, tertiarias vo cant)dividitur:harum prima Tirane ſem & Telienſem præfecturas compl ctitur: ſecunda Londrienſem: tertia conſtituunt duæ reliquæ præfectur Morbienſis & Trahonẽſis.In electio autem præfectorum ordo & fœderu & communitatum ſervatur. exem gratia,ſi fœdus Superius pręfectũ So drienſem dederit ad hoc bienniũ, c bit alium ad proximũ Cathedrale f dus,& ad tertium biennium fœdusI cem juriſdictionum, præfectum co ſtituet. In ſingulis fœderibus comm nitatum ordo ſimiliter ſervatur;ac ; quando communitates ipſę,quę ex dine præfectum dare debebant, ci ſolæ eligebant; nunc à ſenatu Ræt eligitur. Monetam cudunt in Ra Epiſcopus & civitas Curienſis: Ab quoque Diſentiſius vetera privile & jura monetæ cudendæ habet.

VALLESIANORV respublica.

VAlleſia tota in duas partes divi tur: ſuperiorem, ab ortu Rhod uſq; ac Morſiam fluv., qui infra Se num Rhodano miſcetur; hanc c

V

Viberi & Seduni incoluere: & Vallesiam inferiorē, à Morsia ad Agaunum, quæ loca Veragri tenuerunt. Superior regio in septem partes distincta est, quas ipsi desenas, & Germanice *Zenden* nominant. quod nomen unde deductum sit, gnoro: nam à decumis aut denario non potest derivari, cum tantum sep-em desenæ sint. amicus quidam meus xistimat, idē esse quod διοίκησις. singulæ enim desenæ suam διοίκησιν sive urisdictionem habent, singularē rempub. & peculiaria privilegia. aliqui pu-ant, *Zenden* nomen à centenarii nomine deductum esse: atque in legibus rancicis inter officia Comitū nume-antur Vicarii & Centenarii: & in qui-usdā Germaniæ locis vocantur *cendt-afen*, qui certę alicuius diœceseos ju-iciis præsunt. Nos originem nominis medio relinquētes, deinceps *desinas* atine non male, ut arbitror, conven-s nominabimus. Septem igitur sunt allesiæ superioris conventus; Gome-nus, Brigianus, Vespianus, Raronius, ucianus, Siderianus, & Sedunensis. orro conventus universi ecclesias seu rochias habēt xxx. Inferioris Vallesię sunt cōventus, quos ipsi nominant na militaria, *panner*, eo quod singuli oprijs vexillis utuntur; ecclesiæ xxiv.

Veragri sive Valesiani inferiores diu olim cum Sedunis & Viberis bella gesserunt, & tandem 93 abhinc annis victi, eorum imperium subierunt. arces munitæ numero sexdecim ab his destructæ sunt; quarum rudera hodie cernuntur; neque enim easdem restituere licet, ne libertati eorum inde periculum creetur. Itaque nunc Viberi & Seduni Veragris imperant, & illis præfectos mittunt, qui jus dicant, & rempublicam administrent.

Episcopus Sedunensis.

PRinceps huius regionis est episcopus Sedunensis, qui Comes & præfectus Vallesiæ nuncupatur: hunc suffragiis communibus deligunt canonici collegii Sedunensis, & legati septen desenarum superioris Vallesiæ. Tradũ autem Vallesianorũ annales, Carolur Magnum Imp. Theodosio episcopo Se dunensi, quod is ab angelo edoctu nescio cuius secreti delicti remissionei sibi indicasset, donasse Comitatum & præfecturã Vallesiæ, ipsi ac successor bus, & jus præferendi gladii in signu civilis jurisdictionis, item cætera priv legia Principum Imperii concessisse. E autem sunt quædam quæ hanc nari tionem suspectam reddant, de quib

in nostra Vallesia disseruimus, illud tamen certum est, jura hæc, quæ diximus, ab aliis Imperatoribus postea episcopis Sedunensibus concessa & confirmata esse, ac nominatim à Carolo IV Imp., eademque renovata & aucta per Carolum V Imp., qui libenter hoc dedit precibus Matthæi Schinneri episcopi & Cardinalis optime de se meriti.

Proximum ab episcopo locũ tenet, quem illi regionis ducem seu Capitaneum, & Gallica voce Balivum, vulgo *les landts hauptman*, nuncupãt. hunc juris præfectum nos nominare possemus, quando ad illum causę civiles deferuntur. Præest hic biennio, & ab episcopo & legatis desenarum liberis suffragiis deligitur, & deinde publica approbatione singulorum conventuum confirmatur. Singuli quoque conventus summum magistratum habent, quem Gomesanii, Raronii, & Leucenses Majorem, cæteri Castellanũ, nominant: hic cum sui conventus senatu quasvis causas, etiam capitales, judicat. Præterea Ammanos. (quo nomine Helvetici quidam Pagi summũ magistratũ appellant.) sed hi apud Vallesios sunt sub imperio Majorũ. Ab omnibus convenientibus ad senatũ Vallesiæ provocare licet. Nomino hic senatũ, quem vulgo

vocant *den lands-radt*. Hic more majorum quotannis bis cõvocatur, majo & decemb. menſ.; quo tempore ex ſingulis Pagis bini, & nonnunquam terni, legati conveniunt, idque Seduni in caſtro Majoriæ. Senatui intereſt Epiſcopus; ſententias rogat Balivus: ac ab his de rep. cõſilia tractantur, eliguntur gubernatores, & qui publica officia adminiſtrãt; & ſummũ jus dicitur, à quo provocare ad aliud tribunal non licet.

Magnæ autoritatis & potentiæ in Valleſia quondam fuere Barones Raronii. horum ſucceſſores ſunt domini de Chiurone: qui ſunt Mareſchalci epiſcopatus Sedunenſis, vicedomini Seduni & Seneſchalci Valleſiæ.

Matza, qua utuntur contra vim potentiorum, peculiare quoddam Valleſianorum inſtitutum eſt; cuius ratio copioſe à nobis in deſcriptione Valleſi expoſita eſt.

Imperium totius Valleſiæ, ut diximus eſt penes epiſcopum & ſeptem conventus ſuperiores Valleſiæ. Inferior reg his paret, & in ſex conventus ſive præfecturas diſtributa eſt. Contegium quod vulgo *Gundes* vocant, Seduno proximum eſt, & primũ locũ obtinet. Fuit hæc præfectura aliquamdiu B nenſium; ſed eam Valleſiani bello ſ

b.

baudico, anno 1536, permutatione alterius receperunt; id quod in Vallesia nostra adnotavimus. ubi tamen perperam scribitur *Aelen*: quam Aquilejam quidam vocant: tum, datam fuisse Bernensibus; cum certum sit, eam multis antea annis à Bernensibus fuisse possessam. Contegio proximum est Ardonium: deinde Sallonium: quarto loco Intramontii sequuntur: quinto, Octodorum sive Martiniacum hodie: postremo, Agaunũ, sive S. Mauritii oppidum; quo loco coeuntibus pene montibus, vallis tota arce & duplici porta ponti Rhodani imposita clauditur. Mœnia & arces horum oppidorum, excepto Agauno, à Vallesiis dirutę sunt anno 1475. Cæterum extra ipsam Vallesiam tres præfecturas bello Sabaudico cepere: primam Montei dictam; alteram Iujanum; tertiã vallem Alpium, nostris *Hochtal*: superioribus tamẽ annis unã Emanueli Philiberto Sabaudię duci restituerunt; alias duas retinent.

BIENNENSIS RESPVBL.

Bienna, vel Bipennium, oppidũ, Bernensib⁹, ut diximus, perpetuo fœdere conjunctum est; quod anno M CCC II initum fuit. Postea cum Salodoriis, anno M CCC LXXXII, similiter fœdus

perpetuum fecit:& tertio cum Friburgensibus, anno M CCCC VII. atque ita cum tribus Pagis Helvetiæ fœdus habet. Episcopum Basiliensem, dominum agnoscit in rebus civilibus aut temporalibus. nam, quod ad ecclesiasticam jurisdictionem attinet, in diœcesi Lausannensi jacet: sed Papatus jugum, episcopique spirituale imperium, dudum excussit, instituta ecclesiæ reformatione juxta sacrarum literarum doctrinam, exemplo Bernatum & Tigurinorum; postea etiam Lausannens episcopatu à Bernensibus occupato immunitate ab his donatum est.

Basiliensi episcopo sua jura integr manent. Is summum magistratum i oppido constituit, quem Majorem, *de Meyer*, vocant; sed hunc ex senatu o pidi deligit: atque hic senatui se jureji rando obligat, & vicissim senatus ip jurat. Prçest autem judiciis capitalibu atq; cum senatu criminales causas c gnoscit. Mulctarum, quæ ternas libr excesserint, pars media episcopo ced prçterea decumas quasdam & alios ditus episcopus habet. verum port ria, vectigalia, & tributa, civium su non episcopi. neque enim licet e scopo tributum vel aliquod onus ci bus imponere, aut urbem oppign

ri

rare: verum episcopo militare debent, non tamen longius ab oppido quam ut eadem die domum reverti possint; quod si ulterius eorum opera uti voluerit, stipendio eam conducat.

Recitantur etiam quotannis in conventu civium privilegia urbi data ab Immero Ramsteynio episcopo, anno MCCCLXXXIII. in his omnia privilegia, quibus majus oppidum Basileæ fruitur, Biennensibus conceduntur.

Societates, & electio senatus.

RESpubl. autem Biennensis sic administratur. Cives omnes in societates sex distributi sunt, sic tamen ut uni, duabus, aut plurib⁹ societatibus liceat se conjungere: ac singulæ societates duos magistros & famulum habent. Publicum consilium ex omni civium numero libera electione creatur; ac minus consilium XXIV hominibus plerunque constat, maius XXX. Electio senatus quotannis fit sub finem præcedentis anni, & initio novi anni in templo promulgatur. Creantur autem electores aliquot ex utroque consilio. hi in præsentia archigrammatei veteres senatores confirmant, & ubi opus fuerit, novos deligunt.

Magistratus.

EVm, qui publico consilio præest, civium magistrum vocant; atque hic ab utroque consilio eligitur. huius prima est auctoritas & potestas postMajorem; ac, quoties in senatu de repub. deliberatur, & res civiles tractantur, Major, & cæteri, qui aliquod officium Episcopi administrant, senatu excedunt & consul ibi præsidet. Post consulé hæ munera aliquam dignitatem habent Tribuni ærarii, Signiferi, Ædiles, Iudices consistorii: habent item præfecto ecclesiæ, xenodochii, nosodochii, publicæ eleemosynæ, &c. Deliguntur autem ab utroque consilio idonei homines ad hæc munera obeunda. Solus signifer ab universo populo creatur. hui non tantum signũ urbis commissũr est, sed una cum Consule pupillorur defensor est, &, ut fidos tutores & cu ratores habeant, prospicit, atque ab h rationem exigit. Senatus ter singul septimanis convocatur, prima, quint & sexta feriis: si quis alio tempore s natum haberi velit, & causam corar ipso agere, Majori florenum numera qui deinde indictum senatum habe Iudicum peculiarem conventum Bie na non habet, sed omnes controvers civil

civiles & criminales à ſenatu dijudicantur.

Subditi.

Biennenſium imperio paret vallis S. Immeri dicta; quę etiam dominium *Aergue* nominatur, ac in plures coventus dividitur, quorũ ſinguli proprium Majorem aut Ammanum habent; qui ſingulis annis majo menſe & ſeptemb. eliguntur & cõfirmantur. Verum prę-fectus huic dominio à Biennenſibus non imponitur, ſed ſinguli conventus propria judicia exercent; ac, ubi ſententiæ diverſæ fuerint, cauſa ad ſenatum oppidi remittitur: ab eodem nonnunquam aſſeſſores aliqui mittuntur, qui judiciis paganorum interſint: præterea ab eorum judiciis ad ſenatum provocare licet. Incolæ vallis ſub ſignis Biennenſium militant.

RESPVBLICÆ POPVLOrum qui communi Helvetiorum imperio reguntur: ac primum de oppidis ſtipendiariis.

SVperiori libro populos, qui communi Helvetiorum imperio reguntur, diſtribuimus in oppida ſtipendiaria v, & præfecturas 11. Oppida hæc ſuos magiſtratus propriumque ſenatum

habent: & ficut in aliis urbibus Helve tiæ, ita in his quoque duplex est publi cum consilium; minus, quod fere XI senatoribus constat; & majus, viro rum XL, adnumeratis prioribus XII Qui publico consilio præest, *Schuldt hesz* nominatur: hunc Badæ uterqu senatus eligit. Bremogarti VIII Pagi duobus alterum constituunt, sed ta men è numero civium opidi: alterur cives ipsi. Fravvenfeldi autem à tot plebe deligitur, idque occultis suffra giis, *mit der run.* Tribunos ærarii, æd les, & alios magistratus senatus crea habent enim hæc oppida publica off cia. Habent etiam singula peculiar ærarium; & ex his quædam satis locu ples, pro ipsarum amplitudine & con ditione; nam portoria, vectigalia, tr buta ipsorum sunt: Badæ tamen, qu frequens est iter ex Germania in Ga liam, portorium quidem oppidi est; se vectigal mercium, quæ transportai tur, ad Helvetios pertinet. Senatu minor non tantum res urbis procura sed etiam civibus jus dicit; neque enin aliud peculiare judicium habent, pr terquam Fravvenfeldæ. Ac singul urbes non tantum jurisdictionem re rum civilium, sed criminalium quo que & capitalium habent.

Bre

BREMOGARTVM.

Bremogartum imperat vicis aliquot proximis urbi, quos vocant Cellæ præfecturã, *das Keller-ampt*. Ac pertinet hæc regio ad Liberæ provinciæ præfecturam, quæ Tigurinorũ est, sed Bremogartensib⁹ olim oppignorata fuit: Sigismundus autẽ imperator, cum Tigurinis possessionem Liberæ provinciæ tradidisset, simul quoque illis privilegium dedit ut hæc pignora redimere possent: verũ Bremogartenses à Tigurinis petierunt, ut pro mutua amicitia, quę hactenus inter ambas urbes fuerit, sibi pignus hoc relinquant; idque facile impetravere. Itaque eo tempore Tigurinorũ beneficio, datis etiam super hac re literis, in possessione huius regionis collocati & comfirmati sunt anno CIↃCCCC XIX. Summum tamen imperium & animadversionẽ in capitalium criminum reos Tigurini sibi servarunt. Postea anno 1528 cõtroversia inter Tigurinos & Bremogartenses orta est de provocationib⁹, ad quem pertineant. Quam Pagi VII ita diremerunt: Si qui iudicio contendant in his Pagis ad Cellæ præfecturam spectantibus, eos primo Bremogartum provocare posse: deinde Tigurum, si Bremogartensium senten-

sententia ipsis non probetur. in controversiis autem, quæ tantum Bremogarti disceptatæ fuerint, provocationem ad VIII Pagos fieri.

FRAVVENFELDVM.

FRavvenfeldum oppidum præter senatum peculiarem, habet cōsessun judicum, *das vvuchen gricht*. Hi cognoscunt controversias civium & eorun qui extra urbem in pagis proximis a urbis jurisdictionē pertinent. criminales tamē causas, & hæreditatū, ac similes controversias, Senatus dijudica Iudices decreta sua certa mulctę impositione, & auctione bonorum credito ris, exequuntur. Licet autem ab hoc judicio ad VIII Pagos Helvetiorum provocare: sed à senatu nulla est provocatic Præsidet huic judicio nostra ętate pe missu senatus Ammanus regionis. olir tamen ante annos circiter centum, u bis apparitor, & postea Advocatus Imperii, judicio prę sedit. Porro ubi aliqu capite damnādus fuerit, iidem judic suo arbitratu adjungūt sibi duodecir alios, ex urbe aut agro ipsorum. atq hi XXIIII de capite alicuius sententia ferunt. Atque hoc privilegium civita dedit Sigismundus Imperator. Itaq oppidum hoc carcerem, & jus sumen

cap

capitalis supplicii, antiquitus etiam sub Austriis Principibus habuit; atque hodie Helvetii jura eorum conservant & tuentur: &, quamvis summa jurisdictio rerum capitalium ad Pagos x pertineat, Fravvenfeldum tamen excipitur; quod tantum VII Pagis subest, salvis suis privilegiis. Præterea, quod ad testamentorum & hæreditatum jura spectat, sunt quædam huic oppido peculiaria à reliqua Turgea. Adhæc Fravvenfeldi cives nomina & debita sua, exceptis annuis reditibus, tota Turgea secũdum jura provincialis judicii exigunt; ac eos, qui à judicio banniti fuerint, impune hospitio excipere possunt: ipsi vero ad nullum exterum judicium, sive aulæ sit, seu totius provinciæ, evocari possunt; sed actor, eorum judicio uti debet. Habet etiam cœnobium Augiæ divitis quædam jura in hoc oppido, & cives se sacramento obstringunt; & quondam non exigua eorum pars servi ecclesiastici huius cœnobii fuere: sed postmodum se ab omnibus servitutis oneribus redemerunt; ac nunc, priusquam Augiensi domino sacramentum dicant, literas ab ipso accipiunt, quibus promittit, se jura cœnobii sui, quæ Fravvenfeldi habet, nunquam oppignoraturum, venditurum,

rum, alienaturumve esse, ac prætere
conservaturum ipsis singula ipsorun
privilegia, immunitates, jura, & bona
cóſuetudines. Postremo, belli tempor
quondam senatus Fravvenfeldi ducer
& legatum ac signiferum & ceteros re
militaris præfectos delegit; quos uni
versa Turgea secuta est, & illis sacrame
tum dixit: signum quoq; urbis à Pont
fice Romano, sicut omnium Helvetic
rum signa, imaginibus quibuſdã orna
tum est, népe Christi crucifixi imagine
& duabus clavib⁹ decussatim positis: a
ab adversa crucis parte effigie, ut vo
lũt, faciei Christi linteo impressæ. Ver
superioribus annis Turgeæ provinci
proprii duces & peculiaria signa cor
cessa sunt: interim urbi, & his, qui a
eius jurisdictioné pertinent, sui duc
& signiferi veteraque signa manent.

PRÆFECTVRÆ.

QVot sint Helvetiorũ præfecturæ,
ad quos Pagos pertineant, ac qu
ratione in eorum potestatem perven
rint, antea à nobis expositum est. C
terum præfecti à Pagis ex ordine m
tuntur, & in plerisq; Pagis hic mos e
ut solũ minoris consilii hominib⁹ si
senatoribus hoc munus demandetu
Hi tantum biennium præsunt, post
pro.

roximiPagi præfectus succedit. Ita ve-
o administrant præfecturas, ut secun-
lum leges & consuetudines singulorũ
opulorum jus dicant. verum tamen
n præfecturis Cisalpinis præfectus in
riminalibus causis non ipse solus jus
icit, sed delecti judices ex tota ple-
umq; provincia, quorum consessum
ocamus Provinciale judicium, *eyn*
ndtgricht, causas graviores, & præ-
rtim capitales, cognoscunt, & senten-
as ferunt: summum tamen imperium
enes præfectum est, qui judicio præsi-
et, & sententiam mitigare potest. Sed
præfecturis Italicis sive Transalpi-
is soli præfecti sententiam de capite
icuius ferunt. possunt quidem viros
rudentes in consilium adhibere; ve-
um illi nullum jus habent sententiæ
rendæ. Postremo in Senatu Helve-
orum quotannis circa solstitium ra-
onem suæ administrationis reddunt.
salpini quidem Badæ: Italici Lugani
ram legatis duodecim Pagorum, qui
dem tempore illuc mittuntur: ac
m appellationes subditorum dijudi-
ntur à Senatu Helvetico. Si bellum
elvetiis ab aliquo extero hoste in-
atur, omnes præfecturæ militem
nt, & sub propriis signis Helvetios
quuntur; singulæ tamen se illi Pago
con-

conjungunt penes quem illo tempor imperium eius præfecturæ existit. Si bello Burgundico Turgea præfectur Tigurinos secuta est. Quando ver bellum intestinum in Helvetia oritu præfecturæ, cum utrique parti jureju rando obstrictæ sint, non tenentur u militem dent, nisi id major pars Pago rum ipsis imperet.

BADA SIVE AQVENSIS præfectura.

PRæfectura comitatus Aquensis ca teris splendidior est, propter Helve tiorum senatum, qui plerunque Bad habetur. nam præfectus Aquensis sen per interest senatui, & sententias ex o dine rogat: si quid vero publico sena nomine scribitur, signo præfecti pler que obsignatur; præterea si in Sena paria suffragia fuerint, ipse arbiter a terutram sententiam probat, & cõtr versiam dirimit. Habet autem præ ctus nullum jus in oppidum Aquen sed in Comitatũ; qui in plures pagos minores jurisdictiones divisus est: his præfectus suos habet vicarios apparitores; qui una cum judici eiusdem pagi jurisdictionem ipsius r mine exercent, mulctas impositas e gunt, & ad præfectum referunt: ne

nt

nunquam etiam ipſi præfecti huiuſmodi judiciis interſunt. Sed cum judicia capitalium criminum habentur, iudices XXIV ex toto Comitatu Aqueſi conveniunt. deliguntur hi à præfecto: ſed moris eſt, ut ſemel delecti perpetuo hoc munere fungantur, niſi quid obſtet: ſed ſi quis moriatur, aut à munere hoc remotus fuerit, præfectus alterum illi ſurrogat. Iudices ſecundum leges de capite alicuius ſententiam ferũt, attamen præfectus, penes quem eſt ſumma poteſtas, ſententiam eorum mitigare poteſt. Inter officia præfecti præcipuo loco eſt ſcriba totius provinciæ. quod munus cum dignius, tum etiam eo uberius eſt, quod huius opera Helvetii in ſuis conventibus utantur. Proximus ab hoc eſt quem ſuppræfectum Badenſem vocant, qui ſummus eſt apparitorum præfecti.

Pertinent etiam ad Comitatum & præfecturam Badenſem duo oppidula, Clingenovium, & alterum vulgo dictum *Keyſersſtuel*, ac ſi dicas, Cæſaris ſedem aut tribunal: verum Epiſcopus Conſtantienſis præfectos imponit, neque in illis præfectus Aquenſis iam edicendi, aut imperandi, vel mulctas exigendi poteſtatem habet, ſed tantum judicia capitalium crimi-

num ad ipſum ſpectant, & cives h
rum locorum cum Comitatu Bade
Helvetiis militant. Præterea inter
trunq; oppidum jacet Zurzachum,
cus ingens ad Rhenum fluvium,op
di in morem excultus,ſubjectus epiſ
po Conſtantienſi,& ad Clingenovi
præfecturam pertinens. De cujus p
tia propter loci celebritatem quæd
addam. Etenim celeberrimæ nund
bis quotannis in hoc loco habent,
ad quas mercatores non tantum
Helvetia & Germania, ſed ex G a
quoq; & Italia confluunt, cum tar
nundinæ, quod mirum eſt, uno ie
peragantur. Pleriq; exiſtimāt, hoc le
forum Tiberii, cuius Ptolemæus
minit,&ideo nundinas has antiqui
mas eſſe & ab ipſo Tiberio inſtitu
Nomen Zurzachi, quaſi *Certiaci*
accepiſſe videtur à *M. Iunio Cert* mi-
lite Romano, quem illic conditum re-
tus inſcriptio teſtatur.Iuriſdictio ius
pagi ad Clingenovienſem præfe
pertinet. Is quotannis menſe jan rio
apparitorem deligit; deinde eos ios
ſenatores vocant. qui octo ſunt ſed
tamen quatuor anno uno mune ſuo
funguntur, & jurati ſenatores mi-
nantur;quibus poſtea quatuor a ſuc-
cedunt.his adduntur adhuc IV ju ces

i XII numero, præsidente ipsis præfe-
:o Clingenoviensi, cõtroversias diju-
icant, & alternis septimanis conve-
iunt: interea si quis petat judices ex-
a ordinem convocari, solutis XIII
sibus Lucernatis monetæ id impe-
at. Porro episcopi præfectus non edi-
t, aut mulctas imponit majores X li-
is: sed si crimen videatur gravius
ulctandum, aut etiam capite plecté-
um, tum præfecti Aquensis apparitor
dicium exequitur, & reum mulctat.
erum extra nundinarum tempus ca-
talium criminum rei primum Clin-
novii examinantur, & tum demum
nfessi & convicti capitalis criminis
æfectoBadensi traduntur. Nundina-
m autem tempore, hoc est, kalend.
ptembris, & prima feria septimanæ
æ festos dies Pentecostes sequitur,
idie nundinarum adveniente præfe-
o Badensi, jurisdictio omnis episcopi
llat, & solus præfectus imperandi &
icendi jus habet, ad finem usq; nun-
narũ. Nam quia magna hominum
ultitudo ad nũdinas cõfluit; voluêre
ajores nostri, illas ex integro sub tu-
a & procuratione eorum esse quorũ
nmũ imperiũ & major esset potestas
is locis. hi aliquando fuere Austrii
ncipes, Domini Comitat⁹ Aquensis;
Ff 2 hodie

hodie sunt VIII Pagi Helvetiæ. Quo autem vici Zurzachensis curam & ac ministrationem attinet, id procurar viri XVI, quatuor scilicet adhuc aliis ac ditis ad judicum numerum. Postrem ad totius plebis conventum referur tur quæ majoris momenti sunt.

TVRGEA.

INter omnes præfecturas Helvetioı nulla est amplior & populosior qı Turgea: quippe quę parochias supra habet. Huic pręfectos dant Pagi VII v tustiores, & ad hos dominium region & civilis jurisdictio pertinent, atque bello petatur Helvetia ab externo h ste, cum his militant: suprema aute jurisdictio causarum criminalium capitalium X Pagorum est. Cæteru ecclesiastici ordines multi, & q̃uamp rimi nobiles, passim in vicis Turgeę feriorem jurisdictionem obtinent, tamẽ ut ipsi nihilominus præfecto tius regionis subjecti sint: atque hi e cunt & mulctãt librę unius pœna: p sunt deinde edicere & mulctas im nere ad decem usque libras, sed me pars mulctarũ cedit pręfecto, sicut omnia certo jure & ordine constit sunt, ipsis noto. Omnes autẽ qui ju dictionem habẽt, nominantur *gric*

heri

erren. Ex his ecclesiastici ordinis sunt
ti: Episc. Constantiensis, qui suos præ-
ectos in Turgea habet, Arbore felice,
anneggi, Guttingæ, Gottliebæ. Capi-
ulum ecclesiæ Constantiensis Aliena-
ii jurisdictionem obtinet. Cœnobium
ugiæ divitis, quod nunc episcopatui
nitum, &, ut dicitur, incorporatum
t, maximos reditus in Turgea & plu-
mas jurisdictiones habet, Stekburæ,
ernangi, Manebachi, Ermatingæ, Tri-
eltingæ, &c. Multi quoq; nobiles hu-
s cœnobii vasalli sunt. Eremitani cœ-
obii abbas, Eschentzi dominus est. S.
alli cœnobium etiam quorūdam vi-
rum jurisdictionem habet. Cœnobia
em quæ in ipsa Turgea jacent, Tobe-
Ioannitarum domus, Fischinga ab-
tia ordinis Benedictini, Ittinga Car-
usianorū domus, Munstarlinga ab-
tia virginum Benedictinę familię, &
nnikona Cistertiensium familię ab-
tia: item Veldbachum, Calchera, S.
tharinę vallis prope Diessenhovium;
præterea quędam Pręposituræ juris-
ctionem in unum aut alterū pagum,
quandoq; in plures obtinent. Nobi-
m autem familiarum arces, quæ ad-
c incoluntur, & veterem jurisdictio-
m retinent, multæ sunt; quarum
, quæ nunc succurrunt, recensebo,

cum familiis ad quas pertinent: VVe
lenbergum & Grieſſenbergum Vlm
hodie incolũt;Herdera & Burgela Lai
denbergiorum arces;VVengia, Gielir
rum;Spiegelbergum, Muntpratiorun
VVinfelda Schellenbergii, &,ni fallo
Gemmingiorum.Ad fines oppidũ C
mitisEberſteyni,Nuvvenburgum cu
Mammera Tummiorũ,Salenſteynu
& Blideca Halvilii,Clingenbergũ He
denheymeri, Ottlishuſa Schenckior
Eppishuſa Hagenviliorum, Libenfe
Lanziorum, Clinga vetus Brumſior
Nufera Stockerorum , Sonnenber
Hutenſuniorum. Multæ etiam ar
dirutæ ſunt, quarum juriſdictione
maxima ex parte eccleſiaſticæ fami
obtinent, partim etiam nobiles al
rum arcium incolæ, aut cives Turg

Porro non tantũ civilium,ſed eti
criminalium & capitalium cauſar
juriſdictionem habet abbas Rinov
nus in oppido Rinovio.quod ſane p
vetus oppidum eſſe videtur , quam
hodie ædificiis parum excultum, &
loci quondam caſtra habuiſſe Rom
adverſusAlemannos creduntur.illi
Rheni inſula cœnobium eſt Benedi
ni ordinis, unũ ex vetuſtiſſimis to
Helvetiæ. Abbas merum imperiur
oppido habet;verumtamẽ in crim

l

ibus si quis damnatus fuerit capitalis riminis, traditur Præfecto sive Amnano provinciæ, ac bona damnati à 'II Pagis Helvetiorum confiscantur. labentRinoviani peculiare signũ sive exillum sub quo Helvetiis militant.

Præterea oppida quædam Turgeæ Ielvetios quidem patronos agnosunt, sed tamen suas immunitates & mpla privilegia habent, ac propriam urisdictionem.

Episcopi cella, oppidum ad confluenes Sitteræ & Turi, jacet quidem in 'urgea, & sub suis signis cum Helveiis militat, sed præfectus nullum in los imperium habet, neque quicquam lis imperare & edicere potest: paret utem partim EpiscopoConstantiensi, artim αὐτονομίᾳ fruitur. Episcopus ræfectum habet in arce oppidi, & onnium mulctarum media pars illi ceit; sed cives oppidi proprium senatũ ligunt, & duos, qui huic præsint, quos eteres senatores vocant. hi rempub. um senatu administrant, & alter houm judiciis rerum capitalium præest. eque licet cuiquam à sententia senaus provocare, neque etiam civem opidi ad judicandum citare. Vectigal ini & alii reditus reipublicæ cedunt. Quando episcopus jusjurandum à

civibus exigit, prius jusjurandum dat se ipsorum privilegia & immunitate nulla ex parte imminuere velle.

Arbor felix vetus oppidum ad laci Acronium, cuius Antoninus quoq; Iti nerarii auctor meminit. episcopo qui dem Constantiensi paret; qui prefecti ibi habet; sed cives præterea Amma num & senatum deligunt; qui res civi les administrant. habēt etiam Helvet aliquid juris & dominii in hoc oppido nam arx eorum usibus servit belli tem pore, & cives iisdem militant.

Diessenhovium, oppidum ad Rhe num inter Scaphusium & Steynam, a Turgeam pertinet, ac præter VII Pago veteres, penes quos est Turgeæ dom nium, Berna & Scaphusium juris & do minii aliquid Diessenhovii habent: se tamen Diessenhoviani tantum oct Pagis juramento obstringuntur. Opp di huius cives privilegiis non pauc fruuntur, & peculiarem senatum ha bent, & Sculteturn, ut vocant; quine iam jurisdictio aliquot pagorū in vi cula ad ipsos pertinet; verum omn in prefectura Turgeæ censentur, & ur cum reliquis, attamen sub oppidi s signo, Helvetiis militant.

Ceterum preter jurisdictiones eccl siasticarum familiarum & nobiliu

cor

complures sunt pagi quorum integra jurisdictio ad Helvetios pertinet. nominantur autem jurisdictiones Comitatus Turgeç, ac apparitores Præfecti per hos pagos judiciis præsident. Fuerunt autem aliquando diversæ actionum & judiciorum formulæ, & variæ admodum consuetudines; verum septem Pagi Helvetiorum, consentientibus & in cõsilium adhibitis jurisdictionum dominis, communem quãdam juris formam per universam Turgeam constituerunt. Porro si quis cum alicuius jurisdictionis domino controversiam habeat, eam ad præfectum Provinciæ defert, & ab illo jus petit.

Duplex autẽ est superioris juris forma in Turgea: aut enim causæ aguntur coram provinciali judicio, aut coram præfecto & eius assessoribus. hoc vocant *dag satzung;* alterum *das landtgricht*. Iudicium hoc provinciale non tantum ad septem Pagos pertinet, qui Turgeæ præfectos imponunt, sed præterea Bernates, & Friburgii ac Salodorii, eius domini sunt; cuius causam primo libro exposuimus. Cõvenit id aliquãdo Vitoduri, cũ Kyburgius Comitat⁹ cum Turgea conjunctus esset: postea prope mœnia Constantiæ, postquam civibus eius urbis à Sigismundo Impera-

tore oppignoratũ fuit: alias etiam alibi habebatur: ſed nunc Fravvenfeldæ tantũ habetur, & ab Helvetiis decreto cautum eſt ne alio trãsferatur. Iudices ſunt XII. quos præfectus deligit: & quatuor horum ex oppido Fravvenfeldo, reliquos ex agro Turgeo. Iudicio præſidet præfectus nomine X Pagorum; vel Ammanus regionis, quem iidem Pagi conſtituunt: vel etiam alius vicarius, quẽ ſibi præfectus ſubſtituerit. Appellationes ex tota Turgea in hoc provinciali judicio deciduntur. deinde ibidẽ judicantur pecuniarię cõtroverſię, quę ad hoc judicium deferuntur, & jure deferri poſſunt: item cõvicia, quibus alterius fama & honos læditur, cauſæ criminales & capitales. Porro de iiſdem rebus omnib⁹ pręfectus cum ſuis aſſeſſoribus, qui plerunque ſunt Ammanus provinciæ, & Scriba, atq; Apparitorũ primus, judicat: atque in actoris arbitrio ſitum eſt, utro judicio uti malit. Præfectus ſua edicta & ſententias executioni mãdat, mulcta pecuniaria decem librarum impoſita, ni intra dies X illis ſatis faciat. Provinciale judicium non imponit mulctã pecuniariam ſuis edictis, ſed bannum ſive proſcriptionem. hoc tãtum ſub mulcta edicit, nequis in judicio ipſe cauſam agat, nõ adhibito

hibito actore aliquo è numero judicũ: item, ne quis intra ipsum consessum judicum ingrediatur. Qui præfecti edicta contempserit, accusatus custodiæ mandatur. Ab utroq; judicio ad Helvetios provocare licet, &, prout causa fuerit, à Pagis VII vel X cognoscitur. Similiter mulctæ omnes partim cedunt VII Pagis, partim X; nempe bona capite damnatorum, aut quæ ob noxam capitalem confiscantur, & mulctæ criminum quæ cum capitali noxa cohærent. Sunt autem hæc omnia certo jure definita:& præfecto notum est, quid quibus Pagis cedat. Veluti sunt, exempli gratia, atroces injuriæ, etiamsi non puniantur capite: item si quis pacem sibi indictam manu violarit: injuriæ quæ alicui in publica & regia via inferuntur, sive vulnerando aliquem, sive spoliando, aut vim inferẽdo: item si quis sibi usurpet & vendicet privatim publicas vias:terminos aut bona fiduciario jure data transmutet: fidem publicam violet: dominos superiores, præfectum, aut judicium, contumelia afficiat, &c.

Porro quicunq;superiori judicio capitalis noxę rei pronuntiati fuerint,ad alios deinde judices accusantur;qui capitis sententiam ferunt. Numero hi

sunt

funt XXIV. Atque aliquando hic mos fuit, ut XII judicibus provincialis judicii totidem alii à prefecto adiungerentur, ex tota provincia ipsius arbitri delecti: hodie vero plerunque judices Fravvenfeldensis oppidi de capite pronuntiant: idque fit vitandorum sumptuum gratia; qui longe majores essent, si judices ex tota provincia convocandi essent. Ab hoc judicio non licet provocare; attamen in arbitrio præfecti positum est, sententiam à judicibus latam mitigare, aut genus supplicii capitalis mutare, vel damnato vitam concedere; aggravare autem judicum sententiam non potest.

SARVNETES.

SArunetum sive Sanagensium regio quondam Comites habuit huius nominis; à quibus Helvetii eam emêre. Fuerũt autem orti ex VVerdenbergensium Comitum familia. quę eadem fuit cum Montfortia; nam hęc in plurimas familias aliquãdo divisa fuit. Dividitur autem tota regio flumine nõ magno, quod Saram vocant, in duas partes. Superior habet vicos aliquot. quorum præcipuus est Regatium, ubi judicia eius partis exercẽtur: item cœnobium Fabarianum; cuius abbas quandam in

his

his locis jurisdictionem habet. Videtur autem hęc pars olim ab altera separata fuisse, sic ut Sarunetum nomen ad illos pertineat, qui infra Saram habitant, & à flumine forte nomē habent; (alii enim sunt Sarunetes, quorum Plinius meminit, ad ortum Oeni fluminis, hodie Ingadini dicti.) qui vero supra flumen habitāt, Regu!cis aut Rhucantiis attributos fuisse verisimile est: hi & proprio judicio, & aliis mensuris atque ponderibus, quam inferiores, utuntur. Sanegaunum vero oppidum non magnum cum arce, in qua præfectus habitat, caput est totius præfecturæ. Oppidum ipsum, sicut & alterum, eiusdem præfecturæ ad lacum Rivanum, quod *Wallenstatt* vulgo nuncupatur, in antiquis autem diplomatibus Riva, proprium consilium habet, & eius præsidem Sculretum; quem tamen Helvetii, qui imperium præfecturæ obtinent, constituunt. Verum inferior tantū jurisdictio ad hos spectat. Quo modo etiam præcipui vici sua judicia habent. Supremum judicium rerum criminalium & capitalium Sanegauni habetur. Iudices deliguntur ex oppido & tota pręfectura. Præsidet autem judicio plerunque loco pręfecti is, quem Ammanum regionis vocant.

Præ-

Præfectus ipſe cauſam adverſus reum agit: habet autem ex officiis ſcribam & apparitorem. Si capitalium criminum rei teneantur Rivę, illic judicium habetur, & capitis ſupplicium de condemnatis ſumitur: ſed præfectus judicio præeſt, non Rivenſium Sculterus.

RHEGVSCI.

PRæfectus vallis huius, quæ à Rheno nomen habet, &, ſupra ingreſſum Rheni in lacum Acronium, ad ſiniſtr eius ripam jacet, ſedem ſuam habe Rhynecci, oppidulo in inferiori part vallis ſito. Dividitur autem tota pręfe ctura in partes certas, quas *hoof*, villa nominant. quarum hæc ſunt nomin. Alteſtettum oppidum, Marpachium Bernangũ, Taal, (ad hãc villa Rhyne cum pertinet,) Oberrieda. Singulę vil propriam juriſdictioné habent, & duo Ammanos; quorum unum præfect Helvetiorum, alterum Abbas S. Ga conſtituit. Multarum, quæ in his in ponuntur, pars media Abbati cedit. a tera Helvetiis. Alteſtetti tamen mul trifariam dividuntur, & tertia pars o pidanorum eſt. Mentio hic fit Luſten vii. ajunt autem quidam, inferiorem ſuperiorem iuriſdictioné huius loci ſ ctare ad Auſtrium Principem. Iudi

rert

rerum capitalium Helvetiorũ sunt, ac Pręfectus eorum hęc exercet in his villis, in quibus crimen capitale commissum est. Iudices sunt Ammani villarũ. Incolę huius vallis culturæ vinearum & nendo lino, quod S. Galli commode vendunt, potissimum student, & inde sibi victum comparant. Cives quoque S. Galli multa prędia & vineta hic habent, & non paucos colonos. itaq; una cum incolis novum vinum æstimãt, & certũ precium constituunt; non quod teneatur quis vinum vẽdere, sed quod domini colonis, & alii itidem his, à quibus vinum hac conditione emerunt, juxta publicam æstimationem solvant. Instante enim vindemia, legati singularum villarum S. Gallum conveniunt: his unus aut alter è consilio S. Galli adjungitur, & communi consilio de precio vini statuunt. si sententiis discrepent, & paria fuerint suffragia, is pagus, cuius vices tum fuerint, arbiter est: singuli enim pagi certis vicibus ex ordine arbitrii jus habẽt. Pretio vini constituto vindemia inchoatur; neque enim antea licet uvas colligere.

Barones ab Altosaxo.

IN intermedio loco inter Regusčorũ præfecturam & VVerdenbergium Comi-

Comitatum jacet dominium Baronũ ab Altosaxo. Etsi autem hi liberi sunt merum habentes imperium, tamẽ ho loco propeReguscos, sit⁹ ratione, ipso rum mentionem facere volui. Famili Baronum ab Altosaxo nostra memo ria ad unum D. Vlricum Philippun redacta est. verum is eamDei benefici denuo auxit. nam è duabus uxoribu quinque filios, jam adultos, & egregi virtutis, superstites habet, Albertum Ioannem Theobaldum, Ioannem Ph lippum, Ioannem Christophorum, & Ioannem Heuldricum. Est vero Altc saxorum familia vetustissima; ac is, qu descripsit ludos equestres, quos quic Torneamenta, alii Trojanos ludos vc cant, refert, ab Henrico Aucupe Frid ricum Baronem Altosaxum ex Suevic nobilitate delectum, qui aliis forma & rationem ludorum præscribere Mascauci Retorum populus, qui Hisa ci in trophæo Augusti nominantur Plinio, paruere quondam Baronibı Monsaxiis. postea Sigismundus Imp rator Comitum dignitate ornavit; VVolffus Baro Monsaxius adversus (botritos militavit, anno 935. Dicunt autem hi ex Altosaxorũ familia oriu di, & vocantur domini *von Sax* { *Monsax*. In Rætia multi nobiles vet stissin

ſtiſſimæ ſtirpis eſſe dicuntur, à primis Rætis, qui Tuſci fuerunt, ut creditur, oriundi: ipſi ſe à Romanis ortos gloriantur: illic olim Altoſaxi habitarunt. nam & prope vallem Leguntiam, quæ maxime antiqua nobilitate gloriatur, vicus nomen familiæ retinet, *Oberſax*; & arx illic fuit à Saxo, vel, ut quidam malunt, à Sacco nomen habens. Mihi itaque veriſimile fit, Altoſaxorũ familiam Ræticam origine eſſe, ac à veteribus Tuſcis, qui Romanis antiquiores fuere, una cum aliis multis nobilibus Rætorũ familiis originem ducere. Illa etiam regio, cui hodie imperant, olim in Rætia cenſebatur; quando etiam Strabo Rętiæ fines uſque ad lacũ Acronium extendit. Duas munitiſſimas arces hęc regio aliquãdo habuit: Saxiam, quæ bello Abbatiſcellanorũ combuſta eſt: & Forſteggam; quę longe eſt recentior; dicitur enim ab Altoſaxiis ædificata, auctore abbate S. Galli Vlrico ab Altoſaxo, cum eo tempore bellum adverſus Montefortios Comites gererent. Subjecti ſunt arcibus in eadem valle pagi plures, Altoſaxorum dominio obnoxii. ex his ſi bellũ ingruat Helvetiæ, robuſtũ militem ſub ſuo ſigno illis auxilio educunt: ac Vlricus, pater Vlrici Philippi qui nunc in his locis imperat,

bello adversus Maximilianum Imper & fœdus Suevicum, strenue Helvetiorum partes defendit, & ab illis virtutis ergo aliquot majoribus tormenti donatus fuit. Sunt autem à multis annis Barones Altosaxi cives Tigurin urbis. Cæteroquin Helvetii nullum i Altosaxios imperium habent, sed il suis hominibus libere, absque ulla pr vocatione ad superiorem aliquem d minum, imperant.

PRÆFECTVRÆ ITALICA

INter Præfecturas quatuor Italic principem locum tenet Luganens cuius præfectus Capitaneus nomin tur, & omnium præfecturarum imp rium habet, si bellum subito in his gionib⁹ oriatur. Proximū locum ter Locarnensis, priori amplitudine n multo inferior. huius description exactam, quam meo rogatu conf clariss. medicus Thaddæus Dunus l carnensis, amicus meus summus, adjiciam: etenim ex hac de aliis q que præfecturis judicium fieri pot quamvis enim amplitudine differ & non par sit politię inter ipsos inc & forma & ratio; quod tamen ad l vetiorū imperium & præfecti mu attinet, ubique fere eadem est rat

Locarni descriptio.

Oppidum hoc Italice *Locarno*, Latine Locarnũ, Germanice vero *Luggarus* appellatur. Sic autem appellatum pleriq; existimant, quod sit quasi locus carnium, quia ager bonis suavibusque carnibus abundet. In plano situm est, inter radices mõtis altissimi, & Verbani lacus ripam. Habet ab oriente lacus, initium & caput; (Leander Bononiensis perperam Verbani caput ad exitum Ticini ponit;) à meridie lac⁹ ipsius, quasi collum gracile, & ultra lacum excelsos mõtes. Ab occasu diffunditur in pectus suum; à tergo, quod septemtrionem spectat, montes sunt magni. Orientem versus, ad fines agri Bellizonensis, campus est amplissimus, fœni in primis ferax, per quẽ Ticinus amnis delabitur. Non procul vero ab oppido inter jam dictum campum & ipsum oppidũ, & inter montis radices & Verbani ripã, prędia sunt lætissima, frumẽta vinumque simul ferentia. Ad occasum, juxta oppidum, agri sunt satis late patentes, & valde fertiles hi olim latius patebant, sed à vicino fluvio vastati sunt, & abrepti. Mõtes vero longo tractu porrecti, vitibus optimis ordine pulcherrimo dispositis consiti sunt. Porro op-

pidi amplitudo è familiarum numero cognosci potest. numerantur enim familię plus minus quadringentæ. Oppidum nullum est ad Verbanum situm quod Locarnum amplitudine vincat Nobiles quoque habet plures, quam ullum aliud, ideoque primarium & princeps oppidum est. Quanta autem si loci huius amœnitas, ex jam posita descriptione satis liquet. Aëris vero temperies, clementia & salubritas tanta quantá optare licet. Austri non nisi refracti & retusi eo perveniunt, propte obiectos illis montes. Boreas & ipse sæpe clementior est, propter altitudinen montium, oppidum hoc quasi tegentium. Ab oriente in occidentem per flatus est liberrimus. Nullę ibi stagnantes aquæ, nullæ paludes. In summa, lccus satis amœnus est.

Arx Locarnensis.

HAbuit ante annos non ita multc amplissimam & munitissimam a cem, turrib⁹ multis insignem & clar. magna fossa circundatam. Sedes quc dam fuit Ruscarū Comitum præcipu Galli arcē annis aliquot tenuerunt, ; anno Domini M CCCC XCIX usque ad a num M D XIII, Comitibus arce quide privatis, sed non pulsis. In ea palatiu erectu

erectum est, quod etiamnũ integrum & intactum visitur: estq; prætorium, hoc est, domus præfecti; in quo tamen habitat ipse quoque interpres, & satelles, ambo Helvetii; de quibus infra sermonem habebimus. Portus intra arcis muros est egregius, in quo naves armatæ olim servabantur. Anguli eius quatuor (est enim quadrangulus) turribus totidem muniti erant. In ambitu murũ habebat bene firmũ. Alluebatur tum tẽporis Verbano; ideo naves è portu in lacum cõmode exponi poterãt. Nunc tanta illic congesta à vicino fluvio, Madia dicto, glareę vis conspicitur, ut intervallo satis magno à lacu distet. Diruta postea fuit arx tota, præter palatium, ab Helvetiis, anno salutis M D XXXI. Fundamenta adhuc extant omnia, & parietes ædium multarum. Non erat talis arx in regionibus illis. Bombardę majores & minores inerãt multæ, & armorum variorum magnus cumulus. De illa Francisc. Guicciard. lib. 5. Historiar. nonnulla scribit, quomodo Helvetiorum millia XV ad eam oppugnandam convenerint. Eiusdem etiam meminit lib. XI, & XII ad finem.

Præfecturæ amplitudo.

OLim temporibus Ducum Mediolanensium Comitatus unus erat,

ager is totus, cui nunc Locarnensis præfectus imperat, (si tamen Brisagum oppidum excipias,) una cum eo, cui Madianus præfectus præest. Comites vocabantur Ruscæ; qui nobiles Comenses erant, magnæ authoritatis: ita ut urbe Como, vel Novocomo, potiti sint; quam tamen Duci Mediolanensi restituerunt anno M CCCC XVI. sed Comitatus iste postea divisus fuit, & vallis Madia à Locarnensi ditione sejuncta est. Quo tempore vallis quoq; Verzascha, & Gambaronium, de quibus infra, Potestates quosdam sibi eligendi, jus facultatemq; obtinuerunt. Amplitudo eius, qui præfecto subjicitur, agri, ex conventuum sive parochiarum numero colligi potest: Parochias enim computant plures viginti.

Agri fertilitas.

MOntium Locarnensium radices, & reliqui territorii bona pars, vini, eiusque generosi & optimi, feracissima est. In collibus & montibus vites palis alligantur, sub quibus fœnum nihilominus provenit: in planitie arboribus, quos *rumpos* vocant, maritantur; è quibus palmites bini & bini prælongi mutuo implexi, ad extremos oculos colligati, hinc & inde, ab una ad aliam arborem

arborem traducuntur: & ubi arbores longius à se invicem absunt, aut palmites breviores, quam ut arborem contingant,(quod fere in vineę latitudine accidit,) tum palmitum extrema ex duabus contra se positis arboribus committuntur (virga interdũ media) satis alte, ne frumentis, & frugib⁹ aliis, quę illic satæ succrescunt, impedimẽto sint. Palmites hi uberem & incredibilem uvarum proventum exhibẽt. Vvæ grãdes sunt, & ut plurimum bene maturescunt: unde fit ut pressis calcatisq; illis ingens musti copia exprimatur. Agri in universum non adeo late patẽt, ob lacum & mõtes proximos: sunt tamen fœcundissimi, tum soli bonitate, tum agricolarum industria, crebraque stercoratione. Cũ enim agri non multi sint, oppidum vero satis populosum, summa cura & quasi otio excoluntur. Vicecuplum non raro reddunt. Bis in anno messis celebratur. mense jun. demetunt triticum optimum, &, quam vocant, siliginem. secunda messis est octobri. milium, panicum, & aliæ fruges è secũda aratione & satione colliguntur. Montes & valles carnium optimarum, hœdorum in primis, copiam mittunt & suppeditant: dein perdices, phasianos, aviculas, lepores, capreas,

butyrum, & caseum abunde suggerũt castanearum quoq; uberrimum proventum alendis rusticis idoneum. Comedunt illas crudas, recentes, siccasque; similiter & coctas, modo elixatas, modo assatas: ex iis farinam quoque faciunt, & panes pinsunt, farinamque ad alios usus multos adhibent: imo castaneæ nobilium deliciæ sunt. Quamobrem si castanearum proventus felix fuerit, fame & inedia vix laboratur; cum scilicet sint illis

——— *mitia poma,*

Castaneæ molles, & pressi copia lactis.

adde, & vini. Proveniunt illic ficus optimæ; mala, sive poma, multorum generum, valde mitia; sic & persica, pira, cerasa, & multi alii fructus non ignobiles, ut pruna multiplicia, malogranata, cydoniaque, olivæ & arancia, & alii fructus, nõ infeliciter illic veniunt. Lacus piscosissimus est, & multa gignit piscium optimorum genera. Mediolanum sæpenumero pisces, in primis truttæ, venum mittuntur. In summa; rerum propemodum omnium ad victum humanum necessariarum abunde satis illic habetur. Solius frumenti caritate laborant non raro, agrorum, sicut commemoratum est, paucitate. Sal aliunde importatur.

Mer-

Mercatus.

CElebratur Locarni altero quoq; jovis die mercatus frequentiſſimus & celeberrimus, & naves ex omnibus Verbani lacus oppidis illuc advolant; in quibus hominum multitudo non vulgaris. Conferunt ſe eo emendi magis, quam vendendi gratia. Confluunt multi è variis ducatus Mediolani oppidis, è vicinis præfecturis, Luganenſi, & Bellizonenſi, item è Meſauciis, & Lepontiis; ut nihil dicam de vallibus & pagis omnibus Locarnenſis & Madianæ præfecturæ. Longe lateque ſi illinc proficiſcaris, tam celebrem mercatum vix reperias. Platea ibi eſt ad lacum capaciſſima, in qua mercatores tentoria multa & cadurca figunt contra tempeſtatum injuriam.

Populi ordines.

VNiverſus populus in tres claſſes diſtribut⁹ eſt: nimirũ in nobiles: cives antiquos, quos illi burgenſes nuncupant; & eos, qui aliunde illuc habitatũ conceſſerunt, quorum tamen plerique annis centum & amplius ſedes ſuas eo in loco fixas habuerunt. Nobilium familiæ, hoc eſt, cognationes, ſunt quatuor, Aureliana, Muralta, Magoriana,

& præterea Dunorum familia cæteri antiquior. Suas ſedes & bona famili. hæc habet tum Locarni, tum maxim Sconæ. quod oppidum eſt Locarno vicinum, & amplitudine illius æmulum ſed non ita populoſum, in planitie & ad lacum ſitum. Nobiles Duni ſummo in honore erant Ruſcis imperantibus: ab illis amabantur præ cæteris nobilibus, & ad honores & dignitates evehebantur: unde Ruſcarum Comitum inſignia in fronte ædium nobilium Dunorum Locarni viſuntur magnifice depicta. Plebis deinde nomine cenſentur dominii totius habitatores alii omnes in pagis & vallibus. Et communio ſocietaſque omnium ſimul COMMVNITAS appellatur.

Magiſtratus.

PRincipio præfectus, qui Commiſſarius vocatur, à duodecim Helveticorum Pagorũ rebuſpub., altero quoque anno finito, modo ex hoc, modo ex illo Pago, juxta Pagorum leges & fœdera electus, Locarnum mittitur.

Hic merũ imperium habet, ſummáque poteſtatem animadvertẽdi in ſontes; quos ſolus morti (ſi criminis atrocitas ita poſtularit) addicit; niſi de more aliquos ſibi aſciſcat viros judicio

præ-

præſtantes, & patriarũ legũ morumq; peritos. Ad jus autem dicendum non admittitur, niſi prius ſolenni jurejurãdo populi leges, & inſtituta, quæ ſtatuta, id eſt, municipalia jura vocãt, ſe ſervaturũ promiſerit. Quod ubi præſtitit, populus, qui tunc præſens eſt, ſolenni publicaque acclamatione illum pro legitimo ſuo præfecto agnoſcit, & obedientiam, fidem, obſervantiamque interpoſito juramento promittit. Cæterum, quia prẹfectus Helvetica, populus autem Italica lingua loquitur, præfecto interpres Helvetius ab ipſis dominis electus (à quibus etiam ſuum accipit ſtipendium, non à Locarnenſibus, ut prẹfectus) adjungitur. Per hunc interpretem præfectus ad populum & cauſidicos, populus viciſſim & cauſidici ad illum, referunt omnia; hacque ratione cauſas ille cognoſcit & judicat, notariis omnia Latine excipientibus. Reipub. rebus, de quibus mox dicam, præfectus ſe non immiſcet; nam penes populum plena poteſtas eſt magiſtratus ſuos, ſive officiales, creandi, & de rebus omnibus ad rempublicam pertinentibus conſtituendi & ordinandi.

Eligitur prẹterea procurator fiſci, qui criminales cauſas urget, & pecuniam fiſco, quam Cameram vocant, adjudicatam

dicatam servat. Creatur & hic à domi-
nis, sed civium Locarnensium unus u
plurimum. Magistratum is gerit quan
diu visum fuerit Dominis.

Quarto, ab iisdem dominis præfecti
vectigalium cõstituuntur. Nam quot
annis æstate, quando legati duodecim
illuc veniunt, cum uno aut pluribus ci-
vibus, quibus ius exigendorum vecti-
galium assignant, certa pecuniæ sum-
ma paciscuntur, quam præfecti elapso
anno dominis persolvunt. Hos magi-
stratus quatuor, domini ipsi creant.

Porro præfectus satellitem sibi deli-
git plerunque conterraneum suum,
qui ab ipsius latere non discedit, sed
præsto semper adest, securi halabardica
gladioque armatus. Primus apparito-
rum est, & sontibus capiendis custo-
diendisque in vinculis præest. Quoties
autem Domini illuc proficiscuntur,
hunc pro ostiario habent; numerant-
que ei stipendium domini ipsi, quem-
admodum & interpreti.

Ab eodem Præfecto, seu Commissa-
rio, vicarius, qui locum tenens dicitur,
eligitur; civis scilicet aliquis, causis tra-
ctandis jurique dicendo idoneus. is ab-
sente, aut laborante, aut aliter præpe-
dito præfecto, illius nomine & vice
pro tribunali sedens, causas quaslibet
civiles,

civiles, quantumvis graves, judicat,ut qui eadem,qua præfectus, authoritate & poteſtate polleat iis in cauſis.

Apparitores præterea aliquot è populo à Conſilio, de quo mox verba fient, eliguntur,qui ad omnia imperata dicto audientes ſint.Serviunt autem & obediunt cum præfecto, tum etiam reipublicæ, ſive communitati. Atque hi ſunt dominorum & præfecti magiſtratus ſive officiales.

Populus & plebs, quæ nunc reliqua eſt, Comitatus illius, ex veteri more quotannis calend. januarii viros XXI deligit,quos Conſiliarios vocant, quia reipub. à conſiliis ſunt. Horum XII ex pręcipuo oppido, Locarno ſcilicet, aſſumũtur: tres è proximo alio oppido, Scona, vel,ut aliis placet, Aſcona:reliqui ſex è pagis & aliis vallibus,hoc eſt, è plebe reliqua. Eorum,qui Locarni eliguntur, ſex ſunt è nobilitate, quatuor ex antiquorum civium cœtu,& duo ex reſiduo populi: nonnunquam vero tres; è nobilibus autem tantum quinque. E tribus porro, qui è populo Sconenſi fiunt, unus de nobilibus Dunis, duo alii de populo univerſo eliguntur. Quum autem ex plebe ſex alios Conſiliarios creari dixerim,per plebem dominii loca ea omnia intelligo, quæ Poteſta-

Poteſtates ſivePræfectos alios non h. bét,præter ſummum illum præfectui Commiſſarium. Quod ideo admonei dum hic eſt, propter oppidum Briſagi vallem Verzaſcham, & Gambaroniun quæ Poteſtates ſuos, id eſt, ſubpræf ctos quoſdam, & privata etiam jur obtinent, ut paulo poſt monſtrabitu & Conſiliarios non creant.

Conſiliariorum autem munus & officium eſt, videre curareque diligen ter ne quid detrimenti reſpubl. capia: præterea ſumptus publicos & ſtiper dia omnia decernere, quæque ad tc tius reipub. incolumitatem facere v dentur, diſponere & ordinare.

ConſiliariisProcuratores adjungun tur ſeptem. qui, quæ à Conſilio ſiv Conſiliariis decreta, ſedulo diligentei que curant: dantque operam, ut qui que ſuum faciant officium, nihil negli gant, omnia exequantur. Sunt etiam Ædilium loco, quoniam ædificia pu blica procurant. Hi non carent fidel ſcriba, quem Cancellarium appellant à quo omnia Conſilii acta in tabula referuntur.

Porro autem, quia COMMVNITA nullam publicam pecuniam reponit Quæſtor ærarius quotannis nov⁹ crea tur, qui à Conſiliariis decretā pecunia

ſum-

ummã colligit & exigit à Consulibus ve conventibus. Quilibet enim conventus, sive parochia, suum habet consulem, (vocari autem Consules videntur, quod quique publicis suorum pagorum rebus consulant, sintque patres pagorum quidam;) qui veluti minores quæstores sunt. Hi à singulis patribus familias, vel à familiis, exigunt debitam pecuniam, quam scilicet Consiliarii præscripserint, & imposuerint illis, dinumerandam & solvendam: quam quidem Quæstori numerant. Modus autem exigendi est, pro cuiuslibet familiæ & parochiæ ratione census bonorum, sive iuxta æstimationem bonorum, & taxationum numerũ. scit enim quęlibet non modo parochia, verumetiam familia, quantumvis minima, quid quantumve debeat pro quaque taxatione. Vna vero taxatio illis est librarum centum Imperialium summa, aureorum videlicet Rhenensium viginti septem, tertia unius parte minus. Consules itaq; à familiis, quæstor à consulibus exigit: qui postea suum, in primis dominis Helvetiis, annuum censum persolvit: qui & præfecto, & medicis, & ludimagistris, & apparitoribus, & quibuscunque aliis publico stipendio conductis,

sua

ſua ſtipendia exponit: adhæc ſum
alios publicos omnes facit: & in ſ
ma,quicquid reipub. nomine dand
eſt, dat. Elapſo ſuo anno, adminiſ
tionis rationem coram Conſilio
Procuratoribus reddit: ſubducta
ratione accepti & expenſi, ſi plus
pendit quam acceperit, ſucceſſor
dit:ſin contra,quod ſupereſt,ſucceſ
dinumeratur.

Præter jam dictos magiſtratus
quoque creant:nimirum duos ann
præfectos; (ut alios quoſdam minc
officiales prætercam;) & totidem,
viis purgādis, reparandis,ſternend
præſunt.Creantur hi omnes à Cōſi

Quoniam autem regio propter v
nos montes,& valles, ſylvis cæduis
ferta eſt, in quibus proceræ,ſpecioſ
& pretioſę arbores,larix in primis(
etiam agaricum gignit ſelectiſſimu
& abies, ad ædificia cumprimis exp
tæ, creſcunt,ex quibus Locarnēſes r
gnum lucrū faciunt : rei lignariæ m
catores judicem ſive præfectum
gunt,à quo lites & controverſiæ d
lignaria ortæ judicantur.Excelſæ er
arbores cæſæ primū in partes aliq
quas *borras* vocant, ſecantur, ut cc
modius per anguſtias vallium per
flexuoſos & ſaxoſos torrētes in Ver

num deduci queant;ubi postea in rates dispositæ per totum Verbani tractum, deinde per Ticinum fluvium (qui, ut influit in Verbanum, ita ex eodem effluit) Mediolanum & Papiam magna copia deducuntur: nec tantum trunci illi arborum, sed etiam tigna, sive trabes larignæ, longæ & pulchræ. asseres quoque ex iisdem arboribus absque numero. lignorum item variorum copia pro calcariis. sic & carbonum. Papia rursum per Padum, in quem Ticinus sese exonerat, Cremonam Placentiamque descendunt. Imo si velint, Ferrariam, & Mantuam, & Venetias usque, & in Adriaticum mare. Arborum trunci justam suam quandam tum longitudinem, tum crassitiem habent. mercatorum quoque signo notantur. similiter & tignorum vallis Verzascha, & vallis Media, aliæque proximę, incredibilem numerum dant; ubi torrentes impense augentur.

Brisagum, &c.

AD Locarnensem præfecturam pertinet etiam oppidum Brisagum, ad Verbani lacus ripam septentrionalem, in finibus totius Helvetici dominii: quatuor millibus passuum à cœnobio

diſtans.Item vallis Verzaſcha,ad orien
tem, à flumine Verzaſcha per ipſar
deſcendente nomen habens. Similite
& Gambaronium, ad Verbani littu
meridionale. Habent vero loca hæ
ſuos ſubpræfectos,quos Poteſtates no
minant.ad quos civiles duntaxat cau
ſas referunt: nam criminales non ni
ſub communi præfecto Locarnen
tractant. Imo in cauſis illis civilibu
ad Commiſſarium provocare licet.

Porro quum ſubpræfectos illos ſil
ipſis præficiant,quos volunt è ſuis,va
lis Verzaſcha & Gambaronii habitato
res;Briſagi tamen populus id juris no
habet, ſed præfectum de Aureliana no
bili familia, quæ Locarni eſt, alter
quoque anno ſibi eligit quem vult.Ho
rum locorum incolæ pecuniæ nih
contribuunt; ſuam tamen portione
cenſus dominorum,& ſtipendii Com
miſſario debiti, conferunt, ſuos qu
que publicos ſumptus ipſi ſuis in pag
faciunt.

Exules Locarnenſes.

EX oppido Locarno ſuperius deſc
pto,oriundi ſunt Locarnenſes ex
les, qui Tiguri aliiſque in locis ha
tant. Quum enim cives eius loci a
quot, qui hodie vivunt adhuc omn
ai

ante annos triginta purioris religionis studio flagrarent, decretaque Pontificia suspecta haberét omninò; primum conquisitis hinc inde libris, euangelicam doctrinam hauserunt; ipsi postea concives suos permultos eandem docuerunt. Et duodecim annorum spatio, sub anno scilicet 1542, usque ad annum 1554, factum est, ut gnaviter illis eam in rem incumbentibus magnus civium Locarnensium numerus contra omnem persecutionis vim, rejectis Romani Pontificis decretis, unius euangelii decreta amplecteretur. Quod quum & dominorum pars maxima, & loci illius cives permulti ferendum non esse ducerent, sequenti anno 1550 multos in exilium miserunt, familias minimum triginta: eos videlicet omnes, qui à nova religione, sicut illi vocant, ad veterem redire recusabant. Fuerunt autem eo in cœtu viri nobiles & ignobiles, docti & indocti, divites, & pauperes, adulti, pueri, & infantes: mariti absque suis uxoribus, uxores absque suis maritis: patres sine liberis suis, liberi sine parentibus. Hi benigne admodum à Tigurinis hospitio suscepti, beneficiisque multis affecti fuerunt, & afficiuntur; ita ut etiam in civium numerum nonnulli relati

ſint; aliqui quoque publico ſtipendi ornati. Acceperunt etiam initio à Be: nenſibus collectā non vulgarem, ite à Baſilienſibus, & Sabaudiæ urbibı aliquot, quibus pauperes ipſorum aı nis jam multis fruiti ſunt.

FINIS.

V. D

V.

DANIELIS EREMITAE BELGAE
DE
HELVETIORVM, RÆTORUM, Sedunensium situ, republica, moribus, epistola.

Ad

D. FERD. GONZAGAM, Mantuæ Ducis filium.

PROLOGVS.

PROMISSI tibi dudum muneris, licet exilis, immensam gratiam tandem inire, vestra, excellentissime Princeps, induxit majestas simul & humanitas; Humanitas supra omnem majestatem; Majestas nullam infra humanitatem; Illa qua jubere poteras, petere voluisti; hac, quæ petebas, securius impetrasti. Ac sicut diversissimis virtutibus, familiaritate & animi magnitudine, & amaris simul & suspiceris; sic in hac studiorum parte, idem iisdem & invitas ad gratiam, & deterres: cum nihil excelso & sublimi judicio tuo offerri debeat, nisi sublime idem & excelsum. Venit tamen etiam supplex ad amœniorem ingenii tui aram; non thure

aut incensis, sed lacte ac libo litaturus: certa ac non dubia spe, gratius, cum tenui facultate obedientem, quam cum onere munerum ambitiosum ostendere. De Helvetiorum Rætorumque moribus scribere promisi; Congruens simplicitati nostræ materia, sed tuæ impar majestati: cui ne demtum quicquam tenui oblatione videatur; intercedat tenuitati nostræ vestra humanitas, suppletura laboris defectum: cui addere velle laudem ut præsumtionis nimiæ; ita accipere ab ea lumen decusque, modestæ ambitionis erit.

Situs Helvetiæ.

ERgo [1] Helvetia omnis, [2] Rætiaque, Germaniæ pars, ab ortu, Norico & Tirolensi Comitatu; à septentrione Suevia; ab occidente Allobrogum Ducatu terminatur; à meridie Italiam ostentat: vastis undique altissimisque clusa montibus eadem & obsessa: clementius insurgentibus montium jugis, qua Vindelicis, Rauracisque; ad miraculum editis, qua Noricis Insubribusque obtenditur. Iis & ipsi inter se, & undique ab aliis separantur; præscribente suis cuique finibus termino: ipsa natura & easdem muniente.

Alpes

Alpes.

HIc fama celebratissimę illę 3 Alpes, jam olim Herculis & Hannibalis trajectu notæ: Pœninæ summæ, Cottiæque, apud Salassios Viberosque: Adulæ, Grajæque, Misaucos penes & Lepontios: In Engadinorum ora Iuliæ. Vatarus & Brantius montes apud Venones: Rætico in Rucantiis, & notatus magni Cæsaris scriptis Iura mons, Lemanno imminens lacui. Adduntur & Abnobæ montes in Tulingorum finibus, falso Danubii origine clari. Horridi sylvis omnes, vagi solitudine, & informes terris plerique; sed asperiores cœlo, tristiores cultu aspectuque qua Italiam monstrant, Rætis Sedusiisque habitati. Vastum in vorticibus ubique silentium, ingens solitudo; in crepidinibus vestiti sylvis. Amnibus passim torrentibusque perfunduntur. Frigus habitat pæne perpetuum, nivesque etiam æstivæ; sed clementiores tunc sine damno: hybernis mensibus durius inimicæ: onerosa quippe nix, ventorum intemperie declivi montium acta in ima vallium incredibili cũ immanitate præceps it, & villas vicosque subvertit; unico in hunc hostẽ remedio, muris ædes molibusque parietem munire;

nullum quippe hosté gravius metuunt ad integros sæpe menses obsidentem dum frigoris niviumque injuriam intra domorum claustra hypocaustis superant, quoad æstatis & solis subsidic leventur. Parva videantur hæc, considerantibus, eam esse locis quibusdam severitatem rigoremque naturæ, inter contiguitates præsertim montium, ut ad defectum terræ mortuorum corpora [4] glacie condantur; ingenti stoliditatis humanæ argumento, quasi non alibi felicis terræ abunde sit, ut eam nobis & viventibus negemus & demortuis. non deserit nos natura, sed illam nos. Habet tamen etiam infelix hæc habitatio avaritiæ humanæ fomenta: in cacuminibus & convallibus summorum montium armenta alunt lactis caseique perquam optimi ex ec numerus simul & pretium : at miseri mehercle genus hominum, & nihilo suis armentis felicius, quibuscum ad custodiam excubant; secreti à consuetudine, à commercio; nulla nisi pecudum societate;iisdem illis magis quam sibi similes;quippe quibus & sermonis nonnunquam longa intermissione oblivio eveniat. Lenitur hæc asperita leni quoque ope opibusque naturæ Venas quippe metalli, plumbi, ferri
æris

æris, argenti ostendit potius natura quam dedit. Crystalli ingens copia, effossi terra partim in summis montibus, partim præruptis in montibus collecti. duum id generum, clarum unum & pellucidum, pretii majoris; subfuscum alterũ ac livens colore subluteo. magnitudo variat, sicut omnium è terra nascentium: ad quinquaginta pondo integrum & nõ vitiatum ipse reperi. Apud Sedunos carbo vituminosus metalli instar effoditur; is in calcaria fornace combustus, strue lignorum adhibita, in calcem convertitur, novo & eleganti modo. Abundat & larice: ex qua agaricum, inter purgantia celebre: & resina, qua terebinthinæ loco ipsa gens utitur. In tanta austeritate locorum rerumque penuria vivit tamen illa gens; sparsis passim domibus, & quibusdam locis adeo iniquis, ut visu, nedum habitatu, durum sit. Retrusissima inibi ædificia, ædesque etiam sacræ, montium crepidinibus præcipitiisque adhærent; in hoc urgente religione, tanquam major ibi eius sit reverentia, ubi major solitudo; & cultus potior, ubi major labos. Sic Iabariæ illa, sic Bremisa, sic apud S. Bernardi Divæ Virgini sacra, sic infinita surrexerunt: in tantum aucta superstitione,

tione, ut idolo, quod ibi antiquitu prętereuntium cultui habebatur, facel lum circumstruxerint; nugante vulgo & credente, dejectos hic à D. Bernardo dæmones ididem includi. Sed in hi Alpium tractibus maxime mirum, variare sub eodem cœlo tempestates, eodemque die iter facientes in hyemem in ver, in messem incidere. summis in montibus nives & gelu; in depressioribus eorum partibus pascua perpulchre viridantia conspicari est; ad radices colligi fenum; simulque imis in vallibus frumenta secari vidimus ipsi, & mirati sumus.

Aqua.

CAussatur frequẽs nix aquas copiosiores: Coactæ & quasi inhibita montium obstaculis nubes, nivem ponunt, quæ subinde diversos per meatus decidua de montibus aut impetu acta, aut mollius collecta, in torrente abit, & hi conjuncti in fluvios; quibu deficiente alveo, ac stagnantibus, lacus excitantur multi magnique. Vi deas passim aquarum collectos gurgites magno cum pondere de montium cacuminibus, factis spatiis, decidere, excitato per impetum casumque violentum pulvere fumo simili: sed illæ mir-

genti

gentis solertia usui passim urbium domuumq; accomodatæ & ornamento: diductis subinde per urbes aquis & in canales coactis, aquarum simul inopiæ consulunt, & munditiei oppidorum: decursu quippe earum sordes & illuvies cæni efferuntur. Corrigitur aliquando natura, sicubi deficiat. Eadem arte & sterilitati medentur agrorũ, deflexis passim fluminum ac torrentium cursibus, aut correctis; præterеuntemq; & otiosam alias aquam suis egestas humana usibus accommodavit. Vidimus apud Lepontios non procul à Rheni capite perrari rem exempli, audaciæ majoris dicam an impensæ, traductum ex vicino monte flumen, in proximum, qui cætero satis amænus aquarum indigebat, ingenti & gigantea prorsus mole. suppositis tibicinibus & canteriis canales & aquæ ductus lignei suspendebantur, cæsis ante nudarum rupium lateribus. Non agnoscit ingratitudo humana naturæ bona, nisi labore emantur.

Nec is tamen sine usu aut usura labos: ad labentis aquæ impetus molas frumentarias adhibent, alibi pro sua quisque necessitate subducit partem quam ad suos usus referat. Sic & ad signandam monetam, alibi ad tornandos

dos lebetes aheneos accomodatam v
dimus, miranda felicitate invention

Fontes.

AVgent aquarum copiam fontes p
universum hunc tractum frequen
tiores, diligẽtia majori & operositat
quam arte aut ornamentis, ad nostr
tium usum deductæ; inter quos usu s
lubri nonnulli, & calidæ aquæ, morb
medentes, etiam experimentis clar

Thermæ.

NOtæ præter cæteras Aquæ Helve
ticæ, in modum municipii aucta
quæ apud Sedusios nomine tantum &
fama valent. utiliores Ræticæ in Enga
dinorum tractu, gustu vini; ut alio po
tu peregrino nõ utantur. Sed omnium
magis mirandæ Fabariæ, à vicino Be
nedictinorum cœnobio nomen sort
tæ, in Racantiorũ ambitu, intra mon
tium fauces portẽtoso aspectu, adit
difficiles, infernali trucique situ; ac, ve
lut horrendo in barathro, strepitu præ
terlabentis per vicina saxa cautesqu
fluvii, & continuo ruentis aquæ im
pluvio, pulsantur. Nec deterret ea loc
facies ab ingressu, cum frequentes e
morbidi conveniant. Mirum vero, pe
riculum homines sanitatis facere, u

sanitatem

ſanitatem acquirant:quis namque inter fœtorem, fumos, contagia, ſperet morbos depellere, cum ex ipſis fiant? fingunt tamen exempla miſeri, & credunt: ſanatoſq; audiunt ſemper alios; ſe vident nunquam. Non tanta terræ aquiſque ſocietas nobiſcum eſt, ut eas cuivis morbo medicinam facere poſſe putemus.

Flumina.

ABeunt tandem conjunctę hæ aquæ in fluvios: ex quo præcipuis Europæ fluminibus hinc origo. hinc fama celebratiſſimi Rhenus & Iſter, hinc Rhodanus, hinc Ænus, junctis pene initiis, diverſiſſimas per oras in maria evomuntur.

Rhenus.

RHeni [5] duplex ac dubia origo in ambiguo reliquit, anteriorne an poſterior (nam ita diſtinguuntur) verum illius caput. Ille apud Antúates ſummas pone Alpes; hic penes Miſaucos incipit. ego veram originem neutri aſſignaverim; cum infinitis pene initiis, Rheni omnibus nomine inſignitis, utrimque naſcatur; quibus in unum tandem coactis, & apud Iliantum ſupra Curiam unum in alveum con-

confluentibus, continuo & minin
interrupto cursu it, donec alioru
quoque interventu fluminum auge
tur: Lacum deinde Podamicum ingre
ſus, & ſub Scaphuſia cataracte præc
piti interruptus, Germaniam in occ
dentem verſus æquus præterlabitu
donec apud principium agri Bata
nomen ſimul perdat & curſum; obtu
rato olim per caſum vero & antiqu
eius ore, reliquo Moſa aliiſque flum
nibus hauſto.

Rhodanus.

VIcinus Rheno Rhodanus [9], adver
ſummarum Alpium parte è mon
glaciali ac nivoſo nat[9], ſoluta ſole gl
ciei niviſque vi, & adjuta fontis copio
ſcaturigine, citato ſtatim curſu inger
à primordio rapiduſque per Seduſic
ruit. Dein per Allobroges inter rupes
ſaxa coactior, latiore mox ac liberio
alveo Galliam præterlapſus, ſupra Ar
latenſes in oceanum effunditur.

Danubius.

IN conterminis Helvetiorum finib
ſupra Tulingos Danubius [7] ſurgit, n
longe ab Abnobæ montis jugis hact
nus credita origine, pellucido è font
ab eius ditionis dominis ſuperbo æd
fici

ficio circumjecto, ebulliens; auctus statim ditatusque vicino flumine, & aliis mox, ac infinitis sese insinuantib⁹, per Germanias, Pannonias, Daciasque diversis anfractibus meat: donec in mare Ponticum sex meatibus irrumpat.

Aenus.

ÆNus, apud Venones tribus lacubus in Iuliis Alpibus ortus, Noricos præterfluit, donec & idem Danubio misceatur.

Reliqui fluvii.

TAurus, Arula, Limagus, Vrsa, iisdem Alpibus orti, veterum Helvetiorum [8] Pagos distinguentes, & hæc Lucerinum per lacum, ille per Tigurinum productus, Rhenum adjuvant; in quem & Langalus ex Prætigoia descendit: & in Rucantiorum finibus juxta Scalam montem lapsus Sara, & alibi Ticinus, aliique innumeri.

Lacus.

NIhilo inferiores fluminibus lacus, quos pene singula, quædam & duplices faciunt: Rhenus, Venetum & Podamicum; Lemanum, Rhodanus; Rivarium & Tigurinum nobiles, Limagus ignobile flumen: Lucerinum

Vrsa facit: Cæteros, Verbanũ, Gaunũ Larium, Semnium, Benacum, in mer die omnes, sui quemq; fluvii gignunt Amplissimus Lemanus, adjectu clara rum antiquarumque urbium nobilis sed cui non cedat Podamicus, nun Brigantinus, nunc Acronius, nunc Ve netus, cognominatus. certo & olir creditum, Rhenum præterlabentet non miscere undas: quod & de Benac memoriæ traditur. Cinctus undiqu amœnissimis locis & castellis in del cias exstructis, speciem præbet mira bilem: addit decorem sub ipsa fauce e iam ponte clusum oppidũ Constanti claras mox inter urbes memoranda Notati & fama celebratis urbibus T gurinus & Lucerin⁹: sed ille etiam põt memorabilis ad duo millia aut eo am plius passuum excedente, Rappersvv lam prope, qua ad Eremitas, Div Virgini sacram ædem, iter est. Rivarii editissimis & visu horrendis undiqu montibus clausus metum facit insp ctanti, tanquam nusquam exitus si Est & Pilati⁹ lacus, miraculo & var tate notatus; injectu quippe sordiu irritatum ciere tempestates ajunt quod tamen ego in medio reliquerir ac, sicut probare argumentis longum ita refutare supervacuum sit.

Pisc

Pisces.

FEraces hi omnes piſcium; inter quos & rariores quidam, & proprii ſuis quique lacubus. Truttarum nuſquam major copia. adverſo fere flumine eunt, frigoris captandi cauſa. hinc eſt, quod maximas & ad triginta pondo ſub primordio Rhenus Rhodanuſque alant. In tanta tamen aquarum copia raræ naves cymbis in Liburnicarum modum utuntur: nec ſemper vento, ut noſtrates. non niſi ſecundo navigant: obliquare ſinus neſciunt: remis fere adſident. ita obtinuit, ut ubi incedi terra poſſit, aqua non volentes utantur. id ex equorum copia fit, ſecurius celeriuſque euntium: nam ex vento pendere, aut ſulcare undas lento itinere, ubi per negotia urgeare, permoleſtum eſt. etiam regio montoſa ventos arcet, unicum navigationis præſidium.

Valles.

TAlis vera & genuina Helvetiæ facies ſituſque: nam & clementius alibi ſalubreque & fertile ſolum, ſed qua aut Galliæ aut qua Germaniæ adjacet. Plurima apud Bernates & Tigurinos vineta, & alibi & paſcua & viridaria omni fructiferarum arborum

genere conſita. cætero ſterilior, niſi quod valles quædam amænæ juxta ac feraces frugum. Qua Rhodanus fluviorum Galliæ fertiliſſimus apud Lepontios Viberoſque oritur, vallis eſt modice lata; undique præruptis altiſſimiſque montibus cincta, ſinuante ſe fluminis curſu porrigitur; & inferente ſe mox anguſtis in lacum faucibus fluvio, coeuntibus pene in unum montibus clauditur. eam vallem hodie [10] Valeſii habitant, præcipuam fertilitate, & ferendo vino fructibuſq; nulli parem; (niſi quis primas [11] Volturenæ detulerit Italico cœlo ſoloque;) nihil ex vicinorum Rhætorum auſteritate retinentem; atque hoc ipſo campis ac planicie feliciorem, quod oppoſitorũ montium reflexione calor augeatur; bis quippe annuatim reponit commiſſas fruges. vina eius, & olim celebria, & Mantuani vatis carminibus decantata, ſummo hodie in pretio ſunt. Includitur hæc quoq; montibus, ſed arctio & reſtrictior orientem verſus, diffici ad Tridentinos aditu; utroque etiar latere continuis montibus obſeſſo, ſe ſterilibus, qui ſeptemtrionem Ræto que; fertilioribus, qui meridiem Ga liamque Cisalpinam ſpectant. patet i occidente declivis jugis; & à dextra al

quoq

quoque valle ſeſe aperiente, lacum Larium oſtentat. Cæteræ vallium aut modice fecundæ aut ſteriles. quædam tamen, arctę licet, & exiguæ, fertilitate ſupra reliquas ſunt ex incolarũ diligẽtia: induſtrii enim ac ſolertes vincunt ſterilitatem loci. Operæ haud parum in derivandis aquis ponunt; prata, hortos, vineas irrigant. Apud Rhætos vallium eæ pene populoſæ magis quæ ſteriles; Iliantum, Longaniſſa, aliæque: Ibique demum vera Rhætia eſt, non alienis imbuta moribus, non corrupta deliciis; ſolas nives, ſolas ſolitudines veneratur: hic ambitionis meta, hic cupiditatum terminus, hic manent, hic generant; nec extra, nec ultra norunt; hic ſui ſimilis natura ſuas tantum leges ſequitur, nec præpoſtera aut præmatura venere corrupta numeroſas validaſque gentes alit.

Strumæ.

SVnt & in his vallium nonnullæ ſtrumoſæ [12] dictæ, eo quod earum incolæ grandibus ſub gutture ſtrumis ſint. aquarum id vitio fieri autumant, falſa ratione; cum & idem divitibus aquam perraro bibentib⁹ eveniat: nugantur alii, implere pituita artus & inflare aquas venis metallorũ infectas.

ego incertas rei causas in medio relin quam: nisi quis & loci vitio adscripse rit; cum eadem ratione naturæ, iisden in locis sint & pagi fatuis [13] referti nullo ii cibo humano, quidam & ster core & excrementis, alij fæno pascun tur: nudi etiam per hyemem incedũt sono magis quam sermone utuntur, quippe qui à nullo mortalium intelligatur. Monstratur tamẽ & fons in agro Tigurino paulo supra qua Taurus [14] Rhenum ingreditur, cuius aqua hausta strumosos efficiat; & in Cicera valle amnis qui fatuos ac stolidos: quarum rerum causę in occulto latent. Et, quod magis mirere, vidi in Bernatibus, mulierem ad decem annos citra omnem cibi potusque humani usum vixisse tamen, sed per miraculum ostentatam; torquentibus se frustra medicis & causam quærentibus, cum supra infirmitatis humanæ terminos sit. Fructus tractus hujus in conterminis Italiæ vicinis feliciores, alibi agrestes: vinum, cuius avidissimi sunt, locis etiam parum idoneis colligunt; inde ægra maturitas; nec eadem ubique bonitas. quibus omnino deficit, à Sedunis Volturenisque, junctis sarcinariis, exportant. Fert & Valesia crocum, magno gentis lucro.

Ani-

Animalia.

ANimalia eadem fere quæ apud nos, sed & rariora generat. Frequentiores capreæ montanæ in summitatibus duntaxat montium agunt; saltu montes integros metiuntur: nive victitare ajunt; ligno & foliis rarius: calorem aversantur, nec ferunt, certo experimento, in valles expulsas statim deficere. non nisi primis annis capi à venatoribus accepi: excellentissimas solas, invidia gloriaque pulchritudinis. capiuntur, sicubi à matribus imperitia viarum deerraverint; cæteroquin captu difficillimæ. Ipse integram ad mensem apud Curienses vivam alui.

Est & ibex, velocitate admiranda; licet capite vasto, cornuum pondere onerato, mira & incredibili pernicitate è monte alio in alium transiliens. Librat se in cornua: ut tormento aliquo rotatus in petras, visu celerius huc aut illuc exsultet. sed magis mirere, loci illi tantillum sufficere, quantum capiendis extremis ungularum tibiis satis sit; eas arctissime conjungit, & uno impetu assurgens tanquam vento raptus, oculis eripitur. Etiam venatori cautio est, arcte saxis aut montibus inniti, ne quid spatii medi

 sit.

ſit; transverſis ſiquidem cornibus in præceps agunt ſi quem erectum montibus diſtare viderint.

Hic & mures illi, à loco nomen ſortiti Alpini, magnitudine felium: ſomniculoſi à cõtinuo ſomno dicti, quem ad ſex fere menſes protrahunt: ad eum ante ſe inſtruunt, pabulo in ſpecus convecto, non devorando, ſed cui mollius incubent. Videas alternos marem ac fœminam, ſupra ſe complexo faſce herbæ, ſupinos cauda mordicus apprehenſa invicem detrahi ad ſpecum; ideoq; illo tempore detrito ſunt dorſo. Mox citant ſe excitantque alto ſono; eodem &, à venatoribus inſectati, produnt ſe, aut fugam mutuo monent. Comedunt innixi natibus, pedibus anteriorib⁹ vice manuum fungentibus; poſteriorib⁹ & ſolis gradiuntur.

Reliqua animalium, vrſi, lepores, colorem pro tempeſtate anni variant. Albi hyeme; ſuccedente æſtate, paulatim naturalem colorem induunt; intermedio temporis maculoſi. ſed & copia eſt: quinquaginta una die lepores una in domo diſtractos vidi. Immenſæ ſupra fidem magnitudinis boves, quorum in Italiam quotannis infinita aguntur armenta. Sunt & lupi, rhoes, lynces; ſimiliter phaſiani,

perdices,

perdices, utriusque generis otides; lagopodes, sed sylvestres.

Sylvæ.

SYlvis Helvetia tota Rætiaque referta est; discurrēte olim saltu Hercynio; nunc interciso adeo, ut non nisi portiunculis videatur. Sed hic eius initia, circa vetera Augustæ Rauracorum [15] vestigia, pene in totum ipso inumbrata: Certis dein intervallis Germaniam implet, donec apud Cheruscos nomen iterum inveniat & magnitudinem.

Vrbes.

VRbes & municipia pro loco egregia. Ambitu fluminis, peninsula pene Berna, [16] eleganti & pervenusta ædium omnium & viarum similitudine, nulli urbium quam sibi similis.

Certat situ & flumine Basilea, [1] cæterum structuris superbior, loci voluptate etiam gratior: scindit mediam Rhenus altiori quam latiori alveo: ponte stratus sublicio, ut divisa urbs videri non debeat: ædificia picturatis passim vestibulis mirum quantum addāt decoris: notabilis in ea venustas & forma mulierum; prope sine exemplo; in tam numerosa gente paucissimas

deformes. Famam nomenque acade
mia dat, literatorum confessu illustri

Æmula illi amnis similitudine Scap
husia; sed reliquo minorem nobilita
cataractes fluminis, horrendo cum im
petu & specie mirabili dilabens.

Lucerna [18] amœna prorsus vicini
lacus, quem ponte tegit, in usum simu
& speciem.

Idem Tiguri situs; sed quantum cul-
tu & nitore contendit, tantum anti-
quitate præcedit: ingens id oppidum;
ædibus, populo, mercatu frequens, &
affluentia peregrinorum; prima Hel-
veticarum vrbium.

Habet & Valesia urbem antiquita-
te, situ, fama illustrem Sedunum. qua
amœniorem ad formam pandit sese
vallis Sittæ, flumini adjacet, cincta
planicie. Imminet ab oriente mons
medius inter adversos, quibus utrin-
que vallis cingitur, duplici vertice as-
surgens: Invius alter & præcipiti ac
inaccessibili pene apice arcem in sum-
mitate ostentat, temporibus dubiis &
pestilentia infectis episcopo reserva-
tam; auram inibi salubriorem frigi-
dioremque existimant: Alterum sacris
destinatum Canonici tenent. Civitas
ipsa radici montis adjacet; satis pro
loco elegans, turribus & ædificiis as-

surgi

surgit. Vetus procul dubio oppidum, sed sublatis per intestina bella aut incendia monumentis, fidem eius rei sola credulitate tuentur: gloriantur & ipsi dedecore suo, victos se olim à Cæsare; ostentantque effossa monumenta effugientibus literis. In circuitu passim urbis arces, domus, templa excisa. etiam alibi rupes pagum integrum summo mõte suspendit. Patriam hanc Cardinalis Sedunensis nuper illustrat.

Superest & antiquæ quondam urbis Agauni tenue vestigium, sancti Mauritii magni martyris manibus nobilitatum. Stant & hodie campi ferales, quibus sancti viri memoriam Comitumque eius reliquias insepultas venerati sumus. patent late mæsti loci, visuque ac memoria deformes: sparsa passim albentia vetustate ossa, fragmina telorum, equorum artus prope sacras ædes, & ara divis martyrum manibus dicata.

Est inter Rætos Curia, caput gentis, ad pedes trium montium sita, præterlabente Rheno, ibi demum nomen suum per magnitudinem merente. Ponte illum momentaneo & temporaneo stratum vidi aliquando miro artificio, quo vincta, securius trajicerentur.

SuperfuntGlarona,Tugium,Vnd vvalda, æmuli urbium vici, fed in H vetiis fiti; & Suitienfes, toti Helvet nomen fuum dantes.

Eft & Bada, amœno falubrium aqu rum ufu frequens, meditullio loci fit annua comitia aperit.

Friburgum, Soloturna, inter urb numerantur magis quam merentu fed & hæc antiquitatem jactat, tan quam prima Germanicarum urbiu cum Treveris nata.

Sunt & inRhætisChiavena,Morb nium,& facraDivæ Virginis æde no Tiranum: fed Italiæ annumeranda quibus cum Rhætis commune nih præter imperii focietatem.

Annumerabimus & urbibus Con ftantiam, medio magni lacus fitam qua anguftis utrinque brachiis pen clauditur, amœno & eleganti oper affurgit, incertum fpecie magis & ni tore ædium an venuftate & civilitat civium commendetur.

Refpublica & regimen.

HAs terras, hæc loca, quæ gens, quibus legibus, moribus, inhabitet fupereft dicere. Helvetii, antiqua Galliæ olim gens, armorum laude & ftudio literarum juxta nobilis, nifi Romanorum armis ceffiffent: Variis & fuis & alio-

aliorum cladibus insignes. Cum eversione mox imperii inventa potius quã recuperata libertate, inclementia loci tutata est quo minus vicinis armis peterentur: donec Austriæ præclaræ domui, velut conciliante natura, sese insinuarunt verius quam subjecerunt. & manebat procul dubio felix imperiũ, si felicitati Principum, proregum subsecuta esset modestia modusque. ii gentem, in libertate natam, quo magis servitio voluntario detentam, eo magis indies magisque lacessère, castellis munitisque locis coërcere; ac, tanquam metus major per injurias fieret, ubique insolentia uti: quoad privatæ injuriæ in publicum tandem exitium erupere: &, ne vindictæ comites deessent, sumptus libertatis prætentus, ad sumenda arma irritandosque ac movendos animos haut tenue momentum. Primum recuperatæ libertatis autorem Tellum celebrant, domestica calamitate publicis seditionibus causam aperientem; quæ mox invaluere, accitis statim pluribus in eandem spem: paucisque primo præfectorum odio tumultuantibus, mox crevit late malum; auctumque pertinaci & per naturam insito libertatis studio, ac negligentia dominorum, cum tolli pote-

poterat, postquam adolevit inger crimine Principum, pe moque fe tiosorum exemplo stetit ac viguit. N que, quod superari levi patientia pot rat, cum belli fortuna tentatum esse componi cogique in pristinum statu potuit. Tantum valet in animis hu manis obstinatæ studium libertati Aucti exinde termini, & principat tium impunita licentia plures eade audere impulit: resq; tenues primum mox, gliscente audacia simul & im punitate, tandem invicti manserun subductis varie hinc inde locis, & i fœdus coeuntibus, suavi deliniment blandientis libertatis, temeritas po puli, adjuta fortuna, facilem exitum sortita est; & ad quæ studia temerari primum detrectatio, mox evitand pœnæ metus excitaverat, iisdem illi supra spem, solo fortunæ beneficio, an tiquam pene pristinamque rei bellica gloriam recuperarunt. Sic per Pago rursum divisi; quibus, prout sorte au armis provecti, pro meritis locus di gnitasq; evenit; cæteri, pro ratione ar morum, subditi his aut illis mansere.

Pagi.

SVntque hodie Tigurini, Bernates, Lucernates, 19 Vranii, Suitienses,

Vnder-

Vndervvaldii, 20 Tugiani, Glareani, Basilienses, Solodurnii, Friburgii, Scaphusiani, Appezellenses. Reliquæ vallium superioribus variè subjectæ: Ergovia, Brisgovia, Nuithones, Aventicum, & Alsatiæ quoque pars. Præfecturæ quædam Italicæ: Belinzona, Locarna, virtutis pretio datæ. Venere & in fœderis partem Ræti, diversis causis, eadem ad libertatem pertinacia; suntque Curienses, Ilienses, Tavosiani, Lepontii, Misauci, Prætigoi, suis vallibus distincti, & tot fere gentes quot nomina. Civitates seu communes infinitæ ribus, fœderibus comprehenduntur. Recepti sunt & Sedusii, in decurias divisi; sua fere valle contenti, quæ illis instar orbis est. Coiere & San-Gallenses; sed, quo subjectionem averterent, satius visum, in fœdus, quam in servitutē venire: unum hoc etiam reliquorum exemplo peccarunt, habere Principē, & non obedire; ferre, & non admittere.

Horum omnium potentissimi Bernates, amplis finibus; sed uni urbi in reliquas jus. alternatim singuli civium præfecturam gerunt. ex quibus opibus & potentia, augentur ita æquali cives omnes facultate, similique opulentia. Bellicosi ipsi; sed imbellis turba subditorum: quorum pars Sabaudiæ, alia

aliis

aliis debeatur: eos Helvetios non esse lingua & degener animus arguit; nihi etiam ex proceritate illa corporum nihil ex virtute retinent; hoc ipso lu bentius parent & facilius imperantur Sed Bernatibus cum magnitudine fi nium invidia crevit odiosa, velut in ter pares potentia. Melius Tigurin quiete nobiles, nec ambitione aut su perbia notati, licet in primatu & præ sidentia. Præfecturæ eorum non nu mero sed specie potiores. Non abeur ut reliqui in studia partium; sed gen tes liberæ nulli se Principum fœde adstringunt;nec teneri se cuiquam pu tant alieno. Inferiores terris Basilien ses, opibus valent. Neutro Quinq pagi, sed armis potiores sunt: sane affluentia & copia rerum hebet an mus & enervatur; hic necessitate ip virtus retinetur; audaces & animos paupertas facit,quibus nullo perden metu acquirendi omne præsidium armis sit. Certe sive natura loci sive a tiqua propagine, & forma corporis ostentatione virtutum, reliquo an cedunt. Scaphusiani suis mœnibus p tentiam terminant;ne ponte quide prætereuntis Rheni eorum juri licto.

Ii populariter omnes,omnium n xi

time Rhæti, agunt,ad viginti quatuor
urisdictionum capita; & singulis in-
initi conventus, omnes absoluti: sine
ectore, sine capite, sibi unoquoque
ivente: ipsi regunt, ipsi reguntur: ipsi
egationes obeunt, ipsi audiunt: ipsi
mperant, etiam dum imperantur. Si
ræfectum legant, leges præscribunt
uas illi servare necesse, illis rumpere
c mutare liberum sit. Publicæ rei con-
ulturi, omnes per conventus coëunt;
nox singulis è conventibus singuli: ex
uibus duo tresve præcipui claritudine
eguntur de summa rei decreturi. sed
iec decernunt tamen nisi relatione
tem per conventus facta. Ferunt &
'alesiani dominum religionis, antisti-
em, sed nomine tenus, nulla alia au-
oritate quam quod primus sit. Cæte-
um reipublicæ regimen penes ipsos
opulos est.

Fœdera.

HI omnes fœderibus [21] inter se & conventionibus firmantur: semel
aut bis annuatim singulis è civitatibus
duo tresve, nisi aliter ratio belli aut pa-
cis postulet, conveniunt, nec quicquam
nisi in commune consultant. Sed &
cum vicinis regibus fœdera inierũt, ser-
vituti magis quã securitati; Arma sua
vitaf-

vitasque levi pretio addicunt: Idqu
apud illos reip. munimentum dicitu
cum servitus sit: libertatem quippe e
teri cuiusque opibus gratificantur: tu
pe vero, quod armis pepereris, au
vendere. hinc illæ tot tantæque dissе
siones, simultates, partium studia; h
pro Hispaniarum, illis pro Galliæ r
ge nitentibus. alios Sabaudiæ regul
alios Venetorum reip., alios Cisalpin
Galliæ proregi conventionibus astr
ctos, quid mirum sit; cum hanc aut i
lam in partem pretio flectantur. Nu
tamé avidiores ad pauxillũ hoc com
modi Rætis sunt, paupertate & amb
tione diversis inter se malis stimulan
tibus. in totum venales: & tamen
liberos vocant; cum in illis pretium l
auctoramentum servitutis. Illa d
mum vera libertas est, quæ sub patr
cinio ductuque Principis, à vicinoru
incursu tuta libere suis perfruitur b
nis. non est liber ille, qui arma vitan
que non propriæ virtuti, sed alioru
commodis emancipavit. Principum
quibus fœderibus adstricti apud se l
gatos esse patiuntur, specie amiciti
etiam imperio utentes, pecuniæ v
ambitu, corruptionibus trahunt tu
bantque res, ut pro arbitrio fiant.

Viri

Virtus bellica.

Communis juxta Ræcis ac Helvetiis armorum gloria. citati, lubentes, & velut ad prædam decusque exeunt: domi quippe paupertas & parsimonia; foris gloria & abundantia rerum. Pedites fere præliantur: rarus aut nullus equitum usus; eoque victores sæpius, quam victi. Nam in universum & cum judicio æstimandum, plus penes peditem roboris. Propria genti conglobatio & per acies cuneosque pertinax conjunctio invictos præstat. Pugnam simul inire, simul cedere, eadem pertinacia. Disponuntur per civitates Pagosque singuli, quo discretus honos & infamia sit. Privatorum laude & Pagi gloriantur. Imperant & imperantur eadem ambitione. nullosq; puto mortales aut doctius cædere, aut ambitiosius precedere posse. Duces ex nobilitata aut virtute sumũt. sed nec iis infinita potestas; ordine tantum & nomine præcedunt; cæteris velut sociis præeunt potius exemplo, quam imperant: parent tamen volentes, & serviunt. quoquo alii jussi, ipsi sponte eunt. Domum regressi ægre ad labores redeunt; nec, nisi confœderatis quoque Principibus pacem & otium agentibus, po-

 nere

nere arma possunt: nam nec ingemere agris, arare terras, suas alienasque fortunas incerta spe dubioque metu versare adeo promptum, atque armis uti, adesse legionibus, hostem ferire, agere prædas, inter tympana tubasque audiri. Regressi otio aut potationibus consenescunt: ostentant à reditu dona, torquesque & insignia Principum, vilia servitutis pretia. Nihil neque publicæ neq; privatæ rei sine telo agunt; accubant & armati: per fora, per urbes, per agros accincti vagantur; tenui argumento libertatis; cum metus sit potius, cum ferro esse. sed vulgus ex more etiam portare gladios magis quam stringere docti, hereditarios fer enses ferunt; quidam & onera cultro rum, ostentui magis quam usui. Armorum hæc studia testantur vultuum feritate & truculentia; Rhæti præcipu & montium accolæ. feri homines cur locorũ difficultate & austeritate con sentiunt rudes plerique moribus, colo re difformes, sed civiliores qui urb incolunt. Eæ ut sese habeant, dictum prius est: reliqui per pagos aut discre habitant, nullo ædium nitore, opere tantum strue lignorum, quæ & tem pestatibus resistat, & vetustate nigr cens, hebeni Æthiopicæ similituc

I

ne. tecta è fiſſili lapide ad incendia arcendia.

Sermo.

SErmo Germanus, ſed incomtior & ſine ornamento. Rhæti Seduſiique lingua [22] utuntur ante omnia deformi. incolę Romanam vocant, nonnulla veteris linguæ ſimilitudine: ſed aliarum interventu corruptior: minime dubio contractæ olim cum S. imperio ſocietatis teſtimonio. In confinio Italiæ idiomate Italico. Plures ex crebra converſatione Gallica utuntur. Latina vetus nuſquam vulgarior; minime mirum, tanto in otio & quiete. Literas ſcire quam videri malunt; multique ſciunt multa, & multos multa etiam latent. Injurias neque faciunt libenter, neque accipiunt; acceptas graviter ferunt: nec ſilentio iras nutriunt: ſtatim aperiunt, ſtatim conciliant. Cauſæ liteſque omnes nono fere die aut octavo interciduntur, nec ducunt ultra protrahuntve. hic tantum nondum adeo corruptis moribus, ut vendant magiſtratus, emant judicia.

Religio.

DEorum cultus variat. Religione nonnulli meliores. cæteri ſuperſti-

 tione

tione utuntur: contemtu sanctorur obliterata divorum memoria, & libe tate quoque divini cultus insolescun Deos, quos colere non nisi pro libi volunt, ne in templis quidem admi tunt: exempla Sanctorum cum in tari nequeant, supervacuum putai credere & memorari; scilicet eaden qua Principes rebellione dejecerun Deos quoque oblivione traductu Manet tamen antiqua fide & moribu potior pars, reliquorum pervicaci exemplo relicta, ne error impetu cœ tus, ignorantia & absentia veritat nutriatur.

Victus.

VIctus domi parcior, foris opuler tior: Convictibus non alia gens c fusius indulget; sine loci, personæ, ter poris discrimine, iisdem epulis, eode potu, quemvis excipiunt: cum fan liaribus & notis familiarius & diuti adsident; comi semper vultu; tanqua volentes & non inviti faciant. Epu operosæ magis quam deliciosæ; & qu quam inconditi, largi tamen appar tus. Cibi simplices, sed copiosi. ap Rhætos ferina & agrestis; cuius ide apud illos usus, qui apud nos bubu aut ovillæ. mures montanos & m in solenni convivio apposuerunt.

Potus.

SEd & in vino eadem ſimplicitas: nõ eadem temperantia. In potu deliciæ, in potu voluptas, nullo impenſiore ad alia guſtu. in hoc conveniunt, in hoc cocunt, in hoc negotiantur, hoc auſpicantur, hoc initiantur, hoc peragunt. Inde dies noctesque potando trahunt. Ebrietas nulli probro. Saturi à convivio ad vomitum & ad reliqua exeunt; exonerati redeunt, penatum domuſq; cura fœminis liberiſque delegata, mira parcimonia ac frugalitate viventibus, quo maritorum gulæ parcatur, continuo popinis adſidentium. Etiam de rebus agendis inter pocula conſultant: pręclare aut à majoribus aut à ſe geſta, tanquam audientibus exemplo futura, libenter memorant. eadem qua cætera libertate ſe ſuoſque extollunt. aperiunt quoque ſecreta pectoris per vinum, nihil ſilentio tranſmittentes. Nec dies tantum potu & ſermone trahunt; in ætates ducuntur pocula. Hyeme juxta focum & hypocauſtis adſident; ſed tum incluſi & ægre advenas hoſpitio excipientes. ſtultum videtur fovere illos qui ſibi ipſis parcere neſciant, tali tempeſtate foras euntes. Raræ ut inter vinolentos rixæ, raræ con-

tentiones; sed & illæ de æmulation armorum aut rerum præclare gesta rum. sæpius conviciis, raro cædibu aut vulneribus transiguntur;quod mirum in continua ebrietate est. Quin & siquando vehementius in se insurgunt, depositis in medium armis,pugnis rem manibusque decernunt: sed eodem momento conveniunt, iisdem epulis, iisdem poculis, à quibus surrexere, conciliantibus; & nullo alio ex contentionibus damno, nisi quod innovata pocula in noctem ducantur. Inter convivandum delinimenta quoque soni adhibent, sed incultis inconditisque numerorum modulis.saltu etiam capiuntur,sed ad sonum tympani gravi & affectato incessu, ita tamen ut delectari videas: fessi ad pocula redeunt. Nulli mulierum ingredi in publicum convivium jus,nisi solenni apparatu nuptiarum. eas novo quoque modo celebrant.

Nuptiæ.

PRimum nova nupta armis domo excitur.ad tympani tibiæque sonum iter ingreditur, tanquam armorum quoque socia futura. Pro facultatibus major equorum comitatus. ipsa insigni equo pone pronubii tergũ vecta, ad

ad mariti ædes ducitur. Inde initiata sacris, in comitatu lectarum virginum obnuptis diademate vittaque capitibus, accipit sacramentum. Ipsam antiqui usus veste conspicuam mox sponsus educit, apprehensam cingulo tenens. & plura barbarum in morem. Ad ingressum egressumque sacrarum ædium tubæ, tibiæ, tympana; & comitatus etiam supra fortunam splendidi non nisi in arma accipiuntur. his ineunt, his initiantur. Etiam ad armorum sonum tripudia & cantus formant. saltus cantusque barbaro ritu. bini, mas & fœmina, rotantur in gyrum; nesciunt flexus modosque; vix in tres quatuorve modulos variant. Mira in conviviis mulierum modestia, altum silentium. erectæ virgines, & habitu ac veste insolita coactiores, non immutato vultu, ad tres fere horas accubant. Viri mutuis se poculis invitant. In reliquum septa fere pudicitia mulieres agunt: domi cum liberis neglectæ & sordidæ adsident. Nudi pueri & incomti, sine cura, sine nitore squallidi neglecti, in hos artus, in hæc membra, quæ miramur, excrescunt.

Vestes.

VEstitu à Germanis distinguuntu
locupletissimi, fluitantibus & ve
sicoloribus braccis,tegmine quondar
veterum Gallorum. Cæteri strictis &
singulos artus exprimentibus. Rari si
gulo aut pallio utuntur. Domi tame
frugalior, & rudi crassàque lana. for
cultior; per urbes, per itinera ornatic
res incedunt, uno atque altero servo
rum comitati. Fœminarum habitu
elegantior. opulentiores serico, ali
lineis amictibus velant; utræque pu
pura aliisque coloribus variant: nigr
fere, etsi diverso capitis velamine, pil
in modum; nam centone non utur
tur. Nudæ quædam brachia, apert
sinus, & pectora monstrata potiu
quam detecta: raris ea linteis tegun
fallendo simul visui, & alliciendo. o
natiores operaturæ sacris incedunt
raro sine comitatu. Formæ natura
arte & tempore lenocinantur, vela
parte oris,ne satient aspectum, & qu
venerationis plus insit. Omnium o
natissimæ Basilienses vestiunt,non a
ludente naturali venustati cultu qu
que corporis. utroque cæteris præc
dunt, cedente jam olim formaru
laudem Basileæ Tiguro;ne hic quide
stab.

ſtabili natura, ſed & ſubinde variante, alternatim fovendo ac præferendo ſingulos. Dominum ac ſervum vix ulla neque veſtium neque ordinis differentia dignoſcas; ſimul incedunt, ſimul accubant, ſed ſerius accedens ſervus, prior convivio abit. quod mirum; cum inter pares difficiles loci prærogativæ & æmulationes ſint.

EPILOGVS.

HÆc pene ſunt, excellentiſſime Princeps, obſervata mihi obiter, dum regionem eam, vitio curioſitatis humanæ, diligentius circumeo; & nunc, te jubente, quatenus memoria affuit, vere magis relata quam eleganter. ſed in ſterili materia quid dici poterat? & convenientius erat familiaritati noſtræ, familiarius ſcribere. Cæterum qualiſcunque is bidui labor, obedientia noſtra, aut veſtra humanitate, laudari mereatur, aut excuſari.

IN HELVETIAM NOSTRAM BREVES NOTAE.

SVbjungam & notata mih quædam , dum crefcit ful manu labos,& ne interrupt curfu epiftola iret, in hoc re fervata : diverfi pleraque guftus, fe forfan non ingrati iis qui veterum li bris recenfendis, folis fibi judicii & li terarum nomen vindicarunt:cum ni hil minus fint ; quippe quibus moris minutiis indagandis & ineptis ford difque ftudiis bonum otium contere re: nobis nugando fatius placere om nibus;quam nimium fapiendo,paucis

1 *Helvetia*] Antiquum nomen. ho die *Suitzia:*non à Vitis Saxoniæ popu lis,à Carolo Magno fedibus quondam privatis, & in Alpes conjectis , ut cu riofe nimis argutantur fuperftitio quidam : nihilo magis à Suetiis, q tempore Segeberti Regis in Helvetia commigrarunt: fed à Suitio pago, to Helvetiæ nomen evenit , qui prim fœderis autores prodidit . Eutrop Quadi dicuntur. Fines eius etiam h die fere cum defcriptione Cæfaris co fentiunt.

2 *Rætia*] Solis Grifonibus man Rætorum nomen:quos olim Canin

vo

vocabant, & hodie *Die gravven Buntner*. adi Æg. Tscudum.

[3] *Alpes*] Noti nimis hi montes quam ut referri mereantur. Nomen iis datum censet Festus à candore; Sabini enim *alpin* dixere *album*. Isidorus Alpium nomen Gallicum esse vult, & Alpes altos vocari. Agnoscit hodie idioma Germanicum Alpium nomen; *Alp* enim & *Alpen* montes vocant pascuos in quibus fœnum non secatur. Varie Græcis Latinisque autoribus nominantur. De earum tractu Simleri liber est particularis.

[4] *Glacie condantur*] Fit hoc ad cœnobium D. Bernardi, in Pœnino monte, & alibi.

[5] *Rhenus*] Tacitus: Rhenus Ræticarum Alpium inaccesso & prçcipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem versus, septentrionali oceano miscetur. Et annal. lib. 2: Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumiens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: Servatque nomen & violentiam cursus, qua Germaniam prætervehitur, donec oceano misceatur: Ad Gallicam oram latior & placidior adfluens, verso cognomine Vahalim accolæ dicunt; mox id quoq; vocabulum mutat Mosa flumine

flumine; eiusque immenso flumine in oceanum effunditur. Plinius: Sarunetes ortum Rheni accolunt. Quod falsum. Pompon. Mela utroq; antiquior: Rhenus ab Alpibus decidens, prope à capite duos efficit lacus; Venetum, & Acronium: mox diu solutus, & certo alveo lapsus, haut procul à mari huc & illuc dispergitur. Simili veritate Strabo, sed fusius. Ammianus etiam parum diligenter: Inter montium celsorũ anfractus impulsu immani Rhenus extenditur: qui penes Alepontios in deciduas cataractas inclinatione pernici, ut Nilus, effunditur. torrens ab ortu, protinus primogenitis copiis aquarum propriis irruit cursu simplici: jamque adiutus nivibus liquatis & solutis, alta divortia riparum abradens, lacum invadit rotundum & vastum, quem Brigantinum accola Rętus appellat; & reliqua, affectatæ magis diligentiæ quam veræ. Integrum eius cursum post Glareanũ & nos aliquando descripsimus; quæ iterare longum sit, cum tabulis commodius oculis objiciantur. Illud addã: antiquum eius os supra Lugdunum collibus arenariis obturatum, frustra nuper Lugdunẽses aperire tentasse, irrito & irriso labore; & iccirco *Mallegat* à stultitia no-

mina

minarunt. Cæterum, omnia Rheni capita uno nomine *Rhein* appellantur: antiquo procul dubio vocabulo; cum ῥεῖν Græcis sit fluere, & antiqua Celtica lingua *ryen* incidere sive produci; quasi generali nomine, fluviorum præcipui, Rheni appellari mereantur. Græca vero passim nomina Græcis è coloniis, etiam literæ Græcæ Helvetiis Gallisque manserunt, Cæsaris testimonio: licet nec Lipsii præceptoris mei opinionem abnuerim, quod tanquam *reyn*, id est, purus dictus sit, quod notham prolem, quam in Rheno Germani explorabant, à legitima, immersione discernerent: ideoque Nonnus ingeniosus Poëta ἐλεγξίγαμον nominat.

6 *Rhodanus*] Ex monte Furca qui & Coalius & Vrsellus & Vberus nominatur, oritur. Strabo oriri scribit supra Antuates & Veragros, à cuius fontibus nõ longe abesse Rheni fontes. Diversa Polybio, Plinio, Solino, Melæ, Plutarcho; quos adeat lector curiosus. Silius Ital.

Aggeribus caput Alpinis & rupe navali
Prosilit. ———

Cæterum, circa fontem Rhodani glacies frequens, & adeo solide affixa mõtibus, ut vis impetusque cadentis glaciei terram subruat, & in vicinos mõ-

tes

tes impingat. Plinius, à Rhoda Rhc diorum colonia nomen invenisse non absurde scribit; nugantibus contra Germanis, & à *root* derivantibu quod est fulvum; quasi circa initia ruber sit: quod falsum est.

[7] *Danubius*] Ister Plinio & Strabor dictus; sed superior Danubius, inferic Ister nominatur. hodie *Done*, & *D navv*. Ad sylvam Hercyniam oritu in pago *Toneschingen*, ex terræ viscer bus magno scaturigine ebulliens. Eiu nominis rationem hanc puto; corruptum ex *Doneschein*, quod est, si inter pretere, Danubii origo. est enim *Er scheinen* vel *Scheinen* apparere; quas ibi primum Danubius appareat. Erroris manifestus est Tacitus, qui in Abnoba monte *die Baare* oriri ait; cum ubique horæ aut amplius spatio monte distent. Tenentur & errore Herodotus, & eum secutus Aristoteles, qu eum Pyrenæis montibus oriri memoriæ tradiderunt. nisi si excusari eos libeat, credendo, duorum illorum flumi num alterutrum, qui supra Danub originem surgētes eundem in amnen influunt, pro vera fluvii eius origin habitum; cui nec ratio nec nomin. abludant: vicinis enim locis *Be ne* & *Poe* nomina manent. Ab hac quali cunqu

cunque tandem origine prolapſus, divagatur in paluſtria; mox in alveum receptus, & ſubinde allabentibus rivis auctior, multas gẽtes adit; donec ſexaginta amnibus receptis in mare Euxinum evolvitur, tanto impetu & aquarum copia, ut XI millium paſſ. longitudine intra amaras maris undas dulcem exhibeat hauſtum. De oſtiis eius variæ opiniones aliis deſcriptæ.

[8] *Pagos*] Pagum è Gręco πηγὴν, καὶ Δωρικῶς παγὴν, fontẽ, derivari, Glareanus argutatur; quaſi pagum dicas cuiuſq; fluvii tractum. inepte; cum vix unus aut alter pagus è fluviis nomen, nedum è fontib⁹, ſumat; ut *Durgovv;* &c. & Cæſar Suevorum centum pagos dicat. quos ſingulis villis cõſtitiſſe notum eſt. Ego ita exiſtumo: antiqua & Celtica voce *Pach* Pagũ ſignificari; inde & Romanis mutuatũ; cum aliter non utantur hinc tot hodie vicorum urbiumq; compoſitione ex eo nomine: ut *Marpach, Sumpach, Roerpach, Weitspach, Dieſpach, Rotenpach, Wunenſpach,* & alia infinita. *Ach* vero Celtica lingua agrum ſignificat. hinc Germanicum *Ackher;* & compoſita per Germaniam, Galliam, Helvetiamque innumera; *Curſach, Reinach, Siſſach,* Gallice

Faver-

Favernach, Overnach, Montanach, Pe
rignach, &c. Weil vero, aut *Wyl*, ha
bitationem significat: *Papper vvei*
Halvveil, Klockgenvveil, Weilvvei
Alias manet & hodie vocabulum, se
moram significat; quod Latinis idei
cum habitatione est: hinc Gallicur
ville, non à *villa* Latino, ut vulgi
nugatur; & tot nomina ex eo con
posita, *Theonville*, *Neufville*, &c
Taurus, *Daur*, quasi *die Aur*; vel *Vhr*
contracte *Dur*. hinc *Durgovv*, pago
rũ unus. *Vrsa*, transpositis literis vu
go Rusa, *Rus*, alter Pagus, *Vtlispurg*
Geuvv. Arola, *die Ar*, tertius, Aver
ticum, *Argeuvv*. Limagus, quartu
Zurichergeuvv, seu Tigurinus. Nai
veteri lingua Celtica *Geuvv* tractu
significat. quod varia ex eo nomir
composita arguunt; ut, præter sup
riora, *Brisgovv*, *Ergevv*, *Elgevv*
Rhingevv; & Belgis, licet corrupt
Dergavv. Sed *Stadtloo* ex *Statlav*
Tongerloo, *Ameloo*, Belgica quoque;
Germanica *Nidavv*, *Aravv*, *Wil*
savv, ex *Auvv* Celtico composi
sunt; quod licet in simplici nihil
gnificat, in compositis tamen vim h
bet. sic & hodie Belgis manet *Landav*
quod regionẽ vel agri tractum sig
ficat; & *Aravv*, tractus illius flun
n

nis; ut infinita sunt apud Germanos & Belgas, *Rhynauvv, Lignauvv, Kirchavv*, &c. Sed & nos nugari tandem aliquando desinamus. *Arola*] Vt Rheni nomine varii amnes, sic & *Ar* nomine apud Helvetios appellantur *Ar*, Arola, Arar. *l'Arne*, Arnus. veteri autem lingua Celtica *Ader*, & contracte *Ar*, venam significat, quasi fluvios dicas venas terræ.

9 *Lacus Pilati*] Mirum, quod de eo vulgus nugatur, sed nec fidé meretur, nec habet; Cæterum qualiscunque is lacus supra Lucernam est, summo & acclivi montis jugo, sylvis undique circundatus, tanquam hęc illi munimenta natura fecerit, ne temere irritetur. Non est tamen prætereundum, aquam suo alveo inclusam, nec flumen in se ullum recipere, nec habere exitum; fluviis tamen nivibusque nec augeri unquam, nec minui; sed sibi semper similis, nigras & suas tantum tuetur undas. adire locum peregrinis nefas; ne temere re quapiam injecta vicina regio periclitetur.

10 *Valesia*] Duplex ea vallis: superiorem Viberi & Seduni, qui & Vberi dicuntur; inferiorem Veragri, qui & Valesiani dicti, tenent. Cæsar, Antuates Veragros & Sedunos nominat. Vallem

autem habent centum millia passuum extentam. De ea Æg. Tscudus copiose; fusius Simlerus, cuius de ea valle liber singularis.

11 *Vallis Tellina*] Vulgo Volturena, quasi *Voltorrens*, Celtice.

12 *Strumosi*] Idem Georg. Agr. retulit; sed errat, cum dicit, eos Medullorũ nationem vocari: cum nihil minus sit.

13 *Fatui*] Illos ipsos *Gevehen* vocant, vix hominum nomine dignos.

14 *Flumen*] Est id flumen in agro Tigurino, ad Taurum amnem, in villa *Ilaach* nomine, quod gutturosos efficit.

Hercynia] Huius passim omnes autores meminere: sed elegantissime omnium Cæsar. variant hac ætate nomina: & apud Helvetios inepte *Svvartz-vvald*, alibi Othonis sylva, inibi venari soliti; alibi Thuringica & Bohemica, à populis nomen mutuatur: apud solos autem Cheruscos hactenus constanter retinet nomen vetus; & *der Hartz-vvald* dicitur, à resina, quæ antiqua & hodierna lingua *hartz* vocatur. Seneca: *Lucus Suevi nobilis Hercyneus*. Claud:

——— Sublimis in arcton
Prominet Hercynia confinis Rætiæ sylvæ;
Quæ se Danubii jactat Rhenique parentem.

Cona-

Conatur illam describere Pand. Collenuccius, sed infeliciter.

[15] *Circa Aug. Raur.*] Est & hodie locus *Waldtshuet*, quasi *sylvæ custodia*, in Rauracis, certum huius rei argumentum.

[16] *Berna*] Nova urbs, à Berchtoldo Zeringiæ Duce IV, una cum Friburgo, constructa, augurio primi occurrentis *aalis* nomen invenit, quod *ursum* significat. Sylvosus primum locus & quercubus obsitus; quę vrbis condendę usui penitus excisæ. Habent pleræque harum urbium caput magistratus, quod *Schuldtheyssen* vocant; quæ & vox reperitur in Longobardorum legibus, & *Sculdahis* scribitur: composium ex *schuld*, quod debitum & peccatum significat, & *heyssen*, quod est jubere, vel *heyschen*, punire: quasi qui noxiis puniendis præfecti sint, & imperio quoque debita officia exigant.

[17] *Basilea*] Variæ de huius urbis nominis origine opiniones, alibi elusæ. nulli potius quā Rhenano accesserim, qui à trajectu, quem veteres Galli *passum* vocabant, Basileam, quasi *Passileam*, dictam putat, *Basel* pro *Passel*: cum B & P literæ apud Germanos fere confundantur. Trajectum autem inibi fuisse, haut dubio conjecteris argu-

 mento,

mento, cum Augusta Rauracorum (cuius adhuc obscura quędam vestigia exstant) non ad flumen, ut alii putant, sed quarto fere à Basilea lapide sita fuerit. Nam quod nominis argumento nituntur, ut vicum esse credant, qui hodie *Augst* dicitur, quid vetat quo minus credamus, vicum eum ex destructione urbis natũ, quo gens, eversa urbe, res simul nomenque deportarit. Nugatur in hac, ut sæpe, Marcellinus, à Græca voce deducens, vano ex similitudine nominis argumento. Erat olim Basilea in Sequanis: manet adhuc nomen vico cuidam relictum *Seckingen*.

18 *Lucerna*] Nugantur, qui à *lucerna* urbe nomen, quæ ibi noctu navigantium usui habebatur, ortum volunt. Meyerus Lacocernam vocat, infelici subtilitate; cum fieri non possit, cuiusque rei origines causasque inveniri, cum pleræque sine causis fiant.

19 *Vrienses*] Sive Vranii, antiquis Taurisci dicti; ex quo corrupte, omissa priori, Auri; inde Ouri & Vri: licet & Sibentalenses *Tauros* veteri voce Germanica *Vros* vocent, & incolæ, eius capite pro insignibus utantur, magni taurorum similitudine. Vros Cæsa[r] describit.

20 *Tu*

20 *Tugienses*] Straboni Toigeni dicuntur; antiqua gens; quæ cum Tigurinis & Cimbris inito fœdere, Romanos lacessivere. *Plutarch. in vita Marii; & Eutrop. lib. v.*

21. *Fœdera*] Ea, ut variè variis temporibus inita, fuse tractat Simlerus. eo curiosos remittimus. Sunt & urbes cum Helvetiis fœderi adstrictæ, Geneva, Bienna, Mulhusa, Rotvila. Est & nostra, de præsenti Helvetiæ statu & regimine particularis epistola, olim ad eius loci Legatum scripta.

22 *Lingua*] Ea procul dubio Celtica est, licet & tempore & loco variet. Aliquantum ea, quondam Rheni omnes accolæ, Belgæ, Vangiones, Tribochi, Elsatici, Sequani, Rauraci, Helvetii, sicut & hodie, utuntur. Galli olim eadem fere usi; hodie Romane, sed corrupte, loquuntur. Notata sunt nobis vocabula infinita, ab antiquis scriptoribus pro Germanicis citata, quæ & hodie in usu sunt. Plin. *margam* medullam, anseres *gansas* vocat; *marg*, & *ganse*. & in Tacito Tuisco *Teutsch*, & Mannus *Man*, Dii eius terræ, nominantur: & terra *erthum*. Martianus cap. 6. Heroes ab *herra* derivat; terra. & Tanfanç templum, quasi *aanfanckh*, principium rerum. Britanni sua lin-

gua *fovvr* ignem vocant. Paulus Diac. dicit, *Wondam* Mercurium appellari; quem antiqui Germani colebant. hinc *Wonſdagh*, dies Mercurii. Lipſ. Hoc etiam addam, nomen ipſum Germanorum Germanicum eſſe, *Germann*, vir integer, & ſine fraude. à quo fortaſſe Latini fratres germanos cognominarunt, quod omnes Germani eo ſe nomine ſalutabant: ſicut & Helvetii hodie. Nomina etiam propria Cæſari notata fere Germanica ſunt, *Ehrenreich*, Orgentorix, *Eynrich*, Ampiorix, & ante Glareano obſervata. Sed & Plinius Orobios Gallica lingua Vergomates appellari ait, quaſi *Bergmannen*; & alia infinita. de quibus diligenter Glareanus ad Cæſarem & diverſe dicit: melius & doctius præceptor meus Lipſius, & Ioann. Gorop. Becanus, in Originibus, uterque ſeculi noſtri lumina.

23 *Veſtes*] Sidon.

Strictius aſſu[t]as veſtes, procera coercent
Membra virûm, patet his arctato tegmine poples.

Vid. Lipſ.

VOlebam addere plura, ſed & nos negari tandem aliquando deſinamus: in infinitum quippe extendatur labor, ſi memoriæ venas laxe-

laxemus. Erat & animus addere synonyma vocum antiquarum. sed ea cum ab Ortelio peti possunt, tum ex tabula nostra Rætiæ brevius & expeditius. eam ad te mitto, missurus & brevi Helvetiam: licet actum acturus. multi eadem, licet non eadem diligentia, fecere. Vt omnium rerum, (ait Philosophus,) sic literarum quoque intemperantia laboramus. in id ne & nos incurramus, tædiosi esse desinamus. Vale.

FINIS.

INDEX

Rerum maxime memorabilium.

A.

*Abbas S.Galli.*214. *eius potentia.*402
eius fœdus cum IV *Pagis.* 152
Abbas Rinovianus. 454
Abbattes Eremitani cum Suitiis contendunt. 65
Abbatiscella Pagus. 19,149,197,384
Abbatiscellanorum fœdus cum VII *Pagis.*152.*cum reliquis Pagis.*197. & *seq. iudicia publica.* 390
Academia Basiliensis. 354
Acronius lacus. 6
Adolphus Imper. Privilegia Helvet. confirmat. 42
Æni fluvij ortus. 495
Agaricum selectissimum. 480
*Agnes Alberti filia regina Vngariæ.*108
*Albertus Austrius libertati Helvet. gravis.*43 *præfectos singulis tribus Pagis imponit.* 48. *Helvetios opprimere conatur.* 49. *caditur à fratris filio.* 63. *Liberi eius Pagos infestant.* 64
Alpenacum vicus Vndervvald. 73
Alpes. 487,523
Alpium incola. 488
Altor-

Altorfum præcipuus Vriorum pagus. 386
Altosaxi Barones. 376, 464. *liberi domini.* 466
Amgand, Agannum. 6
Ammani officium. 381. *quamdiu munere fungatur.* 386
Antuatum Pagi veteres fines. 12
Aquæ Helveticæ. 237
Aquensis comitatus. 448
Arbergum Bernatum oppidum. 143
Arbitri in judiciis Helvetiorum. 333
Arbor felix. 453, 456
Argouvv olim Vrbigenus Pagus. 10
Arolo fluvius. 6, 25
Ascona oppid. 477. *alias Scona.*
Attinghusanus Baro. 55
Attinghusani nobiles. 36
Aventici ruinæ. 11
Aventicensis Pagi limites. ibid.
Aureliana familia nobilis Locarni. 474
Austriaca fœdera cum Helvet. 264

B.

B*Ada oppidum.* 237, 324
Badensis Comitatus. 149. *quomodo ad Helvet. pervenerit.* 238. *cur Senatus Helvet. hic habeatur.* 324
Balivus Valesiæ. 435
Barones Raronii. 436
Basilea civitas. 19, 182, 503. *in* XV *tribus divisa.* 339. *quando fœderi accesserit.* 182.

182. *nobiles cur à repub. moti.* 336. *iudicia publica.* 347
Bella ab Helvetiis gesta postquam in unum fœdus coaluerunt. 176
Bellum contra nobiles. 40
Berna oppidum. 17, 134, 503. *quando fœderi accesserit.* 134
Bernensis urbis divisio. 366. *regimen.* 364 *iudicia.* 368. *præfectura.* 371. *Moneta.* 375
Berona Michaëlis præfectura. 374
Betzelinga vicus. 385
Bienna oppidum. 231. *fœdus cum Helvetiis.* 232. *respublica.* 437. & *seqq. magistratus.* 440
Bilitionum oppidum. 150, 257.
Boden-zee. 5
Bormium oppid Rætiæ. 430
Borra quid significet. 480
Breytenvvald mons. 7
Bremogartum oppidum. 244. *quibus vicis imperet.* 443
Brigantinus lacus. 495
Brisagum oppidum. 478
Brunigus mons. 70
Buchenassum, hodie Hertensteyna. 88
Buchsgovia. 11
Burgenthal. 10
Burgdorffium oppidum. 144
Burgundica fœdera cum Helvet. 270
Burgundici belli causa. 153

C. *Cam-*

C.

Campus regius, monaster. 132
Cantones Pagi. 29
Canum fœdus Ratorum. 220
Carbo bituminosus apud Sedunos. 488
Carmina de rebus gestis majorum. 304
Carna silva. 15
Causidici Helvetiorum. 329
Cellæ præfectura. 443. 455
Chalybis fodinæ. 23
Cives Pagorum soli muniorum publicorum capaces. 385
Clavenna in Rætia. 430
Clingenovium. 449
Comites de Glana. 12
Consilium totius plebis in quibusdam Pagis. 385
Consules Helvetiorum. 344
Contegrum in Valesia. 436
Conventus publici Helvet. 312. *de quibus rebus consulant.* 315
Convivia publica Helvetiorum. 310
Cornicines Helvet. 375
Crystallum in Alpibus. 488
Curia oppidum. 505
Curiensis Resp. 418
Cussenacum vicus. 9

D.

Danubii ortus. 494
Davosium. 422
Delectus Helvetiorum. 299
Desenæ Valesianorum. 433
Dieſſenhovium. 456
Diſſentiſius abbas in Rætia. 220.432
Duni nobiles. 474
Dunium Bernatum oppidum. 143
Duras fluv. 24

E.

EBerhardus Com. Habeſpurgius. 66
Ebrietatis pœna. 396
Eccleſiaſticarum familiarum potentia. 43
Egerius lacus ſeu aqua regiæ. 72
Egeria vallis. 383
Emanna fluv. aurifer. 23
Equeſtris colonia. 13
Eremitanum monaſterium. 66. *eius abbas Eſchentzi Dominus.* 453

F.

FAbariæ Thermæ. 492
Faruſpergum arx. 360
Fatui homines in quibuſdam vallibus. 500
Ferri fodinæ. 23
Fluvii aliquot Helvetiæ. 24

Fœdus

Fœdus Gallicum an sit utile Helvet. 209
Fœderis Helvetici fundamentum. 75
Formula priorum III *Pagor.* 76
Fœderis inter octo Pagos initi capita. 160
inter quinque postremos Pagos. 201
Fœdus Helvetiorum cum Mediolanensi. 260. *cum Sabaudo.* 272. *cum Gallis.* 275
Fœdus Domus Dei in Ratia. 220
Fœdus Ratorum cum Helvet. 224
Frauvenfeldum caput Turgea. 246. *reipublicæ forma.* 444. *urbis insignia.* 446
Frauvventhal monasterium. 9
Fredericus II *Helvetios in Imperii tutelam recepit.* 37
Friburgum oppidum. 18
Friburgenses Fœderi accedunt. 171
Friburgensium respub. 376. *judiciorum ratio.* 378. *præfectura.* 379. *vadimonia.* 380
Fulachii nobiles Schaphusiani. 189

G.

G*Ambaronium oppid.* 478. 482
S. Galli oppid. 217. *magistratus.* 411. *ejus regimen.* 404. *linificii cura.* 412. *consilium majus & minus.* 405. *conventus totius populi.* 408. *judicia publica.* 409. *consistorium.* 410
Gallica fœdera cum Helvet. 275

Geneva

*Geneva oppidum liberum.*232.*fœdus sociale cum Helvet.* 234
Gielii nobiles. 454
Glarona Pagus. 16, 383. *quando fœderi accesserit.* 127
Gnossaminen partes agri Vriorum. 382
Grimsel mons. 7
Grinovium arx. 106
Grislerus præfectus. 53
Groningenses popul. in Pago Tigurino. 101
Groos zvveybel, primus apparitor. 378

H.

Habespurgũ arx ab Helv. eversa. 130
Haselia vallis. 372, 136
Helvetiæ veteres limites. 5. *hodierni limites.* 8. *longitudo & latitudo.* 8. *divisio vetus in* IV *Pagos.* 8. *soli natura.* 21 *divisio hodierna.* 29. *libertas à quibu parta.* 5
Helvetii quomodo rempubl. efficiant. 2 *defensores Ecclesiæ à Pontif. dicti.* 19.
Helvetiorum respubl. 290. *belli & pac studia.* 292. *arma.* 297. *academiæ.* 30 *hospitalitas.* 309. *convivia & sympo sia.* 310. *leges in communi.* 318. *legati nes extra rempub.* 320. *judicia publ carum controversiarum.* 331. *à quibu & ubi disceptentur.* ibi
Henricus Lutzenburg. Imper. 6

Hom

Homburgius Comes. 46
Huldricus Zuvinglius suos à mercenaria militia dehortatur. 208

I.

IBer animal. 501
S. Immeri vallis. 441
Incendiorum præfecti. 357
Ioannes Habespurg. Rapersvilæ Dominus. 82, 105. *casus ab Helvetiis.* 107. *ejus filius Iohannes.* 110. *captus à Tigur.* 115
Iudicia publicarum controversiarum. 331
Iulianum. 437
Iurisdictiones x *Rætorum quando in unum fœdus coierint.* 422

L.

LAndmannus & Landvveybel. 321
Langarum flumen. 422
Lavvbrigorum pagi. 360
Lebetes è saxo torno excavati. 429
Legationes Helvet. 320
Leges Helvet. in communi. 318
Leguntia vallis. 423
Leystungen, vadimonia apud Friburg. 380
Lentzburgiorum Comit. 11
Leopoldus Austrius bellũ infert Pagis. 70 *ad Moregartum profligatus.* 73
Leopoldus Alberti Sapientis fil. ab Helvet. casus. 147
Lepontii. 31
Libe-

Liberæ provinc. Helvetiis parentes. 250
Limagus fluv. 24
Linthus fluv. *ibid.*
Locarnum oppidum. 255, 467. *Locarnensis præfectura.* 466. *ejus amplitudo.* 469. *arx.* 468. *agri fertilitas.* 470. *mercatus.* 473. *populi ordines.* 473. *magistratus.* 474
Lucernæ oppidum. 15, 83. *quando fœderi accesserit.* 83. *præfectura.* 373
Ludovicus Imperat. Vriis, Suitiis & Vnderuvaldiis αὐτονομίαν concessit. 32
Luganum oppidum. 255
Luganensis præfectura. 466
Lustenovium. 462

M.

Madia fluvius. 469
Madia vallis. 256
Magistratus urbani Helvetior. 365
Malans vicus. 422
Marchia regio. 117
Mascauci Rætorum populus. 464
Matza Valesianorum. 436
Mediolanense fœdus. 260
Melchthal vallis. 50
Mellinga. 244
Mendrisiana præfectura. 255
Merisuenda vicus. 374
Meyenfeld. 422
Michaelis præfectura. 374

Militum delectus. 299
Moneta Helvetiorum. 375
Montfortia familia. 460
Monsaxii Barones. 464
Moratense prælium. 156
Mulhusium opidum. 229. *sociale fœdus illius cum Helvetiis.* 230
Muntpratii nobiles. 454
Mures Alpini. 502

N.

N*Æfelius vicus Glaronensis.* 129
Neocomum. 235
Nobiles familiæ in Helvetia ab Austriis deletæ. 64
Nobilium societates in quibusdam urbibus. 336
Nufera Stockerorum arx. 454
Nuptiarum ritus. 519

O.

O*Bersax vicus.* 465
Octo iurisdictiones Rætorum quomodo ad Austrios devenerint. 421
Ottlishusa. 454
Ort, Pagi Helvetiis. 29

P.

P*Agi primi Helvetiæ.* 32. *quinam alios de auxilio possint appellare.* 161. *quo iudicio inter se utantur.* 331. *Pagi v qui sint.* 314. *qui quib. præfect. imperet.* 249

Pagorum trium priorum fœdus à Ludovico Bavar. & cæteris Imp. confirmatum. 80
Patensa vallis. 257, 393
Pauperum cura apud Helvet. 358
Pilati lacus. 496
Plurium, vicus Ratiæ. 429
Populi qui communi Helvet. imperio reguntur. 236
Præfecti Imperii in Helvetia. 41, 48. *eorum tyrannis.* 51
Præfecturæ IX *Helvetiorum.* 248
Præfecturæ Italicæ Helvetiorum. 255.
Præfectura Gallicæ VIII. 373

Q.

Quinquepagici qui. 314

R.

R*Ætiæ fines.* 219
Ræti inter se confœderati & cum Helvet. 220
Rætorum fœdera tria. 220. *respub.* 416 *Comitia.* 417. *fœdus superius sive Canum.* 416. *fœdus Domus Dei, sive Cathedrale.* 418. *fœdus decem Iurisdictionum.* 420. *senatus.* 424. *consuetudines.* 428. *judicia causarum publicar.* 427. *lingua.* 519
Rappenmuntz moneta. 356
Rapersvila oppidum. 105, 24[illegible]

Raroni

Raronii Barones. 436
Ratio agendi in publicis conventibus. 327
Regenspurgi Dominus. 97, 98
Rheguſci populi. 253 *regimen eorum.* 462
Rheni curſus & origo. 493
Rhyneccum oppid. 462
Rhodani fluv. fontes. 494
Rinovium oppid. 454
Riva oppidum. 461
Rimera. 257
Rinarius lacus. 496
Rodulphus Habſpurg. Lauffenbergæ dominus. 64
Roden partes Abbatiſcell. ditionis. 384
Rodolphus Habeſpurg. Imp. 41
Roræ Comitatus. 250
Rotevila. 227. *ejus ſociale fœdus cũ Helv.* 229. *curiæ judicium, hoofgricht.* 228
Rotzbergi arx capta. 61
Ruſa fluvius. 25, 83
Ruſcarum Comites. 470, 474

S.

Sabaudicum fœdus. 272
Salgeri. 12
Salodorum oppid. 18, 174. *quando fœderi acceſſerit.* 175
Sanagenſium regio. 460
Saneganum oppid. 461
Sanetſch montes. 7
Sarafluv. 460

Sarna arx. 62
Sarunetes populi. 252. *respub.* 460
Schachtlan, Castellani. 372
Schaphusia *civitas.* 19,186
Schaphusiani fœdus ineunt cum Helvet. 152. *quando cum cæteris confœderati.* 187. *judicia illorum.* 384
Schuldheysz, Sculetus, &c. 361
Scona oppidum. 474
Sercomense monasterium. 44,128
Seckel-meyster, quæstor. 352
Sedunum oppidum. 504
Sedunensis episcopus. 225,434
Sella mons, sive Satel. 41
Sempachium oppid. 374
Senatus totius Helvet. 313. *per quos haberi poßit.* 323. *quo loco habeatur.* 324. *quo potißimum tempore.* 325. *Ordo agendi in illo.* 327
Senatus electio in urbibus. 364
Sietzius fluv. 7
Sigger fluv. 10
Silvaniæ limites. 15
Simmia vallis. 372
Socii Helvetici fœderis. 213
Solium Cæsaris, Keysers-stuel. 6
Sondrium oppid. in Rat. 431
Stantiani pacti summa. 167
Steyna oppid. 360
Strumosi homines. 499
Suffragia in magistratib. eligẽd. 342,396

Suitiæ limites. 14
*Suitiorum regio.*382. *in* VI *partes distributa.* 388. *judicia illorum.* *ibid.*
Suitzeri unde dicti. 75
Surina fluv. 11
Surscium oppidum. 374

T.

T*Aguvan, partes Pagi Glaronensis.* 383
Talionis lex apud Lucernates. 374
Taurus fluvius. 500
Telium oppid. Ræt. 430
Tellii historia. 58
Tigurini Pagi veteres limites. 9
Tigurum urbs. 16, 93, 504. *quando & quomodo fœderi accesserit.* 93. *in* XII *tribus divisa.* 340. *judicia publica.* 346. *ab Alberto Austrio obsessa.* 129. *pax cum Austriis.* 141. *forma reipub. mutata.* 104. *præfecturæ majores* IX. 360
Toggenburgii. 404
Tosa fluv. 104
Tribuum ratio apud Helvet. 339
Tribuum magistri apud Helv. 344
Truttarum copia. 497
Tugium oppidum. 16, 131. *quomodo fœderi accesserit.* 131. *respublica Tuginor.* 381
Turegum curia Imperatoris. 34

Turgæa præfectura. 249, 452. *regimen.* 457
Turgouvv regio. 10

V.

V*Aat regio.* 13
Vadimonia Friburgensium. 380
Valesianorum fœdus. 225. *respubl.* 432. *divisio. ibid. eorum regio.* 498
Vchtland. 11
Vchter Zee. 12
Veragri Valesiani. 434
Verzascha. 478, 482
Vestitus Helvetiorum. 520
Vetus Pagus Vriorum præcipuus. 14
Vitodurum oppidum. 360
Vlmii nobiles. 454
Vndersea oppidum. 372
Vndervvaldiorum regio. 383. *publica consilia sive judicia.* 389. *divisio regionis quando facta.* ibid.
Vocetius mons. 6
Volturena provincia. 430. *ejus divisio. ibid. ejus amænitas.* 498
Vraniorum limites. 14
Vrbes liberæ vicinos Principes mercede ad se tuendas conducunt. 40
Vrbigeni Pagi limites. 10
Vriorum & Suitiorum fœdus cum Tigur. 37. *respublica.* 382
Vrsa fluv. 25

Vrsarii Viberi. 393
Vtzingii Barones. 36

VV.

WAllenburgum oppid. 360
Wallenstadium oppidum. 332
Walthenstath, Riva. 461
Werdenbergenses Comites. 460
Wernherus Stouffacherus. 54
Willisovium. 373

Z.

ZOfinga, liberum oppidum. 372
Zug, Tugium. 16
Zunfft, tribus. 339
Zunfft-meyster, magister tribus. 342
Zurzachum. 6, 450, 452.

FINIS.

SVMMA PRIVILEGII.

ILlustrium & Præpotentium D. D. Ordinum fœderatarum Belgiæ provinciarum decreto cautum est Bonaventuræ *&* Abrahamo Elzeviriis, *Academiæ Leydensis typographis, Ne quis præter illorum aut hæredum voluntatem toto decennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra provincias excusum inferat vendatve librum hunc, cui titulus,* Respublica Helvetiorum. *Quod si quis contempta auctoritate, directe vel indirecte, librum hunc, totum, vel partem ejus, hoc sive alio modo, extra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impressum alibi in has oras inferre & vendere præsumpserit; confiscatione exemplarium, mulctaque insuper sexcentorum florenorum damnas esto; uti latius patet in ipso privilegio, dato Hagæ in conventu D. D. Ordinum Generalium,* XV *Maji,* MDCXXVI.

G. V. HERTEVELT V^t.

Ad mandatum Præpotentium D. D. Ordinum General. ss.

I. van GOCH.

